

**СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
ГРАДА КРАГУЈЕВЦА
2013-2018**

Крагујевац,
април 2013. године

Садржај

Увод.....	7
Институционални оквир и Стратегија одрживог развоја.....	9
Методологија израде Стратегије одрживог развоја.....	11
Фазе процеса стратешког планирања.....	13
Социо-економска анализа града Крагујевца.....	14
Социо- економска анализа.....	15
1. Основни географски и историјски подаци.....	15
1.1. Географски и топографски подаци.....	15
1.1.1. Релјеф.....	17
1.1.2. Планине.....	17
1.1.3. Воде.....	18
1.1.4. Вештачка језера.....	18
1.1.5. Клима.....	19
1.1.6. Геостратешки положај.....	20
1.2. Природне карактеристике.....	21
1.2.1. Геолошке карактеристике.....	21
1.2.2. Шуме.....	22
1.2.3. Руде.....	22
1.3. Животна средина.....	23
1.3.1. Квалитет ваздуха.....	23
1.3.2. Стање вода.....	25
1.3.3. Снабдевање водом за пиће.....	25
1.3.4. Стање земљишта.....	26
1.3.5. Управљање отпадом.....	27
1.3.6. Активне мере Градске управе у погледу заштите животне средине.....	29
2. Демографија.....	31
2.1. Структура становника.....	32
2.1.2. Структура становништва према полу.....	32
2.1.3. Старосна структура становништва.....	32
2.1.4. Однос урбаног и руралног становништва.....	33
2.1.5. Становништво по насељима.....	33
2.1.6. Основни контигенти становништва.....	34
2.2. Домаћинства.....	35
2.3. Витални догађаји.....	36
2.4. Миграциона обележја.....	37
2.4.1. Досељеници.....	37
2.4.2. Миграциони салдо.....	38

2.5. Етничка припадност становништва.....	39
2.6. Религија.....	40
3. Локална самоуправа (администрација).....	41
3.1. Служба за локално економски развој.....	46
3.2. Јавна предузећа, јавна комунална предузећа, установе.....	48
4. Људски ресурси и тржиште рада.....	50
4.1. Запосленост.....	50
4.1.1. Запосленост – Структура.....	51
4.1.2. Запосленост по секторима привредне делатности.....	53
4.2. Незапосленост.....	54
5. Економија.....	57
5.1. Економски показатељи.....	57
5.1.1. Економски агрегат.....	57
5.1.2. Економска размена са иностранством.....	60
5.2. Предузећа.....	69
5.3. Велики привредни системи – носиоци некадашњег привредног развоја.....	73
5.4. Приватизација.....	74
5.5. Удружења предузетника у Крагујевцу.....	76
5.6. Стране директне инвестиције у граду.....	77
5.6.1. Преглед стимулативних мера које је град одредио инвеститорима.....	79
6. Пољопривреда.....	82
6.1. Пољопривредна површина.....	82
6.2. Пољопривредна газдинства.....	83
6.3. Пољопривредно становништво.....	84
6.4. Пољопривредна производња.....	84
6.4.1. Ратарство - Производња пшенице и кукуруза.....	84
6.4.2. Повртарство - Производња пасуља и кромпира.....	85
6.4.3. Воћарство – Производња јабука и шљива.....	86
6.4.4. Сточарство – Преглед сточног фонда.....	86
6.4.5. Прерађивачки капацитети.....	89
6.4.5. Услуге за пољопривреднике.....	89
7. Инфраструктура.....	92
7.1. Саобраћајно - географски положај.....	92
7.2. Путна мрежа.....	93
7.2.1. Путна и железничка мрежа.....	93
7.2.2. Јавни превоз.....	95
7.2.3. Железничка путна мрежа.....	95
7.3. Водоснабдевање.....	96
7.3.1. Активности на заштити акумулације на језеру Гружа.....	96

7.4. Канализација	99
7.5. Отпадне воде	99
7.6. Регулација водотокова	100
7.7. Управљање отпадом	103
7.8. Електрификација, гасификација и грејање	107
7.8.1. Електрична мрежа	107
7.8.2. Термоенергетска инфраструктура	111
7.8.3. Гасификација	111
7.8.4. Топловод	111
7.9. Телекомуникације	112
7.9.1. Фиксна телефонија	112
7.9.2. Мобилна телефонија	113
7.9.3. Кабловски дистрибутивни систем	113
7.9.4. ПТТ саобраћај	114
7.10. Просторно планирање	114
7.10.1. Усвојени плански документи на територији града:	115
8. Туризам	116
8.1. Преглед свих видова туризма заступљених на територији града	116
8.2. Туристичке манифестације	118
8.3. Значајни туристички локалитети	120
8.4. Манастири	123
8.5. Смештајни капацитети	125
8.6. Туристичка инфраструктура	129
9. Култура	130
9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу	131
9.2. Преглед споменика културе	132
9.3. Преглед културних манифестација	138
10. Спорт	140
10.1. Спортске организације	142
10.2. Спортски савези и удружења	144
10.3. Спортско-рекреативни објекти	144
10.4. Спортско рекреативне манифестације	145
11. Здравствена и социјална заштита	146
11.1. Здравствена заштита	146
11.1.1. Кључни актери	147
11.1.2. Проблеми здравствене заштите	152
11.2. Социјална заштита	155
11.2.1. Кључни актери	155
11.2.2. Институције социјалне заштите	156

11.3. Социјална заштита у граду	162
12. образовање	163
12.1. Предшколско образовање.....	163
12.2. Основно образовање	167
12.3. Средње образовање	172
12.4. Више и високо образовање.....	175
12.5. Специјалне школе и школе за одрасле	181
12.6. Неформално образовање.....	181
13. Информисање	183
13.1. Информисање у Крагујевцу.....	183
13.2. Преглед електронских и штампаних медија.....	183
SWOT АНАЛИЗА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА	185
Секторске SWOT анализе.....	185
ВИЗИЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	193
РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	195
СТРАТЕШКИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА.....	197
ПРОЈЕКТИ И ПРОГРАМИ	208
Инфраструктура.....	210
1. Израда планске, просторне и урбанистичке, документације и развој система за праћење података.....	210
2. Изградња и реконструкција објеката и инсталација	211
3. Унапређење динамичког и стационарног саобраћаја	213
4. Повећање енергетске ефикасности реконструкцијом и едукацијом	215
5. Мониторинг потрошње енергенета уз осавремењавање система и увођење обновљивих извора енергије	216
Економија.....	217
1. Програм унапређења конкурентности и иновативности привреде	217
2. Програм подршке развоју предузетништва	219
3. Програм развоја инвестиционог амбијента	221
4. Програм подршке развоју ауто индустрије.....	222
Животна средина	224
1. Модернизација система заштите животне средине.....	224
2. Унапређење система управљања отпадом	225
3. Унапређење еколошког образовања	226
Рурал.....	228
1. Програм едукације и информисања пољопривредних произвођача из различитих области руралне економије.....	228
2. Програм развоја руралне економије кроз повећање и модернизацију производних капацитета у примарном и прерађивачком сектору.....	230

3. Програм подршке изградње и јачања институционалних система и капацитета за подршку руралном развоју	231
3. Програм подршке руралном развоју кроз изградњу и модернизацију инфраструктурних и продајних капацитета.....	232
Здравство и социјална заштита	233
1. Програм проширења техничких капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите.....	233
2. Програм унапређења људских капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите.....	234
3. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему социјалне заштите ...	235
4. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему здравствене заштите	236
Образовање и култура.....	237
1. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области образовања	237
2. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области културе ..	238
3. Техничко опремање институција из области образовања и културе.....	239
4. Унапређење културно-образовних програма и садржаја	240
Туризам и спорт.....	243
1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града	243
2. Програм унапређења људских ресурса из области туризма и промоције културно-историјских вредности града.....	244
3. Програм унапређења спорта на територији града.....	244
ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ	247

Увод

Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција појма одрживог развоја. Постоји, међутим, сагласност о потреби увођења овог концепта, као и свест о разлозима његовог настанка. По једној дефиницији одрживи развој је „развој којим се иде у сусрет потребама садашњости, тако да се не угрожава могућност будућих генерација да задовоље своје сопствене потребе”.¹

Широко прихваћено мишљење проистекло је из одговора на питање: Шта је одрживо за једну заједницу? Пре свега, то је све што је друштвено прихватљиво, односно, што доприноси друштвеној интеграцији заједнице, затим оно што омогућава трајан економски раст – развој. Укључује и све што осигурава да се садржај и мере економског и друштвеног развоја усклађују са еколошко-просторним капацитетима (праговима) посматране територије у дугорочно пројектованом временском периоду. На крају, подразумева све што је политички прихватљиво, о чему се може договарати и одлучивати у оквиру постојећих политичких околности.

Главни резултат поменутог, широко прихваћеног приступа одрживом развоју, показује да он почива на четири стуба:

- економском
- социјалном
- културном
- животној средини

Одрживи развој је могућ само уколико су сва четири ослоња развоја присутна и подједнако важна. У пракси, то значи да све четири компоненте развоја друштва – економска, социјална, културна и животна средина – које уједно чине и ослоња одрживог развоја, треба да буду од подједнаког значаја и важности у држави и друштву, да су чврсто међусобно повезане и опскрбљене адекватном институционалном основом.

Стратегија одрживог развоја је општи стратешки план развоја града или општине који даје смернице и подстицаје за будући развој. Она дефинише одрживи развој као циљно оријентисан, дугорочан, свеобухватан и синергетски процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални). Стратегија је оријентисана на стварање одрживог модела који на квалитетан начин задовољава друштвено-економске потребе и интересе грађана, а истовремено елиминира или значајно умањује утицаје који представљају претњу или штету по животну средину и природне ресурсе.

Документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018 израђен је коришћењем партиципативног приступа који подразумева укључивање свих заинтересованих страна у процес стратешког планирања. Укључењем шире заједнице (јавног, приватног и цивилног сектора), обезбеђује се побољшање квалитета донетих одлука и, самим тим, повећава се одговорност за имплементацију. Овакав приступ омогућава:

- Ширу базу знања која обезбеђује доношење квалитетнијих одлука
- Подршку за донете одлуке
- Колективно власништво над проблемима и резултатима
- Формирање будућих партнерстава у имплементацији пројеката

¹ World Commission on Environment and Development, 1987.

У процес израде Стратегије одрживог развоја укључене су све заинтересоване стране:

- Представници градске управе и комуналних предузећа
- Јавне институције
- Регионалне институције
- Финансијске институције
- Приватни сектор и инвеститори
- Удружења и невладине организације

Након идентификације заинтересованих страна, извршен је избор особа које су директно учествовале у изради Стратегије. Градска управа је формализовала читав овај процес доношењем правног акта о избору чланова у Градски форум (Радну групу), Партнерски форум за израду стратегије у складу са градским регулативама. Градски форум сачињавали су стручни појединци из Градске управе и осталих сектора.

Број чланова Градског форума, ради оптималног вођења процеса, дефинисан је у складу са критеријумом о броју становника: општине до 12.000 становника максимално бирају 15 - 20 чланова. Одабрани чланови су представници свих кључних области друштвено - економског развоја: економија – предузетништво, инфраструктура, просторно планирање и заштита животне средине, пољопривреда, туризам, образовање, култура, спорт, финансије, социјална и здравствена политика.

За организацију и вођење састанака Градског форума, главна и одговорна особа био је локални координатор, предложен од градске управе. Он је представљао спону у раду између тима за стратешко планирање, Регионалне агенције за економски развој, која је координирала и помагала читав процес, градске управе и чланова Градског форума.

Стратешки документ односи се на период 2013-2018. година, када ће, путем усвојене листе пројеката стимулирати позитивне промене на територији града. Представљаће кровни документ за све остале усвојене секторске стратегије. Имплементацију стратешког документа ће спроводити координационо тело, званично оформљено од стране градске управе. Тело ће деловати на бази усвојеног краткорочног и средњорочног акционог плана за имплементацију стратегије који подразумева формирање одговарајуће организационе структуре окупљене ок сваког од приоритета и дефинисаних развојних програма.

Усвојен је принцип по коме документ треба да буде “жив” и да даје смернице за развој града у наредних пет година. У том временском периоду, помоћу одговарајућих, прецизно дефинисаних индикатора, мериће се напредак на годишњем нивоу, а након пет година, сама стратегија евалуирати и дати основу за израду наредне.

Институционални оквир и Стратегија одрживог развоја

Стратегија одрживог развоја града Крагујевца је суштински важан документ који је увезан и усаглашен са националним/регионалним стратегијама, али који даје смернице за развој секторских стратегија, као и прецизне индикаторе за детаљније планове.

Стратегија одрживог развоја Републике Србије усвојена је у мају 2008. године, након три године партиципативног процеса. Тим који је радио на изради Националне стратегије био је састављен од три групе које је чинило 70 експерата и десетак невладиних организација. Целокупна стратегија базирана је на четири основна, национална, стратешка документа и 16 секторских стратегија. Четири документа, кључна за формулисање националног стратешког документа била су:

- Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе ЕУ (2005)
- Нацрт Националног плана заштите животне средине
- Национална стратегија привредног развоја Србије (2006 – 2012)
- Стратегија за смањење сиромаштва.

Добијени документ представља кровни документ са којим треба да буду усклађене све локалне стратегије одрживог развоја на територији Републике Србије.

У Националној стратегији идентификовани су следећи приоритети:

- Приоритет 1. Чланство у Европској унији
- Приоритет 2. Развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст
- Приоритет 3. Развој људских ресурса и повећање запослености
- Приоритет 4. Развој инфраструктуре и равномеран регионални развој
- Приоритет 5. Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса

Визија и циљеви стратегије одрживог развоја града Крагујевца морају, стога, бити у сагласју са приоритетима Стратегије одрживог развоја Републике Србије јер ће се, кроз спроведене активности на локалном нивоу, допринети реализацији дефинисаних приоритета, односно, активности дефинисаних Акционим планом Националне стратегије, који је усвојен 2009. године од стране Владе Републике Србије.

Кључни моменат у процесу израде Стратегије одрживог развоја града Крагујевца је преузимање одговорности за спровођење процеса или тзв. власништво над процесом. С обзиром да је градска управа града Крагујевца „менаџер“ своје територије, и као таква има кључну улогу у омогућавању одрживог развоја, самим тим је и одговорна за израду и имплементацију стратешког документа.

Одрживе заједнице су оне у којима људи желе да живе не само тренутно већ и у будућности.

Претходно наведена изјава кореспондира са целокупном локалном стратегијом која би, задовољавајући принципе одрживости, требало да произведе мерљиве напретке у периоду од пет година и да те напретке, на одговарајући начин, оцени и ревидира на годишњем нивоу. Сви елементи развоја морају бити компатибилни са општеприхваћеним начелима развоја, наведеним у Националној стратегији.

Мост који спаја претходно наведена два нивоа стратешког размишљања и деловања (национални и локални), јесте регионални ниво. Имајући у виду стратегију Републике Србије, усмерену на улазак у Европску Унију, и то да је један од главних предуслова за улазак успостављање равномерног регионалног развоја, генерисане регионалне стратегије одрживог развоја представљале су следећи корак. Овакав начин размишљања је и имплементиран, захваљујући одговарајућој националној законској регулативи, односно усвојеном Закону о регионалном развоју.

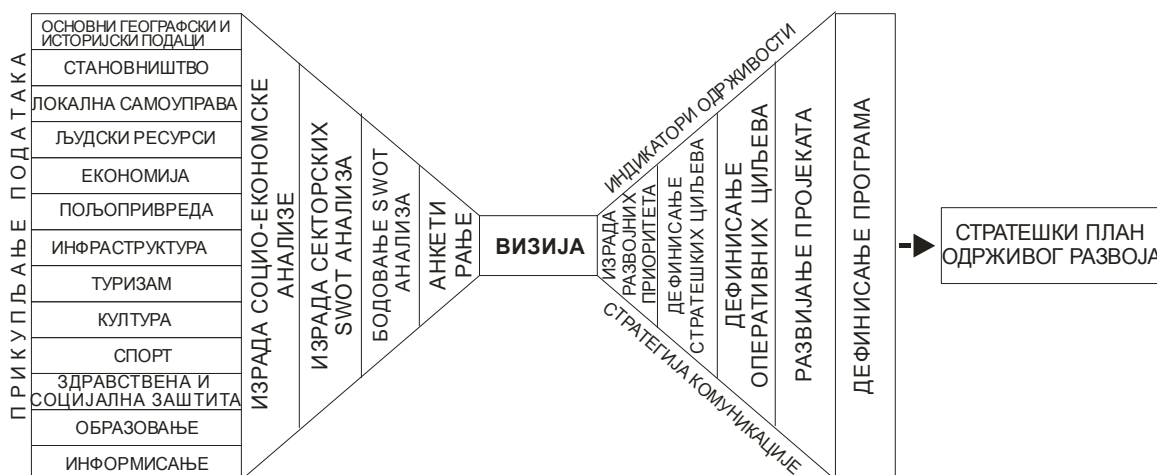
У складу са претходно поменути тенденцијама на територији Шумадије и Поморавља је и покренут процес израде регионалне стратегије. Кроз партиципативни приступ примењен у стратешком процесу који је укључио све релевантне интересне групе са територије Региона, израђен је десетогодишњи регионални документ под називом “Стратегија одрживог развоја

Шумадије и Поморавља 2011-2021”. Документ је и званично усвојен 28. фебруара 2011. године, након чега се ушло у процес имплементације исте.

Актуелна регионална стратегија, базирана је на већ утврђеним, приоритетним правцима развоја из националног стратешког документа, и у корелацији је са приоритетима развоја локалних стратегија. На тај начин је направљена спона између националног и локалног нивоа.

Методологија израде Стратегије одрживог развоја

Документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018 проистекао је из више сукцесивних фаза које, заједно, чине процес стратешког планирања. Свака фаза чинила је основу за обављање наредне. Следећа слика визуелно приказује процес стратешког планирања по фазама.

Слика 1. Процес израде Стратегије одрживог развоја по фазама и пратећим процесима

Процес је започет темељним истраживањем које је обухватило прикупљање података по кључним областима социо - економске реалности града:

- Основни географски и историјски подаци
- Становништво
- Локална самоуправа
- Људски ресурси
- Економија
- Пољопривреда
- Инфраструктура
- Туризам
- Култура
- Спорт
- Здравствена и социјална заштита
- Образовање
- Информисање.

Прикупљени подаци веродостојно осликавају тренутно стање у граду и служе као инпут за формулисање документа Социо-економска анализа. Он представља „личну карту” града, односно профил локалне заједнице.

Овај документ је касније коришћен као адекватна подлога за наредну фазу - израду секторских SWOT анализа: користећи истраживања и податке из социо-економске анализе, израђене су матрице са снагама, слабостима, претњама и шансама за све кључне секторе тренутне социо-економске реалности града.

Након израде SWOT-ова за сваку област, врши се њихово бодовање како би се издвојиле најкритичније слабости и најконкурентније снаге на које ће се посебно обратити пажња при изради визије града Крагујевца. Визија представља наредну фазу процеса стратешког планирања.

Визија града Крагујевца има задатак да представи ставове целокупне заједнице о томе где себе види у наредних двадесет година. Како партиципативни приступ обухвата и анкетирање,

грађанима са територије Крагујевца постављана су питања о томе где себе виде за десет година, шта би желели да буде промењено и које су њихове идеје за позитивну промену у локалној заједници.

Резултати обрађених анкета, заједно са приоритетним слабостима и конкурентним снагама по секторима, чинили су улазне елементе за рад Градског форума у изради визије града Крагујевца. Визија је транспарентна, управо захваљујући анкети и присуству представника свих заинтересованих страна на састанцима Градског форума.

Дефинисана визија града је подлога за формирање кључних развојних приоритета града. У овој фази Градски форум подељен је у тематске радне групе окупљене око сваког од приоритета. Тако формирана језгра су се касније допуњавала представницима заинтересованих страна.

Даљи рад тематских радних група био је везан за израду стратешких циљева. Сваки од утврђених приоритета се декомпонује на неколико сегмената ради лакшег прибављања извора финансирања у будућности јер, овако дефинисани стратешки циљеви, помажу у каснијем дефинисању развојних програма.

У истој фази дефинисан је већи број оперативних за сваки од утврђених стратешких циљева. Они су формулисани по SMART принципу (Specific – специфичан, Measurable – мерљив, Achievable – достижан, Realistic – реалистичан, Timely – увремен), односно представљају будућа промењена стања, која су јасна и лако мерљива, а опет временски ограничена, реална и у складу са постављеном визијом.

Финална фаза било је прикупљање пројектних идеја које су развили чланови тематских група, у складу са својим компетенцијама. Идеје су прикупљане коришћењем on-line алата за расписивање пројектних идеја OLEDNETWORK (www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti), који је развила Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља за потребе градске управе града Крагујевца као део процеса израде локалног стратешког документа. Коришћењем поменутог алата добијена је финална листа пројеката који ће се реализовати у периоду трајања Стратегије одрживог развоја града Крагујевца.

Ова фаза је обухватила и финално груписање сродних пројеката у програме. Програми су веома битни, јер су израђени у складу са постојећим буџетским линијама градске управе, и као такви олакшавају прибављање извора финансирања.

Паралелно са претходно наведеним активностима, везаних за израду стратешког документа града Крагујевца, израђују се индикатори одрживости, чија је сврха да измере промене проистекле применом акционог плана за имплементацију Стратегије одрживог развоја. Једном урађени индикатори одрживости, ревидираће се на годишњем нивоу, све до истека временског периода трајања стратегије.

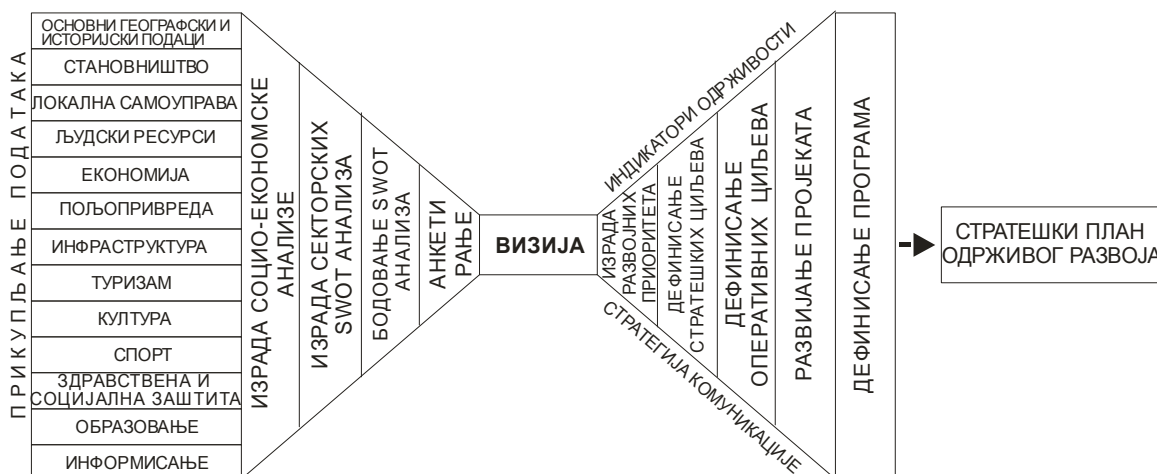
Фазе процеса стратешког планирања

Као што је наведено у претходним поглављима, израда Стратегије одрживог развоја града Крагујевца, био је један континуиран процес састављен из више сукцесивних фаза од којих је свака проистацала из претходне. Пролазећи поступно кроз сваку, дошло се до крајњег циља, а то је финални кровни стратешки документ.

Процес стратешког планирања је сачињен од следећих фаза, које уједно, чине и поглавља овог документа:

- Социо-економска анализа града Крагујевца
- Секторске SWOT анализе
- Конкурентне снаге и приоритетне слабости
- Визија града Крагујевца
- Развојни приоритети
- Стратешки и оперативни циљеви
- Пројекти и програми
- Препоруке за реализацију Стратегије одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018.

Социо-економска анализа града Крагујевца

Слика 2. Социо - економска анализа

Социо-економска анализа града Крагујевца дефинише стање свих чинилаца друштвено-економског развоја, где се кроз анализу даје преглед трендова у последњих пет година. Профил или “лична карта” локалне заједнице, како се ова анализа још може назвати, са једне стране служи за предвиђање будућих промена, а са друге стране омогућава увид у факторе који су довели до тренутног стања. На тај начин даје основу за дефинисање приоритета и циљева интервенције.

Кроз израду профила локалне заједнице омогућено је:

- пружање подршке Градском форуму у доношењу одлука о правцима интервенције
- давање прегледа националних и регионалних друштвено-економских показатеља путем којег се омогућава успостављање оквира за израду стратегије
- обезбеђивање основних информација које дозвољавају заједници да мери шта се променило имплементацијом стратегије
- подршка за израду секторских SWOT анализа

Фаза израде Социо-економске анализе града Крагујевца обухватила је следеће подфазе које су довеле до финализације овог сегмента стратешког документа:

- дефинисање структуре социо-економске анализе
- подела одговорности унутар Градског форума
- прикупљање података
- унос и обрада
- формирање нацрта социо-економске анализе
- презентација нацрта социо-економске анализе на састанку Градског форума
- ревизија и допуна
- формирање финалне верзије.

У његовој изради коришћени су подаци из националних публикација, које евидантирају промене друштвено-економских параметара једну или две године уназад, у односу на последње посматрану годину (Национална служба за запошљавање, Републички завод за статистику, Народна банка...).

Социо- економска анализа

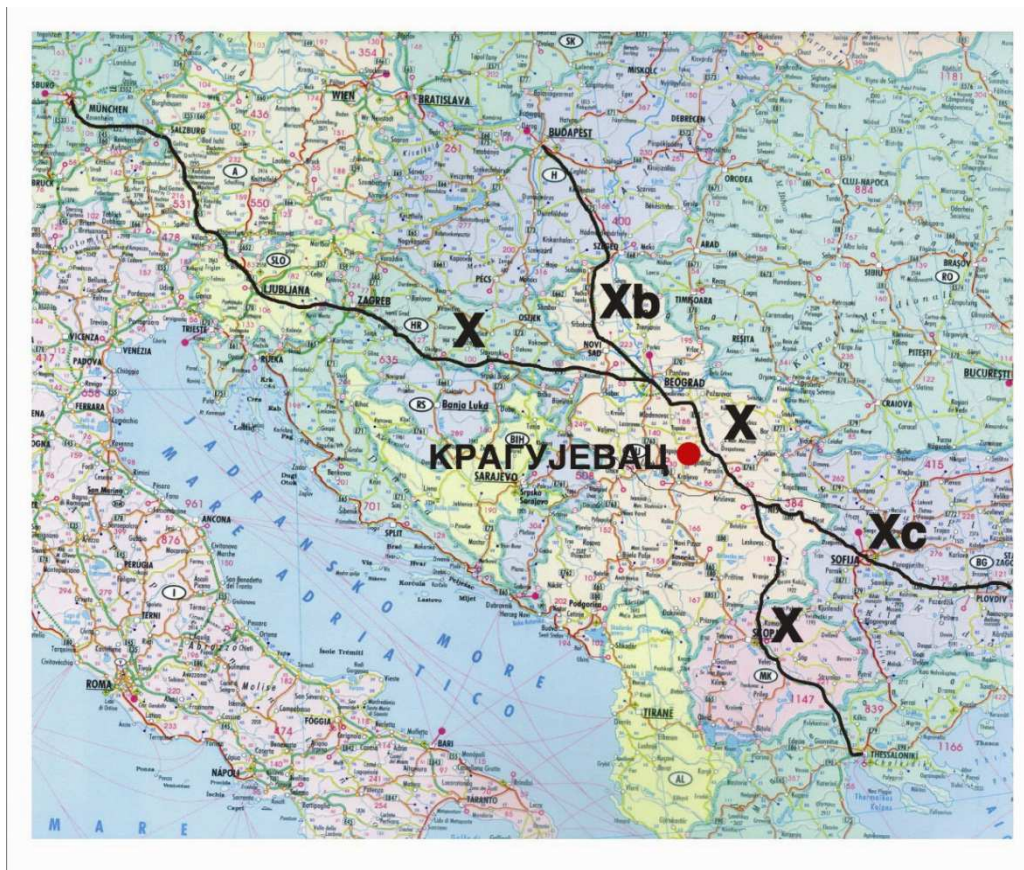
1. Основни географски и историјски подаци

1.1. Географски и топографски подаци

Град Крагујевац представља административни, привредни, културно-образовни и здравствени центар централне Србије. Смештен је у средишњем делу Републике Србије, у Шумадијском округу, кога поред града Крагујевца чини још шест општина: Аранђеловац, Баточина, Лапово, Кнић, Рача и Топола.

Према Попису из 2011. године на територији Града Крагујевца живи 179.417 становника. У градском подручју живи 150.835 становника, што га чини четвртим градом по величини у Србији и првим градом по проценту урбане популације.

Град се налази на 44° 22' северне географске ширине, 20° 56' источне географске дужине и надморској висини од 185 до 220m. Простире се на 835km² и удаљен је 140km југоисточно од главног града Републике Србије – Београда. Подигнут је на обалама реке Лепенице у Крагујевачкој котлини, где се дотичу крајњи огранци шумадијских планина: Рудника, Црног Врха и Гледићких планина.

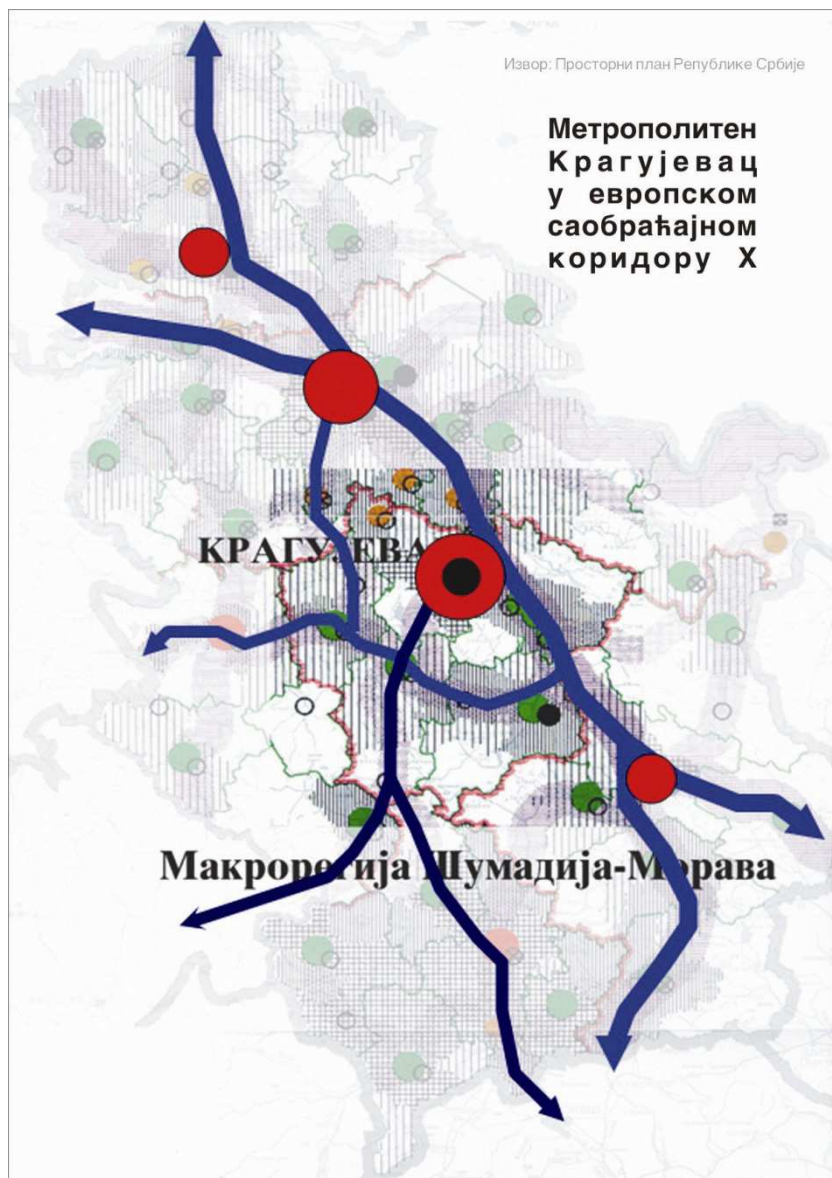
Мапа 1. Приказ географског положаја града у Републици Србији

Извор: Просторни план инфраструктурног коридора аутопута Е-75

Град Крагујевац је неправилног облика ромба, пружа се дужом осом у правцу север - југ дужином 38km по линији Ресник - Дулене, а краћом осом исток-запад у дужини од 27km линијом Доње Комарице – Доње Грбице. Са истока град Крагујевац граничи се општином Јагодина. Граница се држи планинског земљишта и високог подручја Црног врха.

На југоистоку према општини Рековац границу чине висока узвишења Гледићких планина.

На југозападу Града преко високих узвишења Гледићких планина незнатном дужином, у Дулену, пружа се граница према општини Краљево. Западну границу чини општина Кнић, а северозападну општина Горњи Милановац. На овом делу граница се пружа преко Гледићких планина и високих огранака Рудника.

Мапа 2. Приказ географског положаја града у Региону

Крагујевац је индустријски град, али и град са значајним пољопривредним земљиштем. Располаже са укупним земљишним фондом од 83.475ha, од чега 63,9% припада руралном подручију, а 36,1% територије припада урбаној зони. У укупној површини Шумадијског округа територија Града учествује са 35%, а у површини Републике са око 1%.

Табела 1.1. Основни подаци о граду Крагујевцу и Шумадијском округу (површина)

	Површина (km ²)	Удео у укупној површини (%)		
		Града	Шумадијски округ	Србије
Урбана зона	301	36,05	12,60	0,34
Рурална зона	534	63,95	22,36	0,60
Град	835	100	34,97	0,94
Шумадијски округ	2.388	/	100	2,70
Србија	88.361	/	/	100

Извор : Републички завод за статистику

Крагујевац има 57 насеља просечне величине од 14,65km² и 62 катастарске општине просечне величине од 13,48km². Просечна величина насеља на територији града је већа за око 6% од насеља у округу, а величина катастарских општина је на нивоу величине катастарских општина округа.

Табела 1.2. Број и величина насеља

	Општина	Округ
Број насеља	57	174
Просечна величина насеља (km ²)	14,65	13,72

Извор: Републички завод за статистику

1.1.1. Релјеф

На краћем растојању на подручју града Крагујевца у погледу релјефа разликују се три дела: виши планински, средњи побрђе и ниски равничарски део. Побрђе чини прелаз између планина и равница, тј. између највишег и најнижег земљишта. Оно захвата највеће пространство на подручју града Крагујевца. Припада му западни обод Крагујевачке котлине од села Ђурисела до села Лужнице и побрђе источног обода од села Трмбаса до села Ботуња, као и побрђе по дну котлине. Високо побрђе јавља се по дну и ободу Горњолевачке котлине у Великим Пчелицама, селима Горњој Сабанти, Великој Сугубини и Доњој Сабанти. За разлику од Горњолевачке котлине, у Крагујевачкој котлини на већем пространству јавља се ниже побрђе - брежуљци по дну котлине од Корићана до села Ресника с леве стране Лепенице и до села Ботуња с десне стране. Од њих су познатије: Господарево брдо (288m), Метино брдо (252m), Кошутњак (266m), Самар (242m) у Корману, Капавац (270m) у селу Ботуњу, Гурибаба (229m) у селу Реснику. Познатија брда на подручју општине Крагујевац су: Жежељ (481m) у селу Доња Сабанта, Ливада (480m) у селу Горња Сабанта, Голија (450m) у селу Букоровац, Градина (416m) у селу Доње Грбице, Шљивовачка главица (495m) у селу Шљивовац, Рујевица (472m) у селу Драча. Побрђе је рашчлањено у речним долинама, те даје утисак благо заталасаног земљишта, карактеристичног за Шумадију. Пошто побрђе на подручју града чине органи Рудника, Црног врха и Гледићких планина, занимљиво је истаћи где је тромеђа крајних тачака ових планина. Рудник преко Становљанског поља, Црни врх преко Метиног брда, а Гледићке планине преко Господаревог брда својим крајњим тачкама стичу се на ушћу Ждраљице у Лепеницу (178m). Ово је било од утицаја на положај Града и представља реткост да се неки град налази на стецишту огранака трију планина.

1.1.2. Планине

На подручју Града пружају се огранци Црног врха који чине источни оквир Крагујевачке котлине. Црни врх налази се на истоку од Крагујевца између Лепенице, Ждраљице, Белице и Велике Мораве. То је ниска шумадијска планина, надморске висине 707m. Познатији врхови су: Селаково брдо (541m) у Великој Сугубини, Котрљане (570m) у Букоровцу, Дренак (553m) у Горњим Комарицама, Печене Ливаде (500m) у Доњим Комарицама. Црни врх је добио име због црног планинског изгледа. На њему се налази релејни ТВ предајник. Крајњи огранци Црног врха према Крагујевцу су: Метино брдо и Кошутњак са Илином водом. Гледићке планине пружају се у правцу север-југ од Западне Мораве до Крагујевца, где се завршавају Господаревим брдом, јужно од

фабрике аутомобила „Фиат аутомобили Србија” доо. Планинском земљишту Гледићких планина на подручју града Крагујевца припадају узвишења од Доње Сабанте, Баљковца, Грошнице и Голочела до Великих Пчелица и Дулена. На том делу познатији врхови су: Стражара (652m) у Доњој Сабанти, Гувниште (657m) у Великим Пчелицама, Клик (517m) у Грошници, Вучја коса (587m), Аџиним Ливадама, затим у Дулену Црни врх (895m), Гомиле (793m), Иверак (777m), Велики вис (778m). Гледићке планине добиле су име по селу Гледићу, а по народном предању што се са њих далеко гледа. Оне су, после Рудника (1.123m) највише шумадијске планине. Највиши врх на њима је Самар (922m). На подручју Града Гледићке планине рашчлањене су речним долинама: Лепенице, Грошничке реке, Ждралнице, Пчеличке и Дуленске реке. Ове планине богате су шумом, речним токовима, пашњацима, природним лепотама и рудним благом (гипс, барит, пирит, гвожђе, бакар, угаљ).

1.1.3. Воде

Хидрографију Града чини подземна (изданска) вода и површинске воде (извори, реке, баре и вештачка језера).

Изданска вода се јавља на различитим дубинама на подручју града. Најплића је издан у долиним равнинама река, где се јавља на дубини од 2 до 5 метара (Белошевац, Драгобраћа, Јовановац и Петровац). На узвишењима дубине издане знатно варирају. На пример, у Драчи од 5m до 30 m, у Драгобраћи 1m до 39m, у Трешњеваку 1m до 29m, у Аџиним Ливадама 6m до 28m, у Поскурицама 6m до 32m итд. Изданске воде има и на далеко већим дубинама, где се бушењем може установити, јер бунари се обично копају до највеће дубине од 40m.

Извора на подручју града има преко 400. Може се рећи да у просеку на један квадратни километар површине долази један извор. У погледу капацитета воде извори су махом слаби, а многи пресушују у току сушних лета. Од јачих извора, каптажом воде, подигнуте су чесме у Дивостину, Драчи, Ботуњу, Белошевцу, Крагујевцу, Великим Пчелицама и Доњој Сабанти. Села планинског карактера, и по ободу Крагујевачке и Горњолевачке котлине, богатија су изворима од равничарских села по дну Крагујевачке котлине (у Букоровцу има 24 извора, у Горњим Комарицама 27, у Великим Пчелицама 30, у Горњој Сабанти 55, у Грошници 23 итд. док у Јовановцу има 4, Церовцу 2 и Цветојевцу 1).

Река на подручју града, због вододржљивог терена, има доста, али услед недовољних падавина сиромашне су водом. Конфигурација терена је од утицаја на правац токова. Зато реке претежно теку од југа према северу и од запада према истоку. Лепеница је највећа и најзначајнија река града. Извире на Гледићким планинама код брда Столице у Голочелу, а улива се у Велику Мораву као лева притока код Миљковог манастира. Дужина тока Лепенице је 48km. На подручју града, Лепеница прима своје највеће притоке у Крагујевачкој котлини: Драчку реку, Дивостински поток, Ердоглијски поток, Сушички поток, Петровачку реку и Цветојевачки поток с леве стране, а Грошничку реку, Ждралницу, Бреснички поток и Кормански поток с десне стране. Од осталих река које једним делом теку кроз подручје града значајне су: Дуленска река, Белица и Осаница.

1.1.4. Вештачка језера

Природних језера нема на подручју Града, а језера која постоје су вештачка.

Акумулационо језеро Грошница представља најстарије вештачко језеро у Србији.

С обзиром да се Крагујевац развијао у највеће насеље и индустријски центар Шумадије, то се још између два светска рата истицао проблемом снабдевања водом. Пошто су Град и његова околина сиромашни јаким изворима, а изданска вода на већој дубини и са колебљивим капацитетом, одлучено је да се подигне вештачко језеро - водојаза на Грошничкој реци. Брана је грађена у периоду 1931-37. године, а језеро напуњено водом у пролеће 1938. године.

Језеро у Спомен парку у Шумарицама има значај за туристичку понуду града, као и за рекреативни спорт. Дуго је око 1.500m, а широко око 175m. У њему се акумулира око 800.000m³ воде. Површина воденог огледала износи 22ha. Ово језеро представља атракцију за Крагујевчане и

због велике посећености током летњег периода добило је назив „крагујевачко море”. Током летњег периода на хиљаде Крагујевчана проводе слободно време на обалама овог језера.

Језеро Бубањ је вештачка творевина, јер се вода акумулира у удубљењу бивше „Циглане”. Површина воденог огледала је преко 3ha. Напаја се водом са јаког извора Бубањ као и падавинама. Омиљено је место Крагујевчана који слободно време проводе шетајући поред обала овог језера. И ако релативно мало, језеро је природно станиште за разне врсте птица од којих су најинтересантније дивље патке. Језеро је богато рибом због чега је и омиљено место крагујевачких риболоваца.

Акумулационо језеро Гружа је настало преграђивањем средњег тока реке Гружа и поред примарне намене у водоснабдевању има за циљ и заштиту од поплава; задржавање наноса и поправљање режима малих вода на низводном потезу Груже у екстремно неповољним хидролошким ситуацијама. Извориште Гружа је дефинисано као саставни део Ибарско – шумадијског регионалног система водоснабдевања и разврстано у изворишта првог ранга. Вода са овог изворишта доминантно учествује у водоснабдевању становника Крагујевца. Иако ово извориште у целини територијално припада општини Кнић, због значаја које има за грађане Крагујевца у даљем тексту дајемо преглед његових основних карактеристика.

У непосредној и ужој зони санитарне заштите изворишта Гружа изражена је проблематика бесправне градње. У непосредној околини језера, у периоду од 2000. године до данас су идентификоване бројне активности које угрожавају статус језера и његову основну функцију. У ужој зони заштите акумулације бесправно лоцирано и саграђено 154 објекта за привремени или стални боравак и 101 платформа – понтон (у кориту акумулације) за приступ на огледало воде акумулације. У оквиру ових објеката је и концентрисано насеље тзв „рибарско етно село” са 13 објеката и изграђеним темељима за ресторан за 50 гостију, на удаљењу 4,5m-10m од коте огледала воде при максималном успору акумулације. Поред наведених проблема везаних за дивљу градњу, на квалитет акумулационог језера Гружа негативан утицај имају неконтролисане рекреативне активности, активности интензивне пољопривреде неприлагођене специфичностима подручја и сл. Негативни антропогени утицај је у директној вези са нивоом еколошке свести и образовања локалног становништва.

1.1.5. Клима

На подручју града влада умерено-континентална клима. Најтоплији месец у години (просечно) на територији града Крагујевца је јул, са просечном температуром од 27 С°, а најхладнији јануар, са -0,5 С°. Просечна годишња температура ваздуха је 11,5 С°, а број влажних и тропских дана у току године је уједначен и износи у просеку од 50 до 60 дана. Просечна годишња количина падавина износи 530mm. У структури атмосферских појава просечан број дана са снегом износи 30, маглом 20, а градом 2 дана.

Температура

Просечна температура ваздуха – јануар (°C) -0,5

Просечна температура ваздуха – јул (°C) 27

Просечна температура ваздуха – годишња (°C) 11,5

Средњи број мразних дана – годишње 50-60

Средњи број тропских дана – годишње 50-60

Влажност ваздуха

Просечна влажност ваздуха – годишња (%) 35-100

Трајање сијања сунца

Просечно трајање сунца годишње је 6.5h

Падавине

Просечна количина падавина – годишње (mm) 530

Појаве

Просечан број дана са снегом – годишње 30

Просечан број дана са снежним покривачем – годишње 30

Просечан број дана са маглом – годишње 20

Просечан број дана са градом – годишње 2

1.1.6. Геостратешки положај

Крагујевац је највећи град централне Србије, културни, привредни, образовни и друштвени центар Шумадијског округа, Шумадијско-поморавског региона и широког подручја Моравско-шумадијске макрорегије.

Град се налази у централном делу Србије, у долини реке Лепенице. Лежи на тремећи три велике републичке осовине развоја моравске (око 30km од града ка истоку), западно-моравске и ибарске (око 40-50km ка југо-западу). Преко осталих крупних инфраструктурних система, који се гранају од наведених осовина, Крагујевац је физички и функционално интегрисан у мрежу насеља Републике Србије.

Шире посматрано, у зони Крагујевца, Груже и Кнића простире се природни наставак два, посебно за саобраћај, природно погодна магистрална коридора и то Ибарског са југа и Западноморавског са југозапада и запада, који се диредно настављају на Великоморавски правац ка северу и на Тимочки правац на истоку.

Просторним планом Републике Србије планиран је аутопут Баточина-Крагујевац-Мрчајевци, а који у највећем делу прати трасе постојећих државних путева IV бр.15 Баточина-Крагујевац и II реда бр.155 Крагујевац-Равни Гај-Мрчајевци. Планирани аутопут представља попречну везу између аутопутева E-75 Београд-Ниш и аутопута E-761 (позиција државног пута I реда M-5) Појате-Крушевац-Краљево-Чачак, односно веза у зони Чачка са аутопутем E-763 Београд-Јужни Јадран.

Ауто пут Београд-јужни Јадран (Бар) и повезивање трајектом Бар-Бари са Италијом и осталим делом света поморском везом, представља један од најважнијих аутопутских коридора у земљи на правцу север-југ, сврстан у систем трансевропских путева. Отуда је повезивање по правцу исток-запад на овај аутопут од изузетног значаја не само за Крагујевац већ и за део централне и источне Србије.

Поред аутопутског коридора на правцу државних путева IV бр.15 Баточина –Крагујевац и II реда бр.155 Крагујевац-Равни Гај-Мрчајевци, град је ближим и даљим окружењем повезан првенствено са следећим државним путевима I и II реда:

- државним путем IV бр 16 Крагујевац-Топола-Младеновац-Влашко Поље (аутопут Београд-Ниш)
- државним путем II реда Крагујевац-Јагодина (Рековац-Крушевац) и
- државним путем II реда 176 Крагујевац-Горњи Милановац.

Такође, нова саобраћајница према Тополи, као алтернативни правац државног пута I реда M-23 Крагујевац-Топола (Београд), представљаће квалитетнију везу према северном делу земље обзиром да постојећа траса државног пута I реда највећим делом пролази кроз насељена места.

Поред разгранате мреже путева који Крагујевац повезује са великим бројем градова и насеља, железничком пругом могућ је саобраћај у 4 главна правца:

- Крагујевац - Београд - Суботица – Будимпешта
- Крагујевац - Ниш – Софија
- Крагујевац - Подгорица - Бар (морска лука)
- Крагујевац - Скопље - Солун (морска лука)

Поморски транспорт је организован преко луке Бар, уз коришћење железнице Крагујевац - Бар (450km) и речни преко луке Смедерево на Дунаву. Могуће је организовати поморски транспорт и преко луке Солун (Грчка) уз коришћење железнице. Ваздушни саобраћај је организован преко Аеродрома „Никола Тесла” у Београду.

Мапа 3. Приказ географског положаја града у Републици Србији

1.2. Природне карактеристике

1.2.1. Геолошке карактеристике

У геоморфолошком погледу подручје просторног плана града Крагујевца је веома разноврсно. Заступљени су равничарски, брдско-планински и планински терени. Подручје је ограничено северним падинама Гледићких планина и источних падина Рудника. Планински и брдско-планински терени, заступљени по ободу, израђени су од палеозојских и мезозојских творевина које се генерално пружају правцем ССЗ-ЈИ. Централни део одликује се благим равничарским рељефом. Долина Лепенице, која доминира у централном делу терена, усечена је у благом рељефу изграђеном претежно од неогених седимената, са засвођеним узвишењима благих нагиба падина, прекривених делувијалним седиментима.

Палеозојски кристални шкриљци изграђују претежно источне делове подручја. Уз њих пружају се издвојене зоне кристаластих кречњака, кварцита и мермера.

Мезозојске творевине граде централни део подручја са правцем пружања СЗ-ЈИ. Међу њима су најстарији серпентинити који се јављају у виду испрекиданог појаса мале ширине, од Страгара до Ареповића. Творевине дијабаза се јављају у неколико тектонски одвојених зона- пределу Великог Шења, Шљивовца и Рогојевца и у околини Драгобраће су највеће творевине. Код брда Кременца преовлађујуће учешће имају пешчари са конгломератима. У пределу Доњих Јарушица јавља се узан појас стена ниског кристалинитета у којима се јављају мермерисани кречњаци, метаморфисани пешчари и алевролити. Гледићке планине су изграђене од флишних творевина. Од њих према Жежељу пружају се зоне габрова и дијабаза, преко којих су навучени кристаласти кречњаци. Између Котраже и Влакче јављају се кречњаци као и кречњаци и пешчари на простору од Пајазитова до Кутлова и Драче.

Кенозојски неогени седименти имају велико распрострањење. Изграђују претежно централне делове терена. Издвојени су тортон, сармат и панон. Тортон је представљен слатководним седиментима- лапори, лапоровити кречњаци са слојевима угља, глине и пешчари. Заступљени су на теренима западно од Угљешнице и северно од Лепенице. Бракични сарматски седименти леже конкордантно преко седимената тортона-слабо везани пешчари, пескови и глине са танком слојевима песковитих кречњака. Заступљени су на теренима западно од Петровца. Пано је представљен конгломератима, бречама, глинцима, пешчарима, лапорцима и кречњацима. Покривају терене источних ободних делова. Квартарне творевине имају велико распрострањење. Издвојене су следеће генетске творевине: делувијални седименти, алувијални седименти и алувијално-пролувијални седименти.

1.2.2. Шуме

Шумадију, у чијем централном делу се налази Крагујевац, карактерише брежуљкасто-брдовито земљиште, благо заталасано и питомо. Ово подручје је добило име по томе што је некада било пребогато шумама, које данас заузимају 1/4 укупне површине.

Укупна површина шума и шумског земљишта на подручју Града износи 23815.32ha при чему се 6,006.32ha (25.2%) налази у државном власништву, а 17,809.00ha (74.8%) у приватном власништву. Укупно обраста површина државних шума износи 5,517.24ha. Како просторни план града Крагујевац обухвата површину од 2011km² (201.100ha), може се рећи да пошумљеност територије Града Крагујевца износи 11.84%.

У оквиру очуваних шумских комплекса, најзаступљеније су следеће асоцијације:

- заједница врбово-тополових шума (*Ass. Salicetum – Populetum* Raj.),
- заједница мешовите шуме храста лужњака и јасена (*Ass. Querceto – Fraxinetum serbicum* Rud.),
- заједница чисте планинске букве (*Ass. Fagetum montanum serbicum* Rud.),
- заједница храста китњака (*Ass. Quercetum montanum* Cer. et Jov.),
- заједница храста сладуна и цера (*Ass. Quercetum frainetto-cerris* Rud.),
- заједница белограбових шума (*Ass. Carpinetum orientalis serbicum* Rud.).

1.2.3. Руде

У оквиру зона различитог геолошког састава на подручју града Крагујевца постоје појаве и налазишта разноврсних руда. Карактеристика подручја су изражена налазишта азбеста, који данас нема значаја који је некада имао, као и појаве ретких метала олова, цинка и живе у побрђу Рудника. Мање познате и мање испитане су наслаге гипса-анхидрита код Голочела и лежиште мермерних бреча у Рамаћи. У атару села Рамаћа, у серпентинској маси, налази се компактно рудиште гвожђа. Гвоздене руде има око 1,6 милиона тона. У Каменици се налазе велике количине кречних бреча. У близини села Кутлова и Добраче, у серпентинској маси нађена је азбестна руда врло доброг квалитета. На основу испитивања утврђена је резерва од 8,1 милиона тона. У близини Влакче постоји неколико налазишта руде гвожђа са резервама преко 2 милиона тона. На југозападном делу брда Столице иако појава манганских руда. Ове појаве су продужење манганске зоне која се пружа ка Влакчи почевши од атара Великог Шења. У насељу Драча откривена је манганова руда. Процењене количине су 12.600 тона. Између насеља Вињишта и Грошнице има појава гипса. На великом броју места у атару Горњих Комарица јављају се масе кварца чији би се чистији делови могли употребити у индустрији стакла.

Све појаве руда не дају основу за интензивнију експлоатацију без даљих детаљних истраживања, на основу којих би се добили прецизнији подаци о количинама и економичности експлоатације.

Минерали, минералне, геотермалне воде и други потенцијални ресурси

На територији града Крагујевца постоји неколико извора са својствима лековитих вода. То су: Видарица у Дреновцу и Вињишту, Бубањ у Крагујевцу, Радованац и Бакарњача у Доњој Сабанти, Слани извор у Грошници и Барски (сумпоровити) извор у Вињишту. Такође се помиње и лековитост Врела у Јабучју, најтоплијег извора у Крагујевачкој котлини.

Формирање бањског центра обезбеђује карактер извора термоминералне воде у Страгарима - Бања Вољавча, што значајно доприноси проширењу туристичке понуде и општег програмског капацитета средине. Извор бање Вољавча налази се на километар удаљености од манастира Вољавче, окружен прелепом храстовом и багремовом шумом. На десетак метара од извора налази се импровизирана бања са пет када и два омања базена (мушки и женски). У кадама се користи минерална вода са извора за лечење реуматичних болести. Комплетна испитивања физичко-хемијског састава воде урађена су у Институту за јавно здравље, а испитивање радиоктивности извршено је у Институту за медицину рада и радиолошку заштиту у Београду. На основу извршених анализа, донет је закључак да испитивана вода са извора Вољавче у Страгарима припада слабо минерализованим олигоминералним водама, чији суви остатак на 180С° износи само 0,1353g/l. Терапијску вредност овој води даје и њена температура од 24,4С°, што је сврстава

у термалне воде (воде чија је температура већа од 20С°), као и присуство водоник-сулфида од 0,0006g/l те би у терапијске сврхе могла да се користи и купањем уз загревање до одговарајућих температура, у оквиру разних хидротерапијских процедура (каде, базени).

1.3. Животна средина

1.3.1. Квалитет ваздуха

Основне загађујуће материје у градској атмосфери представљају продукти сагоревања (CO₂, CO, SO₂, NO_x, HC, суспендоване честице) које емитују:

- Стационарни извори („Енергетика” д.о.о. и ФАС, Форма идеале и остале енергане),
- Мобилни извори (транспортна средства),
- Специфични загађивачи као што су Техничко ремонтни завод, асфалтна база Илићево, ливница "Фармаком МБ - Метал центар" Крагујевац у Илићеву и
- Остали емитери („мали емитери”: велики број пекара, роштиљских радњи и пржионица кафе и индивидуална ложишта у граду).

Стационарни извори

Један од највећих стационарних извора емисије у граду Крагујевцу је „Енергетика” д.о.о. у реструктурирању, која што се тиче котловских постројење располаже са приближно 370MW топлотне снаге. Најважнија котловска постројења су распоређена на три локације: матичној, КЦ и Ердоглија.

Табела 1.3. Основне карактеристике котлова „Енергетике” д.о.о.

Локација и ознака		Номинална снага котла (MW)	Гориво	Радни флуид	Старост котла (година)
Матична локација	K1	31,65	гас	водена пара	35
	K2	31,65	гас	водена пара	35
	K3	63,3	угаљ (старт на мазут)	водена пара	28
	K4	61,5	угаљ (старт на мазут)	водена пара	23
	K5	115,18	угаљ (старт на мазут)	водена пара	18
КЦ КГ	K1б	6,6	гас/мазут	врела вода	19
	K2б	6,6	гас/мазут	врела вода	20
	K3б	7,3	гас	врела вода	20
	K4б	2,6	гас	водена пара	27
	K5б	7,0	мазут	врела вода	17
Ерд	K1е	16,2	гас/мазут	врела вода	1
	K2е	7,0	гас/мазут	врела вода	19

Напомена: У табели су наведени само најважнији котлови са аспекта заштите животне средине.

Карактеристично за котлове који имају ложишта на гас је одсуство емисије угљен монооксида (CO), сумпор диоксида (SO₂), занемарљива, практично нулта емисија пепела и чађи, смањена емисија угљен диоксида (CO₂), као и стабилна емисија азотних оксида (NO_x). Ову тврдњу су потврдили резултати свих извршених мерења. Дакле, са аспекта емисије димних гасова сви котлови, који као гориво користе гас, представљају добро решење, а могуће је значајније смањити постојећу емисију и из ових котлова, повећавајући њихову ефикасност.

Генерално се може рећи да је емисија димних гасова, у односу на постојећу регулативу (када се у котловским ложиштима сагорева мазут) прихватљива.

Карактеристично за котлове који имају ложишта на чврсто гориво је висока емисија прашкастих материја (пепео), максимална емисија CO₂, потенцијална висока емисија CO и веома висока емисија SO₂, што зависи од састава коришћеног угља.

Према подацима Института за јавно здравље из Крагујевца, који су добијени мерењима на котловима К3 и К4, 2008., 2010. и 2011. године регистровано је повремено искакање емисије сумпор диоксида што је последица коришћеног горива са повишеним уделом сумпора, као и емисије прашкастих материја у 2011. години. Слично је и са резултатима мерења емисије Института „1. мај” из Ниша, која су обављена на котловима К3 и К4, у 2007. и 2009. години.

Емисија из мобилних извора

Социјално и економско стање грађана града Крагујевац је такво да је удео савремених возила са катализаторима и ниском емисијом штетних материја веома мали у укупном броју возила. Путничка и теретна возила која се крећу по улицама Града Крагујевца у просеку су стара преко 10 година. Она су у релативно лошем техничком стању и емитују вишеструко већу емисију загађујућих материја у ваздух од савремених возила, која се експлоатишу у модерним градовима. Социјална и економска ситуација се пресликава и у непотпуно одржавање постојећег возног парка, што даје допунски допринос у погоршању емисије и енергетске ефикасности.

Остали емитери

Преостала котловска постројења у Крагујевцу су малих снага (увек испод 1MW), а приближно равномерно су подељени на котлове на гас, тешка и лака уља и чврста горива. Једини изузетак је нова котларница фирме „Фиат аутомобили Србија” са котларницом од три котла на гас укупне снаге од 32MW. Како су она још увек у пробном раду, до сада нису завршена сва неопходна мерења, тако да подаци о емисији из ових котлова нису доступни, али се реално може претпоставити да из ових нових котлова на гас нема емисије пепела, сумпор-диоксида и угљен-монооксида.

Такође треба истаћи да постоје и други специфични мањи загађивачи у Крагујевцу који нису покривени мерним подацима о емисији (Техничко ремонтни завод, индивидуална ложишта), који могу бити извори и неких других штетних материја.

Мониторинг

Један од параметара праћења квалитета ваздуха су имисиона мерења која се систематски спроводе у Крагујевцу више деценија. У задњих неколико године није долазило до прекорачења граничних вредности имисије прописаних законом за SO₂. За NO_x у задњих неколико година долазило је до појединачних прекорачења граничних вредности у зимским месецима, најчешће као последица саобраћаја. На мерним местима где се мери чађ (велике раскрснице), у задњих неколико година долазило је често до прекорачења вредности током године (Мала Вага, Медицинска школа, Саобраћајац). Праћене су и концентрације бензена и у последњих неколико година није било прекорачења. У летњем периоду већ неколико година прати се концентрација приземног озона, чије су вредности биле испод дозвољених граничних вредности прописаних законом. По питању укупних таложних материја - УТМ (прашина), које се мере на 12 мерних места у граду, најоптерећеније локације су биле, пре свега у зимским месецима код Пиварског парка, индустријска зона (код ЈКП "Чистоћа"), а током године понекад у улици Саве Ковачевића. У таложним материјама мерене су концентрације тешкох метала (Pb, Cd, Zn). У последњих неколико година вредности су биле испод максимално дозвољених концентрација прописаних законом.

1.3.2. Стање вода

У погледу стања вода, присутна су два основна проблема- неравномерни водни режим водотокова као последица девалвације и девастације вегетацијског покривача тла, посебно у горњим токовима притока и различити видови загађивања воде (различити чврсти и течни отпади и дивље депоније смећа, одвођење фекалија и отпадних вода из насеља). Посебно јако угрожавање вода од комуналних и индустријских отпадних материја је присутно у доњем сливу Лепенице. Бонитет воде реке Јасенице је такође евидентно угрожен јер је присутна велика количина јаловишта азбеста дуж обале. Не мање редак случај је присуство депонија комуналног отпада на обалама других вода. Стајаћи водени екосистеми на територији градског подручја немају задовољавајући бонитет јер је присутна интензивна еутрофизација, због прилива различитих загаживача из насеља.Квалитет површинских и подземних вода је битан параметар у оцени стања животне средине.

Према Уредби о категоризацији водотокова ("Сл. Гласник Републике Србије" бр.5/68), на територији града, може се приказати следеће: Лепеница до уласка у Крагујевац- II класа, Лепеница низводно од Крагујевца- IV класа.

Сапробиолошка анализа природних површинских вода на територији града Крагујевца:

- Гружа, Рибеш и Липница - II класа
- Голочело, Козујевски поток - II класа
- Groшничко језеро, Groшничка река - II класа
- Ждраљица - II класа;
- Бресничка река - II и III класа
- Угљешница- III класа;
- Лепеница - III и IV класа
- Рача- III класа;
- Вољавча- II класа
- Дрезга II и III класа
- Јабучка река- II и III класа; Сребрница - I и II класа.

Стање канализационе и санитарне инфраструктуре на подручју града Крагујевца је назадовољавајуће у ванградском подручју. Посебно је деликатно питање санитарних отпадних вода свих сеоских насеља, која отпадним водама могу трајно да загаде земљиште и подземне воде.

На територији града, у Цветојевцу је крајем 80-их година прошлог века изграђено постројење за пречишћавање отпадних вода. Постоји двоструки проблем који утиче на његово правилно функционисање. Многи производни погони испуштају отпадне воде без третмана у канализациону мрежу (нарочити проблем стварају прехрамбени погони) која доспева у постројење. Са друге стране, само постројење захтева ревитализацију технолошког поступка, зато што не може да пречисти воду у прописаним границама.

1.3.3. Снабдевање водом за пиће

Крагујевац је познат по проблемима са којима се суочавао везаним за водоснабдевање, не само када је у питању квалитет, већ и довољне количине како за потребе како становништва, тако и за друге потребе (привредне и сл.).

У свом досадашњем развоју град Крагујевац је прошао све фазе снабдевања водом, од коришћења извора и бунара до савремених водоводних система.

За снабдевање водом Крагујевца данас се користе:

1. Изворишта у систему за водоснабдевање ЈКП „Водовод и канализација”, Крагујевац, за 83.54% становништва и то:

- површинске воде из сливова река Groшнице и Груже акумулиране у акумулацијама „Groшница” и „Гружа” („Туцачки напер”), и

- подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан.

2. Алтернативна изворишта за водоснабдевање које користи око 26.000 становника (16.46%) углавном приградских и сеоских насеља.

Од постојећих изворишта два се налазе на територији других општина („Морава” на територији СО Баточина и „Гружа” на територији СО Кнић), на међусобној удаљености од око 60km, док се извориште „Грошница” налази на удаљености 10km од града Крагујевца.

Са регионалног водоводног система „Гружа” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Краљево и потрошаче са територије општине Кнић (насељима Пајсијевић, Грабовац, Гружа, Честин, Губеревац, Балосава, Кнић и Вучковица).

Са водоводног система „Морава” вода се дистрибуира и за потребе потрошача са територије општине Баточина (насељима Баточина, Бадњевац, Никшић и Прњавор).

Поред градских насеља Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Грошница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац и Цветојевац.

1.3.4. Стање земљишта

На територији града заступљено је више типова земљишта, што одговара разноврсним орографским условима терена. Формирано је седам основних типова земљишта са више подтипова и варијетета:

- Алувијум-алувијално-делувијални нанос заузима 4,2% површине;
- Смоница - (смоница еродирана, смоница у огајњачавању, смоница у лесивирању, смоница огајњачена и смоница лесивирана) заузима 33,5% површине;
- Гајњача - (гајњача плитка, гајњача у лесивирању, гајњача лесивирана) заузима 26,6% површине;
- Подзол заузима 1,6% површине;
- Црвеница заузима 0,6% површине;
- Смеђа земљишта (смеђе кисело на пешчару) заузима 9% површине;
- Скелетоидна земљишта (смеђе скелетоидно на шкриљцу и скелетоидно на кречњаку) заузима 24,5% површине.

Плодна и средње плодна земљишта заузимају 36,5%, односно 26,3% територије, док су неплодна земљишта заступљена са 37,2% територије.

У погледу основне природне предиспозиције за провређивање, ова територија поседује значајан пољопривредни потенцијал. Од укупних 53.835ha пољопривредних површина, 50.798ha чине обрадиве површине. Структура обрадивих површина је повољна у односу на Републику Србију (63,1%), Округ (67,9%) и централну Србију (53,4%).

Према коришћењу земљишта, структура површине града је следећа: пољопривредно земљиште чини 83.465ha. Обрадиво пољопривредно земљиште је 61%, шумско земљиште 29%, остало земљиште 10%.

Програм испитивања и анализе земљишта за потребе Града реализује Институт за јавно здравље Крагујевац. Програм је обухватио 14 локација у периоду 2007 -2011. година. Узорци су узимани на локацијама у оквиру зона изворишта за водоснабдевање града, затим градске средине, индустријске зоне, градске депоније и пољопривредне зоне. Гледано са аспекта загађивања квалитет земљишта на територији града је задовољавајући. На основу резултата физичко хемијских испитивања земљишта може да се констатује да није детектовано присуство полицикличких ароматичних угљоводоника, полихлорованих бифенила и органохлорних пестицида. Такође није било повишених вредности општих параметара који карактеришу квалитет земљишта, али су зато детектоване повишене вредности никла, хрома олова и бакра. За поједине локације (Морава, Грошница) присуство никла и хрома је очекивано док на другим локацијама се констатује спорадично присуство тешких метала. Повећане концентрације никла су се јављале на локалитету Морава-Брзан, као и на локалитету извориште за водоснабдевање Грошничко језеро. Концентрација хрома је била повећана код бране Грошничког језера и у земљишту које заузима

градска депонија Јовановац. Садржај олова био је повећан на локалитету градске депоније Јовановац.

Загађивање земљишта на територији града присутно је у зонама велике концентracије становништва, привредних активности у долини Лепенице, Угљешнице, Јасенице, ширења урбаног подручја, прекомерне примене минералних ђубрива и других хемијских средстава локалних сметлишта у селима, лоше санитације у руралним подручјима, јаловишта и депонијама опасног отпада.

1.3.5. Управљање отпадом

Највећа количина комуналног чврстог отпада која се свакодневно сакупља и одлаже на депонију од стране ЈКП „Чистоћа” (око 300t дневно у току 2012. године) потиче из домаћинства, укључујући отпад из установа и предузећа комерцијалног и некомерцијалног карактера. Одлагање отпада се врши на градској депонији- сметлишту у насељу Јовановац, на периферији северноисточног обода градског центра. Ова територија припада еколошкој целини Лепеница која представља зону угрожене животне средине, односно зону санације I промене намене коришћења. На овој депонији отпад се одлазе од 1968. године. У складу са пројектом "Санација, рекултивација и проширење депоније Јовановац" у Крагујевцу извршена је делимична рекултивација опслужно-манипулативног платоа у октобру 2009. године. Површина депоније Јовановац износи 14.8ha. Налази се на надморској висини од 164m, а висина депонованог отпада прелази пројектовану коту (178m надморске висине) До сада је на њој одложено око 2.100.000m³ отпада.

На територији града Крагујевца током 2010 евидентирани су 152 дивље депоније запремине 14 600m³ које су зазимале површину од 336.500m². Пројектом „Очистимо Србију” у првој фази, у оквиру пројекта „Утврђивање састава отпада и процене количине у циљу дефинисања стратегије управљања секундарним сировинама у склопу одрживог развоја Републике Србије” очишћене су 52 депоније запремине 3.372.5m³. У оквиру истог пројекта, у току 2011. године очишћено је приближно 765m³ отпада са дивљих депонија, а у првих десет месеци 2012. године очишћено је приближно 570m³ отпада.

У току 2012. године Фонд за заштиту животне средине Републике Србије финансирао је израду комплетне пројектне документације за изградњу Рециклажног центра у Крагујевцу, а ЈКП „Чистоћа” обезбедило све неопходне дозволе.

Индустријски отпад се генерисао у последњих пола века углавном захваљујући постојању Застава групе, а пре свега фабрици Застава аутомобили. Такође су и друге фабрике (неке раније, а неке од пре деценију и мање основане) као што су "Филип Кљајић" (сада реструктуриран у више предузећа), ливница обојених метала, "Застава камиони" д.о.о. – у реструктурирању, „Енергетика” д.о.о., "РАПП Застава" а.д; "Застава ковачница", а.д, "Unior components"а.д. "НИКОМ“ доо, предузећа за припрему и промет боја и лакова (као што су "Спин", "Чар"),... доприносиле да генерисање и углавном одлагање индустријског отпада добије на интензитету. Не постоје прецизни подаци о количинама, врсти и начину привременог складиштења посебних токова отпада, нити индустријског отпада на територији Града.

Медицински и фармацеутски отпад се генеришу у објектима Клиничког центра, 3333Р доо Крагујевац, Дома здравља Крагујевац, објектима АПОТЕКЕ Крагујевац. У објектима здравствене заштите на територији града Крагујевца се раздваја инфективни отпадни материјал и врши се третман стерилизацијом и превођењем у непрепознатљив облик (уситњавањем), након чега је могуће одлагање тако добијеног материјала на депонију за комунални отпад. Инфективни отпад се два пута дневно (а по потреби и чешће) износи са места примарног раздвајања и одлаже у привременим складиштима у установама које немају сопствена постројења за третман, одакле се упућује на даљу обраду у аутоклавима два пута недељно. Фармацеутски отпад који је генерисан у претходном периоду - донације лекова и фармацеутских препарата којима је прошао рок, тзв. „историјски“ отпад, безбедно је ускладиштен у адекватним привременим складиштима у здравственим установама и припремљен за транспорт и даљи третман код овлашћеног оператера (или извоз). У току је реализација ИПА пројекта који подразумева донацију средстава за извоз и коначно збрињавање прокупљеног историјског фармацеутског отпада са читаве територије РС. Сав фармацеутски отпад који се генерише на територији Града у току редовног рада, прикупља се

у здравственим установама у којима настаје и безбедно складишти до упућивања на даљи третман код овлашћеног оператера.

Анимални отпад је све присутнији и то на дивљим депонијама, крај путева и на другим површинама, што за последицу има загађивање ваздуха, земљишта и воде, а представља и потенцијални извор заразних болести. На територији Града није у потпуности решено уклањање животињских лешева, као ни управљање кланичким отпадом. Служба Зоохигијене ЈКП "Чистоћа" уклања лешеве уинулих животиња са јавних површина у Граду, и упућује их у постројење за нешкодљиво уклањање и прераду животињског органског отпада у Ћуприји, на даљи третман. На територији Града ради једна кланица и кланички отпад, тзв. „конфискат“ упућује на даљи третман предузећу у Ћуприји.

Табела 1.4. Преглед највећих потенцијалних загађивача животне средине у граду Крагујевцу

Назив	Делатност
„Енергетика” д.о.о. (матична и ванматичне локације)	Производња топлотне енергије у зимском периоду
Асфалтна база	Производња асфалтне подлоге
Ливница концерна „Фармаком МБ“ д.о.о. Шабац-Метал центар Крагујевац	Прерада и ливење метала
Индустрија (Фиат аутомобили Србија, Фабрика оружја Застава, Застава камиони, Застава Ковачница, Техничко ремонтни завод)	Производња путничких и теретних возила, производња оружја, алата, муниције...
Млекаре (Младост, Куч Компани...)	Прерада млека и производња млечних производа
Мања постројења за галванизацију	Површинска обрада метала мањег капацитета
ЈКП Чистоћа-Градска депонија и дивље депоније на територији града	Сакупљање и одлагање отпада

Извор: Локална самоуправа

Град Крагујевац још увек нема израђен адекватан катастар загађивача. На основу података којима располаже градска управа и података добијених од других служби из области надзора заштите чиниоца животне средине, у оквиру претходне табеле на прва три места наведени су загађивачи ваздуха. У зимском периоду, током грејне сезоне, највећи тачкасти загађивач је Енергетика д.о.о. коме се у кумулативном загађујућем ефекту придружују већи број котларница на подручју града, који није покривен системом даљинског грејања, као и огроман број индивидуалних ложишта. Загађењу ваздуха значајно доприноси путнички и теретни саобраћај, који се интензивно одвија кроз ширу зону центра града јер обилазнице за теретни саобраћај нису реализоване. У индустријској зони најчешће притужбе грађана из непосредног окружења се односе на загађиваче Асфалтна база и ливница концерна „Фармаком МБ“ д.о.о. Шабац-Метал центар Крагујевац.

У циљу заштите ваздуха од загађења, постављена су два електрофилтера, инсталирана у делу Енергетике, на котловима на чврсто гориво (угаљ), као и филтер у Асфалтној бази. Међутим, проблеми емисије загађујућих материја при испуштању врућег асфалта и складиштење сировина на отвореном у Асфалтној бази, као и проблем одлагалишта пепела из Енергетике још увек нису у потпуности решени.

Систематско праћење квалитета ваздуха поверено је Институту за јавно здравље-Крагујевац, чије резултате емисионо имисионих мерења надлежне градске службе добијају редовно.

Међу наведеним загађивачима су и они који значајно утичу на загађење вода. Њихове загађујуће материје потичу из индустријских процеса, а упуштају се у реципијент без претретмана, иако ови у неким комплексима постоје али нису у функцији. У фабрици „Фиат аутомобили Србија” је израђено постројење Катак за третман свих отпадних вода које настају у производном процесу у

комплексу Фиат, које је у функцији и значајно доприноси смањењу загађења вода у граду. Осим ових индустријских загађивача, загађењу вода значајно доприноси збирни утицај отпадних вода, без претходног или неадекватног пречишћавања, из млекара, кожарских радионица и других делатности. У циљу заштите вода од загађења важно је адаптирати постојеће предтретмане, осавременити рад централног постројења у Цветојевцу, као и саградити нове.

Када је реч о загађењу земљишта може се рећи да на његов ниво значајно утичу проблеми одлагања комуналног отпада (искоришћени капацитет градског сметлишта, дивље депоније), ненаменска употреба градског грађевинског земљишта, као и неконтролисана употреба хемијских средстава на пољопривредном земљишту

1.3.6. Активне мере Градске управе у погледу заштите животне средине

Израда Локалног еколошког акционог плана (ЛЕАП-а) Града Крагујевца - Локални еколошки акциони план Града Крагујевца је стратешко-програмски документ у области заштите животне средине са јасно дефинисаним и прецизно утврђеним приоритетним циљевима и активностима. Сврха израде Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца је да се направи анализа постојеће ситуације, сагледа визија развоја Града Крагујевца, изврши процена тренутног стања животне средине по областима и одреде приоритетне акције путем израде акционог плана. Циљ Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца је да идентификује, процени и рангира проблеме у области животне средине базирано на ризицима везаним за људско здравље, еколошки систем и укупни квалитет живота, као и усклађивање заштите животне средине са еколошким развојем. Израду Локалног еколошког акционог плана Града Крагујевца спровела је радна група која је имала задатак да образује техничке тимове, разматра и усваја планове активности и припрема и презентује јавности документе Локалног еколошког акционог плана. Имплементација пројеката спровешће се у сарадњи са образовним и високошколским институцијама, научним установама и институтима, јавним комуналним предузећима, пословним сектором, удружењима и заинтересованим грађанима. Локални еколошки акциони план Скупштина града Крагујевца усвојила је септембра 2010. године.

Потписан је Уговор о суфинансирању пројекта „Изградња и опремање рециклажног центра” (центар за разврставање и привремено складиштење рециклабилних материјала и посебних токова отпада). Уговорне стране су: Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Фонд за заштиту животне средине Републике Србије, Град Крагујевац и ЈКП „Чистоћа”. За те намене су обезбеђена средства од стране Фонда за заштиту животне средине Републике Србије у износу од 45.000.000,00 динара. До сада је завршена пројектна документација и обезбеђена локацијска дозвола.

Град Крагујевац активно је учествовао у акцији „Очистимо Србију”, а нарочито кроз пројекат „Санација одлагалишта отпада на територији Града Крагујевца”. Такође је постављено 20 рециклажних острва у циљу смањења отпада на месту његовог настанка.

Један од значајних пројеката је и студија изводљивости за „Сакупљање метана на градској депонији у Јовановцу”, као један од пројеката Механизма чистог развоја (ЦДМ-пројекат).

Град је изградио Регионални азил за псе и мачке луталице у сарадњи са ЈКП „Чистоћа”.

Мониторинг - Систематско праћење квалитета животне средине поверено је Институту за јавно здравље -Крагујевац. Резултате мерења надлежне градске службе добијају редовно, а Служба за заштиту животне средине у сарадњи са Удружењем „Стаклено звоно” припрема и издаје у електронском облику „КГ еко билтен - месечни извештај о стању животне средине”, путем којег се обавештава јавност о стању и квалитету животне средине на територији града Крагујевца.

Град спроводи мере и активности поводом решавања проблема везаних за бесправну градњу на ободу акумулације на језеру Гружа колико год је у његовој моћи и надлежности. Врши се стални контакт, уз континуирано организовање састанака са свим надлежним органима и заинтересованим странама како би се проблем што пре решио. Као резултат тих активности, Влада Републике Србије је донела „Одлуку о изради Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације Гружа” („Сл. гласник РС”, бр. 44/11).

Формиран је буџетски фонд за заштиту и унапређење животне средине Града Крагујевца, на седници одржаној 27.11.2009. године. Према одредбама члана 87. став 10. Закона о заштити животне средине, средства остварена од накнаде користе се, преко буџетског фонда, наменски за заштиту и унапређење животне средине према усвојеним програмима коришћења средстава буџетског фонда, односно локалним акционим и санационим плановима, у складу са старешким документима.

Скупштина Града усвојила је Одлуку о посебној накнади за заштиту и унапређење животне средине на територији града, којом је омогућено финансирање програма и пројеката из области заштите животне средине.

Кроз догађаје, скупове, манифестације град обележава све значајне датуме из еколошког календара (Светски дан заштите животне средине, Европска недеља мобилности, Дан без аутомобила, Свески дан чистог ваздуха, Међународни дан планина, Сат за нашу планету, Дан планете Земље и др.).

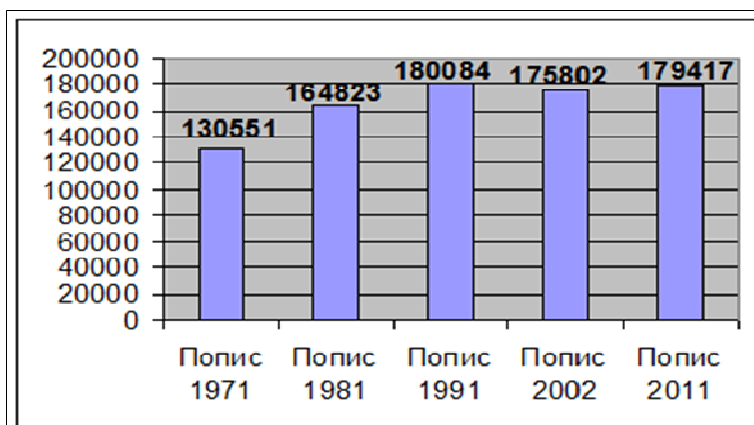
2. Демографија

Напомена: Пописи становништва се раде на десет година, тако да је претпоследњи попис био 2002., а последњи 2011. године. Међутим, до тренутка када је овај документ рађен (март 2013. године), нису обрађени сви подаци из Пописа становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011. Ово поглавље је рађено на основу података који су до сада објављени из Пописа 2011. (Први резултати у којима се налази број становника по насељеним местима, број домаћинства и станова; број становника и становништво према националној припадности и полу, по општинама и градовим; становништво према старости по општинама). Из тог разлога је део података у овом поглављу из пописа из 2002. године, а део из пописа из 2011. године.

На основу података који су наведени у четири званична пописа становништва у периоду од 1971. до 2002. године, становништво града Крагујевца је бележило непрекидан пораст све до 1991. године, након чега следи пад броја становника. Највећи пораст броја становника је забележен у периоду између два пописа од 1971. до 1981. године, и тада је забележен раст од 34.272 становника, што представља раст по стопи од чак 26,25%. У периоду између пописа од 1991. године до 2002. године, постоји пад од 5.002 становника, што представља пад по стопи од 2,37%.

Процењени број становника за 2007. годину (174.626) показује да је број становника у граду и даље опадао, али по мањој стопи (0,17%). На основу резултата пописа из 2011. године, број становника бележи раст по први пут после 1991. године. Тако да сада на територији града Крагујевца има 179.417 становника или 3.615 становника више у односу на попис из 2002. год (више за 2,93%). Разлог за повећан број становника је тај што при попису из 2002. године расељена лица са Косова и Метохије нису била исказана као стални становници насеља, већ су били пописани као привремено присутна лица. Према подацима Комесаријата за избегла и расељена лица, пописом 2000. године који је спроведен од стране УНСР-а, на територији града Крагујевца тада је регистровано 13.547 избеглих са Косова и Метохије. Они су сада пописани као стални становници града и отуда је повећан број становника у граду Крагујевцу у периоду од 2002. до 2011. године.

График 2.1 Број становника

Извор: Републички завод за статистику

Табела 2.1. Процењени број становника у периоду (2001-2011.)

Година	Број становника у граду	Укупна промена броја становника у граду	Стопа раста броја становника у граду (%)
2001	176.059	/	/
2002	175.677	-382	-0.22
2003	175.233	-444	-0.25
2004	175.209	-24	-0.01
2005	175.198	-11	-0.01
2006	174.920	-278	-0.16
2007	174.626	-294	-0.17
2008	174.386	-240	-0,14
2009	174.318	-68	-0,04
2011	179.417	5.099	+2,93

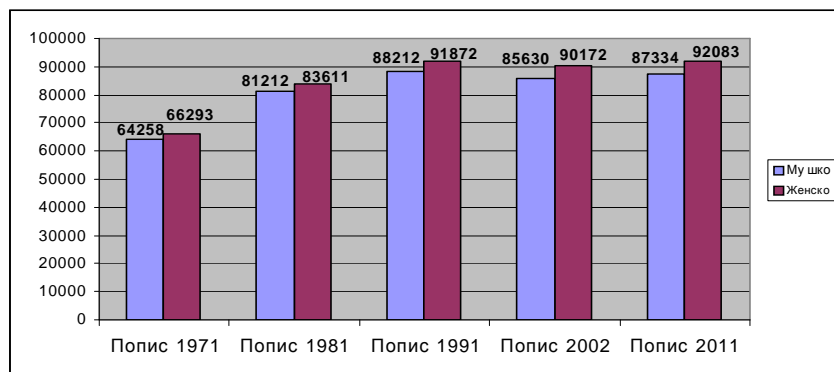
Извор: Републички завод за статистику

2.1. Структура становника

2.1.1. Структура становништва према полу

У полној структури становништва, на свим посматраним пописима становништва, може се уочити већа бројност женске популације у односу на мушку. Интересантно је да се ова разлика најпре смањивала, у периоду од 1971. до 1981. године, да би након тога почела да расте од 51,0:49,0 у периоду од 1981. до 1991. године, да би према попису из 2002. године однос мушке и женске популације износио 51,3 : 48,7 у корист женске популације. На последњем попису из 2011. године однос женског и мушког становништва је исти као у претходном периоду: 51,3 : 48,7 у корист женске популације (92.083 према 87.334 у корист жена).

График 2.2 Структура становништва према полу

Извор: Републички завод за статистику

2.1.2. Старосна структура становништва

Старосна структура становништва Крагујевца формирана је под директним дејством наталитета, а процес старења је у највећој мери условљен секуларним падом наталитета. На старосну структуру становништва утицали су, смртност и миграције, али у мањој мери.

Старосна структура становништва показује да се током посматраног периода најбројније групације становништва померају од омладине ка средњим годинама. По првом анализираном попису из 1971. године, доминира генерација од 20-24 година, док је по попису из 1981, најбројнија групација од 25 до 29 година. По попису из 1991. године најбројнија је групација од 55 до 64 година. По попису из 2002. године доминира генерација преко 65 година, са 24.591 становника која чини 13,98% укупне популације општине. По последњем попису из 2011. године најбројнија је популација од 55 до 64 године (29.797 становника).

Табела 2.2. Старосна структура становништва града у периоду (1971-2011.)

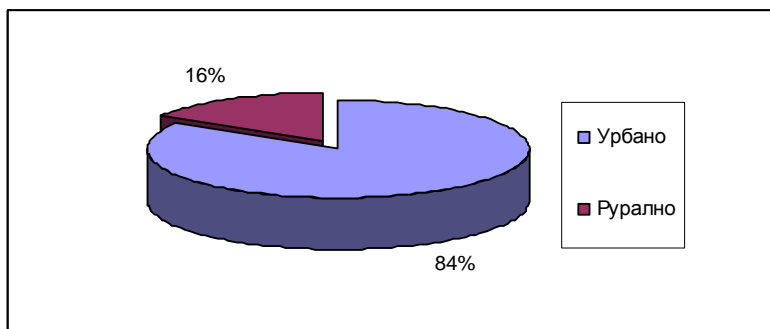
Попис	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
0 - 4	8.726	13.490	11.251	7.473	8.235
5 - 9	8.480	12.115	12.789	8.641	8.705
10 - 14	9.265	10.163	13.682	10.720	8.187
15 - 19	12.279	10.286	12.673	12.573	9.620
20 - 24	12.510	13.855	11.230	13.300	11.501
25 - 29	8.611	17.830	11.860	12.148	12.905
30 - 34	11.170	14.837	14.934	10.746	13.076
35 - 39	12.281	9.374	17.637	11.335	12.224
40 - 44	11.403	11.790	14.798	13.665	11.275
45 - 49	8.987	12.488	9.228	16.845	11.978
50 - 54	4.300	11.286	11.325	14.428	13.942
55 - 64	10.883	12.805	21.910	18.298	29.797
Преко 65	11.225	13.982	16.093	24.591	27.972
Непознато	-	-	674	1.039	-
Укупно:	130.551	164.823	180.084	175.802	179.417

Извор: Републички завод за статистику

2.1.3. Однос урбаног и руралног становништва

Град Крагујевац су, као и већину градова и оптина у Србији, карактерисала миграторна кретања из руралних ка урбанизованим деловима града. Ова појава је условила да 83% становништва буде сврстано у категорију урбаног, приликом званичног пописа 2002. године. Прилоком пописа 2011. године, ова разлика се повећала за 1%, па тако сада на територији града живи 150.835 становника (84%), а на сеоском подручју 28.582 становника или 16%.

График 2.3. Однос урбаног и руралног становништва

Извор: Републички завод за статистику, попис 2011 године

2.1.4. Становништво по насељима

Табела 2.3. Становништво по насељима- 2002 и 2011. године (На основу Првих резултата пописа за 2011)

Ред. бр.	Назив Насеља	Број становника 2002. год.	Број становника 2011. год.
1.	Ацине Ливаде	73	51
2.	Баљковац	621	620
3.	Ботуње	649	671
4.	Буковац	229	218
5.	Велика Сугубина	284	224
6.	Велике Пчелице	673	492
7.	Велики Шењ	350	331
8.	Вињиште	412	374
9.	Влакча	671	592
10.	Голочело	541	519
11.	Горња Сабанта	839	710
12.	Горње Грбице	273	225
13.	Горње Јарушице	655	564
14.	Горње Комарице	322	238
15.	Грошница	1.280	1.371
16.	Десимировац	1.401	1.596
17.	Дивостин	399	411
18.	Добрача	493	423
19.	Доња Сабанта	651	544
20.	Доње Грбице	557	504
21.	Доње Комарице	545	414
22.	Драгобраћа	845	1130
23.	Драча	828	911
24.	Дреновац	356	319
25.	Дулене	218	151
26.	Ђурисело	699	717
27.	Ердеч	67	55
28.	Јабучје	154	160
29.	Јовановац	1.165	1.237
30.	Каменица	431	331
31.	Корман	692	633
32.	Котража	304	187
33.	Крагујевац	146.373	147.281
34.	Кутлово	236	234
35.	Лужнице	1065	983
36.	Љубичевац	83	43
37.	Мала Врбица	249	201
38.	Мали Шењ	100	89
39.	Маршић	294	259
40.	Маслошево	149	425
41.	Миронић	99	87
42.	Нови Милановац	406	404
43.	Опорница	452	592
44.	Пајазитово	241	186
45.	Поскурице	573	507
46.	Прекопеча	123	89
47.	Рамаћа	340	320
48.	Ресник	1.147	1.076
49.	Рогојевац	404	397
50.	Страгари	967	778
51.	Трешњевак	24	15
52.	Трмбас	595	811
53.	Угљаревац	160	129
54.	Цветојевац	719	833
55.	Церовац	904	904
56.	Чумић	1600	1.449
57.	Шљивовац	493	415

Извор: Републички завод за статистику –Први резултати пописа 2011. године

Град Крагујевац је територијално организован у 57 насеља у којима број становника варира од 15 у насељу Трешњевак, до скоро 150.000 колико има само насеље Крагујевац. Овај податак указује да преко 84% становништва читаве територије града живи у насељу Крагујевац. Од 57 насеља града, више од 1.000 становника има седам насеља, док мање од 500 становника има чак 31 насеље. Укупна густина насељености на територији читавог града износи 210,5 становника/km² (у урбаној зони 552,5 становника/km² и 17,8 становника/km² у руралној зони). То је знатно више од републичког просека који износи 84,21 становника/km².

2.1.5. Основни континенти становништва

Табела 2.4. Основни континенти становништва

Број стан.	Испод 14 год.	65 и више	Радно способно			Женско (15-49)	Радно способно (%)
			свега	мушко (15-64)	женско (15-59)		
1991.	37.723	16.093	125.595	61.996	63.599	46.713	69,74
2002.	26.834	24.591	123.338	60.871	62.467	45.833	70,16

Извор: Републички завод за статистику

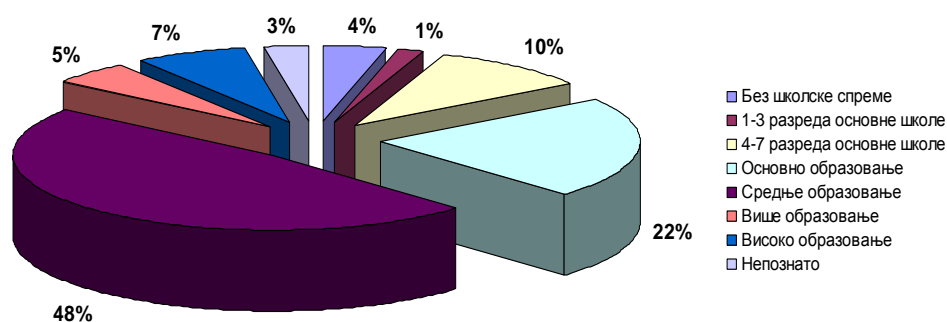
Малолетно становништво узраста до 14 година, у последњем пописном интервалу, показује тенденцију опадања (28,8%), док становништво старије од 60 година бележи значајан пораст у износу од чак 52,8%.

Са друге стране, иако је номинална вредност бројности радно способног становништва у посматраном интервалу опала за 1,8%, само учешће ове групације у укупној популацији општине је остало на готово истом нивоу од 69,7% до 70,1%.

Уколико радно способно становништво посматрамо као популацију мушкараца и жена у доби од 15. до 64. године, можемо констатовати да је оно, по попису 2002. године, бројало 123.338 лица, односно 70,2 % укупне популације општине.

Ако анализирамо старосне индикаторе становништва из 2006. године, видећемо да је просечна старост у граду Крагујевцу 40,42 године што је незнатно мање у односу на Округ (41,17 година) и на Србију (40,89 година). Индекс старења, који представља однос старог (60 и више година) према младом (0-19) становништву, за град Крагујевац износи 95,79 и повољнији у односу на ниво Округа (104,54) и Републике (103,17).

График 2.4. Становништво старије од 15 година према полу и школској спреми, по попису 2002.

Табела 2.5. Образовна структура становништва

	Укупно	Без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	Основно образ.	Средње образ.	Више образ.	Високо образ.	Непознато
Укупно	148.968	5.992	2.161	14.851	32.779	71.058	7.450	10.390	4.287
Мушко	71.990	1.364	385	5.949	14.515	37.666	4.211	5.470	2.430
Женско	76.978	4.628	1.776	8.902	18.264	33.392	3.239	4.920	1.857

Извор: Републички завод за статистику

Образовна структура становништва старијег од 15 година указује да је најбројнија групација становништва са средњим образовањем (48%) посматране популације, док скоро 7% лица има завршен VII/1 степен стручне спреме. Само основно образовање има 22%, а 3 % посматране популације је без основног образовања. Удео женске популације у групацији без икакве школске спреме је чак 77%.

2.2. Домаћинства

Табела 2.6. Домаћинства према броју чланова

Домаћинства			Станови		
Укупно	Просечан број чланова	2002/1991	Укупно	Површина м ²	2002/1991
59.524	2,93	107,8	67.567	401.0776	105,8

Укупно	Домаћинства									
	Са 1 чланом	Са 2 члана	Са 3 члана	Са 4 члана	Са 5 чл.	Са 6 чл.	Са 7 чл.	Са 8 чл.	Са 9 чл.	Са 10 и више чл.
59524	11.476	14.059	12.211	14.724	4.237	1.993	572	161	60	31
Удео у укупном броју домаћинстава у општини (%)	19	23	20	24	7	3	0,9	0,2	0,1	0,05

Извор: Републички завод за статистику

Према последњем званичном попису становништва, град Крагујевац је имао 59.524 домаћинстава са просечно 2,93 члана. У односу на претходни попис, број домаћинстава у граду је већи за 7,8 %. Највећи број домаћинстава је са четири члана- 14.724, односно 24%. У истом пописном интервалу, број станова у граду се повећао за 5,8 %, тако да град броји 67.567 станова. Према првим резултатима пописа 2011. године, број домаћинстава у граду је остао готови исти: 59.344 (повећан за 180). Међутим, број станова је повећан за више од 10.000 (са 67.567 на 78.069 станова колико има по првим резултатима пописа из 2011. године).

Табела 2.7. Становништво старо 15 и више година према брачном стању и полу по попису из 2002. године

Укупно	Мушко						Женско					
	Свега	Неож.	Ожењен	Удовац	Разведен	Непознато	Свега	Неудата	Удата	Удовица	Разведена	Непознато
148968	71990	21611	44798	2877	2184	520	76978	16582	45272	10596	4045	483

Извор: Републички завод за статистику

Табела 2.8. Породице, према броју деце, по попису из 2002. године

Укупно	Број деце						Породице са децом млађом од 25 година	Деца млађа од 25 година
	Без деце	1	2	3	4	5 и више		
51.809	14.133	17.708	17.605	2.064	233	66	29.985	49.107

Извор: Републички завод за статистику

Приложени подаци указују да је највећи број становништва старијег од 15 година у браку (60,5%) и да је готово исти број породица са једним дететом (34,2%) и број породица са двоје деце (34,0%).

Табела 2.9. Породице, према броју деце, 2002.година.

	Град	Удео у укупном броју породица у граду (%)
Број породица - укупно	51.809	100
Брачни пар без деце	14.133	27,3
Брачни пар са децом	30.098	58,1
Мајка са децом	5.803	11,2
Отац са децом	1.775	3,4

Извор: Републички завод за статистику

Према овој табели, од укупног броја породица, 58,1% су породице које чине брачни пар са децом, а код породица са једним родитељем доминирају породице које чине мајке и деца (11,2%).

2.3. Витални догађаји

Табела 2.10. Витални догађаји

Год.	Живорођени		Умрли		Природни прираштај		Бракови	
	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	закључени	разведени
2000.	1.752	9,7	2.023	11,2	-271	-1,5	938	134
2001.	1.782	9,8	1.914	10,6	-132	-0,8	998	171
2002.	1.863	10,6	2.093	11,9	-230	-1,3	1.009	127

Год.	Живорођени		Умрли		Природни прираштај		Бракови	
	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	број	на 1000 становника	закључени	разведени
2003.	1.848	10,5	2.052	11,7	-204	-1,2	1.048	159
2004.	1.950	11,1	1.915	10,9	35	0,2	990	92
2005.	1.794	10,2	2.316	13,2	-522	-3	1.048	103
2006.	1.757	10,0	2.226	12,7	-469	-2,7	1.030	111
2007.	1.755	10,1	2.196	12,6	-441	-2,5	1.081	140
2011.	1.777	12	2.232	12,6	-455	-2,5	902	71

Извор: Републички завод за статистику

Када је у питању природни прираштај града Крагујевца подаци тзв. виталне статистике показују да је његова вредност у посматраном периоду од 2000. до 2007. године варираола, али је осим 2004. године када је износила 0,2‰, увек била са негативним предзнаком. Последње статистички обрађене године, достигла је вредност од -2,5‰. Природни прираштај се кретао око -1 у периоду од 2000. до 2003. године, 2004. године има позитивну вредност, да би након тога, у три анализирани године, од 2005. до 2007. године, бележио огроман раст. Приметно је такође и да се број закључених бракова кретао увек око 1.000, али је број разведених бракова почео да расте.

2.4. Миграциона обележја

Становништво града Крагујевца је бележило непрекидан пораст све до 1991. године, након чега следи пад броја становника. Највећи пораст броја становника је забележен у периоду између два пописа од 1971. до 1981. године, и тада је забележен раст од 34.272 становника, до чега је досељено чак 20.018 становника.

При поређењу броју становника треба имати у виду да су пописом 2002. године избегла лица из бивших република СФРЈ пописана као стални становници. Насупрот њима, расељена лица са Косова и Метохије нису исказани као стални становници насеља, већ су пописани као привремено присутна лица. Према подацима Комесаријата за избегла и расељена лица, пописом 2000. године који је спроведен од стране УНСР-а, на територији града Крагујевца регистровано је 13.547 избеглих са Косова и Метохије.

2.4.1. Досељеници

Табела 2.11. Број досељеника по временским периодима

Укупан број становника		175802
Од рођења станује у истом месту		92762
Досељеници	Укупно	83040
	1940 и раније	1145
	1941-1945	936
	1946-1960	12748
	1961-1970	17186
	1971-1980	20018
	1981-1990	12314
	1991-2002	11289
	Непознато	7404

Извор: Републички завод за статистику

Највећи број досељених је у периоду од 1971. до 1981. године (20.018), а значајан број досељених град бележи и у периоду од 1991. до 2002. године.

Табела 2.12. Структура досељеника према подручју са којег су досељени, (1940-2002.)

Досељеници - укупно		Град	Удео у укупном броју досељеника у граду (%)
		83.040	100
Досељеници из	Србије - укупно	73.250	87
	другог места исте општине	15.880	19
	Централне Србије	42.593	51
	Војводине	1.722	2
	Косова и Метохије	13.055	15
	Црне Горе	2.040	2
	Босне и Херцеговине	2.724	2
	Хрватске	2.463	2
	Македоније	901	1
	Словеније	476	0,5
	осталих држава	577	0,6
	непознато	609	0,7

Извор: Републички завод за статистику

Од 175.802 становника колико по попису живи у граду Крагујевцу, 92.762 становника од рођења живи у истом месту, док је 83.040 досељено. Највећи број досељених је из Централне Србије (51%), затим из других места са територије града (19%) и са подручја Косова и Метохије (15%).

Табела 2.13. Број становника

Број становника		Досељено
1991. година	2002. година	
180084	175802	11289

Извор: Републички завод за статистику

Број становника је смањен у посматраном периоду (1991.- 2002. године), за 4.282 становника и поред тога што је у град Крагујевац досељено 11.289 становника.

То нам говори да је дошло до знатног одлива становништва делом због негативног природног прираштаја, делом због миграција ка већим привредним центрима и у иностранство.

2.4.2. Миграциони салдо

Према подацима добијеним из Републичког завода за статистику, у периоду од 1997. године до 2003. године, миграциони салдо је имао негативне вредности и у овом периоду Крагујевац је био емиграционо подручје. Од 2004. године до 2006. године миграциони салдо је позитиван на територији града.

Табела 2.14. Миграциони салдо

Град- насеље	1991	2002	Међупописна разлика	Природни прираштај 1991.-2002.	Миграциони салдо
Крагујевац-град	176.430	175.802	-941	217	-1.158
Градска насеља	144.876	146.373	1497	2855	-1.358
Остала насеља	31.867	29.429	-2.438	-2.638	-200

Извор: Републички завод за статистику

На основу Кларковог метода кретања становништва можемо закључити да градско насеље и први прстен приградских насеља има ниво П1, док сеоска насеља карактерише пражњење услед иселавања, као и због процеса старења становништва.

2.5. Етничка припадност становништва

Табела 2.15. Етничка припадност становништва, попис 2011.

Националност	Број
Срби	172.052
Албанци	27
Бошњаци	37
Бугари	41
Буњевци	4
Власи	7
Горанци	101
Југословени	175
Мађари	37
Македонци	297
Муслимани	97
Немци	4
Роми	1.482
Румуни	17
Руси	40
Русини	6
Словаци	16
Словенци	34
Украјинци	18
Хрвати	192
Црногорци	645
Остали	231
Нису се изјаснили	2.033
Регионална припадност	211
Непознато	1.613

Извор: Републички завод за статистику

Највећи број становника града Крагујевца је српске националности 96 %. Од осталих етничких групација највећу заступљеност имају Црногорци (0,36 %) и Роми (0,83 %).

2.6. Религија

Табела 2.16. Религиозна припадност становништва

Религија	Ислам	Католици	Православци	Протестанти	Про-орјентална култура	атеисти	Непознато	Остало
Број	540	344	169695	104	8	345	3323	1082

Извор: Републички завод за статистику

Сходно етничкој структури становништва у погледу религиозне припадности највећи број становника града Крагујевца је православне вероисповести (97%).

3. Локална самоуправа (администрација)

Град Крагујевац је територијална јединица локалне самоуправе детерминисана законом, као економски, административни, географски, културни и универзитетски центар у коме грађани остварују право на локалну самоуправу, у складу са Уставом, законом и Статутом. Територију града чине насељена места, односно подручја катастарских општина која улазе у његов састав.

Статутом града Крагујевца („Службени лист града Крагујевца”, бр.37/12) прописано је да су органи Града: Скупштина града, Градоначелник, Градско веће и Градске управе.

Скупштина града је највиши орган Града који врши основне функције локалне власти, утврђене Уставом, законом и Статутом. Скупштину града чини 87 одборника, које бирају грађани на непосредним изборима, тајним гласањем, у складу са законом и Статутом.

У оквиру својих изборних надлежности, Скупштина града:

- доноси Статут града и пословник Скупштине града;
- доноси буџет и завршни рачун Града;
- утврђује стопе изворних прихода Града, као и начин и мерила за одређивање висине локалних такси и накнада;
- доноси програм развоја Града и појединих делатности;
- доноси урбанистички план Града и уређује коришћење грађевинског земљишта;
- доноси прописе и друге опште акте;
- расписује Градски референдум и референдум на делу територије Града, изјашњава се о предлозима садржаним у грађанској иницијативи и утврђује предлог одлуке о самодоприносу
- оснива службе, јавна предузећа, установе и организације, утврђене Статутом града и врши надзор над њиховим радом;
- именује и разрешава управни и надзорни одбор, именује и разрешава директоре јавних предузећа, установа, организација и служби, чији је оснивач и даје сагласност на њихове статуте, у складу са законом;
- бира и разрешава председника Скупштине града и заменика председника Скупштине града;
- поставља и разрешава секретара и заменика секретара Скупштине града;
- бира и разрешава Градоначелника и, на предлог кандидата за Градоначелника, бира заменика Градоначелника и чланове Градског већа;
- утврђује градске таксе и друге локалне приходе који Граду припадају по закону;
- утврђује накнаду за уређивање и коришћење грађевинског земљишта;
- доноси акт о јавном задуживању Града, у складу са законом којим се уређује јавни дуг;
- прописује радно време угоститељских, трговинских и занатских објеката;
- даје мишљење о републичком, покрајинском и регионалном просторном плану;
- даје мишљење о законима којима се уређују питања од интереса за локалну самоуправу;
- даје сагласност на употребу имена, грба и другог обележја Града;
- уређује и обезбеђује обављање и развој комуналних делатности (пречишћавање и дистрибуција воде, пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода, производња и снабдевање паром и топлом водом, линијски градски и приградски превоз путника у друмском саобраћају, одржавање чистоће у градовима и насељима, одржавање депонија, уређивање, одржавање и коришћење пијаца, паркова, зелених, рекреационих и других јавних површина, јавних паркиралишта, јавна расвета, уређивање и одржавање гробаља и сахрањивање и др.), као и организационе, материјалне и друге услове за њихово обављање;

- уређује и обезбеђује коришћење пословног простора којим управља, утврђује висину накнаде за коришћење пословног простора и врши надзор над коришћењем пословног простора;
- утврђује посебну накнаду за заштиту и унапређење животне средине;
- уређује и обезбеђује посебне услове организацију аутотакси превоза путника;
- оснива робне резерве и утврђује њихов обим и структуру, уз сагласност надлежног министарства, ради задовољавања потреба локалног становништва;
- оснива установе и организације у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечје заштите и туризма, прати и обезбеђује њихово функционисање;
- оснива установе у области социјалне заштите и прати и обезбеђује њихово функционисање, доноси прописе о правима у социјалној заштити;
- доноси основе заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта и стара се о њиховом спровођењу, одређује ерозивна подручја, стара се о коришћењу пашњака и одлучује о привођењу пашњака другој култури;
- уређује и утврђује начин коришћења и управљања изворима, јавним бунарима и чесмама;
- подстиче и стара се о развоју туризма на својој територији и утврђује висину боравишне таксе;
- стара се о развоју и унапређењу угоститељства, занатства и трговине места на којима се могу обављати одређене делатности и друге услове за њихов рад;
- уређује и организује вршење послова у вези са држањем и заштитом домаћих и егзотичних животиња;
- организује вршење послова правне заштите својих права и интереса;
- образује органе, организације и службе за потребе Града и уређује њихову организацију и рад;
- стара се о остваривању, заштити и унапређењу људских права и индивидуалних и колективних права припадника националних мањина и етничких група;
- прописује прекршаје за повреде градских прописа;
- образује инспекцијске службе и врши инспекцијски надзор над извршењем прописа и других општих аката из надлежности Града;
- уређује организацију и рад мировних већа;
- уређује и обезбеђује употребу имена, грба и другог обележја Града;
- утврђује празнике и одлучује о називима улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на територији Града, уз претходну сагласност министарства надлежног за послове локалне самоуправе;
- поставља и разрешава Градског јавног правобраниоца и заменике Градског јавног правобраниоца;
- бира и разрешава заштитника грађана;
- одлучује о додељивању јавних признања;
- одлучује о сарадњи и удруживању са јединицама локалне самоуправе друге државе уз сагласност Владе РС;
- одлучује о образовању, подручју за које се образује и укидању месне заједнице и другог облика месне самоуправе уз претходно прибављено мишљење грађана;
- одлучује о успостављању сарадње и удруживању са домаћим градовима и општинама, оснивању асоцијација градова и општина у складу са законом;
- стара се о одржавању стамбених зграда и безбедности њиховог коришћења и утврђује висину накнаде за одржавање стамбених зграда;
- доноси акт о организацији Градских управа на предлог Градског већа;
- доноси одлуку о Градском већу;

- доноси планове заштите од елементарних и других већих непогода за подручје Града;
- одлучује о накнади за рад одборника;
- уређује питања везана за обезбеђење простора, као и других услова за рад политичких странака односно коалиција политичких странака које имају одборнике у Скупштини града, као и народне посланике;
- обавља и друге послове утврђене законом, Статутом и другим актима.

Градоначелника бира Скупштина града, из реда одборника, на период од четири године, већином гласова од укупног броја одборника Скупштине града.

Надлежности Градоначелника су следеће:

- да представља и заступа град,
- да предлаже начин решавања питања о којима одлучује Скупштина града,
- наредбодавац је за извршење буџета,
- да усмерава и усклађује рад градских управа,
- да доноси појединачне акте за које је овлашћен законом, Статутом или одлуком скупштине,
- непосредно извршава и стара се о извршавању одлука и других аката Скупштине града када га за то одреди Скупштина града,
- представља и заступа Градско веће,
- сазива и води седнице Градског већа,
- одговара за законитост рада Градског већа,
- обуставља од примене одлуку Градског већа за коју сматра да није сагласна са законом,
- подноси извештај Скупштини града о извршавању одлука и других аката Скупштине града,
- поставља и разрешава помоћнике Градоначелника,
- покреће поступак за оцену уставности или законитости закона и другог општег акта Републике Србије којим се повређује право на локалну самоуправу,
- улаже право жалбе уставном суду ако се појединачним актом или радњом државног органа или органа Града онемогућава вршење надлежности Града,
- предлаже разрешење и избор заменика Градоначелника односно члана Градског већа,
- образује стручна радна тела за поједине послове из своје надлежности,
- одлучује о прибављању опреме мање вредности и потрошног материјала,
- врши и друге послове утврђене законом, Статутом и другим актима.

Кандидат за Градоначелника предлаже кандидата за заменика Градоначелника и кандидате за чланове Градског већа.

Градско веће је други извршни орган града. Њега чине Градоначелник, заменик Градоначелника као и 11 чланова које на предлог кандидата за Градоначелника бира скупштина града, на време од четири године и то већином укупног броја одборника.

Градско веће је надлежно да:

- 1) предлаже Статут, буџет и друге одлуке и акте које доноси Скупштина града;
- 2) непосредно извршава и стара се о извршавању одлука и других аката Скупштине града;
- 3) доноси одлуку о привременом финансирању у случају да Скупштина града не донесе буџет пре почетка фискалне године;
- 4) врши надзор над радом Градских управа, поништава или укида акте Градских управа који нису у сагласности са законом, Статутом и другим општим актом или одлуком које доноси Скупштина града;
- 5) решава у управном поступку у другом степену о правима и обавезама грађана, предузећа и установа и других организација у управним стварима из надлежности Града;

- 6) стара се о извршавању поверених надлежности из оквира права и дужности Републике;
- 7) поставља и разрешава начелнике Градских управа за поједине области;
- 8) доноси програме и спроводи пројекте локалног економског развоја и стара се о унапређењу општег оквира за привређивање у Граду;
- 9) стара се о заштити животне средине, доноси програме коришћења и заштите природних вредности и програме заштите животне средине, односно локалне акционе и санационе планове, у складу са стратешким документима и својим интересима и специфичностима;
- 10) уређује и обезбеђује обављање послова који се односе на изградњу, рехабилитацију и реконструкцију, одржавање, заштиту, коришћење, развој и управљање локалним и некатегорисаним путевима, као и улицама у насељу;
- 11) одређује делове обале и воденог простора на којима се могу градити хидрограђевински објекти;
- 12) даје лиценце за обављање делатности производње и дистрибуције топлотне енергије у складу са законом, даје енергетске дозволе за изградњу и реконструкцију објеката за производњу топлотне енергије снаге преко 1 MW и објеката за дистрибуцију топлотне енергије;
- 13) организује вршење послова у вези са заштитом културних добара од значаја за Град, подстиче развој културног и уметничког стваралаштва, обезбеђује средства за финансирање и суфинансирање програма и пројеката у области културе од значаја за Град и ствара услове за рад музеја и библиотека и других установа културе чији је оснивач Град;
- 14) организује заштиту од елементарних и других већих непогода и заштиту од пожара и ствара услове за њихово отклањање, односно ублажавање њихових последица;
- 15) стара се и обезбеђује услове за очување, коришћење и унапређење подручја са природним лековитим својствима;
- 16) управља имовином Града и користи средства у државној својини и стара се о њиховом очувању и увећању;
- 17) одлучује о давању на коришћење, односно у закуп, као и о отказу уговора о давању на коришћење, односно у закуп и стављању хипотеке на непокретности које користе органи Града, уз сагласност Републичке дирекције за имовину Републике Србије;
- 18) закључује уговор о давању на коришћење, односно у закуп непокретности које користи Град;
- 19) доноси годишњи програм прибављања непокретности за потребе органа Града, уз сагласност Владе РС;
- 20) одлучује о распореду службених зграда и пословних просторија које користе органи Града;
- 21) одлучује о прибављању и отуђењу опреме веће вредности за потребе органа Града, у складу са законом;
- 22) одлучује о прибављању и отуђењу превозних средстава за потребе рада органа Града, у складу са законом;
- 23) помаже развој различитих облика самопомоћи и солидарности са лицима са посебним потребама као и са лицима која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима и подстиче активности и пружа помоћ организацијама инвалида и другим социјално-хуманитарним организацијама на територији Града;
- 24) подстиче и помаже развој задругарства;
- 25) образује радна тела за поједине послове из своје надлежности;
- 26) даје сагласност на акта о унутрашњем уређењу и систематизацији Градских управа;
- 27) даје сагласност на одлуку о ценама, тарифни систем и др.;
- 28) подноси извештај Скупштини града о извршавању одлука и других аката Скупштине града;
- 29) доноси пословник о свом раду;

- 30) даје сагласност на финансијски план месне заједнице или другог облика месне самоуправе;
- 31) утврђује нормативе и стандарде за обављање делатности установа чији је оснивач у области социјалне заштите;
- 32) обавља послове државног старатеља;
- 33) обавља и друге послове у складу са законом, Статутом, одлукама Скупштине града и другим актима.

Чланови Градског већа могу бити задужени за једну или више одређених области и то:

1. за науку и сарадњу са Универзитетом,
2. за комуналну привреду,
3. за привреду и приватно предузетништво,
4. за образовање, културу и информисање,
5. за локалну самоуправу, регионални развој и сарадњу са Владом Републике Србије,
6. за здравствену заштиту,
7. за социјалну политику и друштвену бригу о деци,
8. за економску политику Града и финансије
9. за инвестиције и развој градских ресурса,
10. за животну средину, одрживи развој и сарадњу са удружењима
11. за међународну сарадњу.

Градска управа је посебан орган града.

Одлуком о Градским управама града Крагујевца ("Службени лист града Крагујевца" број 42/12) образоване су две управе:

-Градска управа за буџет и пореске приходе

-Градска управа за послове локалне самоуправе и опште управе

За обављање послова интерне ревизије код корисника буџета Града, образована је посебна служба под називом: Служба за интерну ревизију града Крагујевца, која ће почети са радом у року од 12 (дванаест) месеци од дана почетка примене Одлуке о Градским управама града Крагујевца.

Градске управе у складу са законом, Статутом и Одлуком о Градским управама града Крагујевца:

1. припремају нацрте прописа и других аката које доноси Скупштина града, Градоначелник и Градско веће;
2. извршавају одлуке и друге акте Скупштине града, Градоначелника и Градског већа;
3. решавају у управном поступку у првом степену о правима и дужностима грађана, предузећа, установа и других организација у управним стварима из надлежности Града;
4. обављају послове управног надзора над извршавањем прописа и других општих аката Скупштине града;
5. извршавају законе и друге прописе чије је извршавање поверено Граду;
6. обављају стручне и друге послове које утврди Скупштина града, Градоначелник и Градско веће;
7. обављају и друге послове утврђене законом, Статутом, одлукама Скупштине града и другим актима.

Одлуком о Градском јавном правобранилаштву ("Службени лист града Крагујевца", број 35/08) утврђено је да послове правне заштите имовинских права и интереса града Крагујевца обавља Градско јавно правобранилаштво у складу са законом.

Одлуком о Заштитнику грађана ("Службени лист града Крагујевца" број 35/08) установљен је Заштитник грађана за територију града Крагујевца, као независан и самосталан орган, који се

стара о заштити и унапређењу људских права и слобода сваког лица зајемчених уставом, потврђеним и објављеним међународним уговорима о људским правима, општеприхваћеним правилима међународног права, законима и прописима града Крагујевца.

Градоначелник града Крагујевца је на основу овлашћења датог Статутом града Крагујевца овлашћен да поставља и разрешава дужности помоћнике Градоначелника. Градоначелник има заменика, као и четири помоћника и то:

- помоћника Градоначелника за област управљања пројектима и локалног економског развоја
- помоћника Градоначелника за област заштите културне баштине и уређивање Града,
- помоћника Градоначелника за област пољопривреде,
- помоћника Градоначелника за област спорта,
- помоћника Градоначелника за област регионалне и међурегионалне сарадње града Крагујевца

Табела 3.1. Број запослених у Градским управама и стручним службама органа Града

Стручна спрема	Број запослених	На неодређено време	На одређено време
Висока стручна спрема- VII	331	303	28
Виша стручна спрема- VI	96	90	6
V степен	10	10	
Средња стручна спрема- IV	255	250	5
Квалификовани радник	20	16	4
Полуквалификовани радник и нижа стручна спрема	9	7	2
Укупно:	721	676	45

Извор: Локална самоуправа, 2012. година

3.1. Служба за локално економски развој

Град Крагујевац је један од првих градова и општина у Републици Србији који је основао Канцеларију за локални економски развој са циљем даљег унапређења активности локалног економског развоја.

Канцеларија за локални економски развој је основана 25.05.2006. године а свечано отворена 29.09.2006 године, у оквиру USAID-овог програма MEGA (Програм подстицаја економском развоју општина). У почетку је била организациона јединица Градске управе за привредне ресурсе односно Одељења за привреду и приватно предузетништво да би септембра 2008. године прерасла у Одељење за локални економски развој. Од јануара 2013. године, постоји као Служба за локални економски развој.

Основне функције Службе за локални економски развој су:

- одржавање постојећих, привлачење нових и ширење локалних пословних активности,
- контакти и директна подршка локалној пословној заједници,
- унапређење капацитета радне снаге,
- маркетинг,
- подршка процесу стратешког планирања,
- финансијска подршка,
- припрема и управљање пројектима од значаја за локални економски развој,

- истраживање међународних и националних развојних програма и донаторских пројеката у функцији локалног економског развоја,
- оправданости и изводљивости пројеката локалног економског развоја,
- оснивање, обезбеђење функционисања и контролу над инструментима локалног економског развоја (слободне, индустријске и радне зоне, индустријски, технолошки и научно-технолошки паркови, пословно-технички инкубатори, управљање земљиштем у циљу подстицања развоја, зоне унапређеног пословања и др.),
- одржавање и унапређивање односа са институцијама на републичком нивоу задуженим за економски развој,
- стварање и ажурирање базе података,
- саветодавна функција

Техничка опремљеност

Градска управа располаже са око 475 рачунара у мрежи, 25 рачунара у месним заједницама и 10 сервера. Унутар зграде градске управе рачунари су повезани LAN-ом брзине 100 mb/s, са удаљеним локацијама SHDSL преко изнајмљених линија Телекома и WIRELESS конекцијом.

Тип интернета који се користи је широкопојасни интернет преко L2VPN порта.

Званична интернет презентација града Крагујевца гласи:

www.kragujevac.rs.

Web презентација града садржи део који је означен као е-управа, а који грађанима и другим странкама омогућава да без доласка у зграду Града, преузму или изврше увид у следећа документа:

- Обрасци
- Јавне набавке
- Виртуални матичар (матична књига рођених, матична књига венчаних, матична књига умрлих, уверење о држављанству)
- Бирачки списак
- Јавни огласи
- Географски информациони систем
- Информатор о раду органа рада
- Акти органа рада
- Легализација
- Локални еколошки акциони план
- Јавни увид
- Од локације до употребне дозволе
- Списак локацијских дозвола

Услужни центар и Центар за издавање дозвола

У Градској управи града Крагујевца основан је један од првих Услужних центара у Србији. Центар је основан 2002. године, у оквиру Програма за реформу локалне самоуправе (SLGRP) који је финансиран од стране USAID-а. Услужни центар се налази у холу зграде Градске управе.

На овом месту грађани могу да добију:

- информације које се односе на рад градске управе,
- информације о надлежностима градских управа и врстама докумената која се издају
- информације о процедурама за добијење дозвола за обављање делатности.
- У оквиру Услужног центра врши се и:
- непосредан пријем поште

- увид у тренутно стање решавања предмета.

Поред Услужног центра, у градској управи у Крагујевцу, постоји и Центар за издавање дозвола, такође финансиран од стране USAID-а. Намена ове пријемне канцеларије, која се налази у холу зграде градске управе, је да грађанима пружи све потребне информације из области рада Градске управе за просторно планирање и урбанизам. Центар за издавање дозвола прима захтеве грађана за издавање локацијских и грађевинских дозвола, као и за решења о одобрењу за изградњу. Услужни центар и Центар за издавање дозвола користе компјутеризовани систем за праћање захтева.

3.2. Јавна предузећа, јавна комунална предузећа, установе

На основу Закона о Локалној самоуправи и Статута града, град Крагујевац преко својих органа обавља послове од непосредног интереса за грађане. Ови послови обухватају:

1. да уређује и обезбеђује обављање и развој комуналних делатности,
2. да се стара о изградњи, реконструкцији, одржавању и коришћењу локалних путева и улица и других јавних објеката од значаја за град,
3. да уређује и обезбеђује коришћење грађевинског земљишта и пословног простора,
4. да уређује и обезбеђује локални превоз,
5. да се стара о задовољавању потреба грађана у области просвете, културе, здравствене заштите и социјалне заштите, дечије заштите, спорта и физичке културе,
6. да се стара о развоју и унапређењу туризма, занатства, угоститељства и трговине
7. да се стара о заштити животне средине, заштите од елементарних и других непогода, заштити културних добара од значаја за град,
8. да се стара о заштити, унапређењу и коришћењу пољопривредног земљишта, а обавља и друге послове одређене законом.

Град Крагујевац у сарадњи са јавним комуналним предузећима и осталим јавним предузећима и установама, предузима максималне напоре како би успоставио равнотежу озмеђу реалних могућности привреде, која се налази у не тако завидном положају и потреба грађана. У надлежности управе функционишу следећа јавна комунална и остала јавна предузећа и установе:

Јавна комунална предузећа

- ЈКП "Водовод и канализација"
- ЈКП "Градска гробља"
- ЈКП "Зеленило"
- ЈКП "Нискоградња"
- ЈКП "Чистоћа"
- ЈКП "Градске тржнице "
- ЈКП "Паркинг сервис"

Јавна предузећа

- ЈП "Дирекција за урбанизам Крагујевац"
- ЈП "Спортски центар Младост"
- ЈП "Радио - телевизија Крагујевац"
- ЈП "Градска стамбена агенција"
- ЈП "Јавно стамбено предузеће-Крагујевац"
- ЈП "Предузеће за изградњу града Крагујевца"
- Агенција за туризам и саобраћај д.о.о. "Крагујевац"

Установе и организације

- Установа за децу "Нада Наумовић"
- Народни музеј Крагујевац
- Књажевско српски театар
- Спомен парк "21. октобар"
- "Дом омладине" Крагујевац
- Народна библиотека "Вук Караџић"
- Центар за социјални рад "Солидарност" Крагујевац
- Позориште за децу "Крагујевац"
- Историјски архив
- Завод за заштиту споменика културе
- Центар за неговање традиционалне културе "Абрашевић"
- Музички центар
- Градска туристичка организација "Крагујевац"
- Кнегиња Љубица "Центар за развој услуга социјалне заштите"

Привредна друштва

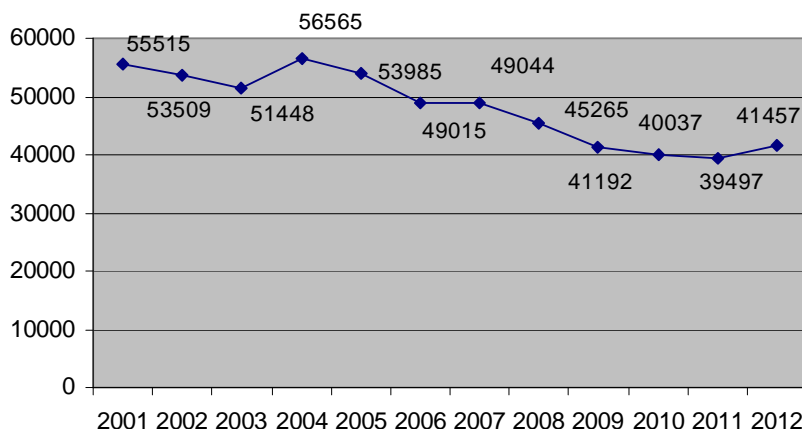
- Градска агенција за саобраћај
- Д.о.о за туризам, угоститељство и сајамске манифестације "Шумадија сајам"
- Бизнис иновациони центар д.о.о.
- Спортски центар "Парк"
- Кораџи д.о.о.

4. Људски ресурси и тржиште рада

4.1. Запосленост

Последњу деценију 20. века су обележиле економске санкције од стране међународне заједнице и колапс националне економије у готово свим секторима привредне делатности. Статистика у том периоду није бележила значајан пад запослености јер су радници који су фактички остали без посла и даље се водили као формално запослени у циљу очувања социјалне стабилности. Током 2001. године око 15.500 радника је остало без посла, с тим што се око 9.000 радника и даље водило као запослени у новоформираној „Застава запошљавање и образовање”, док је око 6.000 људи збринато кроз више социјалних програма. Током 2007. године, долази до гашења „Застава запошљавање и образовање” и на тај начин долази до још већег пада броја запослених. Обим запослености од 55.515 лица на почетку посматраног периода свакако није био реалан одраз стања привреде, с обзиром да је у себи обухватио и велики број фиктивно запослених лица.

График 4.1 Број запослених

Извор: Републички завод за статистику

У годинама које су уследиле, са изузетком 2004. године, присутан је пад запослености. У 2004. години дошло је до наглог пораста броја запослених од 11 % у односу на претходну годину. Те године град је проглашен за девастирано подручје, што је допринело већем приливу средстава за подстицај запошљавања од стране Фонда за развој Републике Србије. Примера ради, у току 2004. године је од стране Фонда одобрено 350 милиона динара кредита привредном сектору, што је скоро три пута више у односу на 2001. годину.

Упркос помоћи државе и напорима локалне самоуправе на оживљавању привредног амбијента и инвестиционих активности, од 2005. године ниво запослености је поново у сталном паду, да би 2010. године достигао најнижи ниво од 40.037 запослених лица. Један од разлога за негативан тренд кретања запослености је интензивирање процеса приватизације, посебно у току 2005. и 2006. године (14 приватизација), када је број запослених опао. Неке од спроведених приватизација су поништене, а специфична организација „Застава запошљавање и образовање” је 2007. године угашена. Треба имати у виду да су и успешне приватизације довеле до рационализације броја запослених. Такође, значајан број лица је ангажован у зони „сиве економије”, који званична статистика не обухвата. Реално је претпоставити да је ниво стварне запослености виши у односу на званичне податке.

У 2012. години, по први пут се бележи раст запослених, тако да је у септембру 2012. године, број запослених износио 41.457 лица, што је за 1.960 више од децембра 2011. године.

На кретање обима запослености у току анализираног периода, поред номиналне запослености, утицала је и светска економска криза, која је имала веће негативне последице на нашу привреду него на земље у окружењу.

4.1.1. Запосленост – Структура

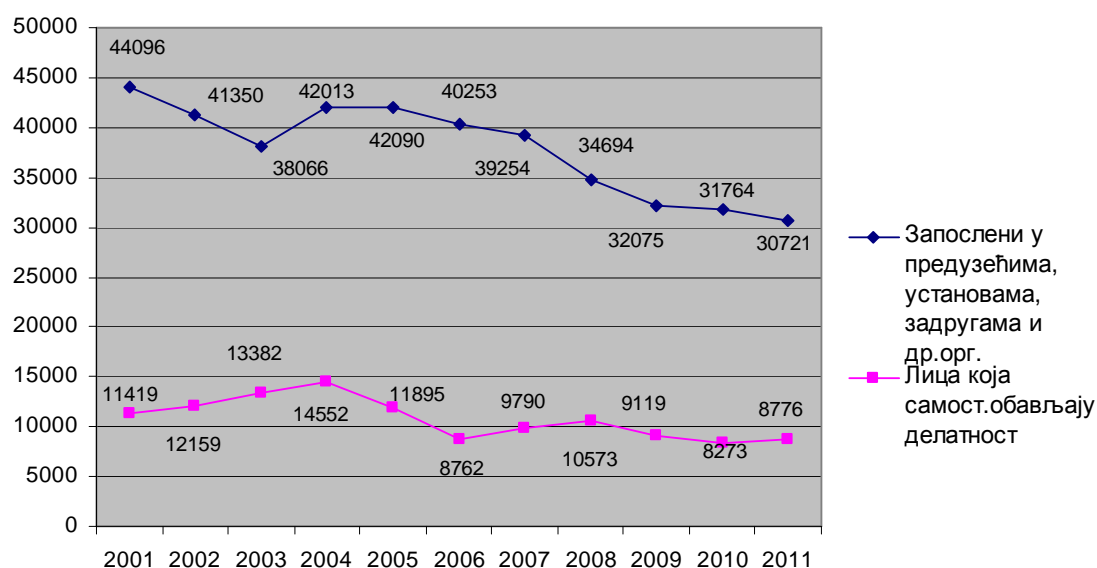
Према подацима Републичког завода за статистику, на крају 2011. године (подаци за 2012. годину нису били доступни) у граду је било запослено 30.721 лице у предузећима, установама, задругама и организацијама и 8.776 лица у приватном предузетништву (лица која самостално обављају делатност и запослени код њих). У односу на 2001. годину, у 2011. години запосленост у предузећима, установама, задругама и организацијама је смањена за 30,3% или за 13.375 лица. У посматраном периоду обим запослених је у овој области варирао. До 2003. године запосленост опада, да би у наредне две године дошло до раста броја запослених, након чега се поново наставља негативан тренд.

Табела 4.1. Структура запослених

Година	Запослени		Запослени у пред., устан., задругама и др. организац.	Лица која самост. обављају делатност	Бр. запосл. на 1000 стан.	
	Укупно	жене (%)			Укупно	Запослени у пред., устан., задруг. и др. организац.
2001.	55515	49	44096	11419	306	243
2002.	53509	49.1	41350	12159	305	235
2003.	51448	48.2	38066	13382	293	217
2004	56565	50.3	42013	14552	323	240
2005	53985	46	42090	11895	308	240
2006	49015	42.7	40253	8762	280	230
2007	49044	41.8	39254	9 790	281	225
2008	45265	42.7	34692	10 573	260	199
2009	41192	44	32075	9 119	233	181
2010	40037	45.3	31764	8273	230	182
2011	39497	47.8	30721	8776	227	176

Извор: Републички завод за статистику

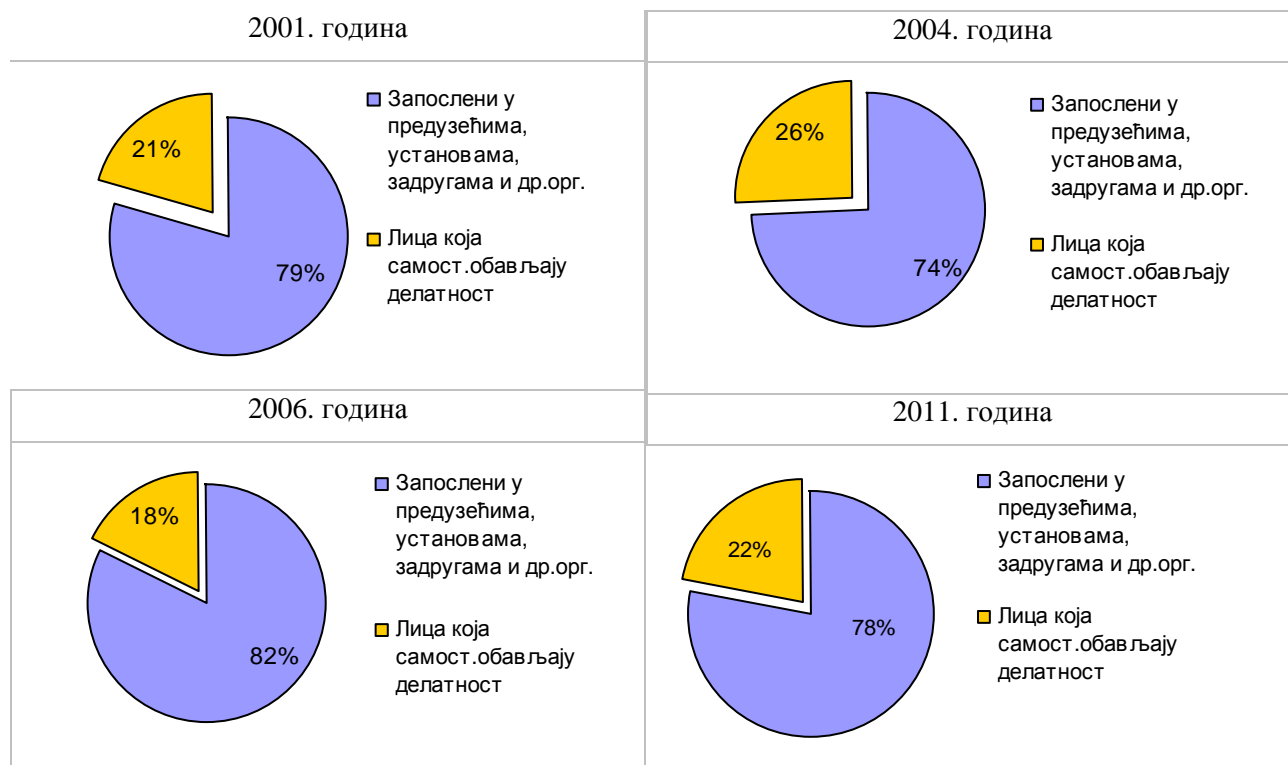
График 4.2: Упоредни приказ запослености по групама

Извор: Републички завод за статистику

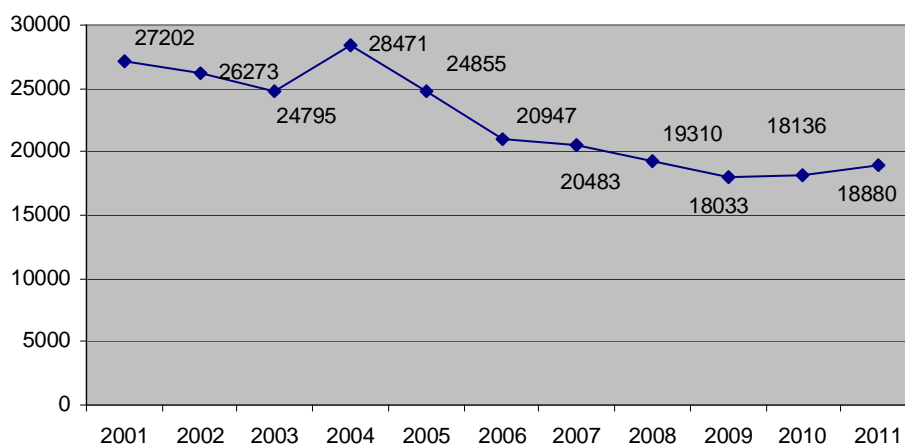
У области приватног предузетништва током посматраног периода, запосленост је смањена за 23.2% или за 2.643 лица. Број запослених у приватном предузетништву у периоду 2001-2004. година, константно расте и 2004. достиже највећи обим запослености од 14.552 лица. У наредним годинама обим запослености осцилира са тенденцијом пада и 2010. године бележи најнижи ниво од 8.273, да би у 2011. забележио раст од 6%.

График 4.3. Приказ броја запослених лица у области приватног предузетништва

Упоређујући почетну и крајњу годину посматраног периода може се видети да је удео запослених у овим групама у односу на укупан обим запослености, остао скоро непромењен. У 2003. и 2004. години био је најповољнији у корист лица која самостално обављају делатност и износио је 26%. Најнижи удео запослених у области приватног предузетништва остварен је у 2006. и 2010. години, када је био само 18%.

График 4.4. Учешће женске популације у структури запослености

Извор: Републички завод за статистику

Учешће женске популације у укупном броју запослених лица је у свим посматраним годинама било испод 50%, осим 2004. када је износило 50,3%. У годинама после 2004. године учешће жена се смањивало, да би у 2008. пало на 42,7%, што је пад за 6 процентних поена у односу на почетну

годину. Апсолутни показатељи су још неповољнији по ову популацију. Док је 2001. године број запослених жена био 27202, 2011. године је износио 18880. Податак да је запосленост смањена за трећину указује на проблем родне неравноправности и положај жена на тржишту радне снаге.

4.1.2. Запосленост по секторима привредне делатности²

Према статистичким подацима, највећи број запослених лица у граду припада сектору прерађивачке индустрије. Учешће овог сектора било је доминатно током читавог посматраног периода. Благо пораст запослених у другим секторима није могао да компензује велики број радних места изгубљених у прерађивачкој индустрији. На другом месту у 2010. години је сектор здравства са уделом од 16,9%. Следи сектор образовања са 11,9% и трговине са 11,7%. Наведени сектори су имали највећи удео и 2001. године.

У структури запослених процентуално је порасло учешће следећих сектора на крају 2010. у односу на 2001. годину: производња електричне енергије и гаса, грађевинарство, трговина, саобраћај, финансијско посредовање, државна управа, образовање, здравство и друге комуналне услуге. Ако се посматрају апсолутни износи, најзначајније повећање остварено је у сектору државне управе и образовања.

Табела 4.2. Запосленост по секторима привредне делатности

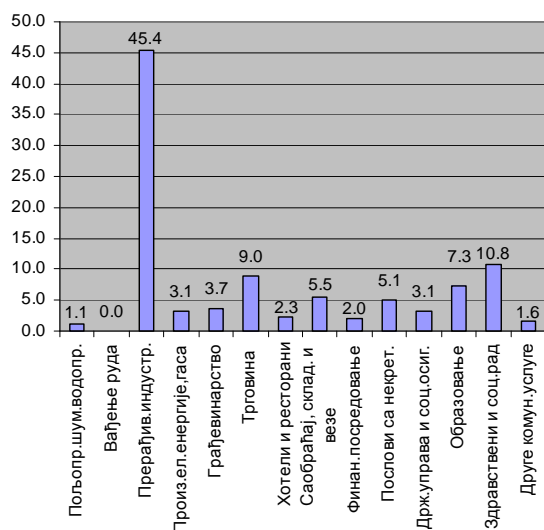
Година	Укупно	Пољопривреда, шумарство и водопривреда	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Производња електр. енергије, гаса и воде	Грађевинарство	Трговина на велико и мало, оправка	Хотели и ресторани	Саобраћај, складиштење и везе	Финансијско посредовање	Послови са некретностима, изнајмљивање	Државна управа и социј. осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Друге комун., друштвене и личне услуге
2001.	44096	468	-	20034	1381	1648	3950	996	2404	864	2263	1376	3236	4749	727
2002.	41350	358	-	12172	1396	1446	2756	750	1931	582	1495	1433	11420	4889	723
2003.	38066	295	-	11210	1438	1408	2504	346	1936	536	1246	1518	10096	4770	763
2004.	42013	454	5	11827	1448	1667	4233	306	2378	550	1498	1588	10061	4999	999
2005.	42090	429	6	14852	1461	1678	4405	251	2877	610	1199	1635	6649	5029	1011
2006.	40253	389	5	16804	1485	1501	3989	262	2815	723	1129	1628	3476	5018	1028
2007.	39254	480	5	15666	1460	1531	3683	268	2818	714	1136	1763	3599	5070	1064
2008.	34692	358	8	10575	1476	1674	3764	296	2765	692	1258	1801	3676	5224	1128
2009.	32075	312	15	8609	1508	1682	3805	323	1898	785	1168	1875	3734	5172	1189
2010.	31764	243	16	8026	1519	1452	3729	339	1822	808	1490	2054	3737	5350	1182

Извор: Републички завод за статистику – Општине у Србији

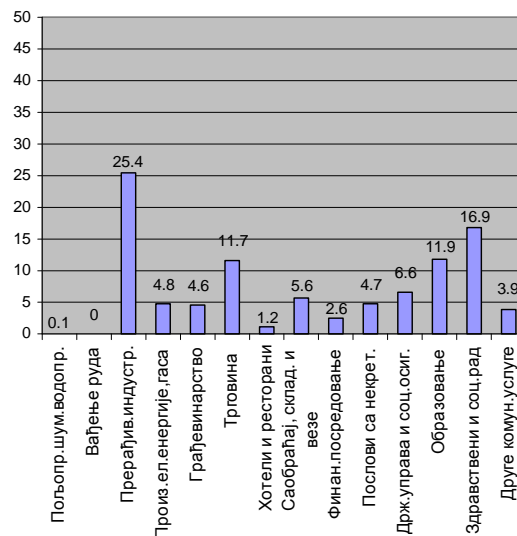
² Приложени подаци за период 2001 – 2009. се односе на запослене у предузећима, задругама, установама, организацијама и малим предузећима (до 50 запослених).

График 4.5. Приказ броја запослених лица по секторима

Запосленост по секторима у % - 2001. година

Запосленост по секторима у % - 2010. година

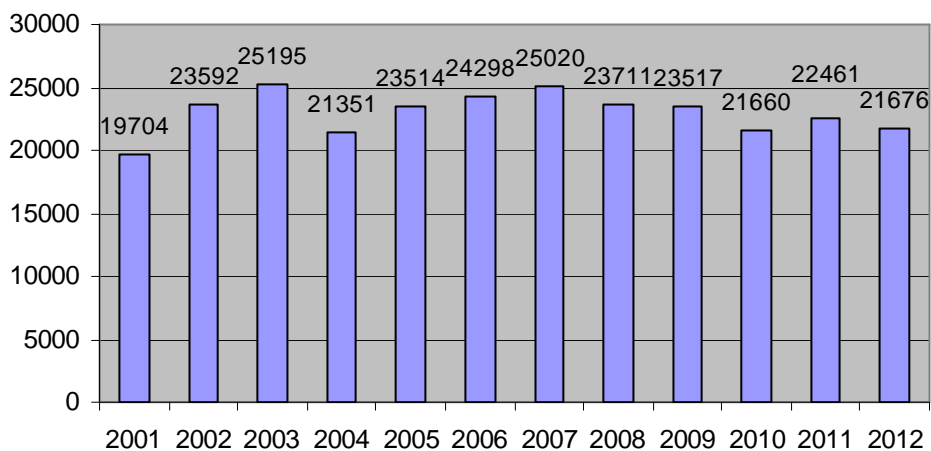

Извор: Републички завод за статистику – Општине у Србији

4.2. Незапосленост

Статистички подаци показују да је број незапослених лица варирао. Током прве три године посматраног периода је растао, да би 2004. забележио пад од 15,3% у односу на претходну годину. Већ у 2005. незапосленост расте закључно са 2007. годином, када је достигла број од 25.020 лица. У наредне три године број незапослених пада, од 23.711 у 2008. до 21.660 у 2010. години. На крају 2012. године број незапослених је смањен за 3,6% у односу на претходну годину и износио је 21.676. Приликом тумачења приложених података треба посебно напоменути да одређен број незапослених лица није евидентиран на тржишту рада док је, са друге стране, један број пријављених лица радно ангажован у зони „сиве“ економије.

График 4.6. Приказ броја незапослених

Извор: Национална служба за запошљавање

Незапосленост-структура

Према структури незапослености током посматраног периода, удео лица која први пут траже посао опада са 67,5% у 2001. на 34,9% у 2011. години, што указује на чињеницу да се повећава број лица која су претходно била у радном односу.

Број незапослених лица без квалификација бележи раст у апсолутном и процентуалном износу. Њихов удео у укупном броју незапослених креће се од 6.053 у 2001. години, 8.361 у 2007, до 6.190 у последњој години.

Табела 4.3. Незапосленост – структура

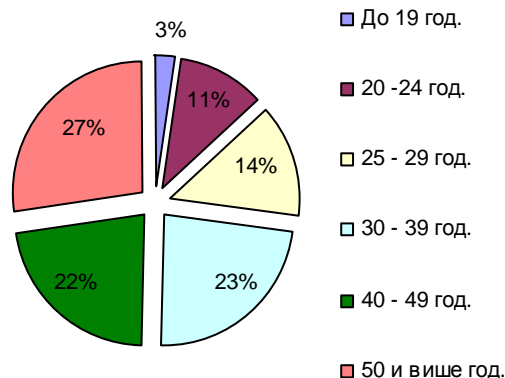
Година	Укупно	Први пут траже запослење		Без квалификација		Жене		На 1000 становника
		укупно	%	укупно	%	укупно	%	
2001.	19704	13295	67,5	6053	30,7	11692	59,3	109
2002.	23592	14625	62	7527	31,9	13615	57,7	134
2003.	25195	15118	60	8104	32,2	14213	56,4	143
2004.	21351	13509	63,3	6046	28,3	12405	58,1	149
2005.	23514	13127	55,8	7651	32,5	13412	57	134
2006.	24298	12579	51,8	8235	33,9	14385	59,2	139
2007.	25020	11552	46,2	8361	33,4	14406	57,6	143
2008.	23711	10410	43,9	7952	33,5	13658	57,6	136
2009.	23517	11499	48,9	7395	31,4	13517	57,5	133
2010.	21660	11529	53,2	6313	29,1	12246	56,5	123
2011.	22431	7836	34,9	6190	27,6	12484	55,7	129

Извор: Републички завод за статистику, Национална служба за запошљавање

У категорији незапослених веће учешће бележе жене. Оно се креће од 59,3% 2001. до 55,7% 2011. Посматрајући апсолутне показатеље, број незапослених лица у женској популацији је растао. У 2008. години је био највиши и износио је 14.406, док је у наредне три године опадао а 2011. поново благо расте и износи 12.484 лица.

Табела 4.4. Старосна структура незапослених

Старост	Укупно	%	Жене	%
До 19 год.	566	2,5	253	2
20 - 24 год.	2.419	10,8	1.206	9,7
25 - 29 год.	3.190	14,3	1.809	14,5
30 - 39 год.	5.136	22,9	3.125	25
40 - 49 год.	4.987	22,2	3.116	25
50 и више год.	6.133	27,3	2.975	23,8
Укупно	22.431	100	12.484	100

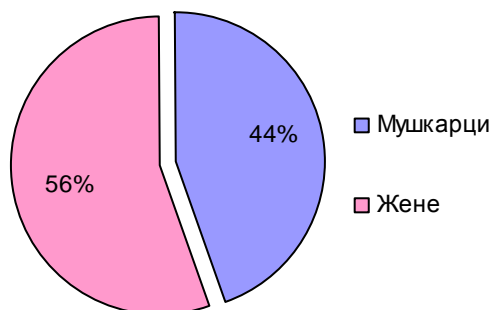

Извор: Национална служба за запошљавање

Највеће учешће у незапослености, гледано према годинама старости, имају незапослена лица од 50 и више година (27%), затим лица од 30 до 39 година (23%), од 40 до 49 година (22%), од 25 до 29 година (14%), од 20 до 24 година (14%).

График 4.7. Приказ односа броја незапослених жена и мушкараца

2011 година

Најмање учешће у регистрованој незапослености имају лица до 19 година старости. Лица старости од 40 до 49 година и од 50 и више година учествују са 49,5% у структури незапослености. Чињеница да половину незапослених чине лица старије старосне доби је забрињавајуће, јер таква лица најтеже долазе до новог запослења. Најчешће се ради о лицима која су изгубила посао због структурних промена у привреди.

Већи удео међу незапосленом популацијом чине жене са 56%, што указује да жене теже долазе до запослења

Табела 4.5. Квалификациона структура незапослених

Старост	Укупно	%	Жене	%
I и II степен	6.190	27,6	3.471	27,8
III и IV степен	12.632	56,4	7.102	56,9
V, VI-1 и VI-2 степен	1.926	8,6	834	6,7
VII-1 степен	1.662	7,4	1.063	8,5
VII-2 степен	21	0	14	0,1
VIII	0	0	0	0
Укупно	22.431	100	12.484	100

У структури незапослених лица према стручној спреми највећи удео имају лица са III и IV степеном (56,4%). За њима следе лица са I и II степеном стручне спреме (27,6%). Лица са вишим степеном образовања чине удео од 16% у структури незапослених.

Ако се посматра квалификациона структура незапослене женске популације, уочава се да такође преовлађују лица средње стручне квалификације и са I и II степеном стручне спреме.

Извор: Национална служба за запошљавање

5. Економија

Привреда Крагујевца је претежно базирана на металопрерађивачком комплексу, а у оквиру њега на производњи саобраћајних средстава и оружја. Губитак тржишта и кооперантских веза услед распада бивше државе СФРЈ 1991. и ембарга УН 1992. године, као и бомбардовање свих значајних фабрика у оквиру пословног система "Застава" 1999. године, порузроковали су негативне последице по економско-социјални развој града.

Поред технолошког заостајања за развијеним земљама, град се суочио са проблемом велике незапослености, тако да је јуна 2004. проглашен за једно од 13 девастираних подручја у Србији.

Након тога, град чини значајне помаке у економском развоју кроз стварање повољног привредног амбијента (усвојена Стратегија локалног економског развоја 2007-2011, заснована на савременим стандардима; дефинисан сет стимулативних мера за инвеститоре у производним делатностима; инфраструктурно опремане индустријске зоне, подршка samozапoшљавању и др.), што је имало за резултат довођење значајних фирми ("Фиат", Сигит, ХТЛ, Промо Мањети, Џонсон Контролс, "ТПВ", "Метро", "Меркатор", Идеа, ДИС, "Плаза", "Супернова", "Туш" и др.) и подстицање привредне активности у Граду. Стварањем заједничког предузећа "Фиат аутомобили Србија", добијена је прилика да се, заједно са домаћом кооперацијом, постепено покрене мотор развоја не само Града него и читаве Србије.

Наведени резултати утицали су да Крагујевац у 2007. години, пре доласка "Фиат"-а, добије признање привредних новинара: сребрни пехар "Град будућности". У 2008. години је добио златни пехар "Град будућности" и Сертификат као Град са повољним пословним окружењем, који му је доделила Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) и Министарство економије и регионалног развоја.

5.1. Економски показатељи

Економска реалност једног града може се измерити на више начина и путем више економских показатеља. Најчешће примењивани и најпоузданији економски индикатор је бруто домаћи производ по глави становника (ГДП пер цапита). Међутим, од 2005. године у Републици Србији се не мери овај индикатор, већ је, као алтернатива, преузет један од, такође често примењиваних индикатора, тзв- економски агрегат.

Економски агрегат се израчунава из производа укупног броја запослених на посматраној територији и просечне бруто зараде по једном запосленом. Он је збирни показатељ јер даје заједничку вредност приказану у еврима, која представља резултат економске активности града. Предности економског агрегата као индикатора су: веома је јасан, лако се израчунава и пружа упоредивост. Главни недостатак је што се заснива на просечним вредностима (бруто зарада запослених), па је и мање прецизан од бруто домаћег производа по глави становника који представља укупну продукцију роба и услуга по глави становника остварену на нивоу града, без обзира на власништво.

5.1.1. Економски агрегат

Економски агрегат града Крагујевца у својој апсолутној вредности има константан раст од 2005. до 2008. године, док је у 2009. години мањи у односу на претходну годину. У 2010. и 2011. години економски агрегат расте, али не достиже вредност из 2008. године. Највећи раст економског агрегата у односу на претходну годину присутан је у 2007. години и на нивоу града и на нивоу Републике Србије.

Табела 5.1. Преглед економског агрегата града Крагујевца

	Укупан број запослених	Просечна бруто зарада (ЕУР*)	Економски агрегат		Индекс раста зарада у односу на претходну годину
			Укупно (ЕУР)	Индекс у односу на претходну годину	
2005.	53 985	273	14 737 905	101.8	106.6
2006.	49 015	330	16 174 950	109.7	120.9
2007.	49 044	417	20 451 348	126.4	126.4
2008.	45 265	480	21 727 200	106.2	115.1
2009.	41 192	439	18 083 288	83.2	91.5
2010.	40 037	471	18 857 427	104.3	107.3
2011.	39 497	490	19 353 530	102.6	104

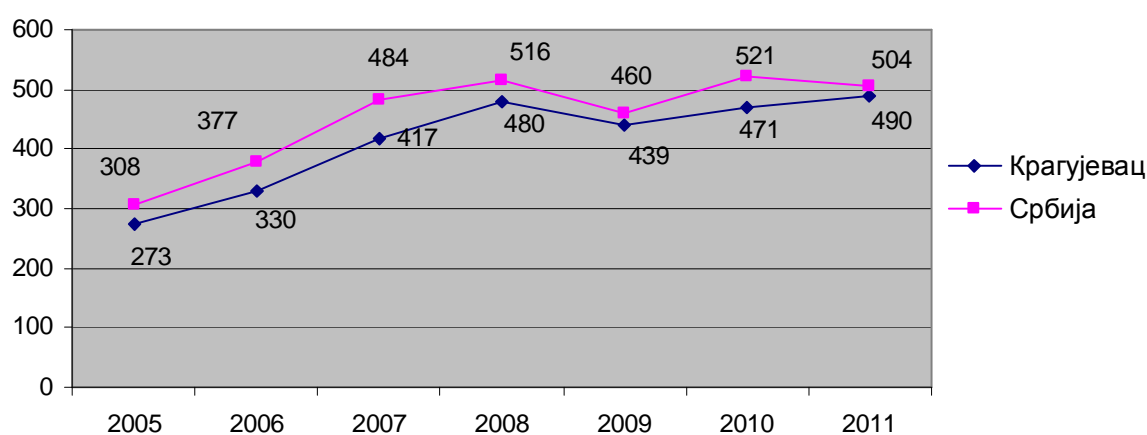
Извор: Републички завод за статистику (*по средњем курсу НБС на дан 31.12. за наведену годину)

Табела 5.2. Преглед економског агрегата Републике Србије

	Укупан број запослених	Просечна бруто зарада (ЕУР*)	Економски агрегат		Индекс раста зарада у односу на претходну годину
			Укупно (ЕУР)	Индекс у односу на претходну годину	
2005.	2 068 964	308	637 240 912	109.8	108.8
2006.	2 025 627	377	763 661 379	119.8	122.4
2007.	2 002 344	484	969 134 496	126.9	128.4
2008.	1 999 476	516	1 031 729 616	106.5	106.6
2009.	1 889 085	460	868 979 100	84.2	89.1
2010.	1 795 775	521	935 598 775	107.7	113.3
2011.	1 746 138	504	880 053 552	94	97

Извор: Републички завод за статистику (*по средњем курсу НБС на дан 31.12. за наведену годину)

График 5.1. Упоредни преглед просечне бруто зараде на нивоу града и Републике Србије

Извор: Републички завод за статистику

Ако се посматрају просечне бруто зараде по једном запосленом у граду, оне су испод републичког просека у свим посматраним годинама и бележе раст до 2008.године. У 2009.години долази до пада зарада за 9% у односу на претходну годину. Номинална вредност просечне бруто зараде на територији града у наведеном периоду порасла је са 273 у 2005. на 480 ЕУР у 2008. години, да би у 2009. пала на 439 ЕУР. После овог пада у наредним годинама зараде расту и 2011. достижу највишу номиналну вредност од 490 ЕУР.

Табела 5.3. Просечна плата у Републици Србији

Ред.бр.	Град/општина	Просечна зарада	Ред.бр.	Град/општина	Просечна зарада
1	Лајковац	63896	74	Пожега	34398
2	Косјерић	63864	75	Врњачка Бања	34309
3	Град Београд	53101	76	Инђија	34211
4	Вршац	52611	77	Велико Градиште	34062
5	Бор	52167	78	Ћуприја	34037
6	Панчево	51817	79	Уб	33943
7	Пирот	49963	80	Бајина Башта	33874
8	Беоцин	49672	81	Нови Пазар	33844
9	Нови Сад	49281	82	Прокупље	33733
10	Пожаревац	47456	83	Сечањ	33615
11	Мајданпек	46251	84	Алексинач	33434
12	Пећинци	46018	85	Жагубица	33324
13	Кладово	45559	86	Осечина	33321
14	Апатин	45358	87	Медвеђа	33321
15	Крагујевац	44292	88	Жабари	33200
16	Сента	43705	89	Кнић	33157
17	Зрењанин	43564	90	Србобран	33077
18	Љубовија	43004	91	Трстеник	33047
19	Бачка Паланка	42916	92	Мали Иђош	32960
20	Смедерево	41982	93	Рековац	32954
21	Лучани	41464	94	Ада	32903
22	Шид	41305	95	Ириг	32803
23	Ужице	41300	96	Нови Бечеј	32794
24	Прешево	41175	97	Град Врање	32744
25	Свилајнац	39765	98	Смедеревска Паланка	32646
26	Деспотовац	39659	99	Ковин	32621
27	Сокобања	39572	100	Голубац	32617
28	Зајечар	39297	101	Темерин	32588
29	Неготин	39288	102	Пријеполје	32517
30	Сурдулица	39205	103	Брус	32434
31	Кањижа	39151	104	Бела Црква	32277
32	Сремска Митровица	39097	105	Лесковац	32161
33	Нови Кнежевац	38696	106	Богатић	31948
34	Бечеј	38496	107	Топола	31712
35	Опово	38457	108	Дољевац	31705
36	Прибој	38307	109	Петровац на Млави	31596
37	Горњи Милановац	38255	110	Тител	31527
38	Суботица	37979	111	Житиште	31481
39	Ваљево	37810	112	Бачки Петровац	31478
40	Рума	37779	113	Сремски Карловци	31477
41	Крушевац	37699	114	Мионица	31119
42	Блаце	37644	115	Чајетина	31078
43	Сомбор	37497	116	Ивањица	30789
44	Шабац	37368	117	Гацин Хан	30734
45	Рашка	37260	118	Црна Трава	30702
46	Ниш	37160	119	Стара Пазова	30414
47	Кула	37032	120	Бач	30373
48	Оџаци	36987	121	Трговиште	30297
49	Сјеница	36849	122	Ражањ	30178
50	Чачак	36834	123	Сврљиг	30103
51	Нова Црња	36594	124	Александровац	30010
52	Краљево	36476	125	Владичин Хан	29831
53	Житорађа	36329	126	Рача	29730
54	Лапово	36170	127	Димитровград	29635
55	Бачка Топола	36132	128	Владимирци	29476
56	Бујановац	36103	129	Књажевац	29382
57	Мали Зворник	36051	130	Лозница	29253
58	Врбас	36008	131	Лебане	29239
59	Мерошина	35808	132	Баточина	29224
60	Кикинда	35696	133	Бабушница	29012
61	Велика Плана	35695	134	Крупањ	28691
62	Босилеград	35682	135	Љиг	28468

63	Јагодина	35545
64	Жабал	35533
65	Бојник	35486
66	Параћин	35387
67	Тутин	35384
68	Варварин	35341
69	Бољевац	35254
70	Коцељева	34977
71	Аранђеловац	34866
72	Чока	34476
73	Нова Варош	34429

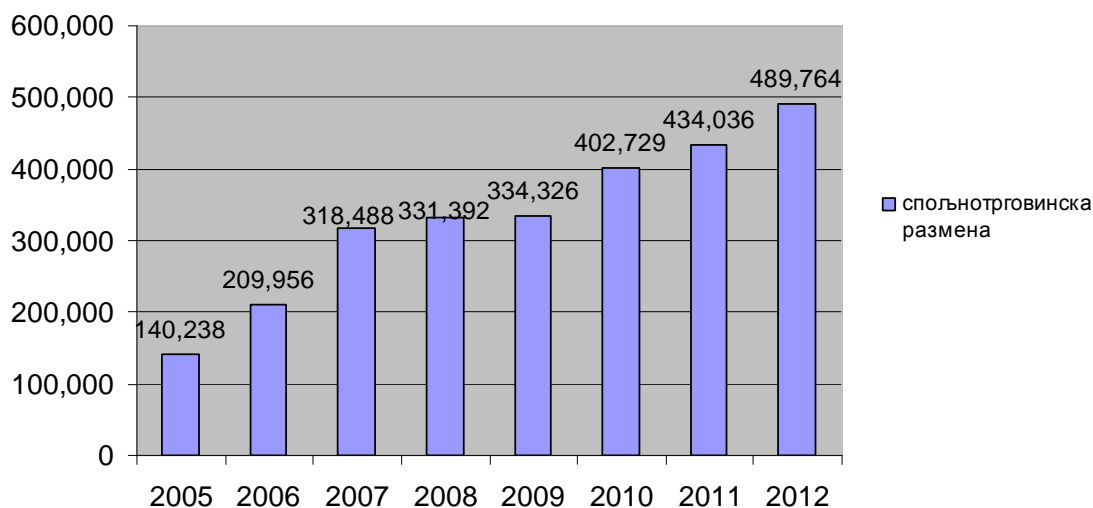
136	Алибунар	28314
137	Ћићевац	28231
138	Ковачица	27505
139	Мало Црниће	27297
140	Планиште	27221
141	Ариље	27153
142	Власотинце	27097
143	Кучево	26378
144	Курумлија	26181
145	Бела Паланка	26107

Из претходне табеле се види да је град Крагујевац на 15. месту по просечној заради у Републици Србији, за фебруар месец 2013. године.

5.1.2. Економска размена са иностранством

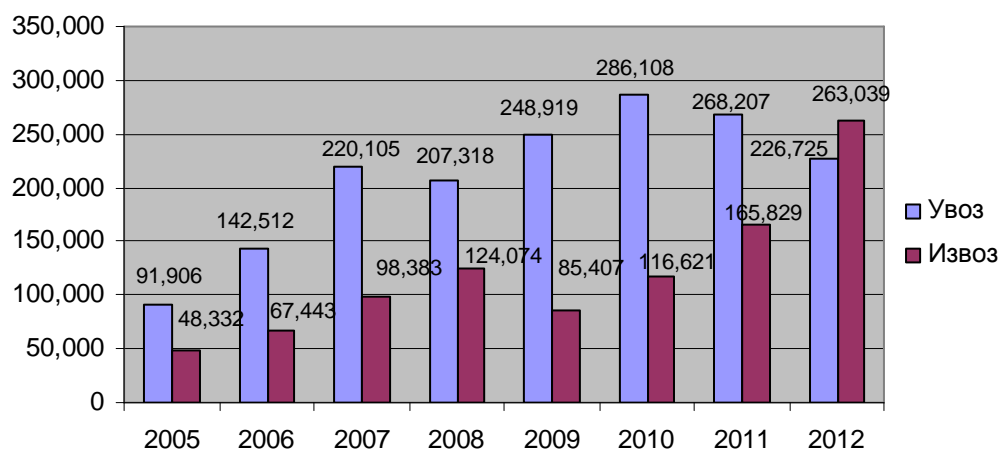
Спољнотрговинска размена града континуирано расте од 2005.године. У 2012. години спољнотрговинска размена достигла је вредност од скоро 490 милиона УСД, што је 3,5 пута више у односу на 2005.годину. Од 2007. до 2009. спољнотрговинска размена је на приближно истом нивоу и креће се између 318 (2007) и 334 милиона УСД 2009.године. У првих 11 месеци 2012. години обим размене повећан је за 12,84% у односу на претходну годину.

График 5.2. Преглед укупне спољнотрговинске размене града Крагујевца (у хиљадама УСД)

Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

График 5.3. Преглед увоза/извоза привреде Крагујевца (у хиљадама УСД)

Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Увоз робе од 2005.године бележи константан раст до 2007, у 2008. долази до мањег пада, да би у 2009.и 2010. години наставио тренд раста. Вредност увоза је у 2009. години у односу на 2005. порасла 3.1 пута. Највећа вредност увоза забележена је 2010.године, када је износила више од 285 милиона УСД. У 2011. години и за првих једанаест месеци 2012. вредност увоза има тренд пада у односу на 2010 годину.

Извоз робе у наведеном периоду расте до 2008.године, У односу на 2008.годину, вредност извоза је у 2009. опала за 38.7 милиона УСД, што је пад од 31%. У 2010. години долази до пораста извоза, али не достиже вредност из 2008. Тренд раста извоза настављен је у 2011.години достижући 166 милиона УСД. За првих 11 месеци 2012. године привреда Крагујевца први пут у посматраном периоду бележи суфицит у спољнотрговинској размени са иностранством од 36,3 милиона УСД. Вредност извоза је током посматраног периода порасла 5,4 пута.

Покривеност увоза извозом за посматрани период креће се у распону од 53% у 2005. до 61,7% у 2011.години, што је уједно и најнижи дефицит за посматрани период. У 2009.години покривеност увоза извозом износила је само 34%, када је остварен највећи дефицит спољнотрговинске размене у износу од 163 милиона УСД. У првих 11 месеци 2012. години први пут, после 1990. године, привреда Крагујевца је остварила суфицит захваљујући извозу аутомобила. Извоз је већи од увоза по први пут 2012.године и представља редак позитиван пример у Републици Србији у спољнотрговинској размени.

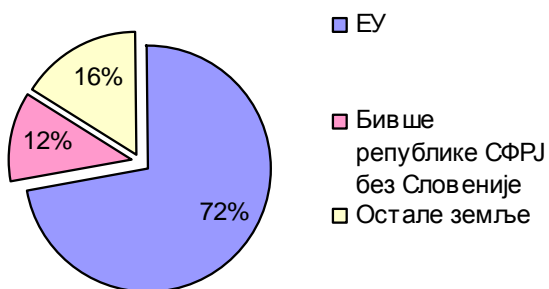
Економска размена са иностранством по групама земаља

Главни спољнотрговински партнер у увозу у периоду 2005-2011. година била је Европска унија (ЕУ). У 2009.и 2010. години чак 83% увоза односио се на земље ЕУ, 7% односно 6% на бивше републике СФРЈ без Словеније и само 10% односно 11% на све остале земље. У 2011. увоз из ЕУ опада за 3% у односу на претходну годину.

Као најважнији спољнотрговински партнер у извозу у наведеном периоду поново се појављује ЕУ, на коју се односило од 51% до 71% у посматраном периоду. Други најзначајнији партнер су бивше републике СФРЈ без Словеније, које су учествовале у извозу 20% у 2005, 28% у 2006, 33% у 2007, 39% у 2008, да би у 2009. години њихово учешће износило 33%. У наредне две године удео извоза у бивше републике СФРЈ без Словеније опада и 2011. износи 18%., али зато расте вредност извоза у земље ЕУ.

График 5.4. Преглед спољнотрговинске размене по групама земаља

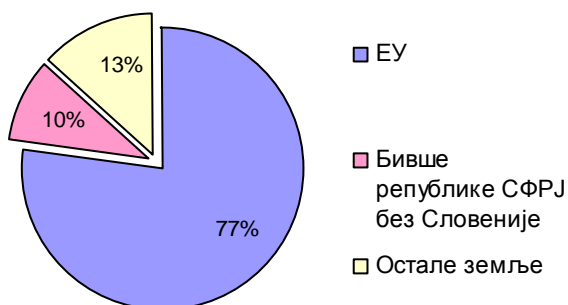
Увоз – 2005. година

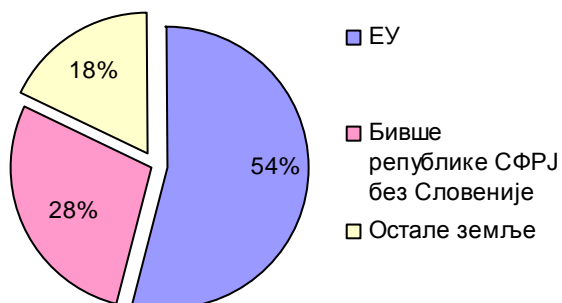
Извоз – 2005. година

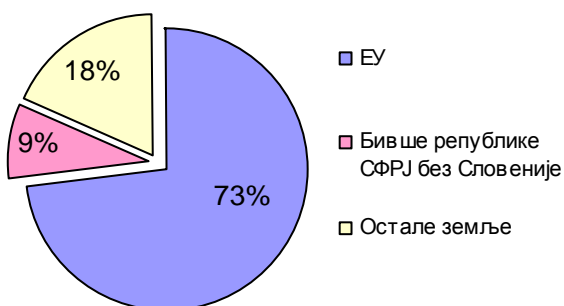
Увоз – 2006. година

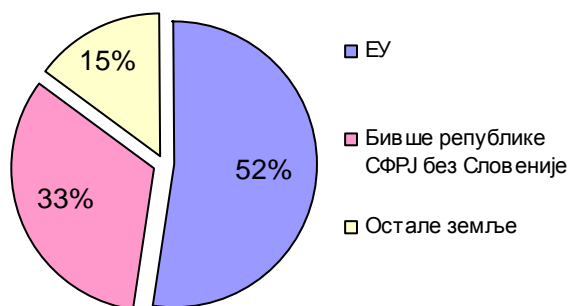
Извоз – 2006. година

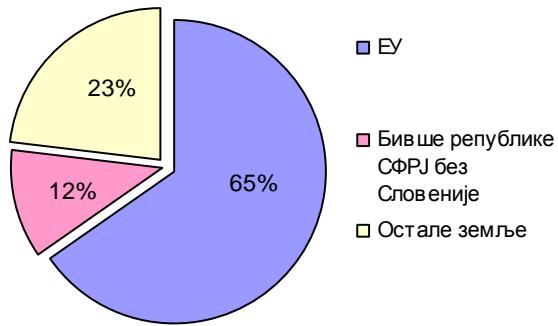
Увоз – 2007. година

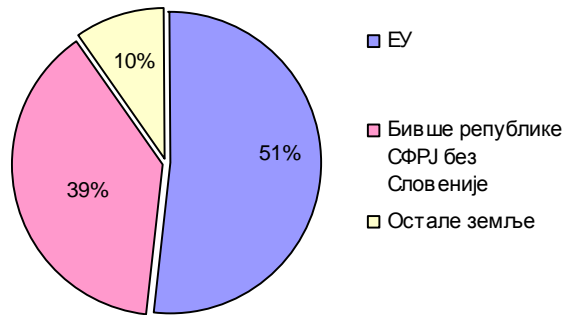
Извоз – 2007. година

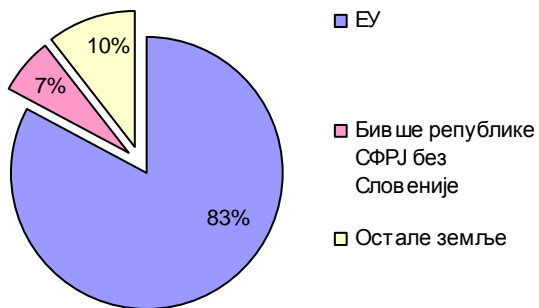
Увоз – 2008. година

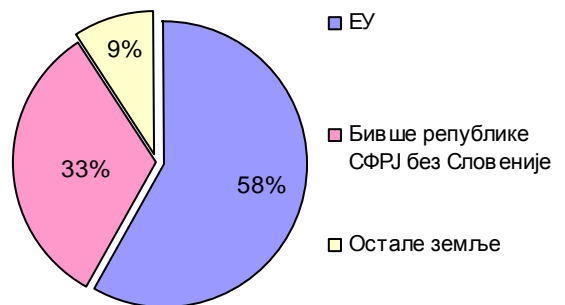
Извоз – 2008. година

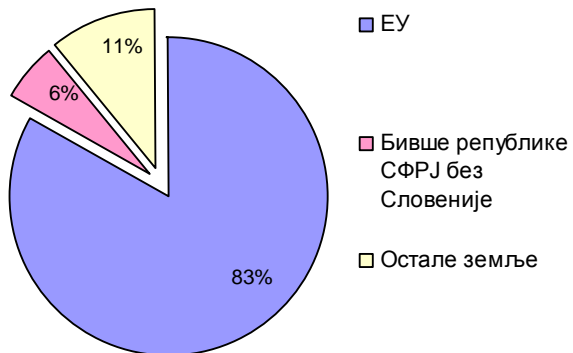
Увоз – 2009. година

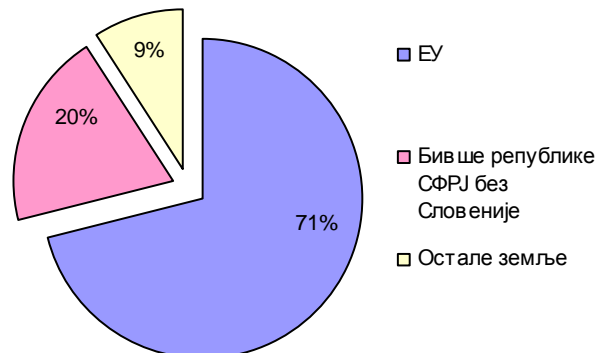
Извоз – 2009. година

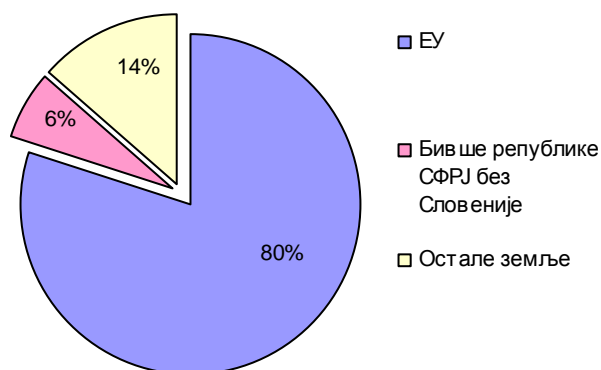
Увоз – 2010. година

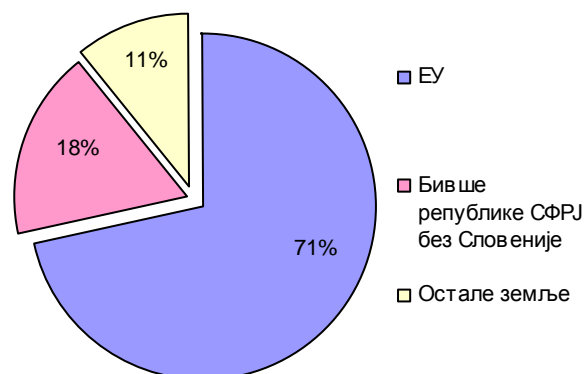
Извоз – 2010. година

Увоз – 2011. година

Извоз – 2011. година

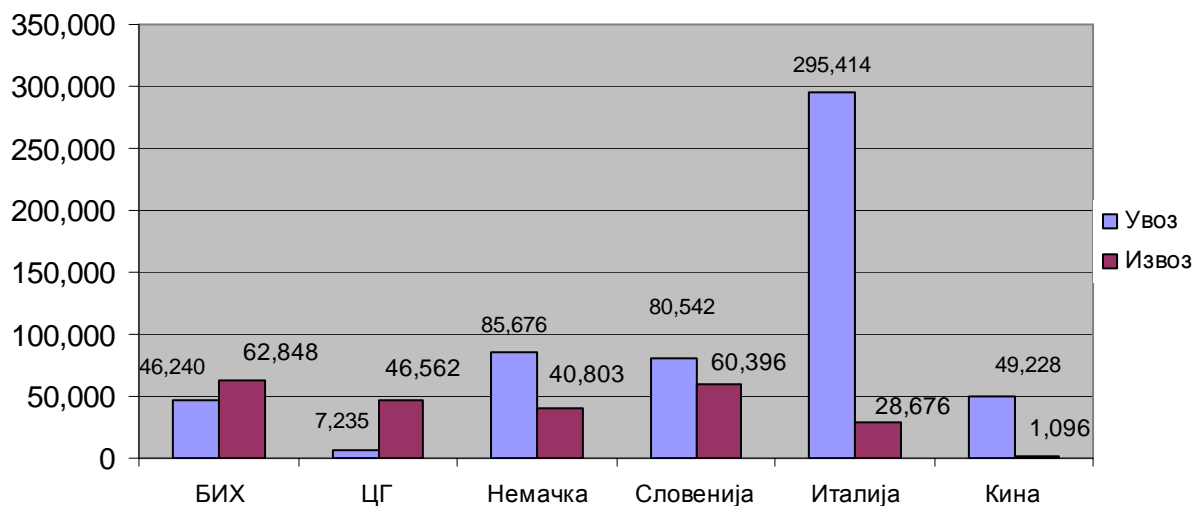

Економска размена са иностранством по земљама

Најважнији спољнотрговински партнери привреде града у увозу, за период 2005-2009. година, били су: Италија, Немачка, Словенија, Босна и Херцеговина, а од 2007. и Кина. Што се тиче извоза, најважнији спољнотрговински партнери за наведени период су: Босна и Херцеговина, Словенија, Црна Гора и Немачка.

Највећи суфицит остварен је са Црном Гором и Босном и Херцеговином, а највећи дефицит са Италијом и Кином. Највећа вредност укупне робне размене у посматраном периоду остварена је са Италијом, Словенијом и Немачком..

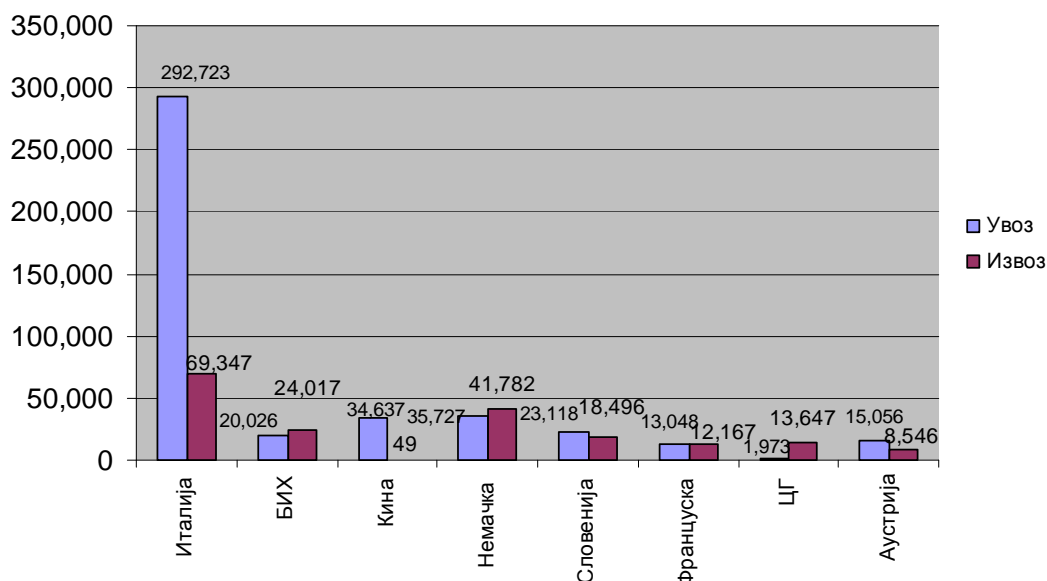
График 5.5. Укупна спољнотрговинска робна размена по земљама у периоду 2005-2009. (у хиљадама УСД)

Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

Најважнији спољнотрговински партнери привреде града у периоду 2010-2011. година када је у питању увоз су: Италија, Немачка, Кина, Словенија, Босна и Херцеговина, Аустрија и Француска. У претходне две године највише се извозило у Италију, Немачку, Босну и Херцеговину, Словенију, Црну Гору и Француску. Остварен је суфицит у размени са Немачком, Босном и Херцеговином, Црном Гором. У 2011. години Крагујевац је остварио највећи суфицит са Косовом (100%) и вредност извоза достигла је скоро 5 милиона УСД. Такође, остварен је суфицит са Хрватском, Норвешком, Румунијом Грчком, Кипром, Француском, Руском федерацијом и САД-ом.

График 5.6. Укупна спољнотрговинска робна размена по земљама у периоду 2010-2011 (у хиљадама УСД)

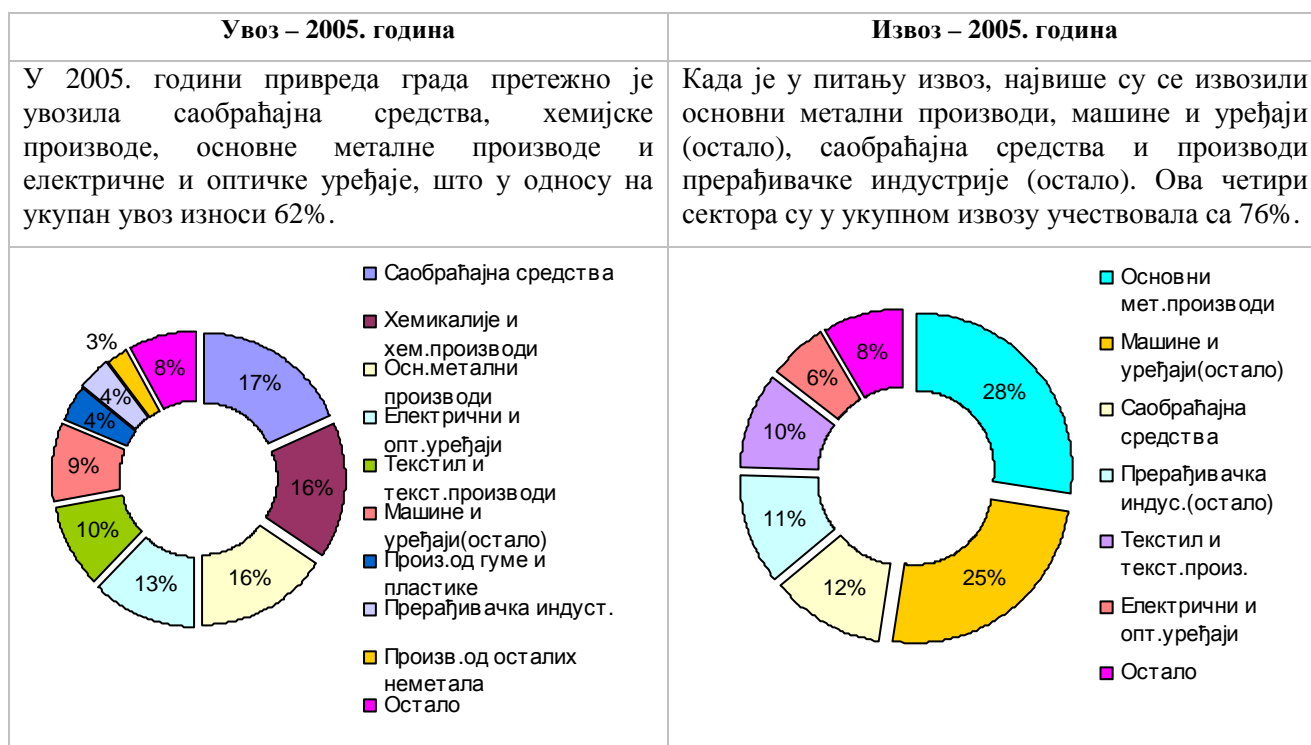

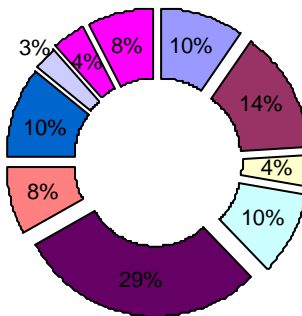
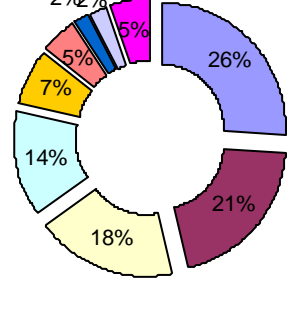
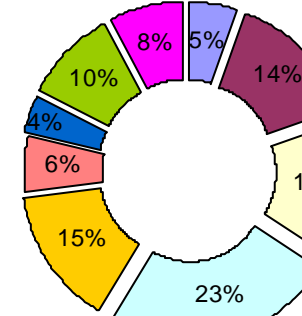
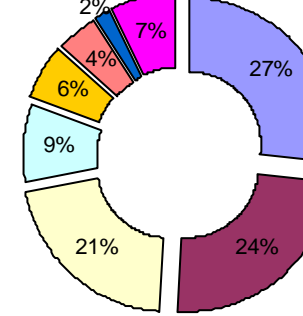
Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

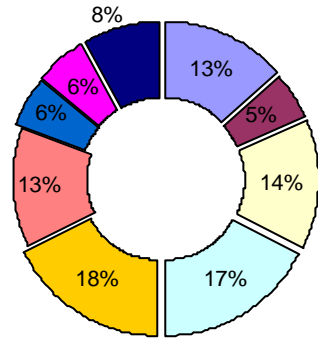
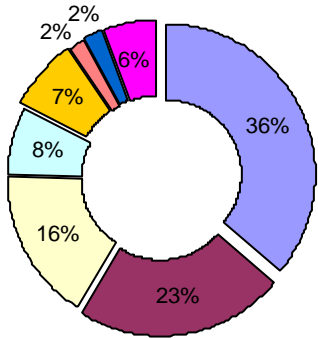
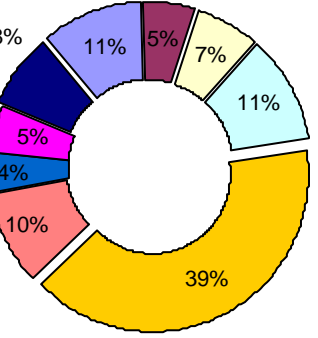
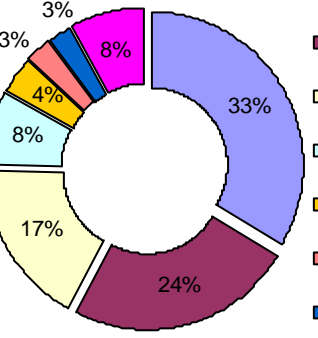
Економска размена са иностранством по секторима делатности

Посматрајући период 2005 – 2009. година уочава се да је структура увоза, као и структура извоза константна, са мањим одступањима. На страни увоза доминирали су сектор саобраћајних средстава, основни метални производи, електрични и оптички уређаји, машине и уређаји (остало) и хемикалије и хемијски производи. На страни извоза до 2009. најзначајнији сектори су били прерађивачка индустрија (остала), машине и уређаји (остало) и основни метални производи. У 2010. и 2011. години у структури извоза јача сектор саобраћајних средстава и од учешћа од 8% у извозу за 2009. годину у 2010. и 2011. години достиже удео од 24 односно 25%.

График 5.7. Економска размена са иностранством по секторима делатности

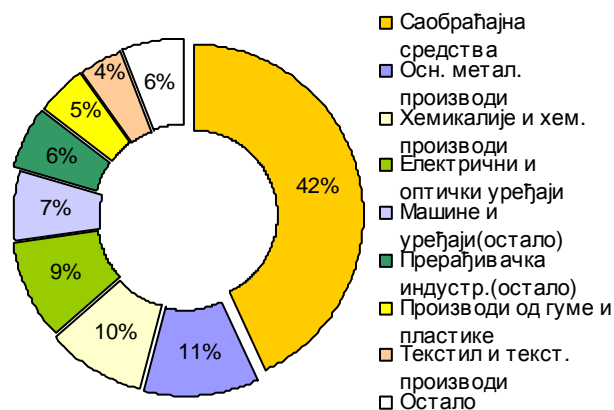

Увоз – 2006. година	Извоз – 2006. година
<p>Увоз саобраћајних средстава у 2006. години се скоро удвостручио, док је увоз основних металних производа процентуално остао на истом нивоу. На трећем месту по вредности увоза су електрични и оптички уређаји, а на четвртм хемикалије и хемијски производи и машине и уређаји (остало), што чини 73% увоза.</p>	<p>Као и претходне године, највише су се извозили метални производи, затим следе производи прерађивачке индустрије (остало), машине и уређаји (остало) и саобраћајна средства. У укупном извозу њихов удео је износио 79%.</p>
 <ul style="list-style-type: none"> ■ Хемикалије и хем.производи ■ Осн.метални произв. ■ Прерађивачка индустр.(остало) ■ Машине и уређаји(остало) ■ Саобраћајна средства ■ Текстил и текст.производи ■ Електрични и опт.уређаји ■ Кокс и деривати нафте ■ Произв. Од гуме и пластике ■ Остало 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ Осн.мет.производи ■ Прерађивачка инуст.(остало) ■ Машине и уређаји(остало) ■ Саобраћајна средства ■ Текстил и текст.производи ■ Електрични и опт.уређаји ■ Прехрамбени произ. ■ Произв.од гуме и пластике ■ Остало
<p>Увоз – 2007. година</p>	<p>Извоз – 2007. година</p>
<p>Прва четири сектора по вредности увоза била су: сектор саобраћајних средстава, машина и уређаја (остало), основних металних производа и електричних и оптичких уређаја. Они су чинили 67% увоза.</p>	<p>Најзначајнији сектори у извозу за 2007. били су: сектор прерађивачке индустрије (остало), основних металних производа, сектор машина и уређаја (остало) и саобраћајних средстава. Процентуално, ови сектори покривали су 81% извоза.</p>
 <ul style="list-style-type: none"> ■ Прерађ.индустр.(остало) ■ Осн.метал.производи ■ Машине и уређаји(остало) ■ Саобраћајна средства ■ Електрични и опт.уређаји ■ Текстил и текст.производи ■ Произв. од гуме и пласт. ■ Хемикалије и хем.производи ■ Остало 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ Прерађивачка индустр.(остало) ■ Осн.мет.производи ■ Машине и уређаји(остало) ■ Саобраћајна средства ■ Електрични и опт.уређаји ■ Текстил и текст.произв. ■ Прерада дрвета и произв. од дрв. ■ Остало

Увоз – 2008. година	Извоз – 2008. година																																						
<p>Са највећим процентом у робном увозу учествовали су сектор саобраћајних средстава и основних металних производа. Следе машине и уређаји (остало), а четврто место деле хемикалије и хемијски производи и електрични и оптички уређаји. Набројани сектори имали су удео од 75% у вредности увоза.</p>	<p>Са највећим процентом у робном извозу учествовали су прерађивачка индустрија (остало), машине и уређаји (остало), основни метални производи, саобраћајна средства и електрични и оптички уређаји. Наведени сектори имали су удео од 83% у вредности извоза.</p>																																						
 <ul style="list-style-type: none"> ■ Хемикалије и хем.произв. ■ Производи од гуме и пласт. ■ Машины и уређаји(остало) ■ Осн.метал.произв. ■ Саобраћајна средст. ■ Електрични и опт.уређаји ■ Прерађ.индустр.(остало) ■ Текстил и текст.произв. ■ Остало <table border="1"> <caption>Увоз – 2008. година</caption> <thead> <tr> <th>Сектор</th> <th>Удео (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Хемикалије и хем.произв.</td><td>13%</td></tr> <tr><td>Производи од гуме и пласт.</td><td>5%</td></tr> <tr><td>Машины и уређаји(остало)</td><td>14%</td></tr> <tr><td>Осн.метал.произв.</td><td>17%</td></tr> <tr><td>Саобраћајна средст.</td><td>18%</td></tr> <tr><td>Електрични и опт.уређаји</td><td>13%</td></tr> <tr><td>Прерађ.индустр.(остало)</td><td>6%</td></tr> <tr><td>Текстил и текст.произв.</td><td>6%</td></tr> <tr><td>Остало</td><td>8%</td></tr> </tbody> </table>	Сектор	Удео (%)	Хемикалије и хем.произв.	13%	Производи од гуме и пласт.	5%	Машины и уређаји(остало)	14%	Осн.метал.произв.	17%	Саобраћајна средст.	18%	Електрични и опт.уређаји	13%	Прерађ.индустр.(остало)	6%	Текстил и текст.произв.	6%	Остало	8%	 <ul style="list-style-type: none"> ■ Прерађ.индустр.(остало) ■ Машины и уређаји(остало) ■ Осн.метал.производи ■ Саобраћајна средства ■ Електрични и опт.уређаји ■ Прерада дрвета и произв.од дрв. ■ Текстил и текст.произв. ■ Остало <table border="1"> <caption>Извоз – 2008. година</caption> <thead> <tr> <th>Сектор</th> <th>Удео (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Прерађ.индустр.(остало)</td><td>36%</td></tr> <tr><td>Машины и уређаји(остало)</td><td>23%</td></tr> <tr><td>Осн.метал.производи</td><td>16%</td></tr> <tr><td>Саобраћајна средства</td><td>8%</td></tr> <tr><td>Електрични и опт.уређаји</td><td>7%</td></tr> <tr><td>Прерада дрвета и произв.од дрв.</td><td>2%</td></tr> <tr><td>Текстил и текст.произв.</td><td>2%</td></tr> <tr><td>Остало</td><td>6%</td></tr> </tbody> </table>	Сектор	Удео (%)	Прерађ.индустр.(остало)	36%	Машины и уређаји(остало)	23%	Осн.метал.производи	16%	Саобраћајна средства	8%	Електрични и опт.уређаји	7%	Прерада дрвета и произв.од дрв.	2%	Текстил и текст.произв.	2%	Остало	6%
Сектор	Удео (%)																																						
Хемикалије и хем.произв.	13%																																						
Производи од гуме и пласт.	5%																																						
Машины и уређаји(остало)	14%																																						
Осн.метал.произв.	17%																																						
Саобраћајна средст.	18%																																						
Електрични и опт.уређаји	13%																																						
Прерађ.индустр.(остало)	6%																																						
Текстил и текст.произв.	6%																																						
Остало	8%																																						
Сектор	Удео (%)																																						
Прерађ.индустр.(остало)	36%																																						
Машины и уређаји(остало)	23%																																						
Осн.метал.производи	16%																																						
Саобраћајна средства	8%																																						
Електрични и опт.уређаји	7%																																						
Прерада дрвета и произв.од дрв.	2%																																						
Текстил и текст.произв.	2%																																						
Остало	6%																																						
Увоз – 2009. година	Извоз – 2009. година																																						
<p>У 2009. години значајно расте удео саобраћајних средстава у укупном увозу у односу на претходну годину. На другом месту су основни метални производи и хемикалије и хемијски производи, а на трећем електрични и оптички уређаји, за којима следе машине и уређаји (остало). Поменути сектори покривали су 78% вредности увоза.</p>	<p>У 2009. години највише су се извозили производи прерађивачке индустрије (остало), машине и уређаји (остало), основни метални производи и саобраћајна средства. На ова четири сектора отпало је 82% вредности извоза, што је за само 1% мање у односу на 2008. годину.</p>																																						
 <ul style="list-style-type: none"> ■ Хемикалије и хем.производи ■ Прерађ.индустр.(остало) ■ Машины и уређаји(остало) ■ Осн.метал.производи ■ Саобраћајна средства ■ Електрични и опт.уређаји ■ Текстил и текст.произв. ■ Произв.од гуме и пласт. ■ Остало <table border="1"> <caption>Увоз – 2009. година</caption> <thead> <tr> <th>Сектор</th> <th>Удео (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Хемикалије и хем.производи</td><td>11%</td></tr> <tr><td>Прерађ.индустр.(остало)</td><td>5%</td></tr> <tr><td>Машины и уређаји(остало)</td><td>11%</td></tr> <tr><td>Осн.метал.производи</td><td>11%</td></tr> <tr><td>Саобраћајна средства</td><td>39%</td></tr> <tr><td>Електрични и опт.уређаји</td><td>10%</td></tr> <tr><td>Текстил и текст.произв.</td><td>4%</td></tr> <tr><td>Произв.од гуме и пласт.</td><td>5%</td></tr> <tr><td>Остало</td><td>8%</td></tr> </tbody> </table>	Сектор	Удео (%)	Хемикалије и хем.производи	11%	Прерађ.индустр.(остало)	5%	Машины и уређаји(остало)	11%	Осн.метал.производи	11%	Саобраћајна средства	39%	Електрични и опт.уређаји	10%	Текстил и текст.произв.	4%	Произв.од гуме и пласт.	5%	Остало	8%	 <ul style="list-style-type: none"> ■ Прерађ.индустр.(остало) ■ Машины и уређаји(остало) ■ Осн.метал.производи ■ Саобраћајна средства ■ Електрични и опт.уређаји ■ Прехрамб.производи,пића ■ Производи ■ Остало <table border="1"> <caption>Извоз – 2009. година</caption> <thead> <tr> <th>Сектор</th> <th>Удео (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Прерађ.индустр.(остало)</td><td>33%</td></tr> <tr><td>Машины и уређаји(остало)</td><td>24%</td></tr> <tr><td>Осн.метал.производи</td><td>17%</td></tr> <tr><td>Саобраћајна средства</td><td>8%</td></tr> <tr><td>Електрични и опт.уређаји</td><td>4%</td></tr> <tr><td>Прехрамб.производи,пића</td><td>3%</td></tr> <tr><td>Производи</td><td>3%</td></tr> <tr><td>Остало</td><td>8%</td></tr> </tbody> </table>	Сектор	Удео (%)	Прерађ.индустр.(остало)	33%	Машины и уређаји(остало)	24%	Осн.метал.производи	17%	Саобраћајна средства	8%	Електрични и опт.уређаји	4%	Прехрамб.производи,пића	3%	Производи	3%	Остало	8%
Сектор	Удео (%)																																						
Хемикалије и хем.производи	11%																																						
Прерађ.индустр.(остало)	5%																																						
Машины и уређаји(остало)	11%																																						
Осн.метал.производи	11%																																						
Саобраћајна средства	39%																																						
Електрични и опт.уређаји	10%																																						
Текстил и текст.произв.	4%																																						
Произв.од гуме и пласт.	5%																																						
Остало	8%																																						
Сектор	Удео (%)																																						
Прерађ.индустр.(остало)	33%																																						
Машины и уређаји(остало)	24%																																						
Осн.метал.производи	17%																																						
Саобраћајна средства	8%																																						
Електрични и опт.уређаји	4%																																						
Прехрамб.производи,пића	3%																																						
Производи	3%																																						
Остало	8%																																						

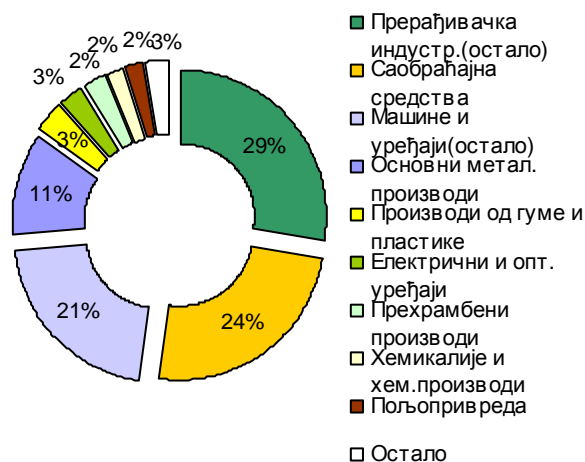
Увоз – 2010. година

Првих пет сектора по вредности увоза су: саобраћајна средства, основни метални производи, хемикалије и хемијски производи, електрични и оптички уређаји и машине и уређаји (остало). Набројани сектори чине 79% вредности увоза.

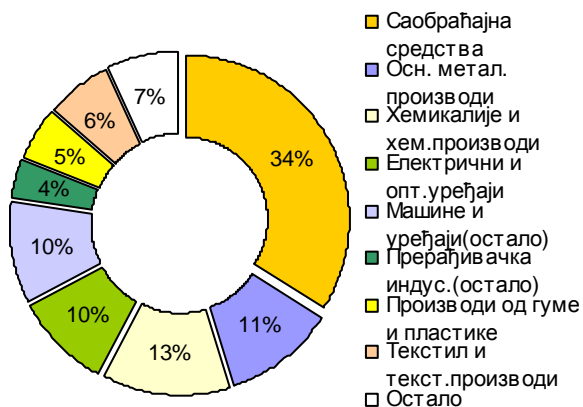
Извоз – 2010. година

Најзначајнији сектори по вредности извоза су: Прерађивачка индустрија (остало), саобраћајна средства машине и уређаји (остало) и основни метални производи. Они чине 85% вредности извоза

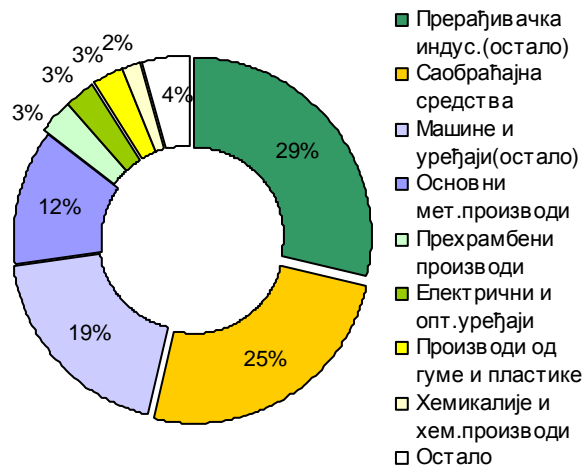
Увоз – 2011. година

У 2011. години смањује се удео саобраћајних средстава у увозу за 8% у односу на 2010. Удео основних металних производа остаје непромењен, а за 3% расте удео хемикалија и хемијских производа. За њима, по висини удела у увозу, следе електрични и оптички уређаји и машине и уређаји (остало). Они чине 88% вредности увоза.

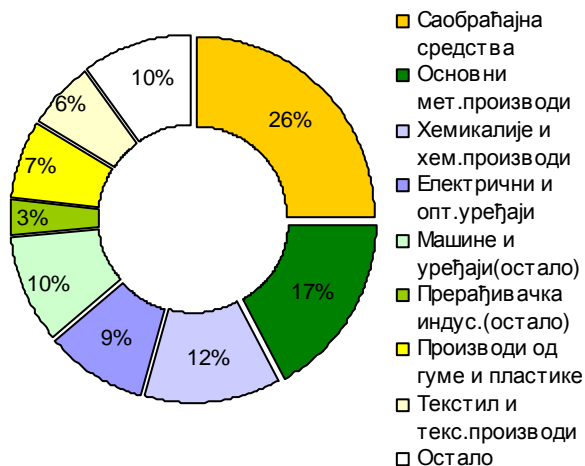
Извоз – 2011. година

У 2011. години највише су се извозили производи прерађивачке индустрије, саобраћајна средства, машине и уређаји (остало) и основни метални производи, тако да је структура извоза остала скоро непромењена у односу на 2010. годину.

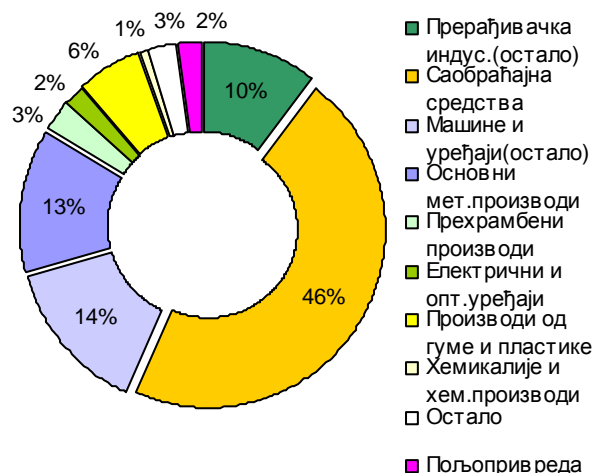
Увоз – 2012. година (11 месеци)

Првих пет сектора по вредности увоза су: саобраћајна средства, основни метални производи, хемикалије и хемијски производи, машине и уређаји и електрични и оптички уређаји.

Извоз – 2012. година (11 месеци)

У првих 11 месеци доминантан удео у вредности извоза има сектор саобраћајних средстава (извоз аутомобила). Следе сектори машина и уређаја (остало), основних металних производа и прерађивачке индустрије (остало).

Извор: Регионална привредна комора Крагујевац

5.2. Предузећа

У периоду 2004 - 2011. година присутан је пораст броја предузећа (на бази података Народне банке Србије по завршним рачунима и АПР). Растући тренд је присутан готово у свим посматраним годинама изузимајући 2006 и 2009. када је опао број привредних субјеката у односу на претходну годину.

Табела 5.4. Преглед броја предузећа у Крагујевцу

Редни број	Година	Број предузећа
1	2004.	1150
2	2005.	1232
3	2006.	1184
4	2007.	1218
5	2008.	1382
6	2009.	1298
7	2010.	1432
8	2011.	1441

Извор: Народна банка Србије и Агенција за привредне регистре

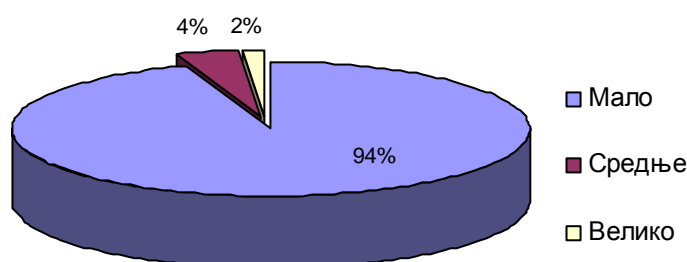
Табела 5.5. Преглед предузећа у Крагујевцу по величини

Редни број	Година	Укупан број предузећа	Величина		
			Мало	Средње	Велико
1	2004.	1150	1099	35	16
2	2005.	1232	1177	35	20
3	2006.	1184	1123	43	18
4	2007.	1218	1140	57	21
5	2008.	1382	1297	68	17
6	2009.	1298	1215	64	19
7	2010.	1432	1362	50	20
8	2011.	1441	1366	53	22

Извор: Народна банка Србије и Агенција за привредне регистре

Ако се анализира преглед предузећа по величини у периоду 2004-2011. година, запажа се да преовлађују мала предузећа (између 95.6 и 93.6% у посматраном периоду) као и да је број средњих предузећа готово удвостручен на крају 2008. у односу на 2004. годину. У 2010. години присутан је највећи пад броја средњих предузећа, док у 2011. благо расте. Код великих предузећа од 2006. бележи се константан раст и у односу на почетну годину број великих предузећа порастао је за 38%.

График 5.8. Преглед предузећа по величини

Извор: Агенција за привредне регистре

Највећи број предузећа припада категорији малих (94%), док средњих има 4% и великих 2%. У структури делатности доминира трговина са учешћем од 34%, на другом месту је прерађивачка индустрија са уделом од 24% у укупном броју предузећа. Следе сектори стручне, научне, иновационе и техничке делатности са 8,9% и саобраћај, складиштење и везе са 6,2%. Укупно учешће свих осталих сектора износи 26.9%. Са мање од 1-ог процента заступљено је 8 сектора.

Табела 5.6. Преглед броја предузећа по секторима делатности

Сектор	Број предузећа				Удео у укупном броју предузећа истог сектора (%)			Удео у укупном броју предузећа (%)
	велика	средња	мала	Укупно	Велика	средња	Мала	
Пољопривреда, лов, шумарство, водопрвреда	-	-	32	32	-	-	100	2.22
Рибарство	-	-	1	1	-	-	100	0.07
Вађење руда и камена	-	-	7	7	-	-	100	0.49

Сектор	Број предузећа				Удео у укупном броју предузећа истог сектора (%)			Удео у укупном броју предузећа (%)
	велика	средња	мала	Укупно	Велика	средња	Мала	
Прерађивачка индустрија	12	21	313	346	3.47	6.07	90.46	24.01
Производња и снабдевање ел. енергијом, гасом и водом	3	1	12	16	18.75	6.25	75	1.11
Грађевинарство	1	5	103	109	0.92	4.59	94.50	7.56
Трговина на велико и мало и оправка моторних возила и предмета за личну употребу	4	14	476	494	0.81	2.83	96.36	34.28
Саобраћај, складиштење и везе	1	5	83	89	1.12	5.62	93.26	6.18
Хотели и ресторани	0	1	36	37	-	2.70	97.30	2.57
Информисање и комуникације	-	-	28	28	-	-	100	1.94
Рачунарско програмирање, консултантске и у вези са тим повезане делатности	-	-	31	31	-	-	100	2.15
Финансијско посредовање	1	0	4	5	20	-	80	0.35
Активности у вези са некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	-	0	13	13	-	-	100	0.90
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	-	3	125	128	-	2.34	97.66	8.88
Ветеринарске делатности	-	-	2	2	-	-	100	0.14
Административне и помоћно услужне делатности	-	-	46	46	-	-	100	3.19
Образовање	-	-	36	36	-	-	100	2.50
Здравствени и социјални рад	-	-	4	4	-	-	100	0.28
Уметност, забава и рекреација	-	2	4	6	-	33.33	66.67	0.42
Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	-	1	10	11	-	9.09	90.91	0.76
УКУПНО	22	53	1366	1441	1.53	3.68	94.80	100

Извор: Агенција за привредне регистре

Према Агенцији за привредне регистре у граду је 2011. године било регистровано 5811 предузетничких радњи.

У структури предузетничких радњи по делатностима, доминантно је учешће сектора трговине од 27%, следи прерађивачка индустрија са 17% и сектор саобраћаја са 12%. Сектор грађевинарства је

заступљен са 9%, комуналне, друштвене и личне услужне активности са 8,5%, хотели и ресторани са 8,3% и стручне, научне, иновационе и техничке делатности са 8%. Укупно учешће свих осталих сектора износи 10,2%.

Табела 5.7. Преглед броја предузетничких радњи по секторима делатности

Сектор	Број предузетничких радњи	Удео у укупном броју предузетничких радњи (%)
Пољопривреда, лов, шумарство, водопривреда	42	0.72
Рибарство	2	0.03
Вађење руда и камена	1	0.02
Прерађивачка индустрија	1015	17.47
Производња и снабдевање ел. енергијом, гасом и водом	16	0.28
Грађевинарство	510	8.78
Трговина на велико и мало и оправка моторних возила и предмета за личну употребу	1581	27.21
Хотели и ресторани	484	8.33
Саобраћај, складиштење и везе	717	12.34
Информисње и комуникације	20	0.34
Рачунарско програмирање, консултантске и у вези са тим повезане делатности	73	1.26
Финансијско посредовање	55	0.95
Активности у вези са некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	39	0.67
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	462	7.95
Ветеринарске делатности	6	0.10
Административне и помоћно услужне делатности	147	2.53
Образовање	25	0.43
Здравствени и социјални рад	79	1.36
Уметност, забава и рекреација	41	0.71
Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	496	8.54
Укупно	5811	100

Извор: Агенција за привредне регистре

5.3. Велики привредни системи – носиоци некадашњег привредног развоја

Привреда Крагујевца је у другој половини XX века била у највећој мери везана за пословање великих привредних система у металском комплексу, као што су Група Застава и Филип Кљајић, Значајни капацитети су били заступљени у прехранбено-прерађивачкој индустрији (ИМ Црвена звезда, Житопродукт Млекара Младост), у текстилној индустрији (22.децембар и Диорк). Кључни извозни програми били су аутомобили, наоружање и галови ланци. До највећег пада индустријске производње дошло је у периоду 1991 – 2000.година због распада бивше државе СФРЈ и међународних економских санкција. Тада је индустрија Крагујевца, која је била извозно оријентисана, готово потпуно изгубила тржиште. Индустрија саобраћајних средстава је до 1990.године у укупној индустријској производњи учествовала са 65%, а у металској са чак више од 90%. У наредним годинама металски комплекс је, са произвођачима саобраћајних средстава, смањило производњу за више од 10 пута, а степен искоришћења капацитета у овом сектору је пао испод 10%. Мањи пад производње остварен је у производњи конфекције одеће (3,5 пута), производњи крупне горње коже (5,1 пута), производњи свежег меса и производњи пастеризованог млека, док је програм наменске индустрије (Застава оружје) смањен за 2/3 у односу на некадашњи обим производње.

У 2001. години долази до реструктурирања Групе Застава , тако да настаје читав низ самосталних привредних друштава као што су: Застава оружје, Застава Тапацирница, Застава Ковачница, Застава Електро (Рача) Застава алати, 21. октобар, Застава машине и друга, док су у Групи Застава возила остали Застава аутомобили, Застава камиони и прометне куће.

Илустративан пример за кретање броја запослених је пример Застава аутомобила. У августу 2001.године пре реструктурирања Застава аутомобили су имали 11.364 запослених да би након тога број запослених био смањен на 4.242. На крају 2009. године број запослених је износио 2.796. Италијански Фиат преузео је фабрику Застава аутомобили 29. децембра 2009. године и на крају 2011. број запослених износио је 1169 (АПР).

Табела 5.8.- Преглед најуспешнијих домаћих приватних предузећа по нето добитку (осим ЈКП, банака и осигуравајућих друштава)

Назив	Делатност	Број запослених	Нето добитак у динарима
Агромаркет	Трговина на велико	244	542.172,000
Ником	Производња делова и прибора за возила	59	127.627,000
Призма	Производња ортопедских апарата и друге опреме	62	109.391,000
Сенал	Велепродаја аутоделова	69	92.139,000
Форма идеале	Производња намештаја	1150	90.030,000
КГ-Узор	Постављање водоводних, канализационих, грејних и климатизационих система	18	83.903,000
Шумадија сировине, консалтинг услуге и транспорт	Трговина на велико отпацама и остацима	12	67.190,000
Вуловић транспорт	Градски и приградски копнени превоз путника	91	64.218,000
Друштво Роллинг-ЦО	Неспецијализована трговина на велико	12	49.954.000

Назив	Делатност	Број запослених	Нето добитак у динарима
Трговина 22 АД	Трговина на мало одећом у специјализованим продавницама	20	48.798,000
Нова Сицилијана	Хотели и сличан смештај	37	45.568,000
ГСГ Групп	Постављање водоводних, канализационих, грејних и климатизационих система	1	44.617,000
ОБИ ДОО	Изградња стамбених и нестамбених зграда	73	41.663,000
Изградња Р ДОО	Изградња стамбених и нестамбених зграда	6	40.325,000
Браћа Поповић	Неспецијализована трговина на велико	75	38.564,000
СТ превоз ДОО	Друмски превоз терета	44	37.720,000

Извор: Агенција за привредне регистре

Овде су наведена само нека од значајних и перспективних домаћих приватних предузећа која послују у Крагујевцу.

5.4. Приватизација

Процес приватизације, као најтемељнији реформски захват у привреди, одвијао се на следећи начин:

1. Према моделу приватизације из 1997, који је био усмерен ка радничком акционарству, у Крагујевцу је приватизовано пет предузећа: Житопродукт, Милодух, УТП Крагујевац, Аутосаобраћај и Дуван промет.
2. Применом закона из 2001. године приватизовано 37, од укупно 54 друштвених предузећа. Укупан збир остварених продајних цена предузећа у наведеном периоду износи 2.685.394.381 динара.
3. Највеће предузеће Застава аутомобили приватизовано је на посебан начин, оснивањем мешовитог предузећа “Фиат аутомобили Србија”, које је заживело крајем 2009.

Од осталих већих предузећа продата су: Филип Кљајић (као 4 посебне целине), Застава Ковачница, ТП Србија, Предузеће за путеве Крагујевац, Застава алати. Приватизација је поништавана у девет предузећа – Диорк, Застава Југомедика, Застава Инжењеринг, Млекара Младост, Никола Николић, Партизан, Казимир Вељковић, Кошутњак и Светлост, од којих су три (Диорк, Млекара Младост и Партизан) поново продати. Из приватизације су изузети Шумадија филм, Раднички универзитет Црвени барјак (враћени граду у надлежност), Графопромет и Ерозија.

Из процеса приватизације је искључена „Застава оружје”, као специфична фирма која је у процесу преузимања од стране државе.

У процесу реструктурирања се налазе предузећа: Енергетика, 21.окобар, Група Застава возила, Застава безбедност и Шумадија Дес. Процес приватизације је у прекиду код три предузећа: Дизајн, Застава ИТ-ТУРС и Радио телевизија Крагујевац,

Табела 5.9. - Преглед приватизованих предузећа у Крагујевцу

Назив	Делатност	Број запослених	Модел приватизације	Година приватизације
Ортопедија	Производња ортопедских помагала	59	Аукцијски	2002.
Кошутњак	Прерада дрвета	132	Аукцијски	2003.
Ремонт	Аутосервис	115	Аукцијски	2003.
Сцена	Музичко сценске делатности	6	Аукцијски	2003.
ПКБ транспорт	Транспорт	88	Аукцијски	2003.
Азма	Производња антизвучног И изолационог материјала	177	Аукцијски	2004.
Застава Шпед	Транспорт	27	Аукцијски	2005.
Застава Хидроелектране	Производња мини хидроелектрана	1	Лицитација	2005.
Застава Југо спорт	Дорада И преправка аутомобила	18	Лицитација	2005.
Застава алати	Производња специјалних алата	390	Аукцијски	2005.
Предузеће за путеве “Крагујевац”	Изградња путева	463	Тендерски	2005.
Застава Ковачница	Производња отковака и делова за индустрију	597	Аукцијски	2005.
Елвод	Производња опреме за дистрибуцију ел. енергије	257	Аукцијски	2005.
Застава промет Крагујевац	Промет и одржавање возила и оружја	368	Аукцијски	2006.
„22. Децембар” Холдинг	Производња конфекције	786	Аукцијски	2006.
Застава Тапацирница	Производња опреме за ентеријер возила	259	Аукцијски	2006.
Застава Реомат	Прикупљање секундарних сировина	63	Лицитација	2006.
Кожа – СО	Производно прометна делатност	23	Аукцијски	2006.
Пролетер	Специјална возила и издвунни системи	125	Јавно прикупљање понуда	2006.
Застава машине	Производња машина	161	Аукцијски	2006.
Кожа	Трговина	13	Аукцијски	2006.
Застава процесна опрема	Производња опреме	115	Аукцијски	2007.
Млекара “Младост”	Производња млека и млечних производа	149	Аукцијски	2007.
Викторија	Трговина на велико грађев. материјалом	10	Аукцијски	2007.
Филип Кљајић (Ф.К.)-део, Фабрика машина, алата и аутоделова	Машине, алати и аутоделови	148	Лицитација	2007.
Фабрика складишних и транспортних	Складишни и транспортни системи	98	Лицитација	2007.

Назив	Делатност	Број запослених	Модел приватизације	Година приватизације
система(део Ф.К.)				
ТП „Србија”	Трговина	641	Аукцијски	2007.
Ветеринарска станица Крагујевац	Ветеринарска делатност	35	Аукцијски	2007.
Фабрика ситних ланаца (део Ф.К.)	Производња моторних ланаца	263	Лицитација	2008.
Фабрика крупних ланаца (део Ф.К.)	Производња индустријских ланаца	266	Лицитација	2008.
Застава стан сервис	Одржавање станова	11	Аукцијски	2008.
Градски дом	Трговина	71	Аукцијски	2008.
Партизан	Прерада коже	178	Аукцијски	2008.
Диорк	Производња конфекције	415	Аукцијски	2009.
Унионинвест	Постављање електричних инсталација и опреме	13	Аукцијски	2010.

Извор: Агенција за приватизацију, локална самоуправа

Табела 5.10 - Преглед предузећа у стечају

Назив	Делатност
Агросеме промет	Трговина на велико цвећем и растињем
Сипро	Остала трговина на велико
Застава транспорт	Превоз робе у друмском саобраћају
Казимир Вељковић	Груби грађевински радови

Извор – Агенција за приватизацију, локална самоуправа

5.5. Удружења предузетника у Крагујевцу

У Крагујевцу делују два удружења предузетника, Опште удружење предузетника „Слога” и Асоцијација приватних предузетника „Шумадија”.

„Слога” је основана 1983. године, а 1996. године постала је део коморског система, као опште удружење, што је омогућило шири спектар деловања и утицаја. На тај начин, удружење „Слога” постало је део мреже и заједнице општих удружења предузетника, која окупља још 12 општих удружења у региону Шумадије и Поморавља.

Удружења „Слога” ради на пословном повезивању и умрежавању предузетника у Крагујевцу и региону, повезује младе новоосноване фирме са постојећим предузетницима, врши промоцију својих чланова кроз учешће на сајмовима у циљу проширења тржиста самих предузетника. „Слога” окупља преко 5000 хиљада предузетника из Крагујевца. Предузетници су свих профила, па је удружење и организовано у струковне асоцијације којих има 10. Чланови су и младе новоосноване фирме, које у удружењу проналазе потпорну институцију за пружање широког спектра услуга.

Поред овога, удружење врши промоцију нових начина удруживања и усмерава предузетнике да се удружују у кластере.

Асоцијација приватних предузетника „Шумадија” основана је 2001. године. Она окупља велика, мала и средња предузећа и предузетнике свих облика својине ради представљања, унапређења и заштите њихових пословних интереса.

Од свог оснивања, Асоцијација „Шумадија” је придружени члан Уније послодаваца Србије (УПС), јединог репрезентативног удружења послодаваца на територији наше земље и тиме учесник у социјалном дијалогу на свим нивоима.

Ради остваривања својих циљева асоцијација спроводи активности које се односе на правну подршку за тумачења Закона о раду, Закона о привредним друштвима, Закона о ПДВу и других позитивних прописа, информисе о променама законских прописа, заступа интереса кроз институције у којима УПС има своје представнике (Социјално Економски Савет-СЕС, локални СЕС-ови, Фонд ПИО, Фонд Солидарности, Национална служба за запосљавање, Локални савети за запосљавање), информисе и едукује из области безбедности и здравља на раду, заступа интереса деловањем кроз медије и јавне наступе, колективно преговара са синдикатима и штити интересе послодаваца пред синдикатима, штити интересе цланова и посредује пред инспекцијским службама, информисе о тендерима и конкурсима за развој предузетништва, стар-уп кредитима, кредитима за јачање конкурентности и слично.

5.6. Стране директне инвестиције у граду

Вредност страних директних инвестиција у периоду 2005 – 2011.година износила је скоро 310 милиона ЕУР (309.500.000 ЕУР). Најзначајнија земља по вредности инвестиција је Италија, чији удео у укупној вредности СДИ износи 65%. Највећи удео после Италије има Израел са 18% и Словенија са 9%. Преосталих 8% чине директне инвестиције из Грчке, Бугарске, Норвешке, Аустрије, Хрватске и Немачке.

Табела 5.11. - Преглед страних директних инвестиција (СДИ) у граду (у еурима)

Земља инвеститора	СДИ у новцу	СДИ укупно
Италија	221 040 000	221 040 000
Израел	55 000 000	55 000 000
Аустрија	5 000 000	5 000 000
Словенија	27 719 000	27 719 000
Бугарска	4 803 000	4 803 000
Норвешка	4 529 000	4 529 000
Грчка	8 640 000	8 640 000
Немачка	844 000	844 000
Хрватска	1 925 000	1 925 000

Извор: Локална самоуправа

Табела 5.12. - Преглед СДИ по секторима (у еурима)

Сектор привреде	СДИ у новцу	СДИ укупно
Прерађивачка индустрија	237 708 000	237 708 000
Грађевинарство	8 640 000	8 640 000
Трговина	82 000 000	82 000 000
Саобраћај, складиштење и везе	112 000	112 000
Финансијске институције	1 040 000	1 040 000

Извор: Локална самоуправа

У овом периоду највише је инвестирано у прерађивачкој индустрији, трговини и грађевинарству, при чему доминира сектор прерађивачке индустрије. Значајнија инвестиција остварена је и у сектору финансијског посредовања.

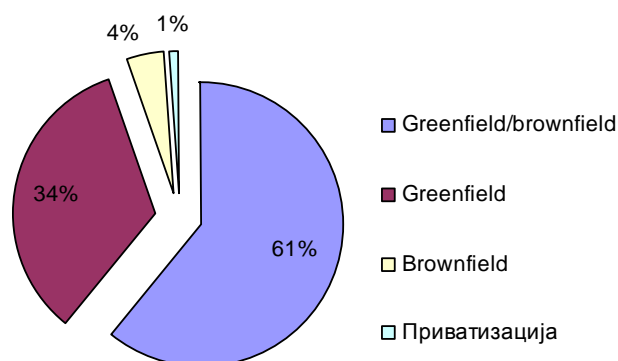
Табела 5.13. - Листа СДИ у граду (у еурима)

Компанија	Држава	Сектор	Врста инвестиције	Износ инвестиције
Фиат / ФАС	Италија	Прерађивачка индустрија	Greenfield/brownfield	200 000 000
Фиатови кооперанти(Сигит, ХТЛ, Промо Мањети, Џонсон Контролс)	Италија	Прерађивачка индустрија	Greenfield	20 000 000
Plaza Centers	Израел	Трговина	Greenfield	55 000 000
Супернова	Аустрија	Трговина	Greenfield	5 000 000
Unior Components	Словенија	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 916 000
Застава Ковачница	Бугарска	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 803 000
Застава Машине	Норвешка	Прерађивачка индустрија	Brownfield	4 529 000
Global Gold Coloni	Грчка	Грађевинарство	Greenfield	3 000 000
Global Blue Coloni	Грчка	Грађевинарство	Greenfield	5 640 000
Рода центар Меркатор	Словенија	Трговина	Greenfield	22 000 000
Застава Шпед	Словенија	Саобраћај	Приватизација	112 000
Застава Тапацирница	Словенија	Прерађивачка индустрија	Приватизација	691 000
Застава Реомат	Немачка	Прерађивачка индустрија	Приватизација	844 000
Пролетер	Хрватска	Прерађивачка индустрија	Приватизација	1 925 000
Delta Generali	Италија	Финансијско посредовање	Greenfield	1 040 000

Извор: Локална самоуправа

Најважнија компанија која је инвестирала на територији града у протеклом периоду је италијански Фиат, чија је вредност инвестиције 200 милиона ЕУР. Компанија Плаза реализовала је највећу инвестицију у сектору трговине. У сектор финансијског посредовања инвестирала је италијанска компанија Делта Генерали. Четири компаније из Словеније инвестирале су укупно 27.719.000 ЕУР, а две компаније из Грчке 8.640.000 ЕУР. Од земаља бивше СФРЈ инвестирале су компаније из Словеније и Хрватске.

График 5.9. Структура СДИ према врсти инвестиције

Извор: Локална самоуправа

Од страних директних инвестиција у периоду 2005 – 2011. година, једна инвестиција (Фиат) је мешовита (Greenfield/brownfield) са учешћем од 61% , следе greenfield инвестиције са 34%, brownfield са 4% и стране инвестиције остварене кроз приватизацију са 1%.

5.6.1. Преглед стимулативних мера које је град одредио инвеститорима

Подстицаји у вези закупнине земљишта за инвеститоре у производњу, који извозе више од 50%

Право на умањење излицитираног износа закупнине за земљиште, има инвеститор пословног простора намењеног за производњу:

- прехранбених производа, пића и дувана; текстила и текстилних производа, производа од коже,
- намештаја,
- предмета од папира и картона, - фармацевтских продуката, медицинских хемикалија и биљних препарата,
- сапуна и детерџената, препарата за чишћење и полирање,
- осталих хемијских производа (246),
- стандардних металних производа, осим машина и уређаја,
- машина и уређаја на другом месту непоменута,
- електричних и оптичких уређаја,
- саобраћајних средстава,
- прерађивачка индустрија на другом месту непоменута.

Право на умањење излицитираног износа закупнине за земљиште има инвеститор пословног простора намењеног за ИТ решења и производа софтверског инжењеринга и пословног простора намењеног за пословно седиште страних компанија за територију Републике Србије или шире.

Право на умањење излицитираног износа закупнине за земљиште има инвеститор пословног простора намењеног за производњу који извози више од 50% произведених производа. Ово право остварују само инвеститори који ће:

- се обавезати да запосле више од 5 радника,
- приложити бизнис план,
- дати изјаву о броју и динамици запошљавања радника и проценту извоза произведених производа и
- се обавезати да положи средствообезбеђења у висини излицитиране закупнине.

Умањење висине закупнине зависно од броја новозапослених радника:

1. од 5 до 19 запослених - 2.000 € по запосленом
2. од 20 до 50 запослених - 2.500 € по запосленом
3. од 51 до 200 запослених - 5.000 € по запосленом
4. преко 200 запослених - 7.000 € по запосленом
5. за преко 20 запослених - 15.000 € по запосленом, за делатност ИТ решења и производе софтверског инжењеринга
6. стране компаније / пословно седиште за Србију / $1\text{m}^2 = 1 \text{€}$ до 1ha / преко 20 запослених

Најнижи износ закупнине 100 € / 1ar

Подстицаји у вези закупнине земљишта за изградњу објеката од стратешког значаја за даљи развој Града:

- хотели са најмање 4* и бруто површином објекта (БПО) од 5.000m^2
- студентски кампуси на грађевинским парцелама (ГП), минимум 2ha
- камионски терминали, царинска и јавна складишта, ГП минимум 2ha
- аква-паркови, ГП минимум 2ha

- отворени и затворени базени, ГП минимум 2ha
- забавни паркови, ГП минимум 2ha
- објекти јавних гаража, минимум 200 паркинг места
- пословни комплекс уз Стадион Чика Дача, БПО минимум 5.000m²

У случају прве неуспеле лицитације, код следеће се почетна лицитациона цена закупнине умањује за 50%.

Подстицаји у вези закупнине земљишта за изградњу спортско –рекреативног и пословног комплекса, који задовољава стандарде за међународна спортска такмичења:

- Вредност инвестиције најмање 1.500.000 €
- Инвеститор из претходног става остварује бонификацију од 700.000 € на сваких новоуложених 500.000 €, с тим што најнижи износ закупнине по 1 ару не може бити мањи од 100 €.

Подстицаји у вези накнаде за уређивање грађевинског земљишта

Стимулативна накнада за уређивање грађевинског земљишта код изградње пословног простора за производне делатности, даје се у следећој табели:

Табела 5.14. Преглед стимулативних накнада за уређивање грађевинског земљишта

ЗОНА	Примарна улагања по м ² производног објекта	Секундарна улагања по м ² производног објекта
ЕКСТРА ЗОНА	10*	30
I ЗОНА	10	20
II ЗОНА	10	14
III ЗОНА	10	9
IV ЗОНА	6	6
V ЗОНА	6	4

* 1 бод – 1 ЕУР

Укупна накнада је збир примарних и секундарних улагања и око два пута је мања за производне делатности у односу на остале.

Подстицаји у вези накнаде за уређивање грађевинског земљишта

- Умањење накнаде од 10% за објекте преко 3.500m²
- Умањење накнаде од 20% за објекте преко 5.500m²
- Умањење накнаде од 30% за објекте од стратешког значаја, наведених у члану 2. став 3. Одлуке
- За једнократну уплату накнаде, попуст је 20%

Извор: Службени лист града Крагујевца бр.7, 01.март 2012.

Табела 5.15. - Преглед локација одређених за инвестирање

Локација	Намена	Власник	Површина
„Хала Језеро”	Пословање	Град	2.2ha
„Колонија”	Становање	Град	2.4ha
„Градска кућа”	Пословање	Град	25ari
„Миленијум”	Пословање	Град	25ari
„Језеро Бубањ”	Пословање	Град	22ara
„Танкосићева”	Пословање	Град	1.5ha

Локација	Намена	Власник	Површина
„Десна страна Шукине”	Пословање	Град	45ha
„Језеро Шумарице”	Пословање	Град	18.63ara
„Денино брдо”	Пословање	Град	10.5ha
„Јужна обилазница”	Пословање	Град	2ha

Извор: Локална самоуправа

Табела 5.16. - Преглед локација намењених јавно - приватном партнерству

Локација	Опис
Аутобуска станица	Планирано је измештање аутобуске станице на нову локацију на позицију северно- источно од централног градског подручја у зони укрштања ул.Саве Ковачевића и тзв. Петровачке магистрале.
Камионски терминал	У зони раскрснице улице Кормански пут и државног пута I реда М-1.11 Крагујевац- Баточина, планиран је теретни терминал укупне површине 6ha
Сајмиште III фаза	Простор Градског сајмишта се приводи намени кроз три фазе, тако да свака фаза представља по један објекат. I фаза је реализована- постојећи објекат Градског сајмишта, за објекат 2- II фазу је урађена пројектна документација и завршна трећа фаза би подразумевала и пратеће комерцијалне, административне и услужне садржаје.
Студентски дом	Од 15.000 студената који студирају на крагујевачком Универзитету, 10000 долази са стране. Од овог броја, у студентским домовима се планира смештај за 5000 студената, док постојећи капацитет домова задовољава потребе за око 500 студената. Локација од 3ha планирана за ову намену, налази се уз корпус факултета друштвених наука.
Јавна гаража	Због велике диспропорције између захтева за паркирањем и понуђених паркинг простора, планирана је изградња вишеетажних јавних паркинг гаража у строгом центру града, које су према студији саобраћаја одређене за најфреквентније.

Извор: Локална самоуправа

Доношењем Одлуке о партнерству јавног и приватног сектора (Службени гласник Града Крагујевца бр.18/08), град Крагујевац је одредио своје опредељење да у циљу нових инвестиционих улагања: прибављањем непокретности путем заједничке изградње, оснива привредна друштва са приватним инвеститорима из земље и иностранства, на профитним основама.

6. Пољопривреда

Напомена: Републички завод за статистику је 2008. године последњи пут објавио статистичке податке за пољопривреду по градовима и општинама. У тренутку када је рађен овај документ (март 2013. године), нису објављени резултати Пописа пољопривреде 2012, тако да су једини званични и доступни подаци напред наведени из 2008. године.

Природне карактеристике града Крагујевца (клима, рељеф, геолошки и педолошки састав земљишта) омогућавају одличне услове за развој пољопривредне производње. Пољопривредна површина заузима 63,88 % територије Града. Брдски рељеф представљен је огранцима планина Рудника, Црног Врха, Гледићких планина. Рељеф Града карактеришу валовити брежуљци типични за Шумадију они представљају идеалну основу за развој воћарства и сточарства, у првом реду говедарства и овчарства са козарством. Низија је мало заступљена и углавном се налази у сливовима река и њихових притока.

6.1. Пољопривредна површина

Табела 6.1. Преглед пољопривредних површина на територији града Крагујевца (у ha)

Година	Пољ. површ.	Оранице и баште				Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци	
		Укупно	од тога							
			жито	индус. биље	поврће					крмно биље
2004.	54148	34203	20842	655	3053	8740	6787	419	7332	5389
2005.	54031	32694	19057	725	2993	8508	6923	403	7188	6804
2006.	54076	32745	17519	675	2959	9341	6927	404	7136	6844
2007.	53789	32525	17561	615	2820	9546	7000	390	7228	6646
2008.	53835	32502	17597	592	2838	9719	7096	379	7214	6622

Извор: Републички завод за статистику

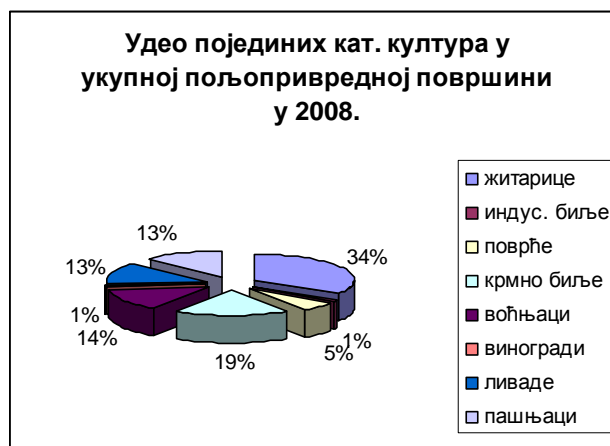
Пољопривредна површина на територији града Крагујевца је искључиво у поседу индивидуалних пољопривредних произвођача (преко 99%). Доминантно место у структури биљне производње припада житарицама у првом реду кукурузу који представља крмну базу за исхрану преживара и осталих врста домаћих животиња. Значајно место заузимају и засади воћа углавном шљива, у подручним селима, где постоје идеални услови за развој ове гране пољопривредне производње. У последњих пет године запажа се тренд смањења површина под житарица на рачун повећања

површина под крмним биљем, у првом реду вишегодишњих легуминоза (луцерке и црвене детелине). У посматраном периоду (2004-2008.година) површине под житарицима су смањење са 39% на 34 % од укупне пољопривредне површине града Крагујевца. Разлози овог смањења огледају се пре свега у чињеници да је производња зрна стрних жита и кукуруза све мање економски исплатива, па се пољопривредни произвођачи окрећу гајењу профитабилнијих усева.

Табела 6.2. Пољопривредна површина - индивидуални пољопривредници (у ha)

Година	Пољ. површ.	Оранице и баште					Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци
		укупно	од тога							
			жито	индус. биље	поврће	крмно биље				
2004.	53684	33954	20760	631	3053	8711	6787	419	7332	5389
2005.	53850	32458	18982	725	2992	8461	6923	403	7035	6760
2006.	53580	32465	17430	675	2959	9332	6927	404	6983	6800
2007.	53290	32239	17415	615	2820	9534	7000	390	7059	6602
2008.	53339	32322	17469	592	2838	9700	7096	379	6961	6578

Извор: Републички завод за статистику

6.2. Пољопривредна газдинства

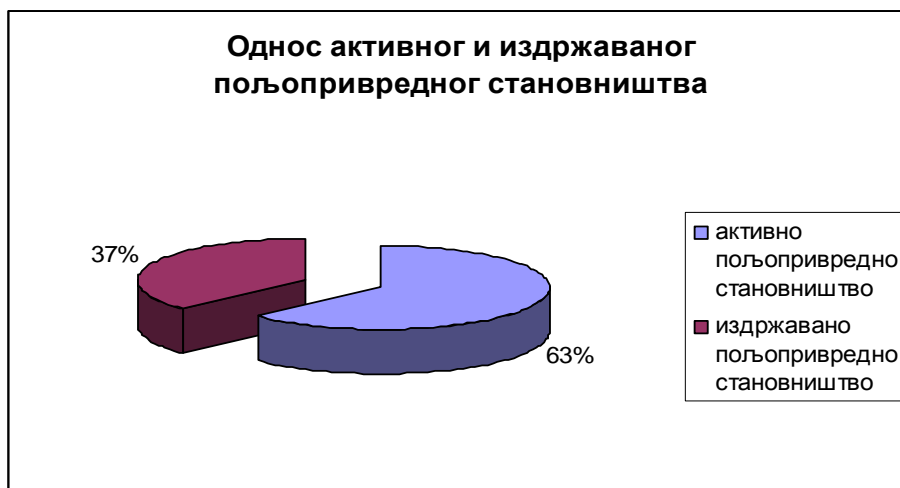
Према подацима Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде закључно са априлом 2010. године на територији Града Крагујевца број регистрованих пољопривредних газдинстава износи 6223, од чега 4065 газдинстава је обновило регистрацију. Регистрација газдинстава је била израженија претходних година и јавила се као резултат логистичке подршке и промовисања предности које пружа процес регистрације од стране Одељења за пољопривреду града Крагујевца, Регионалног руралног центра Крагујевац, формираног у оквиру Регионалне агенције за економски развој Шумадије и Поморавља и Пољопривредне стручне службе Крагујевац. Предности регистарције газдинстава се огледају пре свега у могућности коришћења подстицајних средстава за развој села и пољопривреде и осталих видова помоћи из фондова Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Аграрног буџета Града Крагујевца.

6.3. Пољопривредно становништво

Табела 6.3. Однос активног и издржаваног пољопривредног становништва

Пољопривредно становништво		Активно пољопривредно становништво				Издржавано пољопривредно становништво	
		свега	женско	Индивидуални пољопривредници		свега	женско
свега	женско			свега	женско		
9490	4589	5983	2513	5759	2423	3507	2076

Извор: Републички завод за статистику

Пољопривредно становништво чини 5,21% целокупног становништва Града Крагујевца, од чега на активно пољопривредно становништво отпада око 63% од укупног руралног становништва. Индивидуални пољопривредници чине 60,68% укупног пољопривредног становништва града.

6.4. Пољопривредна производња

6.4.1. Ратарство - Производња пшенице и кукуруза

Табела 6.4. Преглед производње и приноса пшенице и кукуруза

Година	Пшеница					Кукуруз				
	Производња t			Принос kg/ha		Производња t			Принос kg/ha	
	Укупно	друштвена	приватна	друштвена	приватна	Укупно	друштвена	приватна	друштвена	приватна
2004.	28640	143	28497	5296	4152	53750	24	53726	6000	5382
2005.	17483	84	17399	4000	2843	42911	12	42899	4000	4990
2006.	16156	65	16091	2407	3131	40009	6	40003	3000	4420
2007.	16837	154	16233	3500	3077	18636	14	18622	1750	2114
2008.	18570	119	18451	4576	3823	35622	58	35564	5800	3914

Извор: Републички завод за статистику

Просечни приноси пшенице и кукуруза у посматраном периоду су веома варирали, као последица великог утицаја временских услова, неадекватне и недовољне примене агротехничких мера. За повећање постигнутих приноса неопходно је повећати просечну површину под овим културама и применити савремене агротехничке мере. Потребно је извршити сортну рејонизацију увести трополни плодоред, обраду и предсетвену припрему и сетву извести квалитетно и на време, повећати дозе минералних и органских ђубрива, благовремено обавити примену пестицида како би се приноси стрних жита подигли на виши ниво.

6.4.2. Повртарство - Производња пасуља и кромпира

Табела 6.5. Преглед производње и приноса пасуља и кромпира

Године	Пасуљ		Кромпир	
	Производња т	Принос кг/ха	Производња т	Принос кг/ха
2004.	1198	1638	12787	12699
2005.	834	1402	12743	11712
2006.	711	1209	10635	11522
2007.	343	724	8082	9216
2008.	528	1213	8499	9402

Извор: Републички завод за статистику

Приноси пасуља и кромпира као најзначајнијих врста повртарских култура су на веома ниском нивоу. У производњи пасуља највећи проблем је што се ова повртарска култура у највећој мери производи као међуусев и у сувом ратарењу. Да би се постигли виши и стабилнији приноси потребно је гајење у чистој култури и обезбеђивање услови за наводњавање.

Најзначајнији проблем са којима се срећу произвођачи кромпира је отежани пласман кромпира на домаћем тржишту који је смањио интерес произвођача за гајењем ове биљне врсте. Томе треба додати и недостатак квалитетног садног материјала, неадекватну заштита кромпира од најзначајнијих проузроковача болести и штеточина, недостатак изолације између семенских и

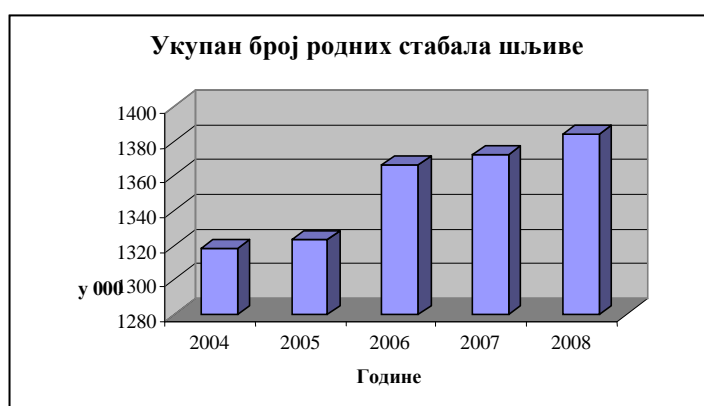
меркантилних усева, неадекватна механизација за садњу и убирање кромпира, те су отуда приноси кромпира у нашој земљи међу најнижим у Европи.

6.4.3. Воћарство – Производња јабука и шљива

Табела 6.6. Преглед производње јабука и шљива

Године	Јабука			Шљива		
	Број родних стабала	Производња t	Принос kg/стабло	Број родних стабала	Производња t	Принос kg/стабло
2004.	117880	1182	10.0	1318450	25800	19.6
2005.	109760	888	8.1	1322900	11540	8.7
2006.	113335	1004	8.9	1366450	13304	9.7
2007.	113190	1482	13.1	1372400	26172	19.1
2008.	112805	1580	14.0	1384250	23809	17.2

Извор: Републички завод за статистику

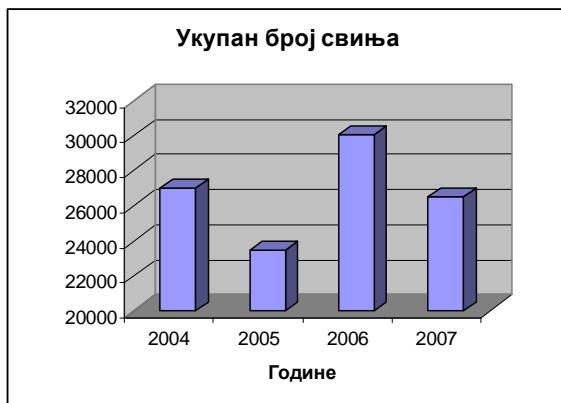
Воћарство је веома развијена грана пољопривреде на територији Града Крагујевца. У структури воћарске производње доминантно место припада шљиви на коју отпада око 70% од укупног броја родних стабала воћака. Из приказаних података се може закључити да су приноси шљиве по стаблу веома ниски. Разлози у овако ниској продуктивности шљиве огледају су у великој старости засада, неодговарајућем сортименту, непримењивању агротехничких мера пре свега адекватне заштите и ђубрења. Да би се производња шљиве и производа од шљиве подигла на виши ниво потребно је подићи савремене прерађивачке капацитете, нове засаде са одговарајућем сортиментом у погледу времену пристизања и смера прераде, искрчити старе и заражене шљивике, развити прогнозну службу и променити приступ у гајењу ове веома значајне воћне врсте.

6.4.4. Сточарство – Преглед сточног фонда

Табела 6.7. Преглед сточног фонда

Године	Говеда	Краве	Свиње	Крмаче	Овце	Приплодне овце	Живина
2004.	13054	10802	27021	6615	36445	28341	147156
2005.	13997	11252	23462	7183	41139	30230	159042
2006.	13385	9688	30042	5578	45187	37098	135423
2007.	13247	9974	26535	4750	44542	36986	115690

Извор: Републички завод за статистику

У последњих неколико година је присутан тренд смањења бројног стања код свих врста домаћих животиња. Нарочито, забрињава податак да се у структури стада смањује процентуални удео приплодних грла. Да би се последице негативног тренда ублажиле потребно је много радити на успостављању реда на нарушеном тржишту и откупу грла, повећати прерађивачке капацитете и смањити трошкове производње.

Табела 6.8. Преглед регистрованих сточних фарми

Назив	Локација	Врста сточе	Сточни фонд	Власништво
Косовац Владан	Велике Пчелице	Краве	30	приватно

Извор: Локална самоуправа

Табела 6.9. Преглед нерегистрованих сточних фарми крава

Назив	Локација	Врста сточе	Сточни фонд	Власништво
Радивојевић Милован	Ресник	Краве	30	Приватно
Арсенијевић Мирко	Страгари	Краве	20	Приватно
Јовановић Љубиша	Горње Грбице	Краве	25	Приватно
Марковић Томислав	Рамаћа	Краве	7	Приватно
Николић Горан	Угљаревац	Краве	8	Приватно
Петровић Александар	Добрача	Краве	10	Приватно
Арсенијевић Миодраг	Добрача	Краве	8	Приватно
Ђурчић Миле	Драча	Краве	6	Приватно
Јовановић Жељко	Лужнице	Краве	22	Приватно
Симић Милан	Церовац	Краве	10	Приватно
Николић Синиша	Церовац	Краве	10	Приватно
Мирчетић Александар	Чумић	Краве	5	Приватно
Богдановић Слободан	Церовац	Краве	8	Приватно
Арсид Драган	Рамаћа	Краве	10	Приватно
Радовановић Илија	Рамаћа	Краве	13	Приватно
Павићевић Зоран	Нови Милановац	Краве	15	Приватно
Ђаковић Видосав	Ресник	Краве	8	Приватно

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Ђаковић Предраг	Ресник	Краве	10	Приватно
Рајковић Момчило	Нови Милановац	Краве	8	Приватно
Милетић Славољуб	Петровац	Краве	8	Приватно
Ђорђевић Дејан	Јабучје	Краве	7	Приватно
Божиновић Зоран	Лужнице	Краве	10	Приватно
Пајовић Горан	Цветојевац	Краве	8	Приватно
Павловић Дејан	Рамаћа	Краве	10	Приватно
Живановић Милан	Лужнице	Краве	6	Приватно
Јовичић Драган	Добрача	Краве	9	Приватно
Јањевић Дарко	Добрача	Краве	7	Приватно
Живановић Радоња	Горње Јарушице	Краве	8	Приватно
Ђоковић Дејан	Горње Јарушице	Краве	6	Приватно
Поповић Дејан	Ботуње	Краве	15	Приватно
Павловић Саша	Добрача	Краве	10	Приватно
Микица Милорадовић	М.Врбица	Краве	15	Приватно
Павловић Саша	Д.Грбице	Краве	10	Приватно

Табела 6.10. Преглед нерезистрованих сточних фарми бикова

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Максимовић Зоран	Чумић	бикови	20	Приватно
Живановић Драган	Лужнице	бикови	18	Приватно
Томић Радослав	Горње Јарушице	бикови	25	Приватно
Мирчетић Радиша	Горње Јарушице	бикови	15	Приватно
Лазаревић Слободан	Горње Јарушице	бикови	10	Приватно
Живковић Бојан	Ботуње	бикови	15	Приватно
Алексић Дејан	Горња Сабанта	бикови	12	Приватно
Дробњак Весна	Десиминовац	бикови	10	Приватно
Лазић Малиша	Лужнице	бикови	15	Приватно
Радовановић Ненад	Лужнице	бикови	10	Приватно

Табела 6.11. Преглед нерезистрованих сточних фарми свиња

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Јаковљевић Владан	Чумић	крмаче	17	Приватно
Ђурчић Милан	Драча	крмаче	24	Приватно
Радуновић Зоран	Дивостин	крмаче	10	Приватно
Бећаревић Мирко	Десиминовац	крмаче	12	Приватно
Костић Бојан	Петровац	крмаче	8	Приватно
Васиљевић Бобан	Белошевац	крмаче	11	Приватно
Веселиновић Сениша	Церовац	крмаче	11	Приватно
Радовановић Јовица	Кутлово	крмаче	16	Приватно

Табела 6.12. Преглед нерезистрованих сточних фарми оваца

Назив	Локација	Врста стокe	Сточни фонд	Власништво
Васиљевић Радоје	Кутлово	овце	250	Приватно
Јанићијевић Драган	Доња Сабанта	овце	75	Приватно
Чедић Горан	Церовац	овце	90	Приватно
Јовић Драган	Доња Сабанта	овце	50	Приватно

Извор: Локална самоуправа

6.4.5. Прерађивачки капацитети

Табела 6.13. Прерађивачки капацитети – правна лица

Назив	Локација	Делатност	Капацитет	Власништво
Месара "Будућност"	Грошница	Производња меса и производа од меса	Око 50.000kg говеђег и око 40.000kg свињског меса месечно	Приватно
Млекара "Младост"	Крагујевац	Производња млека и производа од млека	60.000 l/дан сировог млека	Акционарско друштво
Млекара "Куч компани "	Крагујевац	Производња млека и производа од млека	48.000 l/дан сировог млека	Приватно
Житомлинско предузеће "Житопродукт"	Крагујевац	Млинско пекарска индустрија	23.000 векни хлеба /дан	Друштво са ограниченом одговорношћу
"Флорес"	Крагујевац	Производња алкохолних пића		Друштво са ограниченом одговорношћу

Извор: Локална самоуправа

Потпунија валоризација примарне производње постиже се разним облицима прераде, било у домаћој радиности или у оквиру већих прерађивачких капацитета.

На подручју града Крагујевца постоје велики потенцијали за развој прехранбене индустрије, а то су пре свега добра и приступачна сировинска основа, дугогодишње искуство и традиција, производња и извоз здравствено сигурне хране. Ови потенцијали се могу искористити само уз добро организован ланац производње, прераде и маркетинга.

Поред поменутих, већиних прерађивачких капацитета постоји и већи број мањих произвођача.

6.4.6. Услуге за пољопривреднике

Услуге за пољопривреднике спроводе се преко институција и организација као што су пољопривредне и ветеринарске станице, ЈКП „Градске тржнице”, Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља, Агробизнис Центар Кутлово, Основна одгајивачка организација, Привредна комора и осталих институција чија је делатност пољопривреда. Град Крагујевац је издвајањем значајних средстава из Градског Аграног буџета од 2005. године постао препознатљив као лидер у Србији по улагању у развој села и пољопривреде. Закључно са 2009. годином из Градског Аграног буџета у село и развој пољопривреде уложено је око 570 милиона динара. Наведена средства су усмерена на подизање квалитета живота на селу, путем изградње мреже артерских бунара и побољшања водоснабдевања сеоског становништва са пијаћом водом, уређења атарских путева и прилаза њивама, као и путем подизања културног нивоа на селу кроз разне манифестације и едукације у земљи и иностранству. Значајно место припада медијској подршци и промовисању живота и пољопривредне производње у селима која припадају Граду Крагујевцу преко више емисија за пољопривреднике које се емитују на локалним телевизијама и издавања специјализованог часописа за село „Домаћин”.

Подршка пољопривредној производњи се огледала у набавци прикључних тракторских машина, машина за убирање, спремање и манипулацију сточне хране, квалитетног садног материјала воћа, увозу квалитетних јуница из иностранства, набавци приплодних оваца, семенског материјала пшенице и кукуруза, минералног ђубрива, бесплатно осемењавању крава и јуница. Значајна средства су уложена у развој прерађивачких капацитета (сушаре, хладњаче) у пластеничкој производњи као и за подстицање осигурања усева, плодова и животиња.

Велика пажња се поклања удруживању пољопривредних произвођача у удружења, задруге и остале видове организовања путем организовања Уније удружења и њихове медијске промоције.

Значајну подршку пољопривредницима путем услуга пружа и Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља са својим регионалним руралним центром који је формиран 2008. године у оквиру Пројекта министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде „Изградња система подршке руралном развоју”. Формирањем Регионалног руралног центра Крагујевац створили су се предуслови за активну подршку свим заинтересованим странама у коришћењу средстава подршке Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Табела 6.14. Пољопривредне станице

Назив	Локација	Делатност
Пољопривредна стручна служба	Крагујевац	Саветодавне услуге

Табела 6.15. Ветеринарске станице

Назив	Локација	Власништво
Ветеринарска станица Крагујевац	Крагујевац	Приватно
Крагујвет	Церовац	Приватно
Ветланд	Крагујевац	Приватно
Милвет	Крагујевац	Приватно

Табела 6.16. Преглед осталих институција чија је делатност пољопривреда

Назив	Локација	Делатност
Центар за стрна жита	Крагујевац	Научно истраживачки рад
Задруга "Слога"	Станово	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Ресник"	Ресник	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Задругар" Чумић	Чумић	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Десимиrowaц 96"	Десимиrowaц	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Задругар"	Горње Јарушице	Откуп и пласман пољопривредних производа
Задруга "Страгари"	Страгари	Откуп и пласман пољопривредних производа

Табела 6.17. Институције које пружају услуге пољопривредницима

Назив	Списак услуга	Правни облик
ЈКП Градске тржнице	Пласман пољ. производа	Јавно предузеће
Агробизнис Центар Кутлово	Едукација произвођача	НВО
Привредна комора	Пословно повезивање произвођача	Удружење привредника
Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Консалтинг и менаџмент послови	Друштво са ограниченом одговорношћу
Основна одгајивачка организација У.О.Г «Шумадија»	Вођење матичне евиденције, селекција у сточарству и обележавање животиња	Удружење грађана

Извор: Локална самоуправа

У остале организације чија је делатност пољопривреда можемо убројати:

- Удружење пчелара Града Крагујевца са око 250 чланова који поседују око 11000 кошница и производе око 180.000kg меда и пчелињих производа.
- Удружење одгајивача говеда сименталске расе „Шумадија” Крагујевац има 87 чланова који поседују око 450 крава и производе око 1700000l млека годишње.

- Удружење одгајивача јунади „Baby beef” Десиминовац има 10 чланова који обрађују око 320ha и поседују око 100 крмача.
- Удружење одгајивача оваца „Wuerttemberg Sumadija” Крагујевац има 107 чланова који обрађују око 1960ha и поседују око 2000 оваца и 3000 јагњади.
- Удружење одгајивача свиња „Шумадија” Десиминовац има 14 чланова који обрађују око 200ha и утове око 200 јунади годишње.
- Удружење произвођача поврћа „Осаоница” Доње Комарице са око 50 чланова производе поврће на 2,3ha под пластеницима и 6,2ha на отвореном пољу.
- Удружење пољопривредних произвођача „Селјак” Цветојевац има 17 чланова и располаже са око 100ha обрадивих површина.
- Удружење произвођача воћа „Чумић” Чумић има 10 чланова који поседују 38,10ha под воћем и производе око 1000t шљива, вишања, кајсија и јагода.
- Удружење произвођача воћа „Шумадија” Десиминовац има 14 чланова који поседују 11,70 ха под воћем и производе око 300t шљива.
- Удружење произвођача воћа „Плаво злато” Горње Јарушице има 11 чланова који поседују 30,05ha под воћем и производе око 740t шљива, и 15t кајсија.
- Удружење грађана „Шумадијски цвет” Крагујевац са око 35 чланова производе цвеће на око 0,4ha под пластеницима и 0,2ha на отвореном пољу и производе око 370.000 комада разног цвећа.
- Удружење „Lumbri hit” Цветојевац има 28 чланова баве се производњом хумуса од калифорнијскиј глиста.
- Унија за органску пољопривреду „Есо plus” Крагујевац има 20 чланова и бави се едукацијом пољопривредника и сарађује са сертификационим кућама за органску производњу.

7. Инфраструктура

7.1. Саобраћајно - географски положај

Преовлађујућа карактеристика саобраћајно-географског положаја Крагујевца, у односу на централни део Србије, испољава се кроз положај града у саобраћајно повољном коридору којим се повезују јужни, југозападни и западни делови земље са североисточним и северним подручјима Србије.

Посматрано у географском смислу северни и североисточни делови ослањају се на простор великоморавске долине, док се западни, југозападни и јужни ослањају на брдско-планински појас централне Србије (Гледићке планине и Рудник). У ширем простору Крагујевац је природно отворен Лепеничком долином и целим североисточним делом и по природним својствима приближан је карактеристикама Поморавља што је резултирало да отвореност простора и инфраструктурне везе буду најразвијеније на овом простору. Када се посматрају везе према Јагодини и Горњем Милановцу, ове везе су остварене под неповољнијим теренским условима.

Битна карактеристика саобраћајно - географског положаја одражава се и кроз постојање природног наставка два природно погодна на коридора за саобраћај и то Ибарског са југа и Западноморавског са југозапада и запада, који се директно настављају на Великоморавски правац ка северу и на Тимочки правац према истоку.

Друмске везе са окружењем Крагујевац данас остварује државним путевима IV реда бр.15 Крагујевац – Баточина и IV реда бр.16 Крагујевац- Младеновац и II реда бр.155 Равни Гај-Мрчајевци, као и државним путевима II реда бр.158 Крагујевац - Крушевац и бр.176 Крагујевац - Горњи Милановац. Државним путем IV реда бр.15 Крагујевац - Баточина остварује се значајна веза са најважнијим аутопутским коридором у Србији, који представља деоницу једног од основних европских путева (IA реда бр.1) као и деоницу пута који је осовина мреже трансевропских магистрала (тзв.ТЕМпутева). Саобраћајно - географски положај Крагујевца у значајној мери се побољшао изградњом пруге нормалног колосека од Крагујевца до Краљева (1929.год.) и од Краљева до Косовске Митровице (1931. год.). И данас овај железнички правац представља једину везу Шумадије и Косова и Метохије као и везу осталог дела Србије и Београда са Косовом и Метохијом.

Генерално гледано може се констатовати да су саобраћајно- географски положај града Крагујевца и саобраћајна приступачност повољни, при чему ће географски и природно погодан положај Крагујевца доћи до пуног изражаја када се комплетира целокупна мрежа државних путева свих видова саобраћаја.

Подручје града Крагујевца повезано је са осталом путном мрежом Републике Србије основном путном мрежом, односно државним путевима I и II реда, док су сеоска насеља у највећој мери повезана општинским путевима.

На територији града Крагујевца егзистира следећа категорисана путна мрежа:

- државни путеви I реда – два путна правца,
- државни путеви II реда три путна правца и
- општински путеви - 36 (+1) * путних правца.

* Деоница бившег Р215 од државног IV реда бр.16 Влакча- административна граница града Крагујевца , на основу Уредбе о категоризацији путева („Службени гласник Републике Србије“, број 14/2012)

7.2. Путна мрежа

7.2.1. Путна и железничка мрежа

Табела 7.1. Путна и железничка мрежа у km

Укупно	Савремени коловоз	Државни пут I реда		Државни пут II реда		Локални	
		укупно	Савремени коловоз	укупно	савремени коловоз	укупно	савремени коловоз
440	309	74	74	52	52	304,50	251,65

Извор: Републички завод за статистику, 2008. година и Предузеће за изградњу града

Укупна дужина путева на територији града Крагујевца је 440km, од чега је 309km или 70% савремени коловоз. Од укупне дужине путне мреже на територији града 74km је дужина државног пута I реда, док је дужина државног пута II реда 52 km. Укупна дужина локалних путева је 304,50km, од чега је савремени коловоз 251,65km или 82%.

Табела 7.2. Преглед државних путева I иII реда у граду

Државни пут II реда (ознака)	Деоница-правац, Додатно појашњење
	Државни пут I реда
IV бр.15	Баточина- Крагујевац- граница са Црном Гором (IA реда бр.1)
IV бр 16	Крагујевац – Младеновац
	Државни пут II реда
II 158	Крагујевац – Горња Сабанта- Рековац – Белушић – Крушевац
II 176	Крагујевац – Баре – Горњи Милановац

Извор: Предузеће за путеве

Табела 7.3. Преглед општинских путева у граду

Локални пут (ознака)	Реконструисано (km)		Савремени коловоз (km)	Туцаник (km)	Земљани (km)
	укупно	савремени коловоз			
301 Петровац- Н. Милановац-Ресник	6,0	12,40	10,65	1,75	
302 Церовац- Г.Јарушице	5,0	9,60	9,00	0,60	
303 Чумић- Г.Трнава	2,0	4,40	4,40		
304 Лужнице- М.Шењ- Пајазитово	2,5	5,85	5,85		
305 Свериња- В.Шењ- М.Врбица- Добрача	3,0	13,70	9,25	4,45	
306 Маслошево- Пласковац	1,0	3,50	3,50		
307 Страгари- Љубичевац	3,0	8,30	5,50	2,80	
308 Баре- Рамаћа- Угљаревац	2,0	8,80	8,80		
309 Кутлово- Угљаревац- Страгари	6,0	15,10	15,10		
310 Љуљаци- Каменица- Рамаћа	2,5	8,80	5,90	2,90	
311 Рогојевац- Забојница	2,0	3,30	2,40	0,90	
312 Краг.- Поскурице-	6,	24,90	19,10	5,80	

Локални пут (ознака)	Реконструисано (km)		Савремени коловоз (km)	Туцаник (km)	Земљани (km)
Г.Грбице- Пајазитово- В.Шењ- Угљаревац					
313 Д.Грбице- Г:Грбице	3,5	6,80	6,80		
314 Драгобраћа- Вињиште- Грошница	3,0	6,80	6,40	0,40	
315 Станово- Грошница- А.Ливаде- Бајчетина са краком за Трешњевак	5,0	18,00	14,60	3,40	
316 Белошевац- Баљковац- Ердеч- Станово	2,0	6,50	6,50		
317 Ждраљица- Трмбас- Теферич	1,5	3,70	3,00	0,70	
318 Краг.- Буковац- Бешњаја	4,0	15,50	11,60	3,90	
319 Г.Сабанта- Орашје- В.Пчелице	4,0	9,50	9,50		
320 Г.Сабанта- В.Пчелице- Дулене	6,0	14,00	10,40	3,60	
321 Илићево- Маршић- Ботуње	5,0	16,10	15,20	0,90	
322 Илићево- Јабучје	1,0	6,00	3,20	2,80	
323 Корман- Д. Комарице	1,0	9,55	9,55		
324 Корман- Г. Комарице	1,0	7,00	6,50	0,5	
325 Краг- Јовановац- Цветојевац	2,5	7,25	7,25		
326 Драгобраћа- Ђурисело	2,8	2,80	2,80		
327 Поскурице- Дивостин- М.Пчелице- Станово	1,0	7,30	1,00	5,70	0,60
328 Драча- ман. Драча	1,0	3,10	3,10		
329 Корићани- Дреновац	2,5	5,50	4,70	0,80	
330 Корићани- Драгобраћа	1,0	4,00	1,10	1,40	1,50
331 Чумић- Г.Јарушице	2,0	7,00	4,00	3,00	
332 Десимировац- Н.Милановац- Цветојевац	3,0	10,90	8,05	2,85	
333 Страгари- ман. Вољавча	0,5	3,10	3,10		
334 Страгари- ман. Благовештење	1,0	6,75	6,75		
335 Г.Сабанта- В:Сугубина	1,5	4,20	4,20		
336 Илићево- Маршић- Корман	2,0	4,50	4,50		
Укупно:		304,50	251,65	50,75	2,10

Извор: Предузеће за изградњу града

У категорисаној путној мрежи града Крагујевца приметно је изразито велико учешће општинских путева (74,2%) у односу на остали део категорисане мреже. Такође, учешће коловоза са савременим коловозним застором износи 82,7% на локалној путној мрежи, што је знатно изнад републичког просека.

Међутим, квалитет коловоза, елемената трасе и стање саобраћајне сигнализације нису на одговарајућем нивоу.

Наведени подаци о стању категорисане путне мреже указују на чињеницу да је заступљеност државних путева I и II реда испод просека Републике Србије, а да је развијеност и заступљеност општинских путева изнад републичког просека. На основу напред наведеног може се закључити да локална путна мрежа у једном делу преузима и опслужује део саобраћаја, који би по свом карактеру требао да припадне путној мрежи вишег функционалног ранга.

На посматраном подручју егзистира и значајан број некатегорисаних путева у укупној дужини од око 1000km, од чега је са савременим коловозом преко 100km некатегорисане путне мреже.

Посматрајући податке о саобраћајном оптерећењу за део основне путне мреже за три године у последњих девет година уочава се раст саобраћајног оптерећења - ПГДС-а (просечног годишњег дневног саобраћаја-број возила на 24 часа), који је посебно изражен у 2006.год (према подацима ЈП "Путеви Србије").

За локалну мрежу путева нема података о саобраћајном оптерећењу, а на уличној мрежи града Крагујевца вршена су сегментно периодична бројања саобраћаја, која указују да је и на уличној мрежи дошло до пораста саобраћајног оптерећења.

Улична мрежа у градском подручју је у значајној мери са неодговарајућим профилима, који онемогућавају да се на одговарајућем нивоу услуге опслуже улазно- излазни правци и да се омогући адекватно повезивање различитих градских садржаја. Недостатак адекватних саобраћајних површина за пешачки и бициклически саобраћај утиче у великој мери на квалитет живота и на безбедност саобраћаја у целини.

7.2.2. Јавни превоз

Јавни превоз путника се у највећој мери обавља аутобуским саобраћајем, док се у мањем обиму превоз путника на подручју Града Крагујевца обавља и железничким саобраћајем, који је ограничен положајем трасе (један правац) и фреквенцијом полазака.

На 25 линија јавног градског превоза путника саобраћа 50 возила, док на 12 линија приградског превоза саобраћа 12 возила. Укупна дужина је 351,7km са просећном дужином линија од 14,07 km.

Покривеност градског и приградског подручја Града је задовољавајућа, а условљена је постојећом инфраструктуром и расположивим капацитетом. Поједина насеља у Граду нису покривена градским превозом, због наслеђене инфраструктуре, којом возила, због својих габарита не могу да саобраћају.

Нову инфраструктуру, тј. реконструкцију и изградњу нових улица, прати и корекција мреже линија у градском превозу, уколико за тим постоји потреба.

У граду постоји три аутопревозника: Аутосаобраћај, Ласта и Вуловић транспорт.

Предузеће Вуловић транспорт има 19 аутобуса који саобраћају на 9 градских линија. Број запослених је 102 (према Уговору).

СП Ласта АД Београд ПП Крагујевац има 31 аутобус који саобраћа на 16 градских линија. Број запослених је 166 (према Уговору).

„Аутосаобраћај“ АД Крагујевац са 104 поласка у приградском превозу повезују град са околином.

Дневни број полазака у градском превозу је следећи: радни дан: 820 полазака (или 410 обрта); субота: 580 полазака (или 290 обрта); недеља: 358 полазака (или 179 обрта).

Број легалних такси возила на територији града је око 750 возила.

Извор: Градска агенција за саобраћај, 2012. година

7.2.3. Железничка путна мрежа

Железница

Железничка пруга Лапово-Крагујевац-Краљево је неелектрифицирана једноколосечна пруга, класификована као магистрални правац са највећом допуштеном брзином возова до 60km/h. И поред изузетног значаја у мрежи српских железница и магистралног карактера пруга Лапово-Крагујевац-Краљево је остала на врло ниском техничком нивоу опремљености, са малим техничким брзинама и недовољним бројем железничких возних средстава што је допринело да укупно стање једине пруге која повезује Шумадију и Косово и Метохију са Београдом и осталим деловима Србије буде крајње незадовољавајуће. Због оваквог стања железнице највећи део транспорта, који је по својим особеностима (дужина релације, масовност) погодан за транспорт железницом, обавља се друмским превозом што за последицу има већу цену транспорта (и крајњег производа) и повећан број кретања друмских јединица на мрежи Од укупне количине превезене

робе свим видовима саобраћаја (1998.год.) од око 13980000t и путника око 44100000, железницом се превезло 630000t робе и 600000 путника. Укупна дужина пруге на територији града је 6000m.

Просторним планом Републике Србије предвиђена је електрификација пруге и изградња другог колосека што захтева и неопходно осавремењавање пратећих објеката и опреме.

Постојећи положај железничке пруге у великој мери омета свакодневне активности у граду, при чему је и безбедност осталих видова саобраћаја значајно угрожена.

Железница пролази кроз шире централно подручје града укрштајући се са више значајних саобраћајница у нивоу и раздвајајући градске целине.

Табела 7.4. Промет робе и путника у железничком саобраћају, 2006.

	Град	Удео града у укупном промету у округу (%)	Округ
Број железничких станица	4	30.77	13
Број превезених путника	13211	11.61	113748
Број превезених пошиљки	79988	29.90	267519

Приметно је недовољно коришћење железничког саобраћаја као вида транспорта, јер железнички саобраћај на територији града учествује са мање од 31% истог у округу.

Железничка станица стара је 110 година и под заштитом је државе као културни споменик.

Индустријски колосеци који су у експлоатацији:

1. Индустијски колосек из групе „Застава” (унутар ове групе постоји више власника: Застава аутомобили, Енергетика, Ковачница, Реомат, Застава-камиони). Грађевинска дужина овог колосека је 14.623m.
2. Индустијски колосек у власништву фирме „Житопродукт” из Крагујевца. Грађевинска дужина овог колосека је 425m.

Индустријски колосеци који нису у експлоатацији:

1. Технички ремонтни завод Крагујевац, грађ.дужина 4300m
2. ВП Грошница, грађ.дужина 1120m

7.3. Водоснабдевање

7.3.1. Активности на заштити акумулације на језеру Гружа

Након многобројних састанака са представницима Министарства животне средине, рударства и просторног планирања, Агенције за просторно планирање Републике Србије, Министарства здравља (Сектора за санитарни надзор) и Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде (Републичке дирекције за воде), Влада Републике Србије је на седници одржаној 09.06.2011. године донела "Одлуку о изради Просторног плана подручја посебне намене слива акумулације Гружа" ("Сл. гласник РС", бр. 44/11).

Циљ доношења Просторног плана је:

- утврђивање концепције, планских решења, режима и услова коришћења, организације, уређења и заштите простора слива акумулације "Гружа";
- рационално коришћење и очување природних ресурса;
- заштита и унапређење животне средине, природних и непокретних културних добара;
- валоризација компаративних погодности подручја за развој;
- просторни, саобраћајни, привредни и други облици интеграције подручја са окружењем.

Саставни део просторног плана треба да чини Елаборат о зонама санитарне заштите изворишта и Стратешка процена утицаја Просторног плана на животну средину.

Средства за израду Просторног плана обезбеђена су Законом о буџету Републике Србије за 2011. годину.

Након спроведене јавне набавке, потписан је уговор са "Институтом за архитектуру и урбанизам Србије" о изради Просторног плана.

Очекује се да План буде усвојен током 2013. године.

Табела 7.5. Подаци о водоводној мрежи

Број прикључака	Покривеност града	Укупна реализована дужина примарне мреже (km)	Реконструисана примарна мрежа (km)	Потребе за реконструкцијом примарне мреже (km)
55475	93 %	537,9	2,05	50

Извор: ЈКП "Водовод и канализација"

Јавно комунално предузеће "Водовод и канализација" Крагујевац снабдева водом грађане Крагујевца и већег броја приградских насеља, као и привреду и друге делатности Града. Крагујевачки водовод снабдева водом и грађане Кнића, Баточине и Краљева.

У 2009. години произведено је 19.467.142m³ воде, са просечном дневном производњом од 617.30l/s.

Просечни капацитети изворишта воде могу годишње да произведу око 44,6 милиона m³ воде.

- Моравски систем капацитета 7,9 милиона m³,
- Groшнички систем капацитета 5.2 милиона m³,
- Гружански систем капацитета 31.5 милиона m³, на чије капацитете је прикључено више суседних општина, што му даје регионални значај.

Инсталисани капацитети за производњу воде могу максимално дневно да прераде:

1. постројења за производњу воде из акумулације "Гружа"1200 l/s
2. постројење за производњу воде "Морава"..... 480 l/s,
3. постројења за производњу воде из акумулације "Groшница".....326 l/s

Број корисника који су обухваћених водоводном мрежом је 55475 домаћинстава, што представља покривеност од 93% домаћинстава. Међутим, укупан број становника који није обухваћен градским водоводним системом, већ се водом снабдева из локалних сеоских водовода, из индивидуалних бунара, извора или са јавних чесми износи 16,44%. Ове воде не подлежу систематској контроли квалитета, а често се уопште не контролишу. Та вода је под великим утицајем антропогених фактора, изложен аутицајем како концентрисаних, тако и дисперзних загађивача. Њен квалитет може да угрози неконтролисано испуштање отпадних вода или повећан прилив штетних хемијских материја, као негативна пратећа појава нестручне употребе пестицида и вештачких ђубрива.

Дужина водоводне мреже је 537.9km.

40 насеља је делимично или потпуно покривено водоводном мрежом. Не постоји насеље у коме нема водоводне мреже.

За снабдевање водом Крагујевца данас се користе три изворишта: површинске воде из сливова река Groшнице и Груже акумулиране у акумулацијама "Groшница" и "Туцачки напер" и подземне воде из алувиона Велике Мораве у реону села Брзан. Од постојећих изворишта два се налазе на територији других општина (Баточина и Кнић), на међусобној удаљености од око 60 km, док се извориште "Groшница" налази на територији Града Крагујевца, на удаљености од око 12km.

Поред самог града Крагујевца, на постојећи дистрибутивни систем су везана и сеоска насеља или њихови делови и то: Голочело, Ђурисело, Дреновац, Драгобраћа, Groшница, Вињишта, Поскурице, Опорница, Трмбас, Баљковац, Маршић, Корман, Јовановац, Цветојевац и Никшић.

Остала сеоска насеља се снабдевају водом из бунара и локалних сеоских водовода. На територији града постоји око 540 локалних сеоских водовода. Око 65% сеоских водовода снабдева 1-5 домаћина, а само два преко 100 домаћинстава. Значајнији водовод изграђен је за потребе водоснабдевања Страгара.

Грошнички водоводни систем састоји се из бране лучногравитационог типа, постројења за припрему воде, непосредно низводно од бране, и довода ϕ 500 и ϕ 350 mm до резервоара Р 11 на Ћави, из кога се вода дистрибуира ка граду. Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 45l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 197l/s а просечна годишња производња износила је 105l/s. У 2006. години грошнички водоводни систем је произвео 4.789.063m³, односно просечно 152l/s.

Моравски водоводни систем састоји се из 14 „Рени” бунара на левој обали реке Велике Мораве, код села Брзан. Бунари су опремљени бунарским пумпама различитог капацитета. Пумпе су повезане на заједнички цевовод ϕ 700 mm којим се вода транспортује ка Крагујевцу. На брду Жировница налази се црпна станица за међупрепумпавање, која је прикључена директно на цевовод. У Крагујевцу, на Кошутњаку је изграђено постројење за припрему воде за пиће и резервоар Р 1 „Кошутњак” из кога се вода дистрибуира ка граду. Пројектован капацитет система је 480l/s, али он није никада достигнут. Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 8l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 235l/s а просечна годишња производња износила је 148l/s. У 2006. години моравски водоводни систем је произвео 5.687.641m³, односно просечно 180l/s.

Гружански водоводни систем састоји се из лучне бране, постројења за припрему воде, потисног цевовода ϕ 1000mm, резервоара "Вучковица", гравитационог цевовода ϕ 1000mm и резервоара Р 14 "Станово". Минимална средња годишња производња у задњих 21 година износила је 333l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 665l/s а просечна годишња производња износила је 483l/s. У 2006. години гружански водоводни систем је произвео 11.975.590 m³, односно просечно 380l/s.

Пројектовани максимални капацитет изворишта водоснабдевања Крагујевца је 2000l/s. Минимална средња годишња производња свих система у задњих 21 година износила је 608l/s, максимална годишња производња у истом временском периоду износила је 822l/s а просечна годишња производња износила је 736l/s. У 2006. години укупна производња је износила 22.452.294m³, односно просечно 712l/s.

Грошнички водоводни систем је гравитациони, врло економичан и сигуран. Моравски водоводни систем треба ревитализовати да би достигао свој пројектован капацитет, а на гружанском водоводном систему требало би побољшати технологију пречишћавања.

До сада је у оквиру дистрибутивног система града Крагујевца изграђено око 141,0km магистралних цевовода пречника од 200mm до 1100mm, рачунајући и доводе од изворишта водоснабдевања до рубних резервоара. Разводне мреже пречника до 200 mm у граду је изграђено око 300km. Сви делови града нису покривени дистрибутивним системом. Постојећи цевоводи могу да допреме сву прерађену воду до резервоара на рубу града. У дистрибутивном систему постоје уска грла.

Остала сеоска насеља се водом снабдевају из бунара и локалних сеоских водовода. Према расположивим подацима изграђено је око 550 локалних сеоских водовода, који снабдевају преко 4.000 домаћинстава. Значајнији водовод постоји у Страгарима, издашности око 6,0l/s.

Највећи број ових водовода је рађен без пројектне документације, у лошем стању, одређен број повремено пресушује сушним годинама, па се може рећи да је водоснабдевање сеоских насеља незадовољавајуће, како у квалитативном, тако и у квантитативном погледу. Прегледи воде врше се на водоводима са којих се снабдевају школе.

7.4. Канализација

Табела 7.6. Подаци о фекалној канализацији

Број прикључака	Покривеност општине (%)	Укупна дужина примарне мреже фекалне канализације (km)	Потребно реконструисати примарну мрежу (km)
46.471	78 %	358,1	35

JKП „Водовод и канализација”

Дужина мреже фекалне канализације је 358.1km. JKП „Водовод и канализација” одржава цео систем у нивоу функционалности. Канализацијом је покривено 32 насеља потпуно или делимично, док у 8 насеља не постоји канализација.

Број корисника који су обухваћених канализационом мрежом је 46471, што представља покривеност од 78%. Дужина примарне канализационе мреже је 358,1km.

7.5. Отпадне воде

Одвођење отпадних вода града Крагујевца засновано је на сепарационом систему, тј. посебно се одводе санитарне отпадне воде, а посебно атмосферске воде.

Санитарне отпадне воде системом канализационе мреже, терцијалних и секундарних колектора одводе се до примарног фекалног колектора, који иде долином Лепенице, и њиме до централног градског постројења за пречишћавање отпадних вода, које се налази у Цветојевцу. Инсталисани капацитет Централног постројења за пречишћавање отпадних вода је 1520l/s.

Примарни градски колектор је укупне дужине 19,5km и пречника од 300mm до 1300mm. Укупна дужина изграђених секундарних и терцијалних фекалних колектора је 54,6km и то пречника од 250mm до 800mm. Мрежа фекалних колектора покрива највећи део градске територије.

Сабирна мрежа фекалне канализације на територији града изграђена је у дужини од око 190,0km.

Поједини делови градске територије нису каналисани што је последица скорашње изградње фекалних колектора и недостатка материјалних средстава.

Изграђена је прва фаза постројења, са механичким и биолошким пречишћавањем и третманом муља, капацитета 250.000 еквивалентних становника.

У сеоским насељима санитарне отпадне воде се одводе у септичке и обичне јаме. Фекална канализација је делимично рађена у Страгарима.

У оквиру изградње система за одвођење и пречишћавање отпадних вода Крагујевца, предвиђена је изградња постројења за предtretман индустријских отпадних вода у предузећима где настају. Степен пречишћавања ових вода је до таквог нивоа да могу да се упусте у фекалну канализацију.

Изграђено је 16 предtretмана.

Код појединих предtretмана није извршен пробни рад, јер радне организације нису радиле, па су та постројења конзервирана.

Предtretман индустријских отпадних вода изведен је и у Страгарима.

Систем одвођења атмосферских вода је сепаратан, али у једном мањем броју улица кишне воде се упуштају у фекалну канализацију.

Старост изведених кишних колектора је различита па према томе и њихово стање. Димензије колектора се крећу од 250mm до јајастих 2.200/1.800mm. Стари кишни колектори су зидани циглом, док су новији, као и сабирна мрежа од керамичких, бетонских и азбестцементних цеви.

Кишна канализација покрива углавном старије, централне делове града. У новијим деловима града, кишна канализација је углавном изведена где је колективно становање. Кишна канализација се ради углавном са реконструкцијом саобраћајница.

Приградска насеља су углавном без кишне канализације.

Све већом урбанизацијом се повећава и коефицијент отицаја па поједини старији колектори немају довољну пропусну моћ.

Укупно је до сада изграђено око 40km кишних колектора и око 65km сабирне мреже кишне канализације.

Атмосферске воде се најкраћим путем воде до најближих водотокова. Поједини мањи повремени водотокови су зацељени и служе као кишни колектори. То се односи на мали Ердоглијски и Палилулски поток.

На сеоским подручјима атмосферске воде отичу површински до најближих реципијената.

7.6. Регулација водотокова

Подручје Крагујевца не обилује падавинама, али конфигурација, мала пошумљеност и састав терена омогућавају стварање бујица. Велике воде се јављају после наглог топљења снега и обилних пљусковитих падавина. Доле наведени водотокови својим изливањем праве огромне штете, због чега су предузимани опсежни радови на њиховој регулацији.

Обим радова и преглед стања водотокова на територији града Крагујевца за 2010. годину

1. Река Лепеница

Река Лепеница је десна притока реке Велике Мораве са ушћем у близини Баточине, дужине главног тока $L=55\text{km}$. Слив се простира у средњем и јужном делу Шумадије, где постоје јаке бујице: поток Турчин, Јабуковачка река, река Ждраљица и Грошничка река, нарочито значајни са становишта ерозије.

Кроз градску зону Лепеница је регулисана од око 400m од улива реке Угљешнице, на km 31+479, до неких 100m узводно од улива Козујевачког потока, на km 40+800, што значи у дужини од укупно 9.020,00m. Такође је значајно да је река Лепеница урађена у земљаној регулацији на деоници изнад улива Грошничке реке у дужини од $L=600\text{m}$.

Стање регулације реке Лепенице је следеће: у 2007. и 2008. години извођени су радови на чишћењу регулисаног дела реке Лепенице, кроз градску зону, од железничког моста у центру града до улива Козујевачког потока, а радови на санацији оштећеног зида корита реке су се изводили у 2009. години и то на деоници од моста у улици Војислава Калановића до улива реке Ждраљице у Лепеницу. Међутим, иако је у скоријем периоду рађено чишћење корита реке Лепенице оно је обрасло густом зељастом вегетацијом, што доводи до замуљивања, па је неопходно редовно чишћење корита, а ако је могуће и хемијско третирање.

Река Лепеница у катастру непокретности се води под бројем к.п. 14524/1 КО Крагујевац 1.

2. Козујевачки поток

Козујевачки поток је десна притока реке Лепенице, извире у селу Драча, па се у том делу назива и Драчки поток, има укупно 10 притока. У реку Лепеницу се улива у насељу Козујево. У овом делу је урађена регулација потока по Главном пројекту регулације реке Козујево од km 0+000 до km 0+500 – Енергопројект Београд 1977. год. и Пројекту интервентних радова на регулацији Козујевачке реке у Крагујевцу од 0+484.00 до km 2+105.62- ВДП Ерозија Крагујевац, 1993.год.

За деоницу у земљи, деоница од km 0+500 до km 2+079.03 ВДП Ерозија је 2006. године израдила Главни пројекат антиерозивних радова у сливу реке Козујево, по коме је предвиђено минор корито од армираног бетона и мајор од земљаног насипа, без форланда. Такође постоји студија о оправданости за израду бране на Козујевачком потоку, студију је урадила ВДП "Ерозија" за "Србија воде", па је потребно конкурисати за израду главног и идејног пројекта бране.

Стање регулације потока је следеће: регулисани део корита Козујевачког потока у КЦМ, од моста у улици Краљевачког батаљона до улива у реку Лепеницу, је очишћен у 2008. години, док је део у земљаној регулацији замуљен, обрасао у зељастој и дрвенастој вегетацији и испуњен отпадом. Због тога што поток у делу земљане регулације протиче кроз густо насељено место и тренутно стања регулације неопходно је извођење радова на одржавању.

3. Река Грошница

Грошничка река је лева притока реке Лепенице, има 7 директних притока површине слива $F=30,15\text{km}^2$ и дужине главног тока $L=10,00\text{ km}$. Протиче кроз насеља Ердеч и Грошница веома укопаним током, које широко меандрира.

Дирекција за урбанизам и изградњу је 1988. године израдила Главни пројекат регулације реке Грошнице на потезу од улива у реку Лепеницу до $\text{km } 3+025,00$. Пројектовано је догубо трапезно корито са бетонским минором и земљаним мајором, димензионисаним на $Q1\%=94,0\text{m}^3/\text{s}$, контролни $Q0,1\%=146,3\text{m}^3/\text{s}$, са сигурносним надвишењем од $0,2\text{m}$. Пад нивелете је једноличан $I_p=0,2\%$ а пројектовано је 14 каскада корисне висине $1,4$ и $2,0\text{m}$ са бучницама дубине $1,0\text{m}$ и дужине 20m .

Радови по овом пројекту за сада нису изведени, међутим у оквиру радова регулације реке Лепенице, регулисано је 118 m Грошнице, од улива узводно.

Стање регулације је следеће: корито реке је засуто наносом и широко меандрира, обрасло је густом зељастом и дрвенастом вегетацијом, а такође је испуњено отпадним материјама.

Река Грошница у катастру непокретности се води под бројем к.п 6407 КО Крагујевац 2.

4. Дивостински поток

Дивостински поток је десна притока реке Лепенице, која због мале пропусне моћи корита често доводи до плавлена дела насеља Станово.

Дирекција за урбанизам је 1989. године израдила Главни пројекат регулације Дивостинског потока од $\text{km } 0+000$ до $\text{km } 0+563,43$. У 2008. години су изведени радови на регулацији Дивостинског потока, по Главном пројекту измене регулације Дивостинског потока од $\text{km } 0+000$ до $\text{km } 1+789,63$ и то прва фаза у дужини од 600 m , од улива у Лепеницу до железничког моста.

За деоницу од моста у ул. Краљевачког батаљона и кроз посед "СУПЕРНОВЕ" предвиђено је зацељење потока које би у једном делу финансирала "СУПЕРНОВА". Неопходно је одредити средства за бетонску регулацију остатка деонице од "СУПЕРНОВЕ" кроз насеље.

Стање регулације је следеће: деоница од улива у реку Лепеницу до железничког моста очишћена, у мијору и мајору, док је остатак деонице од улице Краљевачког батаљона па узводно кроз насеље замуљен, обрастао густом зељастом и дрвенастом вегетацијом и испуњен отпадним материјама.

5. Река Ждраљица

Река Ждраљица, највећа је лева притока реке Лепенице, дужине $14,60\text{ km}$ протиче кроз комплекс „Застава”, насеља Белошевац и Ждраљица. ЦИП-Београд је 1987. године израдио Главни пројекат регулације реке Ждраљице од $\text{km } 0+006,27$ до $\text{km } 5+352,02$ по коме је изведено регулисање тока у периоду 2003.-2007. године. Регулација минора је изведена од армираног бетона и мајор од земљаног затрављеног насипа.

Од улива реке Ждраљице у реку Лепеницу у дужини од $3,6\text{km}$, постоји комплетно урађена бетонска регулација. Од $3,6$ до $5,2\text{km}$ урађена је земљана регулација са попречним праговима и бучницама, постоји пројекат за израду регулације у бетону између прагова за остатак од $1,6\text{km}$ трасе.

Урађен је елаборат оштећења као и пројекат санације улива Ждраљице у Лепеницу. Оштећења су настала због буичног тока Ждраљице и брзог улива у Лепеницу под тупим углом. Радови на санацији планирани су за 2009. године.

Постоји предрачун радова у оквиру пројекта регулације Ждраљице, за све уливе потока (око 7-8 улива) од Медне у вредности око $5.000.000,00$ дин. Могуће је тражити реализацију истог, као и

пројекат заштите, односно антиерозивних радова, у горњем сливу реке Ждраљице што је неопходно урадити, са напоменом да у последње 2 године није урађено ништа од антиерозивних радова (грађевинских и биолошких) у региону.

Стање регулације је следеће: деоница од улива у Лепеницу па кроз посед „Заставе” је очишћена од муља, наноса и растиња у мијору и мајору у 2008. години, док је остатак тока узводно кроз насеље Белошевац и Ждраљица, засут муљем и отпадом и обрастао у густу зељасту вегетацију.

6. Ердоглијски поток

Ердоглијски поток је десна притока реке Лепенице, дужине $L=3\text{km}$. Доњим делом протиче кроз насеље, а горњим кроз спомен парк „Шумарице”.

Део тока од улива у Лепеницу па кроз насеље уцељен је бетонским цевима $\varnothing 2000$, у дужини од око 1 km. Узводно од цеви пројектована је и изведена регулација према Главном пројекту регулације Ердоглијског потока од ул. Крагујевачког одреда на km 0+000.00 до кружног пута за Чехословачко гробље на km 0+834.00, који је израдила " Дирекција за урбанизам и изградњу" – Крагујевац, 1983. године.

Стање регулације је следеће: деоница кроз Шумарице се редовно одржава кошењем корита, али није рађено одмуљивање, што је неопходно.

7. Сушички поток

Сушички поток је десна притока реке Лепенице, дужине $L=12,4\text{ km}$. Доњи, регулисани део тока, пролази кроз урбанизовану зону Крагујевца и спомен парк " Шумарице", све до акумулационог језера. Узводно од језера поток мења име у Череновачки поток чија сливна површина чини 2/3 укупне површине слива. Чишћење и израда земљане регулације Череновачког потока је урађена у 2008. години.

Регулација потока је изведена према Главном пројекту регулације Сушичког потока у Крагујевцу од km 0+450.00 до km 1+710.00, израђеним од стране ВО " Велика Морава "- Београд и Главном пројекту регулације Сушичког потока у Крагујевцу до km 1+710 и од km 4+176 израђеним од стране " Водовод и канализација " Крагујевац – ООУР Водопроекат, оба из 1979. године. Деоница од улива у Лепеницу па узводно до km 0+450 раније је изведена према непознатом Пројекту.

Стање регулације је следеће: деоница кроз Шумарице и насеље Сушица са редовно одржава кошењем корита, али није рађено одмуљивање, док је деоница према уливу у Лепеницу замуљена и обрасла у зељасту вегетацију.

8. Река Бресница

Река Бресница, лева притока реке Лепенице, регулисана је у дужини од 3.107km. Регулација је изведена са облогом од бетонских плоча, по Пројекту који је израдила Дирекција за урбанизам града Крагујевца 1984 године, на деоници од km 0+000 до km 1+006.50 и од km 1+070.88 до km 3+107.25. На делу тока између две регулације (од km 1+006.50 до km 1+070.88), код пружног и путног прелаза река није регулисана и обрасла је у дрвеће и шибље.

Стање регулације је следеће: деоница у доњем делу је чишћена 2006. година и то само минор, тако да је мајор корито сужено за ширину обе гредице (2x0,5m), минор и мајор су обрасли у густој зељастој вегетацији. Узводна регулисана деоница, која протиче кроз насеље Бресница, засута је муљем и отпадом и обрасла је зељастом и дрвенастом вегетацијом. Планирано је чишћење средње деонице од km 0+850.00 до km 2+250.00 у 2009. години.

Потребна је израда идејног и главног пројекта регулације реке Бреснице, у делу од моста у улици Ужичке републике па узводно кроз насеље, као и дела испод железничког моста где је још увек земљана регулација, па је неопходно и њу урадити у бетону.

9. Река Угљешница

Река Угљешница, десна притока реке Лепенице, највећа је и најдужа притока, дужине 35km, од којих 19km протиче кроз Крагујевачку котлину. Велико сливно подручје са 16 притока и неуређено корито изазива често плављење, сваке године.

1976. године је ВО " Велика Морава" – Београд израдила Главни пројекат регулације реке Угљешнице од km 0+000 до km 1+228.

Такође постоји нови пројекат регулације већ извођене деонице, урађен и враћен дирекцији на дораду, у деоници од улива у реку Лепеницу до моста на старом аутопуту у насељу Петровац.

Потребна је израда бетонске регулације реке у тој деоници, а приоритет је деоница од улива до Градске депоније (као прва фаза израде). Такође је потребна и израда пројекта или студија Дрезге (броне) на Угљешници.

Стање регулације у дужини од 4,16km је следеће: минор корито је засуто наносом просечне дебљине 1,5m, минор и мајор корита су обрасли густом зељастом и дрвенастом вегетацијом, а такође постоје и депресије мајор корита у односу на пројектовани ниво круне насипа.

10. Илићевски поток

Зацевљење потока урађено је од улива у Лепеницу до укрштања са Улицом 19. октобра. Овим је спречен настанак материјалне штете на стамбеним објектима у непосредној близини овог водотока. Зацевљење је извршено бетонским цевима и префабрикованим бетонским елементима.

Укупна дужина регулисаних водотокова на територији Крагујевца са бетонском или каменом облогом је 18,6km. Регулисане деонице су углавном у добром стању.

Градско подручје Крагујевца заштићено је изведеном регулацијом од хиљадугодишњих великих вода. На деоницама, са пољском регулацијом, узводно и низводно од града, где је углавном пољопривредно земљиште и слабо насељено подручје, заштита је спроведена за двадесетогодишње, односно веће воде, зависно од стања корита.

Извор: Локална самоуправа

7.7. Управљање отпадом

Јавно комунално предузеће „Чистоћа“ надлежно је за обављање делатности прикупљања, транспорта и одлагања отпада са територије Града Крагујевца.

На депонији “Јовановац” у 2012. години, укупно је депоновано -133.238.720 т. отпада.

Од укупне количине депонованог отпада:

1. комунални отпад чини-48.695.026 т
2. грађевински отпад-83.339.180 т
3. биодеградабилни отпад-985.14 т
4. отпадни текстил-197.06 т
5. отпад из термичких процеса -11.3 т
6. отпад посебна припрема за уништавање-10.249 т

На месечном нивоу на депонији се одложи 11.103.227 т отпада, а недељном нивоу-2.246.384 т, а на дневном 365.038 т отпада.

У децембру 2012. године у складу са пројектом “Санација , рекултивација и проширење депоније Јовановац” у Крагујевцу изршена је техничка и биолошка рекултивација зелене површине опслужно-манипулативног платоа и обода тела депоније ка платоу. У циљу редукције загађења које потиче од депоније Јовановац, засађена је жива ограда и високи лишћари који чине заштитну баријеру ка приступној саобраћајници ка депонији.

На територији Града Крагујевца званично постоје две депоније;

1. депонија „Јовановац“ – депонија комуналног и грађевинског неопасног отпада, површине 14,3 ха
2. депонија „Вињиште“ – депонија грађевинског отпада, површине 0,8ха.

На територији града, се у току године генерише велики број дивљих депонија на различитим локацијама које санирају комуналне службе ЈКП „Чистоћа“.

Организованим чишћењем дивљих депонија у 2012.години механизацијом је сакупљено 1 797 м³ отпада.

За прикупљање отпада ЈКП „Чистоћа“ користи следеће посуде:

1. Контејнери запремине 1,1, м³ (пластични и метални)– 3.500 комада
2. Контејнери запремине 5 м³ – 22 комада
3. Контејнери запремине 7 м³ - 5 комада
4. Пластичне канте запремине 140 л – 4.500 комада
5. Приручне посуде
6. Кесе за одвојено сакупљање комуналног и амбалажног отпада из сеоских насеља

За сакупљање и транспорт отпада ЈКП „Чистоћа“ користи следећа возила:

- аутосмеђари – 20 комада,
- аутоподизачи – 3 комада,
- теретно специјално возило – грајфер – 1 комад,
- теретно возило – кипер – 3 комада,
- теретно возило – камион – 1 комад.

Динамика одвоза отпада је утврђена на основу количине и врсте отпада који настаје у улицама или насељима, типа становања, броја трговинских радњи, броја посуда за одлагање отпада и фреквенције саобраћајница за одређено насеље, поједине улице или делове града. Динамика одвоза је следећа:

- екстра зона 7 х недељно,
- прва зона 4 х недељно,
- друга зона 3 х недељно,
- трећа зона 2 х недељно,
- четврта зона 1 х недељно,
- пета зона 1 х недељно са утврђеног сабирног места

У току 2011. године, ЈКП „Чистоћа“ је усвојила нови систем организованог сакупљања и одвоза отпада у сеоским подручјима на основу кога је утврђена и динамика одвоза који се обавља два пута месечно за укупно 6271 домаћинства.

Комунални отпад

Комунални отпад је отпад из домаћинства (кућни отпад) као и други отпад који је због своје природе или састава сличан отпаду из домаћинства.

Делатношћу организованог сакупљања комуналног отпада обухваћено је 30 месних заједница: Сушица, Аеродром, Петровац, Виногради, Угљешница, Шумарице, Вашариште, Први Мај, Центар, Бубањ, Маршић, Станово, 21. Октобар, Стара радничка колонија, Ердоглија, Лепеница, Илићево, Багремар, Палилуле, Пивара, Филип Кљајић, Бресница, Мале Пчелице, Корићаним Велико Поље, Ердеч, Ждраљица, Белошевац, Страгари, Грошница. Делатност прикупљања и одлагања комуналног отпада се врши 365 дана у години, у три смене.

Делатношћу прикупљања отпада обухваћено је 50.553 домаћинства у граду, 6.271 у селима, 1.971 предузетник, 944 привредних субјеката.

Начин поступања са комуналним отпадом базиран је на основу Одлуке о одржавању чистоће (Сл.лист Града Крагујевца број 4/02 и 35/08) којом се прописују услови за одржавање чистоће и сакупљања комуналног чврстог отпада у насељеним местима на територији Града Крагујевца и уређују друга питања од значаја за пружање и коришћење ових комуналних услуга.

Највећа количина комуналног отпада која се свакодневно сакупља и одлаже на депонију потиче из домаћинства, укључујући и отпад из установа и предузећа комерцијалног и некомерцијалног карактера.

Доласком бројних инвеститора у Крагујевац и повећаном изградњом грађевинских објеката појавиле су се велике количине грађевинског отпада. Из тог разлога је 2010. године одлуком Скупштине Града Крагујевца депонија „Јовановац“ одређена као локација за одлагање грађевинског отпада и отпада од рушења објеката на територији Града Крагујевца.

Са почетком реализације инвестиције „ФАС-а“ у Крагујевцу је почела интензивна изградња инфраструктурних грађевинских објеката што је условило настанак великих количина грађевинског отпада, те је у складу са тим потребама формирана депонија „Вињиште“ само за ту врсту отпада.

За депонију „Јовановац“ 2007. године, урађен је комплетан пројекат под називом „Санација и рекултивација депоније комуналног отпада „Јовановац“ у Крагујевцу“ за који је неопходно обавити ревизију јер је у међувремену достигнута кота максималног одлагања отпада од 178 м.

Посебни токови отпада

Сакупљање и транспорт Амбалажног отпада

ЈКП „Чистоћа“ је у јулу 2010. године потписала уговор са „Секопак-ом“, оператером за управљање амбалажним отпадом о сакупљању и управљању амбалажним отпадом на територији Града Крагујевца.

Амбалажни отпад се сакупља у секонтејнерима – жичани контејнери запремине 1,1 м³ који су распоређени на територији града (око 600 комада).

У сеоским насељима користе се пластичне кесе запремине 120 л за прикупљање овог отпада. Исте такве кесе за сакупљање амбалажног отпада користе и угоститељски објекти у ужем центру града. У овим типизираним посудама одлаже се:

- папирна и картонска амбалажа,
- пластична амбалажа,
- стаклена амбалажа,
- метална амбалажа и
- дрвена амбалажа.

ЈКП „Чистоћа“ врши откуп и преузимање отпадног папира и картона од правних и физичких лица.

ЈКП „Чистоћа“ врши и откуп старих гума, од правних лица.

Овлашћеном оператеру у току 2012. године предате су следеће количине амбалажног отпада:

- Отпадни папир и картон 939,96 т,
- ПЕТ амбалажа 237,177 т,
- Тетра пак 21,5 т
- Лименке-1,74 т
- Стакло-197,48 т

САКУПЉАЊЕ И ТРАНСПОРТ ОПАСНОГ ОТПАДА

ЈКП „Чистоћа“ као оператер врши сакупљање опасног отпада наведеног у листи разреда електричне и електронске опреме која је прилог Правилника о листи електричних и електронских производа, мерама забране и ограничења коришћења електричне и електронске опреме која

садржи опасне материје, начину и поступку управљања отпадом од електричних и електронских производа:

- Велики кућни апарати,
- Мали кућни апарати,
- Опрема за информатичке технологије (ИТ) и телекомуникације,
- Опрема широке потрошње за разоноду,
- Електрични и електронски алати,
- Играчке, опрема за рекреацију и спорт.

Поред наведених врста отпада ЈКП „Чистоћа“ врши сакупљање батерија и акумулатора, а сав опасни отпад откупљује од физичких и правних лица.

Транспорт опасног отпада врши се на начин да се не доведе у опасност живот и здравље људи, обезбеди и предузму мере заштите од удеса и друге мере утврђене законом. ЈКП „Чистоћа“ обавља транспорт опасног отпада у друмском саобраћају сопственим превозним средствима. Возила су технички исправна, опремљена и обележена у складу са прописаним стандардима. Лица која врше транспорт су стручно оспособљена за руковање, утовар, истовар и превоз опасних материја.

За првих десет месеци у 2012. годину овлашћеним оператерима предате су следеће количине електронског и електричног отпада, отпадних акумулатора и отпадних гума:

- Електронски и електрични отпад 73,839 т,
- Отпадни акумулатори 802 кг,
- Отпадне гуме 29,390 т.

Сакупљени амбалажни отпад се транспортује аутосмеђаром, аутоподизачима и камионом, док се амбалажни отпад из угоститељских објеката транспортује возилима марке „Рiaggio“ на локацију депоније „Јовановац“ где се врши сортирање овог отпада, а након тога балирање и привремено складиштење до предаје овлашћеном оператеру на даљи третман. ЈКП „Чистоћа“ поседује интегралне дозволе за:

- Интегрална дозвола за сакупљање и транспорт неопасног отпада на територији Града Крагујевца издата од стране Градске управе за изградњу, просторно планирање и заштиту животне средине (27.10.2010. године),
- Интегрална дозвола за сакупљање и транспорт неопасног отпада на територији Републике Србије издата од стране Министарства енергетике, развоја и заштите животне средине (24.08.2012. године),
- Интегрална дозвола за сакупљање и транспорт опасног отпада на територији Републике Србије, издата од стране Министарства заштите животне средине и просторног планирања (15.11.2011. године).

У току 2012. године ЈКП „Чистоћа“ је у сарадњи са Градом Крагујевцем и Фондом за заштиту животне средине Републике Србије израдила комплетну пројектну документацију за изградњу Рециклажног центра у Крагујевцу у коме би радило 20 радника, а према проценама пројектаната у периоду од 5 година проценат сакупљених и третираних рециклабилних материјала би се вишеструко увећао.

Отпад настао током НАТО бомбардовања

Приликом НАТО бомбардовања 1999. године „Заставе“, поред опште штете (која се процењује на 1 милијарду долара) направљена је и огромна штета са аспекта животне средине. Као последица бомбардовања погона „Лакирница – Застава аутомобили“, излило се више од 1.800l опасног трансформаторског уља „Пирален“ – које је контаминирало бетонски под у погону као и отпадну воду која се налазила у јамама погона. Такође је један трансформатор у погону „Застава енергетика“ погођен и из њега се излио „Пирален“ који је загадио бетонске површине и песак за прихват уља у случају незгоде. Санационим пројектима финансираним од стране „UNEP-а“ (United Nation Environmental Programme) сав отпад настао ратним дејствима и прикупљен

методама санације је извезен у Швајцарску на спаљивање. Само једно место контаминирано пираленским уљем – „Наменска производња“, (овде је такође погођен један пираленски трансформатор) није било укључено у пројекте ремедијације.

Медицински и фармацеутски отпад се генеришу у објектима Клиничког центра, 3333Р доо Крагујевац, Дома здравља Крагујевац, објектима АПОТЕКЕ Крагујевац. У објектима здравствене заштите на територији града Крагујевца се раздваја инфективни отпадни материјал и врши се третман стерилизацијом и превођењем у непрепознатљив облик (уситњавањем), након чега је могуће одлагање тако добијеног материјала на депонију за комунални отпад. Инфективни отпад се два пута дневно (а по потреби и чешће) износи са места примарног раздвајања и одлаже у привременим складиштима у установама које немају сопствена постројења за третман, одакле се упућује на даљу обраду у аутоклавима два пута недељно. Количина инфективног отпада и коришћених оштрих предмета која је обрађена у периоду док је трајала пилот фаза пројекта „Третман инфективног медицинског отпада“ у Дому здравља Крагујевац (1 година) износила је око 7,3t. У периоду након што се завршила пилот фаза овог пројекта све до момента израде СОР за Крагујевац, у просеку се у Дому здравља Крагујевац третира око 30t инфективног медицинског отпада.

Фармацеутски отпад који је генерисан у претходном периоду - донације лекова и фармацеутских препарата којима је прошао рок, тзв. „историјски“ отпад, безбедно је ускладиштен у адекватним привременим складиштима у здравственим установама и припремљен за транспорт и даљи третман код овлашћеног оператера (или извоз). Укупна количина ове врсте отпада износи око 10t. У току је реализација ИПА пројекта који подразумева донацију средстава за извоз и коначно збрињавање прокупуљеног историјског фармацеутског отпада са читаве територије РС.

Сав фармацеутски отпад који се генерише на територији Града у току редовног рада здравствених установа, прикупља се у здравственим установама у којима настаје и безбедно складишти до упућивања на даљи третман код овлашћеног оператера.

АПОТЕКА Крагујевац је поставила посебне посуде за прикупљање лекова са истеклим роком трајања од грађана али до тренутка израде СОР Крагујевац нису прикупљене значајне количине.

Анимални отпад је све присутнији и то на дивљим депонијама, крај путева и на другим површинама, што за последицу има загађивање ваздуха, земљишта и воде. На територији Града није адекватно решено уклањање животињских лешева, као ни у потпуности адекватно управљање кланичким отпадом. На територији Града ради једна кланица и кланички отпад, тзв. „конфискат“ упућује на даљи третман предузећу у Ћуприји.

7.8. Електрификација, гасификација и грејање

7.8.1. Електрична мрежа

За снабдевање града Крагујевца електричном енергијом задужено је јавно предузећа ПД "Центар" д.о.о. Крагујевац.

ПД "Центар" д.о.о. Крагујевац, привредно друштво за дистрибуцију електричне енергије, је настало 2006. године спајањем два бивша Јавна предузећа – "Електрошумадија" Крагујевац и "Електроморава" Пожаревац који су чинили огранке друштва. Унутрашњом реорганизацијом од огранка "Електроморава" Пожаревац настала су два нова огранка, па од 2007. године у привредном друштву "Центар" послују три огранка и то: "Електрошумадија" Крагујевац, "Електроморава" Пожаревац и "Електроморава" Смедерево. У привредном друштву "Центар" тренутно ради око 1.000 запослених.

У табели је дат преглед броја потрошача електричне енергије, на територији региона који покрива "Центар" Крагујевац, "Електрошумадија" Крагујевац

Табела 7.9. Број потрошача електричне енергије

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Високи напон	2
2	Средњи напон	54
3	Ниски напон-о, 4 II степен	1 013
4	Широка потрошња-домаћинства	94 363
5	Широка потрошња-остали	7 025
6	Јавно осветљење	659
	УКУПНО:	103 116

Извор: ЕД "Центар"

ДОМАЋИНСТВА

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Широка потрошња-домаћинства	92 448
2	Широка потрошња-занатлије	3 915
	УКУПНО:	96 363

Извор: ЕД "Центар"

ВИРМАНЦИ

Р.бр.	Категорија потрошње	Број потрошача
1	Широка потрошња-домаћинства (јавна и заједничка)	1 915
2	Широка потрошња-остали	3 110
	УКУПНО:	5 025

Извор: ЕД "Центар"

Преносна мрежа – веза на шири електроенергетски систем

Град Крагујевац је повезан са електроенергетским системом Србије преко два далековода 400kV. Први далековод долази из правца ТЕ "Никола Тесла" Обреновац, а други из правца Ниша тј. ХЕ "Ђердап 1". Оба далековода напајају трафостаницу (ТС) 400/110kV, КГ-2-Петровац, која представља основно разводно постројење за напајање града путем далековода 110 kV.

Капацитет трафостанице 400/110kV КГ-2 Петровац је 2 x 300MVA.

Објекти и мрежа 110 kV

Дистрибутивни систем ЈП "Електрошумадија" Крагујевац преузима електричну енергију на напонском нивоу 110kV, напонском трансформацијом 400/110kV у трафостаници КГ 2 у Петровцу. Све трафостанице 110/35kV и 110/10kV на територији ГП преузимају електричну енергију путем ваздушних водова 110kV са ТС КГ 2, уз напомену да постоји могућност преузимања и са ТЕ "Морава" у Свилајнцу, преко постојећег далековода од ТЕ "Морава" до ТС КГ0018 у Лапову.

На територији ГП налазе се две трафостанице 110/35kV: "Илићево" и "Застава", три трафостанице 110/10kV: "Чехословачко Гробље", "Дивље Поље" и "Метино Брдо". Локације свих постојећих трафостаница се задржавају са могућношћу проширења до планираних капацитета у оквиру постојећих објеката према следећој табели.

Табела 7.10. Трафостанице на територији града

Р. бр.	Назив трафостанице	Постојећи капацитет MVA	Степен искоришћења	Планирани капацитет MVA
1	ТС 110/35/10 kV КГ001 Илићево	2 x 31,5	0.502	2 x 31,5
2	ТС 110/10 kV КГ003 Ч.Гробље	2 x 31,5	0.562	2 x 31,5
3	ТС 110/10/10 kV КГ005 Д. Поље	1 x 31,5	0.834	2 x 31,5
4	ТС 110/10 kV КГ008 М. Брдо	1 x 31,5	0.593	2 x 31,5
5	ТС 110/35 kV КГ0024 Страгари	1 x 31,5	0.163	2 x 31,5
6	ТС 110/35 kV КГ 0010 Застава	2 x 63	0.6	2 x 63
7	ТС 110/20 kV КГ0010 ФИАТ	2 x 63	0,124	2 x 63

Извор: ЕД "Центар"

Задржавају се постојећи системи трансформације 110/35/10/0,4kV и 110/10kV уз препоруку да се кроз Студију перспективног развоја електроенергетског система Крагујевца размотри могућност и оправданост увођења напона 20 kV.

Поред постојећих трафостаница 110/X (X=35 или 10) kV планира се изградња још 5 нових ТС 110/10kV на следећим локацијама:

- КГ 03 "Диспечерски центар"
- КГ 007 "Сервис II",
- КГ 0011 "Корманско поље",
- КГ 0013 "Виногради",
- КГ 0016 "Козујево".

које ће се далеководима 110kV укључити у постојећи електроенергетски систем.

За напајање комплекса фабрике аутомобила „Фиат Србија“, у оквиру истог, изграђена је трафостаница 110/35kV капацитета 2x63MVA.

Трафостанице КГ 0013 и КГ 0016 би се напајале од ТС 400/110kV, КГ-2-Петровац преко планираног 110kV далековода КГ 2 - КГ 0016 за који је обезбеђен коридор. У исти коридор планира се и делимично измештање далековода 110kV КГ 2 - КГ 003 ("Чехословачко гробље") према графичком прилогу. Трафостанице КГ 004 и КГ 007 ће се напајати са планираног далековода 110 kV КГ 2 - КГ 007 који ће бити смештен у коридор са постојећим далеководима КГ 2 - КГ 001 -КГ 008 - КГ 10 (Застава). У исти коридор планира се измештање постојећег далековода 110kV КГ 001 - Аранђеловац.

Напајање трафостанице КГ 007 и КГ 03 ("Диспечерски центар") је ваздушно далеководима 110kV од ТС 400/110 kV, КГ-2-Петровац до аутопута, а од аутопута до трафостаница ће се полагати каблови 110kV. 110 kV кабловима биће повезане и ТС КГ 0016 - КГ 003 као и ТС КГ 005 - КГ 007.

На територији Генералног плана изграђено је око 104km ваздушних водова 110kV од чега је за измештање планирано око 13km. Такође је планирана изградња око 36km нових ваздушних далековода 110kV и око 11km каблова 110kV. Сви 110 kV каблови биће положени у профилима саобраћајница.

Табела 7.11. Капацитети планираних трафостаница 110/10kV

Ред.бр.	Назив ТС	I фаза	II фаза
1.	ТС 110/10 kV КГ03 "Диспечерски центар"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
2.	ТС 110/10 kV КГ007 "Сервис 2"	31.5 MVA	2x31.5 MVA

Ред.бр.	Назив ТС	I фаза	II фаза
3.	ТС 110/10 kV КГ0011 "Корманско поље"	1x31.5 MVA	2x31.5 MVA
4.	ТС 110/10 kV КГ0013 "Виногради"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
5.	ТС 110/10 kV КГ0016 "Козујево"	31.5 MVA	2x31.5 MVA
6.	ТС 110/10(20) kV "Застава Крагујевац"	2x63 MVA	

Планира се проширење постојећих трафостаница додавањем још једног трансформатора у трафостанице 110/35/10kV/ kV "Илићево", 110/10/10 kV/ kV "Метино брдо" и 110/10/10 kV / kV "Дивље поље".

Објекти и мрежа 35 kV

Све постојеће ТС 35/10 kV се задржавају са капацитетима датим у следећој табели. Напајање ових трафостаница остварено је ваздушним и кабловским 35kV водовима из ТС 110/35 kV "Илићево". У захвату плана налази се око 11km ваздушних далековада 35kV и око 17 км подземног кабла 35kV. Планирано је каблирање постојећих ваздушних водова 35kV у дужини од око 6km на релацији ТС 110/35kV "Илићево" - ТС 110/35kV "Застава".

Табела 7.12. Постојеће трафостанице 35/10kV

Ред. бр.	Назив ТС	Постојећи капацитети	Планирани капацитет
1	ТС 35/10 kV КГ 01 "Становљанско Поље"	2 x 8 MVA	2x12 MVA
2	ТС 35/10 kV КГ 02 "Млекара"	2 x 8 MVA	2x8 MVA
3	ТС 35/10 kV КГ 03 "Диспечерски центар"	2x 8 MVA	2x31,5 MVA (прераста у напонски ниво 110/10 kV)
4	ТС 35/10/6 kV КГ 04 "21 Октобар"	2x 8 + 2 x 4 MVA	2x 8 + 2 x 4 MVA
5	ТС 35/10 kV КГ 05 "Чумић"	1x 4+ 1 x2.5 MVA	2x 8
6	ТС 35/10 kV КГ 025 "Страгари"	1x 8+ 1 x2.5 MVA	1 x 8+1 x 2,5 MVA
7	ТС 35/6 kV Застава 4	36 MVA	36 MVA

Објекти и мрежа 10kV

На територији града се налази око 648 трафостаница 10/0,4kV, ваздушних водова 10kV 405km, а кабловских водова 10kV око 330km. Све трафостанице су међусобно повезане одговарајућим 10kV водовима РР00-А-3x150mm² и IPZ0-13-А 3x150mm². Планирана је изградња око 105 нових ТС 10/04kV.

Нисконапонска мрежа, јавно осветљење и потрошња електричне енергије

У границама ГП изграђено је око 507km подземне нисконапонске мреже и око 1.410km надземне. 87 % улица и паркинг простора у граду су осветљени. Постављено је око 16.300 светиљки. 90 % светиљки су са живиним извором, а занемарљив је број натријумових извора са двоструком снагом.

Планира се замена постојећих живиних извора натријумовим ради уштеде електричне енергије као и даље увођење РТК система.

У протеклом периоду од 10 година потрошња електричне енергије на 110kV и 10kV била у сталном опадању док је потрошња на 0,4kV била у порасту нарочито потрошња за јавно осветљење и домаћинства.

У категорији 110kV постоје 2 потрошача - "Застава" и „Фиат Србија“, на 35kV постоји један потрошач, а на 10kV 54 потрошача. На 0,4kV постоји 103.116 потрошача који су разврстани у три категорије.

7.8.2. Термоенергетска инфраструктура

Табела 7.13. Преглед покривености гасоводом и топоводом

Покривеност гасоводом (%)	Број прикључака на гасну мрежу	Покривеност топоводом (%)	Број прикључака на топоводну мрежу
72	8.000	26	16500

Извор: Енергетика и Србијагас, 2012. година

Снабдевање града топлотном енергијом и гасом

Крагујевац има солидну традицију и искуство у газдовању топлотном енергијом, са топлификацијом од 1963. године, а са гасификацијом од 1983. године, што представља донекле пионирске подухвате у земљи.

Изграђено је преко 11 километара гасовода средњег притиска, 250km дистрибутивне мреже. Период увођења гаса у широку потрошњу траје 10 година, а после релативног великог замаха, бележи се стално опадање стопе у развоју овог система.

7.8.3. Гасификација

Средњи Притисак

Ранијим планом, поред ГМРС " Цветојевац", предвиђена је још једна станица на локацији "Дивостин", капацитета 60.000m³/h (30.000 за FIAT и остатак за град Крагујевац). Гасовни капацитет постојеће је 20.000m³, а тренутно је ангажовано 60% од тога. Обзиром да се рачуна да "Застава" ипак повећа потрошњу /производњу/, задржава се решење и са другом планираном главном мерно-регулационом станицом.

Градска мрежа ће се ширити надградњом челичног прстена, тј. додавањем радијалних праваца према рубним подручјима града. Прецизна траса дела градског гасовода намењеног потребама Фиат аутомобила, биће дефинисана кроз план генералне регулације.

Ниски притисак

Дистрибутивна мрежа ће се градити према динамици коју ће условљавати текућа потражња за прикључивањем и коришћењем гаса. Обзиром на вероватно потпуно уклањање диспаритета цена енергената, имајући у виду западну Европу, треба очекивати да ће за гасом бити највећа потражња. На основу тога, сматра се да ће годишњи раст повећања броја корисника тог енергента бити већи од 15%.

7.8.4. Тепловод

Град Крагујевац има 20.219 корисника прикључених на топоводну мрежу. Тепловодном мрежом су покривена градска насеља. У склопу мреже је и 2.075 подстанција. Покривеност даљинским системом грејања је 28%.

У топлификацији постоји 8 изворишта топлотне енергије и то:

1. Матична локација 304MW,
2. Котларница Ердоглија 40.1MW,

3. Котларница у Клиничком центру 34MW,
4. Котларница Бубањ 1.4MW,
5. Котларница Маглић 0.6MW (гасна).
6. Котларница Централна радионица 15MW,
7. Котларница Аеродром 34.5MW и
8. Котларница Станово 5MW.

Последње три котларнице су направљене у последње две године.

Из изворишта Матична локација се греје највећи део конзума са претварањем паре високог притиска 35bar, на 16, па на 6bara, помоћу које се у Термоцентрали бр.2 загрева вода за грејање града. Укупна инсталисана снага код потрошача која се греје из Матичне локације је 137.36MW.

У извориштима на ВМЛ има укупно мобилних 19 котловских јединица, од којих су 12 старости 2 године, две јединице су старости 12 година, а остале 25 година рада.

Регулацијске могућности постоје у подстаницама, јер су последњих година модернизоване. Поузданост се такође повећала, јер је у последње 4 године замењено 15km топловода, мада се још увек јавља релативно велики број интервенција због пуцања цевовода током периода стартовања грејне сезоне. Ранији проблеми везани за диспропорцију у квалитету грејања између објеката у ближим и даљим зонама од изворишта, постепено се превазилазе.

Ипак, у целини узевши, остварени ниво загревања објеката је повољан, а покривеност конзума извориштима више него оптималан- 63%. То је проценат најекономичнијих система у свету.

До сада је укупно уграђено 1.812 мерача за испоручену топлотну енергију, од тога 380 у зградама у подстаницама око 100kW.

Што је могуће јефтинија енергија, остваривање високог енергетског стандарда за максимизирани број становништва и привреде, уз одржив развој су главни задаци при планирању и реализацији енергетских пројеката. Уколико квалитетна енергија (а и она друга) не може бити јефтина, ефекат ће се повећати њеним рационалним коришћењем, односно уштедом. Према подацима којима „Енергетика” располаже, то се већ и остварује јер је интенција да се преко све мање инсталисане снаге, греје приближно иста или већа запремина простора него раније.

Повољност целог конзума је томе што стоје на располагању оба система: даљинско грејање и природни гас. Правило је да се даљинско грејање уводи у зоне високе густине потрошње, а гас у оне релативно разређене. Уз то, посматрајући енергију као робу, морају се ова два система ставити на тржиште, чиме ће се постићи максималан развој у сваком смислу. Стога, нема граница нити одвојених подручја у којима се један од ова два система икључује. Наравно, немогуће је да даљинско грејање буде примењено у рубним руралним зонама ниске густине, јер ће то бити вишеструко скупље од гасификације.

7.9. Телекомуникације

7.9.1. Фиксна телефонија

Према тренутној организацији телекомуникационе мреже Крагујевац је транзитно подручје са једном транзитном централом. Поред ове транзитне централе на подручју Просторног плана Крагујевца постоји и једна реонска централа, 22 дигиталне крајње централе и 28 дигиталних подцентра. Телефонске централе су међусобно повезане оптичким кабловима.

Капацитети постојећих централа су такви да се динамички мењају у зависности од броја захтева на одређеном подручју.

Укупан број претплатника на подручју града Крагујевца је 67.805 (61.305 физичких лица, 6.500 правних). Сви захтеви за телефонским прикључцима нису реализовани.

Цело градско подручје је покривено кабловском ТТ канализацијом (изграђено је 24.050 м кабловске канализације). Поред тога положено је 1.287km каблова већег капацитета. Дужина изграђене секундарне ТТ мреже износи 4.561km.

У мрежи централа значајну улогу у систему имаће мале централе („истурени степени”-РДЛУ) којих на подручју Просторног плана има 37 и мултисервисни приступни чворови (МСАН) којих тренутно има 3.

Извршена је потпуна дигитализација мреже. Услугу брзог преноса података (ADSL) тренутно користи 12.608 претплатника и 1.848 IPTV корисника.

Постојећи магистрални оптички кабови су Крагујевац-Краљево, Крагујевац- аутопут Београд-Ниш, Крагујевац –Топола, Крагујевац - Горњи Милановац и Крагујевац – Крушевац (постојећа деоница Крагујевац – Рековац).

Крагујевац је важан чвор у неколико прстенова у транспортној мрежи у националној равни, и то:

- Национални прстен Ц12: Београд, Нови Београд, Крагујевац, Краљево, Ужице, Ваљево,
- Национални прстен Ц13: Београд, Нови Београд, Јагодина, Ниш, Ниш – Криве Ливаде, Крушевац, Крагујевац, Краљево,
- Национални прстен Ц15: Краљево, Ужице, Рашка, Нови Пазар, Пријеполје, Крагујевац,
- Национални прстен Р15: Аранђеловац, Велика Плана, Ја- година, Параћин, Крагујевац – Шест Топола, Краљево, Врњачка Бања, Крушевац, Трстеник,
- Национални прстен Ц: Београд, Младеновац, Ваљево, Чачак, Ужице, Крагујевац.

7.9.2. Мобилна телефонија

На територији Крагујевца у оперативном раду су три мобилна оператера "Теленор", "Телеком" Србија и "Vip Mobile".

7.9.3. Кабловски дистрибутивни систем

На територији града Крагујевца заступљен је један дистрибутер кабловске телевизије "SBB".

Подаци "SBB" - а, за општину Крагујевац за кабловску телевизију и интернет услуге (код којих постоји додатни број дистрибутера):

- Покривеност општине интернетом (%): 4,68
- Број прикључака на интернет: 8.225
- Стање, проблеми: Техничке могућности за прикључење на интернет постоје у свим деловима "SBB" мреже, код свих 20.504 корисника КТВ-а. Покривеност интернетом, у оквиру "SBB" мреже износи 40,11%
- Техничка опремљеност: МПЛС
- Брзина протока: 350М b/s
- Врста пакета: Флат и тарифни пакети брзине до 10 Mb/s
- Број прикључака на кабловску телевизију: Техничке могућности за КТВ постоје код 36.213 домаћинстава. Од тога прикључено је 20.504, што представља 56,62 % покривености

На читавој територији града је заступљена испреплетаност деловања различитих оператера и дистрибутера кабловских и интернет услуга, националног, регионалног и локалног карактера, те је стога тешко јасно дефинисати подручје њиховог деловања, а самим тим и прибавити неопходне податке о истим.

Национални оператери који делују на пољу пружања интернет услуга су, поред поменутих, и Телеком Србија, која дистрибуира услуге фиксне и мобилне телефоније и ADSL интернет пакета.

На пољу мобилне телефоније су дистрибутери MTS, VIP и Telenor који је од скоро увео и услуге бежичног интернета, са протоком од 7,2 kb/s.

На територији Града је заступљено више провајдера: Veratnet, Eunet, Microsky и Telekom који се баве и пружањем услуга dial-up интернета. Присутна је и услуга Тотал ТВ-а, која је прикладна за удаљена сеоска насеља и подручја, уопште, која нису покривена, претходно поменути, дистрибутерима кабловске телевизије.

7.9.4. ПТТ саобраћај

На територији града постоје 34 поштанске јединице и 67.719 прикључака за фиксне телефоне, а 92% територије је покривено мрежом мобилне телефоније.

Гледајући тренутно стање на територији града, на сто становника долази 37 телефонских прикључака, док се тај број у урбаним срединама креће 35 телефона што је изнад просека у Србији, али испод европског просека.

У области ПТТ саобраћаја изграђена су 3 објекта од регионалног значаја, новоизграђени објекат је најмодернији на Балкану. У Крагујевцу се налази чвориште телефонске мреже. Радна јединица ПТТ саобраћаја "Крагујевац" запошљава 359 радника. Поштанско-телефонски саобраћај се одвија у 34 поште и преко 50 шалтерских места.

Табела 7.14. Преглед поштанског саобраћаја

Град	Пошта	Телефонски претплатници	ПТТ промет	
			Писмоносна пошљика-хиљ.	Пакет-хиљ.
Крагујевац	34	67.719	2.030	21

Извор: Републички завод за статистику, 2009. година

7.10. Просторно планирање

Плански документи од стратешке важности за развој града јесу

- Просторни план града Крагујевца, Сл. лист града Крагујевца бр. 32/09 и
- Генерални план „Крагујевац 2015”, Сл. лист града Крагујевца бр. 7/10,16/12-измена

Просторно планска решења усклађена су са свим законима и прописима Републике Србије, који регулишу услове за коришћење и изградњу у простору.

Просторни план града Крагујевца усклађен је са усвојеним националним стратегијама развоја Републике Србије које се тичу планирања заштите, уређења и коришћења простора (Стратегија регионалног развоја Републике Србије, Стратегија развоја туризма, Стратегија развоја шумарства, Стратегија развоја пољопривреде, Стратегија подстицања и развоја страних улагања, Стратегија развоја малих и средњих предузећа и предузетништва у Србији, Стратегија развоја информационог друштва, Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републике Србије ...).

Просторни план града Крагујевца представља један од основних инструмената за реализацију планских решења, која се односе на заштиту природних и створених ресурса и вредности, уређење простора града и његових основних категорија (пољопривредно, шумско, водно и грађевинско земљиште) заснованих на европским принципима одрживог развоја и принципима других декларација, повеља и конвенција, које обавезују Републику Србију и њене општине да их поштују и примењују, како у планирању, тако и у остваривању планских решења.

Пред усвајањем је Регионални просторни план за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа који дефинише град Крагујевац као град од међудржавног значаја са гравитационим подручјем које покрива већи број функционалних подручја (регионалних система насеља). Функционално подручје Крагујевца као макрорегионалног центра, покрива зоне утицаја

регионалних центара: Краљево, Чачак, Крушевац, Нови Пазар и моравско трограђе (Јагодина, Ђуприја, Параћин) као јединствен центар. На овај начин, потврђује се његов историјски, просторни и функционални значај као центра средишне Србије. Развојем овог капацитета у оквиру заједничких циљева и интереса Републике и простора на потезу Шумадије и две Мораве, Крагујевац добија нову улогу која му квалитетно компензира пад демографских и традиционалних производних капацитета.

Из оваквог статуса града Крагујевца, произлазе следећи циљеви:

- стварање противтеже снажним поларизационим утицајима агломерације Београда,
- уравнотежење хијерархијско-просторне структуре градских центара, кроз развијање јавних и осталих функција у складу са еколошким, саобраћајним, економским и др. потенцијалима,
- рационално повезивање градова у регионима.

7.10.1. Усвојени плански документи на територији града:

Поред стратешки важних планова који су наведени, од посебног значаја за развој урбаног градског језгра је План генералне регулације Центар-Стара варош.

За простор ППР Центар - Стара варош, Генерални урбанистички план предвиђа активирање и изградњу значајних простора и објеката односно делатности јавних служби које су од значаја не само за Град, већ и за Регион, односно Републику. Институције развијати у специјализованим карактеристичним просторним целинама (Милошев венац, Продор, Касарна "Војвода Путник" - Центар 21. века, Спомен парк). Предвиђена је и изградња објеката специфичне намене : позориште (локација "Продор"), библиотека (могуће локације: "Продор", "Милошев венац" (локација "Тржница"), нови градски центар "центар 21. века"...).

Традиционални главни градски центар задржава се у границама дефинисаним ГУП-ом Крагујевац 2005 уз могућност ширења према комплексу Војске Војвода Путник (алтернативна намена - садржаји градског центра). Чине га разноврсни садржаји од комерцијалних функција до садржаја културе и управе, верских објеката и других намена.

Поред ових карактеристика главни градски центар садржи и део функција макрорегионалног и регионалног центра. Он је и општи центар просторне целине Стари град. Главни градски центар има значајне објекте из доба Обреновића и низ објеката градске архитектуре који дају овом центру посебан историјски и културни значај.

У наредном периоду акценат ће бити на усмеравању трансформације и обнове старог градског ткива. Претварање постојећег стамбеног фонда у пословни и трансформација и обнова старог градског језгра, као и изградња нових садржаја биће главно обележје развоја у будућности. Садашњи комплекс касарне "Војвода Путник" намењен је проширењу градског центра, односно функционалном проширењу комплекса "Милошев венац". У овој зони треба лоцирати објекте надрегионалног значаја: Међународни културни центар, као пандан Градском културном центру Продор. Повезивање овог центра са Милошевим венцем омогућило би афирмацију Крагујевца у просторно-историјском контексту, развој функционалног и историјског језгра и центра града и формирање посебног програмског парка за презентацију и проучавање политичке културне, привредне и шире цивилизацијске идеје Србије у европском контексту, коју је засновао Крагујевац³.

Осим горе наведених, Скупштина града је усвојила више десетина планова нижег реда (планови детаљне регулације), тиме пратећи али и подстичући убрзани развој читаве своје територије. Ту су од посебног значаја планови којима се дефинишу правила уређења и грађења зона пословања и зона привређивања на територији града али и зона у којима су предвиђени услови за развој комуналних услуга као што су Аутобуиска станица за међуградски и међудржавни превоз путника, Царински терминал, Камионски терминал и сл. Најзначајнији међу њима су ПДР зоне пословања Денино брдо, ПДР радне зоне Петровац, ПДР зоне пословања Сервис 2, ПДР зоне пословања Сервис 1, ПДР Застава Аутомобили, ПДР Матичне локације Застава, и други.

³ Генерални урбанистички план „Крагујевац 2015“, („Сл. Лист града Крагујевца бр. 7/10), стр. 114;

8. Туризам

Туризам има велику развојну шансу града Крагујевца, комплементарну са другим привредним гранама. Треба га развијати афирмацијом културно-историјског наслеђа, макрорегионалних функција, еколошког потенцијала и географског положаја града, а сагласно расположивим природним и антропогеним ресурсима, у чијим основама треба позиционирати туристичку делатност. Благо заталасано побрђе које окружује град, језера у граду и надомак њега, термоминерални извори, представљају природне предуслове за развој туризма. Антропогене туристичке вредности подручја су представљене средњевековним сакралним објектима, културно-историјским споменицима из различитих периода, амбијенталним целинама и комплексима, као и бројним манифестацијама које се одржавају на територији града.

Прва организација задужена за развој туризма био је Туристички савез основан је 1. марта 1963. године. Бавио се информативном и пропагандном делатношћу, а финансирао се од боравишне таксе. У том периоду главна туристичка знаменитост града био је Спомен парк „21. октобар“. Поред музеја, на улазу у Спомен парк, изграђен је монтажни објекат за прихватање туристичких група и продавница информативно-пропагандног материјала, сувенири и народне радиности. У периоду од 1982- 1987. било је стално ангажовано двадесетак туристичких водича, задужених за вођење кроз Спомен парк. Остале туристичке знаменитости у граду нису биле довољно промовисане, све се сводило на индивидуалне иницијативе водича да поред Спомен парка прикажу и неки други део историјске и културне баштине града.

Криза деведесетих година, као и промена друштвено-политичких околности учинили су промену и у туристичкој промоцији и интересовању. Интересовање за посету Спомен парку је смањено, а због тешке финансијске ситуације, санкција и ратова број туриста, домаћих и страних вишеструко је смањен. Туристичка организација Крагујевца која је настала 1995. године из Туристичког Савеза, пословала је самостално, у веома тешким финансијским условима. У складу са новим Законом о туризму, одлуком Скупштине града крајем 2005. године основана је ГТО „Крагујевац“. Комплекс „Милошев венац“, простор некадашње прве престонице модерне Србије постаје простор који заузима приоритет у промоцији града. Поред тога, први јавни акваријум у Србији, отворен при ПМФ-у 1999. године, првобитно са научно истраживачком и едукативном улогом, временом је прерастао у туристичку атракцију. Значајан тренутак је и отварање Музеја оружја за туристичке посете, након што је простор око њега прешао у власништво града. Од 2009. започела је категоризација приватног смештаја и сеоских домаћинстава, па се значајна пажња усмерава на развој сеоског туризма и њему комплементарних видова: ловног и риболовног, еко туризма.

И поред светске кризе и тешког стања у туристичком сектору, 2009. године је забележен пораст броја страних туриста, што пружа могућност за инвестирање и обогаћивање туристичке понуде.

8.1. Преглед свих видова туризма заступљених на територији града

У зависности о томе темеље ли се садржаји понуде претежно на природним или претежно на друштвеним ресурсима. На територији града, у складу са ресурсима заступљени су следећи видови туризма:

- друштвени ресурси: пословни (M.I.C.E. – meetings, incentives, conventions, events), конгресни, манифестациони, културни, верски туризам
- природни ресурси: еко, сеоски, ловни и риболовни, спортско-рекреативни

Макрорегионални утицај и капацитети града стрављају перспективе за развој сајамског, пословног и конгресног туризма.

Пословни туризам је последњих годинау експанзији захваљујући развоју привреде на подручју града. Чињеница је да број долазака и ноћења у Крагујевцу континуирано расте од 2008. године, од потписивања Уговора о оснивању италијанско-српске фабрике. Осим ФАС-а, у Граду успешно ради и велики број малих и средњих, превасходно приватних, предузећа.

Конгресни – представља организацију семинара, конгреса, научних и пословних скупова и директно је повезан са развојем привреде и пословног туризма. Такође, Крагујевац је велики

универзитетски центар са око 18.000 студената. Одличан потенцијал за развој конгресног туризма представља и чињеница да гради има Клинички центар који покрива подручје јужно од Београда до граница са Косметом, са око 2 милиона становника. У хотелима Шумарице, Зеленгора, Крагујевац конгреси се одржавају више деценија уназад, а последњих година понуда је у многоме обогаћена отварањем Шумадија сајма.

Културни туризам је специфични облик туризма који обухвата посете туриста изван њиховог сталног места боравка мотивисане интересом за културом, што обухвата историју, уметност, наслеђе или стил живота људи на неком локалитету или некој регији. Подврста је и екскурзиони туризам, везан за организоване групе ђака и студената.

Културни туризам има дугу традицију везује се посету културно-историјским знаменитостима у граду- Комплекс „Милошев венац“ (22ћа у градском центру) и Спомен парку „21 октобар“ (352 ћа у грађевинском реону) као и посете Акваријуму „Крагујевац“ и манастирима на територији града. Иако постоји дуга традиција, постоје и неповољне карактеристике за развој. То су пре свега лоша ситуација у институцијама културе и мала улагања, лоше стање инфраструктуре, старе поставке, неадекватно радно време у односу на потребе туриста да викендом организују путовања и краће одморе. Поред тога, у реновираним хотелима не желе да примају ђаке и студенте, тако да се највећи број екскурзија не задржава у граду.

Манифестациони туризам – везан за манифестације које се традиционално одржавају у граду – културне, спортске, забавне;

Верски туризам је један од најстаријих облика туризма. Економски је овај вид туризма оправдан будући да је потребно да се ходочасницима у таквим местима пруже различити инфраструктурни, гастрономски, културни и остали садржаји, чиме долази до повећаних инвестиција на одређеном месту. Средњевековни манастири у околини града имају значајну историјску и културну вредност. Треба их више промовисати и туристички приказати, а за то су потребне боље промотивне активности као и улагања у побољшање стања саобраћајне инфраструктуре и сигнализације, како би постали доступнији. Манастири који се налазе на територији града су Благовештење, Вољавча, Петковица, Драча, Дивостин, Денковац, Ралетинац, Саринац, Липар итд.

Сеоски туризам је специфичан облик туризма, у којем је главни мотив путовања "повратак човека природи" односно упознавање са традицијом и културом народа на одређеном подручју. Боравак у природи пружа туристима могућност за шетње, рекреацију, бављење спортом, организоване излете до оближњих пећина, извора и водопада, могућност лова и риболова, јахања, планинарења, брање шумских плодова и лековитог биља и друге рекреативно-забавне активности у природи. Туристи који за то покажу интересовање могу да се укључе у пољопривредне радове. Тренутно су категорисана домаћинства на територији села Страгари, Влакча, Чумић, Дулене, Велики Шењ, Каменица, Рамаћа, Мала Врбица итд, у којима су категорисана домаћинства I и II категорије.

Гостима који бораве у сеоским домаћинствима пружа се могућност активног одмора на селу. На територији села која припадају граду Крагујевцу постоје услови за развој следећих видова туризма:

Ловни – ловишта Лепеница, Сребреница део ловишта „Рудник“.

Риболовни – Гружанско језеро, Шумарице, Бубањ, језеро у Страгарима, реке Јасеница и Сребрница

Еко туризам – планинари, гљивари, сакупљање шумских плодова у околини града: Рудник, Гледићке планине, Рујевица.

Планинарска удружења „Жежељ“ и „Гора“ обележавају пешачке стазе на Руднику, Бешњаји, Жежељу, Гледићким планинама.

Транзитни туризам: Транзитно путовање је подређено циљу путовања, на којем су предвиђена успутна задржавања, која су у транзитним местима кратка. Реч је о кратком предаху или придуженом боравку од два, три или више дана, у зависности шта се путнику у транзиту понуди као туристички производ. Град Крагујевац, захваљујући свом централном положају и мрежи значајних саобраћајница које кроз њега или недалеко од њега пролазе има добре услове за развој транзитног туризма. Коридор X и државни путеви првог реда потенцијал су за формирање садржаја у функцији транзитног туризма у ширем појасу везних коридора, уз унапређење маркетинга везаног за информисање потенцијалних туриста о вредностима града Крагујевца.

8.2. Туристичке манифестације

Табела 8.1. Преглед туристичких манифестација

Назив манифестације	Локација	Опис	Година оснивања
Дечји карневал	Центар града, код крста	Карневалска поворка деце предшколског и школског узраста, плесних школа, спортских друштава	2006.
Дан града	Центар града	Обележавање Ђуређевдана, дана града; концерти, књижевне вечери, изложбе, свечана седница	1996.
Јоаким фест	Књажевско-српски театар	Фестивал најбољих позоришних представа Србије	2004.
Јоаким Интер Фест	Књажевско-српски театар	Међународни позоришни фестивал малих сцена.	2006.
Златна искра	Дом синдиката, Позориште за децу	Међународни луткарски фестивал	1999.
Интернационални фестивал хармонике	Сала Прве крагујевачке гимназије	Фестивал победника најпрестижнијих светских такмичења на хармоници	1989.
Арсенал фест	Кнежев арсенал	Фестивал модерних музичких праваца	2011.
Велики школски час	Спомен парк „21. октобар“	Комеморативна свечаност октобарским жртвама	1971.
„Октобру хододарје“ ОКТОХ	Сала Прве крагујевачке гимназије	Камерне музичке свечаности	1975.
Богојављенско пливање за „Крст часни“	Језеро у Шумарицама	Пливање за Богојављенски крст	2004.
Фића фест	Локација се мења	Дефиле клуба љубитеља фића	2004.
Ловачки вишебој	Ловачки дом, Трешњевак	Гађање покретних и непокретних мета	2001.
Саборовање ловаца	Ловачки дом у Страгарима	Гађање покретних и непокретних мета	1994.
Међународна изложба паса, ЦАЦИБ	Велики парк	Међународна изложба паса свих раса	1995.
Изложба гљива	Природно-математички факултет	Изложба гљива	2000.
Гледићка трансферзала	Планинарски дом у Ациним ливадама	Традиционална планинарска акција	1998.
Ноћ музеја	Народни музеј, Музеј Стара ливница, Спомен парк, галерије	Изложбе и презентације	2008.

Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Дан града – Дан града се обележава 6. маја на Ђурђевдан. Тог дана, 1818. године, у манастиру Враћевшница усвојен је предлог кнеза Милоша Обреновића да Крагујевац буде престоница Србије. У част овог значајног датума за историју града организују се бројне свечаности: концерти испред зграде Градске управе, изложбе, књижевне вечери и ватромет. Организатор је Скупштина града.

Дечији карневал – Одржава се у оквиру свечаности прославе Дана града. Карневалска поворка деце предшколског и школског узраста, плесних школа, спортских друштава се креће централним градским улицама до позорнице на којој се изводи богат сценски програм и избор најлепше маске. Организатор је Градска туристичка организација „Крагујевац“.

Позоришни сусрети ученика гимназија Србије – Фестивал представља афирмисано стваралаштво младих гимназијалаца из области драмских уметности из целе Србије. Домаћини су ученици Прве крагујевачке гимназије и њихови родитељи. Манифестација постоји од 1997. године. Одржава се у другој половини априла и траје десет дана. Организатор је Прва крагујевачка гимназија.

Јоаким фест – Фестивал најбољих позоришних представа Србије по тексту домаћих аутора. Фестивал је такмичарског карактера и одржава се сваке године од 7. до 15. маја, на позорници Књажевско-српског театра. Организатор је најстарије позориште у Србији, Књажевско-српски театар.

Златна искра – Међународни луткарски фестивал, основан 1999. године. Представља јединствени луткарски фестивал у Србији, препознатљив и у европским оквирима. Одржава се на позорници Позоришта за децу, средином маја и траје седам дана. Организатор је Позориште за децу.

Интернационални фестивал хармонике – Манифестација са дугом традицијом, од 1989. године. Одржава се у периоду од 4. до 14. јула сваке године, у сали Прве крагујевачке гимназије. Учесници ове манифестације су победници највећих и најпрестижнијих светских такмичења у хармоници. Организатор је музичка школа „Др Милоје Милојевић“.

Јоаким Интер Фест – Међународни позоришни фестивал малих сцена. Најмлађи је позоришни фестивал у граду, основан 2006. године. Одржава се од 7. до 15. октобра сваке године на сцени Књажевско-српског театра. Организатор је Књажевско-српски театар.

Велики школски час – Одржава се 21. октобра у спомен на стрељање невиног становништва Крагујевца и околине 1941. године. Комеморативна свечаност се одржава од 1971. године крај Споменика стрељаним ђацима и професорима. За овај музичко-сценски догађај бирају се дела са пацифистичким порукама домаћих и страних књижевника, а извођачи су најпознатији глумци, солисти опере и хорови. Организатор је Спомен парк “Крагујевачки октобар”.

Октобру хододарје, ОКТОХ – Традиционалне камерне музичке свечаности посвећене крагујевачком октобру, које се одржавају од 1975. године. Млади уметници из земље и иностранства изводе дела угледних композитора. Одржавају се током октобра, у сали Прве крагујевачке гимназије и трају више недеља. Организатор је Спомен парк “Крагујевачки октобар”.

Међународни фестивал камерних хорова – Фестивал је основан 1996. године и одржава се бијенално. Концерти интернационалних хорова се одржавају у свечаној сали Прве крагујевачке гимназије, на платоу испред гимназије и у холу зграде Суда. Поред концерата у Крагујевцу, концертне представе се одржавају и у другим градовима Србије. Организатор је Академски камерни хор „Лицеум“.

Интернационални салон антиратне карикатуре – Изложба се организује бијенално. Позив се упућује карикатуристима широм света. Одржава се 20. октобра сваке непарне године у Галерији Народног музеја, у склопу крагујевачких Октобарских свечаности. После премијерног представљања у Крагујевцу, изложба наставља своју антиратну мисију по свету. Салон је покренут 1981. године, поводом четрдесете годишњице злочина у Крагујевцу који су нацисти починили 21. октобра 1941. године.

Богојављанско пливање за „Крст часни“ – Традиционална манифестација која се одржава 19. јануара, на Богојављење, на језеру у Шумарицама. Сваке године 33 учесника различитих година старости, углавном мушкараца, преплива раздаљину од 33 метара. Организатор је „СВЕБОР“ савез Србије а суорганизатор Градска туристичка организација „Крагујевац“.

Међународна изложба паса свих раса, ЦАЦИБ – Одржава се у априлу месецу у Великом парку. Традиционално добро посећена манифестација, која окупља велики број љубитеља паса из различитих делова земље и иностранства. Организатор је Кинолошко друштво “Крагујевац”.

Изложба птица и ситних кућних љубимаца – Одржава се првог викенда у новембру у сали Соколане, у Старој радничкој колонији. Организатор је Удружење љубитеља ситних животиња.

Ловачки вишебој- Трешњевак - Такмичење ловаца у гађању покретних и непокретних мета. Окупља ловце из различитих делова земље. Екипу чине три члана, који поред спретности у вожњи теренског возила, на три километара дугој шумској стази, морају да покажу и стрелачко умеће, на три пункта постављена дуж стазе.

Фића фест – Представља традиционално окупљање власника и љубитеља фића са простора бивше Југославије. Одржава се од 2005. године, средином октобра сваке године. Организатор је Клуб љубитеља фића.

Арсенал фест - Фестивал који се одржава половином јуна спаја модерне музичке правце, (reggae, dub, funky, alter rock, electro, indie, acid-jazz, world music...) уз бројне пратеће садржаје попут књижевних промоција, дебата, филмских и видео пројекција, клупских свирки, изложби итд. Организује се у амбијенталној целини „Кнежев арсенал“. Организатор је Дом омладине.

8.3. Значајни туристички локалитети

Табела 8.2. Преглед туристичких локалитета

Локалитет	Кратак опис	Локација
Амицин конак	Најстарија зграда у комплексу „Милошев венац“. Део Народног музеја. Затворен за посете	Старо градско језгро, центар града
Конак кнеза Михаила	Део Народног музеја са сталном поставком "Хладно и ватрено оружје са опремом у XIX веку"	Старо градско језгро, центар града
Галерија Народног музеја	Највећи изложбени простор Народног музеја намењен тематским музејским изложбама, изложбама савремене уметности и сталној поставци српског сликарства и скулптуре XX века	Старо градско језгро, центар града
Кућа проте Милоја Барјактаровића	Кућа из средине XIX века, припада Народному музеју. Стална изложбена поставка - Градски живот у Крагујевцу у другој половини XIX века	Шири центар града
Модерна галерија	Галеријски простор за изложбе из текућег уметничког стваралаштва	Центар града
Стара црква	Најстарија црква изграђена у ослобођеној Србији 1818. године	Старо градско језгро, центар града
Стара скупштина	Прва скупштинска зграда у ослобођеној Србији из 1859. године	Старо градско језгро, центар града, порта Старе цркве
Музеј „Стара ливница“	Зграда из друге половине XIX века у којој је смештен Музеј оружја	Старо градско језгро, центар града, у саставу фабрике „Застава оружје“
Гимназија	Једна од најмонументалнијих школских зграда подигнутих у Србији у XIX веку	Старо градско језгро, центар града
Књажевско српски театар	Зграда у којој је смештено прво позориште у Србији	Старо градско језгро, центар града
Споменик Шумадинцима	Споменик посвећен палим борцима ослободилачких ратова до 1918. године	Старо градско језгро

Локалитет	Кратак опис	Локација
Мали парк		
Градска тржница	Зграда прве затворене пијаце у Србији (и даље у функцији)	Старо градско језгро, центар града
Саборна црква	Прва црква израђена у византијско – романском стилу у ослобођеној Србији, саграђена 1884. У порти је седиште Шумадијске епархије	Центар града
Спомен парк „Крагујевачки октобар“	Меморијални комплекс на 352 хектара, са 33 хумке и 10 уметнички обликованих споменика	У широј градској зони, 2 км од центра
Музеј „21 октобар“	Импозантна зграда са сталном поставком посвећеном жртвама стрељаним 21. октобра 1941.	У широј градској зони, 2 км од центра, на улазу у Спомен парк
Акваријум „Крагујевац“	Први јавни акваријум у земљи	

Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Милошев венац – Комплекс обухвата зграде које својом архитектуром одражавају историјску слику града, из периода када је Крагујевац био престоница (1818-1841) па до почетка XX века. Милошев венац обухвата Стару цркву кнеза Милоша (саграђена 1818. године), зграду Старе скупштине, Амицин конак, конак кнеза Михаила (у којој је управа Народног музеја), зграду Крагујевачке гимназије, зграду Театра, зграду Градске тржнице и Споменик палим Шумадинцима. У непосредној близини је и историјско-технички музеј "Стара ливница".

Амицин конак је једина до данас сачувана зграда из комплекса Милошевог двора и у склопу је Народног музеја. Име је добила по управнику кнежевог двора Сими Милосављевићу – Паштрмцу, званом Амица (стриц). Амицин конак је саграђен 1818. године и репрезент је балканско-оријенталног стила. Конак је служио и за смештај момака који су сачињавали кнежеву пратњу, као и за прихватање нахијских кнезова и других виђенијих намерника приликом њиховог доласка код кнеза у Крагујевац.

Стара (Придворна црква) подигнута је 1818. године, на месту где је некад било гробље. Кнез Милош Обреновић, као ктитор овог храма, није жалио материјалних средстава, ангажујући најбоље мајсторе за градњу цркве. Црква је правоугаоне основе са полукружним певницама и олтарском апсидом. Посвећена је Силаску Светог Духа на апостоле. Задужбина кнеза Милоша реконструисана је неколико пута. Године 1829. први пут су зазвонила звона са ове цркве. Била је прва митрополитанска, катедрална и дворска црква у ослобођеној Србији. У њеној порти су прокламоване готово све важне одлуке за српски народ, хатишерифи, устави. Ту је одржана Сретењска скупштина 1835. године, на којој је донет Први српски Устав. Сва скупштинска заседања до 1859. године су одржавана у порти, а од тада у новоизграђеној скупштинској згради.

Зграда Старе скупштине се налази поред Старе цркве. Скупштинска зграда, која је до данас сачувана, подигнута је 1859. године, у време друге владавине кнеза Милоша Обреновића. Грађевина је временом претрпела извесне измене, али је у основи задржала првобитан изглед. Читавом зградом доминира пространа сала са стубовима која је служила за скупштинска заседања. У тој сали су доношене врло важне државне одлуке током XIX века, а 1878. године су прочитане одредбе Берлинског уговора, којима је Србија призната као независна држава.

Конак кнеза Михаила је саграђен 1860. године. Грађевина је европска, једносратна, грађена по узору на аустријски класицизам, скромна по габаритима и украсима. Главна фасада је украшена пиластрима, венцима и наглашеним главним улазом. Данас је у њој управа Народног музеја и музејска библиотека.

Зграда Крагујевачке гимназије, једна је од најмонументалнијих школских зграда подигнутих у Србији у XIX веку. Гимназију је основао кнез Милош 1833. године као прву у Србији док је зграду добила 1887. године. Грађена је у стилу академизма. Пројектант је непознат. Једна од учионица је претворена у Спомен учионицу, посвећену трагедији 21. октобра 1941. године.

Зграда Театра је изграђена 1928. године, за потребе првог позоришта у Србији. Књажеско српски театар је основао кнез Милош Обреновић 1835. године. Зграда је једносратна, са пирамидалном

кровном куполом. Испред зграде се налази споменик Јоакиму Вујићу, постављен поводом обележавања 150-те годишњице позоришта.

Зграда градске тржнице је саграђена 1828/29. године као најлепша пијачна хала у Србији, а једна је од првих покривених у тадашњој Европи. Стилски садржи елементе академизма и сецесије.

У близини Тржнице, у Малом парку налази се **Споменик палим Шумадинцима**. Аутор споменика је Антун Аугустинчић и откривен је 1932. године. Грађен је на крстастој основи, а на постаменту су четири групе фигура ливене у бронзи које су посвећене палим борцима у ратовима за ослобођење од 1804. до 1918. године. Из средине постамента издиже се стуб са статуом девојке на врху, која у руци држи круну.

Један од најстаријих индустријских објеката у Србији је **зграда Старе Ливнице**. Када је 1851. године Ливница премештена из Београда у Крагујевац, почела је изградња индустријског објекта. Садашња зграда је из осамдестих година XIX века. Грађена је по угледу на сличне индустријске објекте ове врсте у Немачкој и Француској. Зграда је историјски споменик и под заштитом је државе као културно добро. Данас се у њој налази **Музеј Стара Ливница**. Основан је 1953. године, као део фабрике Застава оружје.

Музеј поседује збирке оружја и опреме, машине и алата, архивске грађе, фотографија, ликовних предмета и збирку ордења, печата, пехара и медаља; заједно око 5800 предмета. Стална поставка музеја прати историјат крагујевачке војне фабрике од њеног оснивања 1853. године до 1973. године. Приказан је производни програм војне фабрике између два светска рата. После другог светског рата производња се наставља и окреће програму артиљеријског оруђа и оружја, а затим се прикључује и програм ловачког и спортског оружја чији примерци постоје изложени у музеју.

Спомен парк „Крагујевачки октобар“ налази се на простору на којем су немачки војници 21. октобра 1941. године стрељали неколико хиљада Крагујевчана. У спомен на жртве стрељања, читав простор Шумарица је претворен у Спомен парк, који се простире на 352 хектара. Спомен парк „Крагујевачки октобар“ основан је 1953. године и у њему се, крај Споменика стрељаним ђацима и професорима сваке године одржава манифестација „Велики школски час“. Кроз Меморијални комплекс води кружни пут дуг седам километара. Посетиоци могу да виде локације на којима се налази 30 масовних гробница и десет уметнички обликованих споменика:

- „Споменик бола и пркоса“, Анте Гржетић, 1959.
- „Споменик стрељаним ђацима и професорима“, Миодраг Живковић, 1963.
- „Кристални цвет“, Небојша Деља, 1968.
- „Камени спавач“, Јелица и Градимир Боснић, 1969.
- „Споменик отпора и слободе“, Анте Гржетић, 1966.
- „Сто за једно“, Нандор Глид, 1980.
- Спомен обележје народа Хрватске „Кругови“, Војин Бакић и Силвана и Јосип Сајсл, 1981.
- „Против зла“, Мигуел Ромо, 1991.
- „Споменик стрељаним Србима и Јеврејима“, Милорад Зорбић, 1991.
- „Споменик пријатељства“, Антон Стојку, 1994.

На улазу у Спомен парк подигнута је импозантна зграда Музеја “21. октобар” у чијој је архитектури наглашена симболика крагујевачке трагедије. Зидатући тридесет кула без прозора и врата архитекте Иван Антић и Иванка Распоповић указали су на безизлазност ненаоружаних грађана испред митраљеских цеви. Црвена цигла асоцира на проливену крв, тридесет три куполе – тридесет масовних гробница у Спомен парку и три у оближњим селима, а плексиглас на њиховим врховима представља последњи поглед жртава уперен ка небу. Основа музеја је урађена у облику крста, општехришћанског симбола страдања. У музеју се чувају потресни документи о 21. октобру 1941. године, поруке стрељаних грађана написане у последњим тренуцима живота, предмети, документа и фотографије нађене код њих.

Акваријум Крагујевац је својеврсна атракција у чијој се колекцији налази преко 600 биљних и животињских врста водених екосистема са свих простора Земље. То је први јавни акваријум у Србији основан 1999. године, као део Института за биологију Природно-математичког факултета.

У преко 300 акваријумских јединица које су изложене на површини од 200 м² могуће је видети рибе наших потока, река и језера (пастрмка, мрена, штука, смуђ, шаран, сом, кечига) и егзотичне тропске рибе. Осим риба, ту су и водоземци (жабе и даждевњаци), гмизавци (корњаче и змије), као и различите врсте бескичмењака (сунђери, дупљари, планарије, глисте, пијавице, пужеви...)

8.4. Манастири

Велики број манастира у непосредној близини, пружа могућност за развој верског туризма (манастири Благовештење, Никоље, Вољавча, Петковица, Денковац, Ралетинац, Саринац, Драча, Дивостин). Најстарије манастирске и црквене грађевине за које знамо потичу из последње деценије XIII и почетка XIV века, из периода владавине краља Драгутина. Међу њима је и Петковица у близини Страгара. Далеко већи број манастира у Шумадији настао је за време кнеза Лазара и његовог сина деспота Стефана. У непосредној околини Крагујевца најзначајнији су Благовештење, Вољавча, Никоље и Петковица у подножју Рудника, затим Денковац, Ралетинац, Саринац на подручју Великих Пчелица, Дивостин итд. Објекти су рађени у духу моравске архитектуре. Фреске и иконе одликује високи уметнички квалитет. У каснијем периоду, под Турцима, саграђени су манастири Грнчарица и Драча.

Ослобођење Србије од Турака под књазом Милошем Обреновићем, почетком XIX века, означило је почетак обнове и уређења средњевековних манастира. Овај посао настављен је током целог XIX века. Ојачана манастирска братства и сестринства градила су манастирске конаке, трпезарије и звонаре; ограђивали порте каменим зидовима, а цркве украшавали фрескама, иконама и другим уметничким предметима. Захваљујући напорима монаха и монахиња сви манастири примерно се одржавају и сваком посетиоцу је омогућено да види њихову велику историјску, духовну и уметничку вредност.

Манастир Благовештење

У подножју планине Рудник, недалеко од Страгара налази се манастир Благовештење. Заснован је крајем XIV века у време кнеза Лазара, а изграђен је око 1400. године. Ктитор је непознат. Током прве половине XVIII века у манастиру је постојала монашка школа. Године 1791. почела је обнова запустелог манастира. Монаси брину и о оближњем манастиру Вољавча. За време Карађорђа, конаци манастира служили су као барутане. Манастир је рушен и обнављан током векова, да би потпуно био обновљен у XX веку. У њему су боравили Карађорђе, Јоаким Вујић, Феликс Каниц...

Стара црква Благовештења потиче из XIV века и посвећена је Благовестима Пресвете Богородице. То је скромна једнобродна грађевина са ниском полукружном апсидом на источној страни. Црква је скромно зидана од кречњака са мирном и једноставном фасадом без декоративних елемената. Кров је двосливан покривен дрвеном шиндром. Припрата је знатно већих димензија. Звоник је квадратне основе зидан масивно.

Зидно сликарство Благовештењске цркве је високог уметничког квалитета. Делимично су очувана два слоја живописа; старији с краја XIV века, преко кога је првих деценија XVII века нанет нови живопис. На источном зиду припрате очувана је монументална композиција „Страшни суд“. На иконостасу се истиче велики дуборезни крст из прве половине XVII века. На њему је насликано велико Распеће Христово са Богородицом и апостолом Јованом.

Манастир Вољавча

Манастир Вољавча налази се на североисточним обронцима Рудника, недалеко од Страгара, око 30 км од Крагујевца. По предању потиче из XI века. Обновљен је 1430. године када је саграђена црква посвећена Архангелу Михаилу. Ктитор је нижи властелин Михајло Кончиновић, господар ових крајева за време деспота Стефана Лазаревића. Манастир је под Турцима често био рушен и паљен. Обновљен је први пут 1551. године, али је коначни изглед добио 1838. године подизањем куле звонаре. Има два, веома стара, конака и оградни зид. У манастиру је одржано прво заседање Правитељствујућег совјета 1805. године, односно прве српске владе.

Црква манастира Вољавча је триконхална грађевина засведена полуобличастим сводом, са куполом изнад централног простора. Апсида и бочне певнице су споља и изнутра полукружне. Црква је скромних димензија, рустично зидана, без декоративне орнаментике и архитектонске

пластике. Грађена је од ломљеног камена, са малтерисаним, мирним фасадама. Уз северни зид цркве (споља) је плоча испод које је сахрањена лобања српског јунака Танаска Рајића. Источно од цркве налази се конак у коме је одржано заседање Правитељствујушћег совјета. Зграда је подигнута 1765. године и спада у ред најзначајнијих и најстаријих манастирских конака у Србији. Припада типу моравске народне архитектуре.

Манастир Петковица

На благим обронцима Рудника, недалеко од Страгара, изнад сребрничке реке налази се манастир Петковица. Од пространог манастирског комплекса са низом грађевина, очувана је делимично црква посвећена Светим Арханђелима Михаилу и Гаврилу са припратом, стара некропола и делови оградног зида. Манастир је настао највероватније крајем XIII века, а у време владавине краља Драгутина. На то указује фреско-сликарство које, по неким стилским особинама, посебно палеографским одликама натписа, припада последњој деценији XIII века.

Недалеко од Петковице, 2 км уз реку су остаци великог утврђења Сребрнице. После слома српске државе 1459. године црква је, због близине утврђеног града Сребрнице, заједно са њим спаљена и опустела. Манастир је обновљен и освећен 2004. године.

Црква је скромних димензија, правоугаоне основе, са полукружном олтарском апсидом. Припрата је дозидана крајем XIV века, западно од цркве. Правоугаоне је основе и замишљена је као двоспратна кула са звонаром на врху. Уз јужни зид цркве је био мали параклис.

У цркви и припрати налазе се остаци два слоја живописа. Остаци старијег слоја су из последњих деценија XIII века. Из овог периода очувано је попрсје Христа Пантократора у лунети, изнад улаза из припрате у наос. Ово сликарство је дело врсног сликара и доброг познаваоца византијског сликарства. Млађи слој је настао крајем XIV века.

Манастир Драча

Према народном предању, постанак манастира доводи се у везу са светогорским испосником Јовом (из XIV или XV века), који је као подвижник неко време живео и умро на територији села Прекопеча. На самрти је оставио аманет, да се његово тело пренесе на Свету Гору. Кола са телом су кренула, али само до места где се данас налази манастир Драча. Даље нису могла да наставе пут, па је ту сахрањен монах и подигнут манастир.

Манастир је смештен у котлини Драчке реке, на падинама брда Рујевица, десет километара западно од Крагујевца. Црква посвећена Светом Николи подигнута је 1734. године, а ктитор је обер-капетан Станиша Марковић Млатишума. Приликом истраживања у цркви су нађени трагови старијег слоја фресака, па се са сигурношћу може тврдити да је Млатишума манастир само обновио и поново живописао.

Црква припада моравској архитектури. Основа је издуженог облика, са јасно израженом припратом, наосом и олтарским простором. Изнад централног простора издиже се осмострана купола. Црква је са свих страна украшена правилно исклесаним пешчаром жућкасте боје, који се смењује са опеком, што даје веома сликовит ефекат. У XIX веку, са западне стране дограђен је барокни звоник.

Живопис је веома добро очуван и потиче из 1735. године. Сматра се једним од најбољих зографских дела XVIII века, јужно од Саве и Дунава. Иконостас се састоји од 36 икона и припада почетку XIX века.

Поред цркве у манастирској порти, налазе се два конака саграђена у прошлом веку. То су једноспратне грађевине, зидане у народном стилу. У њима се чува манастирска архива и библиотека, са бројним документима и књигама из XVIII и XIX века.

У манастирској порти, поред самога храма, налази се неколико гробова, међу којима и гроб Јована Димитријевића Добраче, српског вође у боју на Љубићу 1815. године, као и гроб Јована Вукмановића, брата кнегиње Љубице.

Манастир Дивостин

Манастир Дивостин, посвећен Благовестима, налази се у истоименом месту, шест километара удаљен од Крагујевца. Од свога оснивања био је женски манастир, због чега је назван Дивостин (дијевин стан). Једно предање казује да манастир потиче из времена Византијског царства, а друго, да је настао у време деспота Стефана Лазаревића, на почетку 15. века. Од Турака је страдао више пута. Током Другог светског рата дивостинска црква је напукла, што није могло да се статички санира па је срушена и на истом месту је саграђена нова 1969. године. Основа цркве је у облику триконхоса, са јако издуженим главним бродом. Засведена је полуобличастим сводом и куполом изнад централног наоса.

На западној страни је масивни торањ. Црква је завшена и освећена 1974. године, а живописана 1980. године. Манастир Дивостин ужива на далеко поштовање нашег народа. Веровање народа је да је код манастира погребен један светитељ и да извор познат у народу као Светиња исцељује.

Манастир Саринац

Недалеко од Великих Пчелица, на малом платоу изнад Дуленске реке, налази се обновљени манастир Саринац. Према предању настао је крајем XIV века, непосредно после Косовске битке, али су од првобитних грађевина остали само нејасни трагови темеља. Обнова је новијег датума, почела је 1996. године и још увек траје.

Манастир Ралетинац

На шумовитим обронцима Кременца, недалеко од села Велике Пчелице, налази се манастир Ралетинац, посвећен Светим Апостолима. Нема поузданих података када је настао. Према народној традицији, подигнут је почетком 15. века као испосница оближњег манастира Денковца. По другом предању, манастир је задужбина извесне Рале, једне од три кћери непознатог српског племића који је погинуо у Косовском боју. По том предању и по именима ове три девојке, Рале, Дене и Саре – сазиране су три цркве на подручју Великих Пчелица. Ове светиње су по њиховим именима назване: Ралетинац, Денковац и Саринац.

Ово предање је и данас живо, а 1940. године, сликар Јанко Брашић из Опарића, насликао је у манастирској трпезарији три побожне сестре, међу којима је и Ралетина. Најстарија црква није сачувана. Све до 1870. године, манастир је био у рушевинама, а тада је манастирску цркву почео да обнавља трговац Јован Ракић. На старом црквишту подигао је богомољу и конак. Нешто касније (1893.), постављен је иконостас, а потом президана припрата и изграђени конаци. Коначно уређење – обнова манастира завршена је 1977. године.

Црква има изглед једнобродне грађевине правоугаоне основе, са полукружном олтарском апсидом. Засведена је полуобличастим сводом. Кров је двосливан. На фасади су велики лучни отвори. Изнад припрате је мали квадратни звоник.

Манастир Денковац

Најстарији писани запис говори да се манастир Денковац првобитно звао „Северин“ и помиње се у турском попису из 1530. године. Денковац је био утврђени манастир са високим каменим зидом. Многе приче и предања речито говоре о угледу и значају Денковца у овом делу Србије. Претпоставља се да је био активан до XVII века, када је уништен и расељен, а обнова је почела тек 1965. године.

Црква је посвећена Успењу Пресвете Богородице. Грађена је у моравском стилу као триконхос са омалтерисаном и жуто окреченом фасадом. Кров је полуобличаст, покривен бакарним лимом.

8.5. Смештајни капацитети

У Крагујевцу је деведесетих година постојало 3 хотела, који су и данас објекти са највећим смештајним капацитетима. Од средине деведесетих отворено је више приватних пансиона и вила са мањим капацитетима и нижим категоријама. Гледајући категоризацију постојећих објеката можемо закључити да су сви смештајни објекти са две или три звездице, значи хотели ниже категорије. Ипак, сви су са уређеним, реновираним собама и садржајима који прате потребе савременог туристе.

Преглед расположивих смештајних капацитета на територији града Крагујевца дат је у следећој табели.

Табела 8.3. Преглед расположивих смештајних капацитета

Назив установе са локацијом	Врста установе (хотел/мотел)	Категорија	Број соба			Број апартмана	Број кревета
			Једнокреветне	Двокреветне	Трокреветне		
Женева лукс	хотел	****	4	2	/	6	41
Крагујевац	хотел	***	49	56	/	7	180
Шумарице	хотел	***	57	41	/	5+1	157
Зеленгора	хотел	***	12	14	/	2+1	69
Стари град	хотел	**	13	10	2	1	52
Женева	хотел	**	/	8	3	2	33
Анђелика	гарни хотел	***	/	14	/	/	28
Лама	гарни хотел	***	/	8	2	1	22
Пресидент де лукс	гарни хотел	**	9	/	/	2	28
Ројал	гарни хотел	**	/	4	4	1	20
Три О	гарни хотел	**	10	13	/	/	32
Радовић	гарни хотел	**	3	4	/	/	15
Вила 118	преноћиште	/	1	7	/	/	15
Вила Лазаревић	преноћиште	/	2	9	3	/	26
Вила Амазон	преноћиште	/	/	5	/	1	12
Albergo Desenzano Dell Garda	преноћиште	/	/	5	3	2	16
Wind Mill	преноћиште	/	/	3	/	/	6+1
Меркур*	преноћиште	/	/	2	/	/	15
Дедиње	преноћиште	/	/	/	/	16	42
Александра	преноћиште	/	/	/	/	3	7
Ива Шоп	преноћиште	/	/	/	/	2	8
Каћа	преноћиште	/	/	4	1	1	11

*1/4-2 - четворокреветне собе

Извор: Градска туристичка организација „Крагујевац“

Хотел „Женева лукс“ је новосаграђени објекат, удаљен око 800 метара од центра града и око 500 метара од аутопута. Пружа услуге смештаја у луксузно опремљеним собама и апартманима. Намењен је гостима пословног, конгресног и породичног туризма. Хотел поседује ресторан и организује семинаре, предавања, пословне ручкове, модна дешавања и разне друге свечаности.

Хотел „Крагујевац“ је смештен у строгом центру града, у пешачкој зони, недалеко од нулте тачке града. Пружа услугу смештаја у једнокреветним, двокреветним и трокреветним собама и луксузно опремљеним апартманима. Располаже угоститељским, рекреационим делом и осталим пратећим садржајима који су потребни за угодан боравак, забаву и одмор.

У оквиру комплетног реновирања, хотел је проширио капацитете за одржавање конгреса и семинара, а изграђени су и ресторан видиковац, панорамски лифт и други додатни садржаји.

Хотел „Шумарице“ је лоциран у очуваној природи и тишини листопадне и четинарске шуме, унутар Спомен парка у Шумарицама. Саграђен је у традиционалном стилу шумадијске архитектуре. Удаљен око три километра од центра града представља идеално место за одмор, рекреацију, али и за пословне сусрете, семинаре, конгресе, спортске припреме, породична славља.

Хотел „Зеленгора“ је здање очуване лепоте прошлих времена и духа. Налази се у строгом градском језгру, спајајући две изузетно динамичне пешачке зоне у којима се одвија интензиван друштвени и пословни живот града. Један је од најстаријих хотела у Србији, са традицијом дугом

преко 120 година. Погодан је пре свега за боравак пословних људи. У склопу хотела, налази се ексклузивни ресторан италијанске и националне кухиње.

Хотел „Стари Град“ смештен је у центру града, у близини пословних и тржних центара, централних пешачких зона, јавних и културно-историјских установа и објеката. Располаже једнокреветним, двокреветним и трокреветним собама и рестораном "a la carte".

Хотел „Женева“ се налази у ужем центру града, недалеко од Клиничког центра. Пружа могућност смештаја у апартманима, једнокреветним и двокреветним собама. У склопу хотела је и сала за организацију различитих свечаности.

Гарни хотел „Анђелика“ се налази се у ужем центру града, недалеко од Клиничког центра. Туристима и пословним људима омогућава брзу и лаку комуникацију са историјским и пословним језгром града.

Гарни хотел „Лама“ је лоциран у мирном и тихом делу града, у насељу Сушица. То је мали хотел, са пространим и укусно уређеним собама, и пространом баштом, погодан за туристе који траже комфор и породичну атмосферу.

Гарни хотел „Президент де лухе“ се налази се у центру граду, недалеко од јавних и културних објеката. Располаже са 9 пространих апартмана и соба. Намењен је за смештај пословних људи, мањих туристичких тура, породица, спортиста.

Гарни хотел „Ројал“ се налази у близини центра града, у насељу Мала Вага, недалеко од Тржно-пословног центра „Плаза“. То је мали објекат, са 7 соба, замишљен као место за боравак и одмор пословних људи, али и других категорија посетилаца.

Гарни хотел „Три О“ налази се на свега 100 метара од аутобуске и железничке станице и недалеко од центра града. Смештен је унутар комплекса истоименог предузећа, у згради бивше штампарије „Никола Николић“. Поседује 23 собе. Осим основне услуге, ноћења са доручком, на захтев госта организују се и додатне услуге.

Гарни хотел „Радовић“ се налази на главном путу правца Крагујевац – Горњи Милановац, у насељу Шумарице. Далеко од градске гужве, представља одлично место за одмор.

Вила „118“ налази се у мирном делу града, на 500 метара удаљености од базена и на 2 километра од „Шумадија сајма“.

Вила „Лазаревић“ налази се у центру града, недалеко од главне поште. Смештена је на веома мирној локацији и представља идеално место за одмор.

Вила „Амазон“ се налази у самом центру града, у непосредној близини Саборне цркве. Представља идеално место за пословне људе и путнике у транзиту.

Преноћиште „Albergo Desenzano Dell Garda“ налази се у ширем центру града, недалеко од ТЦ „Плаза“. Смештено у мирном делу града, преноћиште „Desenzano“ нуди могућност савршеног одмора уз све погодности које може да пружи један објекат тог типа.

Преноћиште „Wind Mill“ се налази у ширем центру граду, на 150 метара од Великог парка и градских базена. За непуних 10 минута шетње, може се стићи до Спомен парка „Шумарице“.

Преноћиште „Меркур“ представља идеално место за смештај људи који су на теренским пословима у граду, спортиста и осталих посетилаца.

Преноћиште „Дедиње“ се налази на магистралном путу Крагујевац – Краљево, на 4 километра од центра града.

Преноћиште „Александра“ се налази у самом центру града, на додиру историјског и пословног језгра града.

Преноћиште „Ива Шоп“ се налази у самом центру града, на додиру историјског и пословног језгра града.

Преноћиште „Каћа“ се налази у индустријској зони, у близини аутобуске и железничке станице.

Ресторани

Ресторан Ловац се налази у строгом центру града у згради „Денин конак“ подигнутој двадесетих година XIX века, која је под заштитом државе. То је била приватна кућа Недељка Стојковића Дене, познате личности из прве половине XIX века, блиског сарадника кнеза Милоша Обреновића. Укућа је у основи сачувала првобитан изглед. На спрату куће се налазе канцеларије Ловачког удружења „Шумадија“, а подрум је претворен у ресторан пријатног изгледа. Нуди широк избор специјалитета ловачке као и домаће кухиње. Екстеријер је у духу старог Крагујевца, док је ентеријер више у ловачком духу, а атмосферу употпуњује оркестар који свира староградску музику.

Ресторан Певац удаљен је неколико километара од центра града, у мирном амбијенту у насељу Виногради. Нуди широк избор домаће кухиње и специјалитете са роштиља. Посебну драж овом ресторану даје његова комфорна башта високе естетске вредности.

Ресторан Лађа француска се налази у центру града. У пријатном амбијенту ресторана послужују се јела из националне кухиње и специјалитети са роштиља..

Ресторан Палас налази се у насељу Аеродром у непосредној близини Виле 118. Одликује га велики и раскошни амбијент са понудом заснованом на бројним националним кухињама из разних крајева света. У саставу ресторана налази се респектабилан вински подрум са висе од 100 врста најбољих вина.

Ораница "Woodland" лоцирана је на језеру у Шумарицама и својом атрактивношћу пробија се у ред најомиљенијих места за излазак у Крагујевцу. У току летње сезоне посебно је актуелан, мада и током зиме пријатан амбијент и староградска музика привлаче велики број гостију.

Престоница налази се у најужем центру града. У себи чува дух старе српске престонице и у складу са тим на менију се налазе права српска традиционална јела, од домаће погаче, преко пројанице до јагњетине и телетине испод сача.

Палисад је лоциран у насељу Шумарице, поред Музеја "21. Октобар". Пријатан и миран амбијент ресторана представља праву малу оазу, иако је на свега пар минута вожње од самог центра града. У понуди су сва јела домаће кухиње као и специјалитети испод сача.

Печењара „Код Милутина“ се налази у насељу Аеродром, а постоји већ 25 година. Специјалитет куће представља печење са ражња, јагњетина и прасетина, чорбе и остали специјалитети националне кухиње.

Ловачки састанак „Палигорић“ је најстарија кафана изграђена средином XIX века која је и данас у функцији. Одувек је важила за мераклијску и гурманску кафану. Многе угледне личности биле су њени гости. Пространа и лепа башта, у хладу старих стабала и на раскршћу две улице, Војводе Путника и Војводе Мишића. Због промене власничке структуре у плану је преуређење којим треба да јој се врати стари сјај.

Табела 8.4. Остварене посете

Година	Домаћи туристи			Страни туристи		
	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења	Број посета	Број ноћења	Просечан број ноћења
2007	12.830	28.938	2,25	7.543	16.165	2,14
2008	15.710	40.952	2,60	7.795	18.905	2,42
2009	14.554	30.583	2,10	9.684	22.825	2,35
2010	16.599	32.464	1,95	10.449	23.231	2,22
2011	16.778	39.828	2,37	13.895	44.819	3,22

Извор Републички завод за статистику

8.6. Туристичка инфраструктура

Током протекле две године урађен је Пројекат, прикупљене су све дозволе и постављена је **туристичка сигнализација** на путевима првог и другог реда. У складу са Програмом постављања туристичке сигнализације на подручју града Крагујевца обележене су културно-историјске, природне, спортске и друге знаменитости, институције од јавног значаја итд. Постављене су табле доборошлице, туристичке путоказне табле, стреласте туристички путокази и знакови за усмеравање туриста у пешачким зонама. До краја године на пет локација треба да буду постављене инфо табле, тј туристичке мапе града, Милошевог венца и Спомен парка Шумарице, као и интерактивни излог.

Туристички информативни центар се налази у центру града, на платоу некадашње Робне куће. Основна функција ТИЦ-а је прикупљање и пружање информација о граду и његовим знаменитостима, смештајним и угоститељским објектима и њиховој понуди, културним, забавним, спортским и другим дешавањима. Такође, за потребе туриста запослени у ТИЦу резервишу смештај у хотелима и сеоским домаћинствима и организују разгледање града и околине. У Водичкој служби тренутно су 2 туристичка водича запослена у ГТО „Крагујевац“. У ТИЦ-у постоји и сувенирница која има богату и разноврсну понуду сувенира и предмета домаће радиности, са обележјима града, Шумадије и Србије. У продаји су и туристички водичи, монографије, брошуре, туристичке и саобраћајне карте, разгледнице. Поред сувенира, постоји и галерија слика.

Градска туристичка организација „Крагујевац“ припрема и штампа информативно-пропагандни материјал о граду. Тренутно су у понуди проспекти: Град Крагујевац (на српском, енглеском, немачком, италијанском, француском језику), Манастири у околини Крагујевца (на српском, енглеском, немачком, италијанском, француском језику), Сеоски туризам, Верски туризам Централне Србије (на српском и енглеском језику), Мини туристичка мапа града, Лов и риболов у околини Крагујевца, ТИЦ инфо флајер (на српском).

Водич за сада не постоји, у плану је израда цепног водича, двојезичног, за град и околину. Туристичка карта – урађена је експанда картица – мини мапа ширег центра града са туристичким знаменитостима и угоститељским објектима. Постоје и разгледнице града и Шумадије. Од филмова, у продаји постоји ДВД „Крагујевац у свему први“, на више језика и филм о понуди сеоског туризма „Удахните Шумадију пуним плућима“, на српском и енглеском језику.

9. Култура

Као прва престоница модерне Србије и завичај њене културе, у коме је настала већина националних културних институција од прве Књигопечатње (штампарије) и првих новина, преко првог оркестра (Књажеско-србске банде) и заметка музеја до првог националног позоришта (Књажеско-србске банде), чију традицију баштине данашње градске установе културе, Крагујевац има посебну одговорност да чува, негује и развија културну традицију. Овај сегмент има национални значај.

Други значајан елемент одговорности према култури извире из њене улоге у подизању свести становништва ради пуног разумевања процеса обнове, успостављања и демократског учвршћивања реформисане Србије. При томе култура има изузетну улогу у препознавању и реafirмисању основних вредности на којима почива демократско друштво, као и према ослобађању стваралачких потенцијала. Култура се такође налази у корену отворености једне средине, а наш град по својој традицији и актуелној пракси је управо таква средина, у неговању толеранције, дијалога и разумевања. Овај сегмент има локални, регионални и национални значај.

Трећа улога културе у локалној заједници је стварање пожељног амбијента за живот и рад у овдашњој средини, која ће повратно утицати на инвеститоре, стручњаке и туристе да за своју дестинацију одаберу баш Крагујевац. Овај сегмент је развојног карактера и има превасходно локални значај са националним предзнаком.

Четврта улога културе је очување завичајног и националног идентитета, кроз препознавање и афирмацију вредности које су издржале пробу времена и показале се вредним и подстицајним и у данашње доба, као прилог културни различитости на којима почива европска цивилизација.

Пета функција културе лежи у потреби да укупно своје становништво, посебно децу и младе, упозна и идентификује са градом, његовом прошлoшћу и значењем у националној историји, како би били мотивисани да чувају и развијају његове основне вредности.

Крагујевац је препознао сва ова значења културе и кроз изградњу инфраструктуре установа, подршку невладином сектору и очување или покретање манифестација и програма утемељеног садржаја и значења и широку међународну сарадњу са градовима партнерима у области културе, поставио добре темеље њеном развоју и програмском унапређењу. Они се огледају и у чињеници да је Крагујевац град који је први у Србији институционално донео Стратегију развоја културе као подлогу и путоказ за развој ове области.

Оно што је за будући развој културе битно, јесте разумевање у локалној самоуправи њеног значења као развојног ресурса и у изазовима економских криза и рецесија очување њене позиције у градским развојним програмима.

9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу

Табела 9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу

Назив институције	Место	Врста институције	Опис делатности	Година оснивања
Народни музеј	Крагујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1949.г.
Дом омладине "Крагујевац"	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, уметн. и књ. стваралаштво	1997.г.
Књажевско српски театар	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	1835.г.
Позориште за децу Крагујевац	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност	2003.г.
Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Установа културе	Делатност библиотека	1866.г.
Спомен парк "Крагујевачки октобар"	Крагујевац	Установа културе	Делатност музеја, галерија и збирки	1953.г.
Центар за нег.град.култ. "Абрашевић"	Крагујевац	Установа културе	Сценска уметност, уметн. и књ. стваралаштво	2006.г.
Завод за заштиту споменика културе	Крагујевац	Установа културе	Заштита културних добара, непокр. и др. знаменитости	1966.г.
Историјски архив Шумадије	Крагујевац	Установа културе	Делатност архива	1970.г.
Музички центар	Крагујевац	Установа културе	Дел. уметничких установа	2009.г.
Студентски културни центар	Крагујевац	Установа културе	Остало образовање	1984.г.

Извор: Локална самоуправа

9.2. Преглед споменика културе

Табела 9.2. Преглед споменика културе

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Стара црква- Крагујевац	Уз саму, десну обалу реке Лепенице, као део старог Милошевог двора.	Изграђена 1818.год, као задужбина Милоша Обреновића. Иконостас је дело дворског сликара кнеза Милоша, Јање Молера. Звоник је дело Јована Илкића.	Велики значај „Сл.гласник“ бр.14/79 Р 1410 од 26.09.58. ЗЗНП СК Б
Кнез Михаилов конак – Крагујевац	Део музејског простора, а смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Зград је подигнута половином деветнаестог века, са одликама грађанске архитектуре тога доба.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р.447 од 28.10.47 ЗЗНП СК БГ
Стара ливница са великим димњаком и ковачницом – Крагујевац	У простору фабрике оружја и аутомобила, на платоу	Обе грађевине су прве те врсте подигнуте у Србији. Реч је о индустријској архитектури из 1882. године.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р 309/53 од 29.04.53 ЗЗНПСК БГ
Зграда звана "Амицин конак" – Крагујевац	Део музејског простора, а смештен на левој обали реке, као део некадашњег Милошевог двора.	Саграђен 1818. године, Првобитно је носио назив Момачки конак да би касније био назван Амицин, по домостројитељу Сими Милосављевићу-Паштрмцу. Рађен у балканско-орјенталном стилу.	Велики значај "Сл. гласник" бр.14/79 - Р 446/47 од 28.10.47 ЗЗНПСК БГ
Зграда Туцаковића у ул.Кнеза Михаила бр.11 – Крагујевац	Смештена је непосредно уз улицу данас Кнеза Михаила, на самом почетку исте.	Настала у првој половини деветнаестог века и у њој је живео војвода Петар Туцаковић. Грађена у бондрук систему.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 107/1 од 26.04.71 ЗЗСК КГ
Кућа Светозара Марковића у ул. Светозара Марковића бр.23 - Крагујевац	Кућа се налази на наведеној адреси, у врло лепом окружењу	Подигнута у првој половини деветнаестог века, као кућа проте Милоја Барјактаревића, а утврђена за културно добро. Категоризација је урађена на основу тога што је у њој живео од 1873. до 1875. Светозар Марковић.	Изузетан значај "Сл.гласник" Бр. 14/79 Р 69/48 од 17.01.48. ЗЗНПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.5 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Зград је подигнута у првој четвртини 19. Века. Подигао је Сима Милосављевић-Паштрмац, познат као Амица.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 66/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.19 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси	Подигнута је у првој половини XIX века. Припадала је кнезу Недељку Стојковићу-Дени, политичару и миљенику кнеза Милоша. Сврстава се у ред највреднијих грађевина подигнутих у време кнеза Милоша.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 67/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ
Кућа у ул. Светозара Марковића бр.17 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Грађевина припада типу симетричних зграда за становање из прве половине деветнаестог века	Утврђено културно добро-споменик културе Р 68/48 од 17.01.48 ЗЗНПСК БГ
Гимназија – Крагујевац	Смештена је на великом платоу, познатом као Бачки трг	Подигнута је у другој половини XIX века, од 1885. до 1887. године. Једна од најстаријих школских зграда у Србији. Припада стилу академизма.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај Р 209/1 од 19.05.70. ЗЗСК КГ
Зграда у ул. Главна бр.121 – Крагујевац	Смештена је у центру града, у оквиру ПКИЦ "Старо градско језгро крагујевца"	У овој згради је била смештена Крагујевачка друштвена штампарија, од 1873-1875, где је Светозар Марковић штампао "Јавност" и "Ослобођење".	Утврђено културно добро-споменик културе Р 956/49 од 11.06.49 ЗЗНПСК БГ
Зграда окружног суда и начелства- Крагујевац	Смештена на тргу у центру града	Подигнута у периоду од 1902/04, у духу еkleктичког академизма. Пројектовао је архитекта Никола Несторовић.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" бр.14/79 - изузетан значај Р 125/1 од 5.05.69. ЗЗСК
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.9 – Крагујевац	Кућа је смештена на овој адреси и служи за породично становање	Познатија као кућа др. Илије Коловића. Типична грађевина српске чаршије са почетка деветнаестог века.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 106/1 од 5.03.71 ЗЗСК КГ
Стара школа у Крагујевцу – задужбина Милована Гушића	Смештена у улици Милована Гушића број 12	Подигнута као задужбина Милована Гушића, трговца, 1893.год. у стилу грађанске архитектуре.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 21.04.97 О 633-1167/97-14 Од 9.04.97 Влада РС

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Бетонски пешачки мост преко Лепенице	Повезује две обале, које спајају Стару цркву и део око Народног музеја	Подигнут је 1927. године, на месту старог дрвеног моста, који је повезивао двор кнеза Милоша. На средини моста је уклесана година градње.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-002 Влада РС Од 18.06.97
"Бубањ чесма" у Крагујевцу	Смештена је у непосредној близини Бубањ језера	Чесма је служила за напајање водом још у турско доба. Данашњи изглед је добила 1922. године.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-002 Влада РС Од 18.06.97
Лучни мост бр.1 преко Лепенице у Крагујевцу	Налази се испред управне зграде "Застава"	Изграђен је 1923. године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-014 Влада РС Од 18.06.97
Лучни мост бр.2 преко Лепенице у Крагујевцу	Смештен у центру града, на тргу Народног фронта и спаја две обале	Изграђен је 1923. Године по нацрту инж. Васе Новичића. Лучног је облика.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-015 Влада РС Од 18.06.97
Кућа у ул. Крагујевачког октобра бр.116 – Крагујевац	Налази се у центру града, у непосредној близини Саборне цркве.	Потиче са почетка XX века. Угаона је зграда са подрумом и приземљем.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 26.06.97 О 633-2231/97-026 Влада РС Од 18.06.97
Водоторањ- Крагујевац	Налази се на потезу ка периферији, поред надвожњака који спаја центар града са насељем Бресница.	Редак је пример индустријске архитектуре са краја деветнаестог века. Смештен поред пруге.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-22 Влада РС Од 08.08.97
Зграда у ул. Светозара Марковића бр.69 – Крагујевац	Налази се на поменутој адреси и у њој је смештен Медицински факултет.	Саграђена после Првог светског рата као интернат. Подигнута је у еклектичном духу.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-23 Влада РС Од 08.08.97

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Управна зграда болнице – Крагујевац	Поред главног улаза у болнички круг	Подигнута је између два рата, са фасадом без украса. Садржи високо приземље подрум и спрат	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-11 Влада РС Од 08.08.97
Зграда железничке станице – Крагујевац	Налази се на железничкој станици	Саграђена је 1886. године, када је овај крак пруге отворе. Декорисама је украсима од опеке. Саграђена по строгим условима железничке архитектуре.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 05.09.97 О 633-3153/97-9 Влада РС Од 08.08.97
Споменик палим Шумадинцима – Крагујевац	У близини Лучног моста број 1 и пијаце	Дело је вајара Антуна Аугустинчића из 1932. године. Статуа девојке је израђена од бронзе. 1990. године, враћена је круна у десну руку, уместо ловоровог венца.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 27.07.01 О 633-6872/2001 Влада РС Од 17.07.2001.
Кућа легат сликарке Љубице Филиповић - Крагујевац	У улици Танаска Рајића у близини Великог парка	Зграда подигнута између два рата као простор за становање. У њој је живела сликарка Љубица Филиповић коју ју је заветовала граду.	"Сл. гласник" Бр. 17.07.01 О 633-6872/2001-2 Влада РС Од 27.07.2001.
Ватрогасни дом – Крагујевац	У самом центру града у оквиру "Старог градског језгра"	Саграђена је 1933. године, као задужбина породице Радојковић. 1936. године је предата на коришћење Добровољној ватрогасној дружини. Монументална угаона зграда	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 27.07.01 О 633-6872/2001-3 Влада РС Од 17.07.2001.
Зграда Дечије библиотеке – Крагујевац	У улици Милована Глишића	Зграда је подигнута 1935/36. године, као породична кућа и легат професора музике Јована Ђ. Мирковића. Данас служи као зграда Дечје библиотеке.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 17.07.01 О 633-6872/2001-4 Влада РС Од 27.07.2001.
Црква Успења Богородице – Крагујевац	У самом центру града, на месту некадашњег гробља	Подигнута по пројекту Андреје Андрејевића у периоду од 1869/84. године. Иконостас је дело Андрије Биценка, 1926	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. гласник" Бр. 108/16 од 6.12.2005.

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Манастир Драча – Драча, Крагујевац –	Налази се у истоименом селу	Црква је добила данашњи изглед у XVIII веку, захваљујући Станиши Млатишуми. Црква је облика триконхоса са полукружним апсидама. Изузетно ретко, очувано сликарство се у њој налази	'Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај Р 700/55 од 11.06.1955. ЗЗНПСК БГ
Манастир Благовештење Рудничко – Страгари, Крагујевац	Смештен недалеко од Страгара, на обронцима Рудника и густе шуме	Саграђен крајем XIV века, у доба кнеза Лазара. Ту је радила једна од најстаријих школа у Србији. Постоје фрагменти фресака из XIV века.	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај ЗЗНПСК БГ Р 1191/49 од 9.07.1949
Манастир Вољавча – Страгари	Смештен недалеко од Страгара, на обронцима Рудника и густе шуме	Почетком XV века је подигао властелин Михајло Кончиновић. Током 1805. године била је седиште Правитељствујушчег совјета. Постоје и два конака у склопу комплекса	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај ЗЗНПСК БГ Р 453/49 од 18.03.1949
Рушевине зване "Црквине" – Петковица, Страгари	Налази се на 4 километара од Страгара	Данашња црква је потпуно реконструисана, а сматра се да је постојала црква још у XIII веку. Постоје и остаци живописа	"Сл.гласник" Бр. 21/83-велики значај Р 962/3 од 18.12.49 ЗЗНПСК БГ
Црква Светог Николе – Рамаћа, Крагујевац –	У селу Рамаћа на десетак километара од Страгара	Датира са краја XIV века. Обнову је извршио С.М.Паштрмац. Припрата је урађена на темељима старе. Живопис је благо XIV века.	" Сл. Гласник" Бр. 14/79-велики значај Р 699/55 од 11.06.55 ЗЗНПСК БГ
Собрашице – Лужнице, Крагујевац	У центру села Лужнице, у црквеној порти	Реч је о родопским трпезама постављеним у порти.Грађене су у бондруку, од тесаних греда. Јединствен очуван пример народног градитељства	"Сл.гласник" Бр. 14/79-изузетан значај Р 54/1 од 20.03.1968.
Кућа В. и М. Павловића – Дулене, Крагујевац	У селу Дулене	У овим зградама браће Павловић, 1941. године су били смештени штабови левачког и крагујевачког одреда	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл. Гл. НРС бр. 54/4

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Воденица у Грошници – Крагујевац	Налази се на потезу Грошница	Саграђена је крајем XVIII века. Састоји се од три просторије. 1941. године, ту је донета одлука о подизању устанка на овом простору.	Утврђено културно добро-споменик културе Р 97/1 од 10.01.72 ЗЗСК КГ
Средњовековни утврђени град Сребреница – Страгари	На узвишењу изнад реке Сребрнице недалеко од Страгара.	Подаци потичу са краја XIV Века. Ту је боравио деспот Ђурађ Бранковић. Локалите је веома угрожен.	"Сл. гласник" бр.21/83 - велики значај Р 95/1 од 19.03.69 ЗЗСК КГ
Кућа Танаска Рајића у Страгарима – Крагујевац	У месту Страгари	Кућа у којој је рођен Танаско Рајић. Премештена је 30 м од некадашње локације.	Утврђено културно добро-споменик културе "Сл.лист региона Шумадије и Поморавља" 8 од 18.07.91. О 02-633-3/91
Етно двориште у Драчи – Крагујевац	У селу Драча	Потиче са почетка XX века. Састоји се од куће, вајата, коша и споменика. У лошем је стању.	Утврђено културно добро-споменик културе Опш. Сл. Гл. 13/92 од 8. 9.92
Црква Светог Илије у Доњим Грбцима – Крагујевац	Налази се у поменутом селу	Подигнут је 1890. године, на темељима старе цркве. Без живописа је. Посвећен Св. Илији.	Утврђено културно добро-споменик културе О 633-4693/99 25.01.2000. Вл.РС СЛ.ГЛ.РС ОД 17.02.2000.
Спомен чесма у селу Дивостин – Крагујевац	У порти манастира Дивостин	Подигнута је 1.6.1901. у славу преминулом краљу Милану. Подигнута је на месту где се зна да је извор још из доба неолита.	Утврђено културно добро-споменик културе О 633-6872/2001-8 Од 17.07.2001. Влада РС СЛ.ГЛ.РС од 27.07.2001.
Црква Св. Петра и Павла у Грошници – Крагујевац	Налази се у самом центру села	Саграђена је 1857. године. Црква је базиликалне основе. Иконостас је из 50-тих година двадесетог века.	Утврђено културно добро-споменик културе О 633-16771/2002 Од 13.12.2002.год.
Просторно културно – историјске целине			

Назив	Локација	Кратак опис	Степен заштите
Старо градско језгро – Крагујевац	Градско језгро Крагујевца	У деветнаестом веку су саграђени први објекти, па кроз цео двадесети. Урбано језгро модерног града	"Сл. гласник" бр.14/79 - велики значај; Р 28 од 14.7.1977.
Знаменито место Спомен парк "Крагујевачки октобар" Шумарице	На ободу града Крагујевца	У част стрељаним ђацима 21.10.1941. године. Чини скуп споменика, музеја и других објеката	"Сл. гласник" бр.18/79 - изузетан значај; Од 27.12.1979.
Археолошка налазишта			
Праисторијско насеље у Дивостину	У селу Дивостин	Праисторијско насеље откривено пуким случајем. Вршена опсежна археолошка ископавања.	Р 227/1-68 од 18. 3.69.
Тодорчево	На ободу града Крагујевца	Налазиште је познато и под именом "Стрна жита". Вишеслојни потез из старијег неолита (Старчевачка култура), старијег гвозденог доба и римске цивилизације.	"Сл.гласник" Бр 51/1119 од 13.11.97

Извор: Завод за заштиту споменика

9.3. Преглед културних манифестација

Табела 9.3. Преглед културних манифестација

	Назив манифестације	Место одржавања	Кратак опис
1.	ОКТОХ	Спомен парк "КРАГУЈЕВАЧКИ ОКТОБАР"	Фестивал камерне музике
2.	Велики школски час	Спомен парк "КРАГУЈЕВАЧКИ ОКТОБАР"	Одржава се, већ традиционално, сваког 21. октобра, у знак сећења на страдање ђака и професора Крагујевачке гимназије, на платоу испред споменика V3
3.	Међународни салон антиратне карикатуре	Галерија Народног музеја	Изложба
4.	Јоаким Фест	Књажевско српски театар	Фестивал најбољих позоришних представа по текстовима домаћих аутора Јоаким фест се одржава сваке године од 7-15. маја у Крагујевцу, Књажевско-српском театру. Фестивал је добио име по Јоакиму Вујићу (1772-1847), директору првог српског театра основаног у Крагујевцу 1835. године. Домаћин фестивала је Књажевско-српски театар, организатор Дирекција Фестивала, а главни покровитељ је Град Крагујевац.

	Назив манифестације	Место одржавања	Кратак опис
5.	Јоаким ИнтерФест	Књажевско српски театар	Међународни позоришни фестивал малих сцена ЈоакимИнтерФест се одржава сваке године од 7-15. октобра у Крагујевцу, Књажевско-српском театру. Фестивал је добио име по Јоакиму Вујићу (1772-1847), директору првог српског театра основаног у Крагујевцу 1835.године. Домаћин фестивала је Књажевско-српски театар, организатор Дирекција Фестивала, а главни покровитељ је Град Крагујевац.
6.	Златна искра	Позориште за децу	Међународни луткарски фестивал
7.	Међународни фестивал камерних хорова	АКХ Лицеум	Сала Прве крагујевачке гимназије, Аула суда
8.	Позоришни сусрети гимназија Србије	Књажевско српски театар	
9.	Интернационални фестивал уметника хармонике	Прва крагујевачка гимназија	
10.	РЕФРАКТ	Књажевско српски театар, Дом омладине, СКЦ	Регионални фестивал алтернативне културе Крагујевац је традиционална вишедневна манифестација која представља најновија достигнућа савремене европске и светске културе из области музике, позоришта, стрипа, видео и фотографије.
11.	Међународни цез фестивал	Књажевско српски театар, Дом омладине	
12.	КРАФ	Књажевско српски театар, Дом омладине, Спомен парк	Крагујевачка ревија антиратног и ангажованог филма одржава се у оквиру Октобарских свечаности.
13.	Сретење	Стара Скупштина	Дан државности Србије (усвајање Сретењског устава у Краг.1835.г.) и Дан Књажевско српског театра
14.	Дан Града	На територији целог града	Мајске свечаности посвећене проглашењу Крагујевца за прву престоницу модерне Србије
15.	Госпојинске свечаности	Епархијски дом Саборне цркве	Духовно културна манифестација посвећена празнику Успења Пресвете Богородице
16.	Октобарске свечаности	На територији целог града	Одавање поште жртвама злочина у Шумарицама и мировним и антиратним активностима
17.	Шумадијске зимске игре	У селима	Забавни програм такмичења села

Извор: Локална самоуправа, 2012. година

Културно-уметничка друштва:

- КУД "Лепеница"
- КУД "Шљивовац"
- КУД "Свилен конац"
- КУД "Илићево"
- КУД "Рамаћанка"
- Универзитетски КУД "Светозар Марковић"

10. Спорт

Спорт као област од посебног друштвеног интереса, у Граду се остварује у складу са Законом о спорту („Службени гласник РС”, бр. 24/11), Стратегијом развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године („Сл. гласник РС“, бр.110/2008), Одлуком Скупштине града Крагујевца о положају, наградама и накнадама врхунских спортиста и спортских стручњака града Крагујевца („Службени лист града Крагујевца“ бр.33/09-пречишћен текст) и другим подзаконским актима.

У Граду постоји Комисија за процену и избор програма спортских организација за доделу средстава из буџета Града као повремено радно тело Градског већа. Задатак комисије је да врши стручни преглед и да оцену поднетих програма спортских организација на територији града Крагујевца, на основу Правилника о додели средстава из буџета града Крагујевца за програме у области спорта („Службени лист града Крагујевца“ бр.1/12), и утврди и достави Градском већу предлог за одобравање програма са редоследом приоритета и предлогом износа буџетских средстава за финансирање предложених програма.

Секретаријат за привреду, спорт и спортску инфраструктуру обавља нормативно-правне, финансијске и административне послове у области спорта и омладине и то:

- припрему програма развоја у области спорта и његово остваривање,
- изградњу, одржавање и коришћење спортских објеката,
- нормативно-правне, финансијске и административне послове у оквиру оснивачких права над предузећима и организацијама у области физичке културе и спорта (ЈП Спортски центар „Младост” Крагујевац и Привредног друштва Спортски центар „Парк Крагујевац” д.о.о.) и обезбеђења њиховог функционисања,
- учешћа Града у организовању градског и међуопштинског нивоа школских спортских такмичења,
- обезбеђивање услова за повећање обухвата и квалитета рада са младим спортским талентима,
- организовање и одржавање спортских такмичења и манифестација од значаја за Град,
- доделе награда и признања у области спорта,
- обезбеђивања услова за рад спортских стручњака у спортским организацијама,
- финансирање делатности организација односно удружења у области спорта које је основао Град, као и других организација и удружења грађана у области спорта којима се доприноси задовољавању потреба грађана у области спорта на нивоу Града, као и развоју спорта на нивоу Града и друго.

Из средстава буџета Града делимично се финансира Спортско друштво „Раднички”, Фудбалски савез града Крагујевца и поједини спортски клубови. Град Крагујевац издваја и средства за финансирање спортског усавршавања категорисаних спортиста.

Од средстава која добија од Града, Фудбалски савез града Крагујевца плаћа трошкове суђења, котизације и чланарина за 58 сениорске екипе и 38 селекција млађих категорија које укупно обухватају 3250 играча, 93 судија и 52 службена лица (43 делегата и 9 инструктора).

Град финансира Градски савез школских спортских друштава Крагујевац који постоји од 16. децембра 1997. године а правни је следбеник Општинског савеза школских друштава за физичку културу основаног 1974. године у Крагујевцу. У складу са Законом о спорту из 2011.године извршена је пререгистрација Градског савеза школских спортских друштава Крагујевац. Школска такмичења се одржавају по плану и програму Савеза за школски спорт Србије који обухвата учешће у 11 спортова од којих се у Крагујевцу одржавају такмичења у следећим спортовима: стони тенис, пливање, стрелаштво, одбојка, кошарка, спортска гимнастика, мали фудбал, рукомет, атлетика и крос. У њима учествују 22 основне и 10 средњих школа. Такмичења се одржавају на школском, општинском, окружном, међуокружном и републичком нивоу. Прве Олимпијске игре ученика Републике Србије одржане су у Крагујевцу 1980. године.

Спортски објекти су изграђени у 21 школи (фискултурне сале, отворени терени). Фискултурне сале школе користе за извођење наставе и ваннаставних активности и за давање на коришћење спортским клубовима за обављање такмичарских активности.

Изградњом градских базена 1971. године и спортске хале „Језеро” 1978. године основано је ЈП Спортски центар „Младост” у циљу обезбеђивања ефикасне заштите и одржавања спортских објеката и пружања услуга у обављању спортско-такмичарских и рекреативних активности грађана и клубова. Предузеће одржава спортску халу „Језеро”, фудбалски стадион „Чика Дача”, стадион „Бубањ”, стадион у Палилулама, Хиподром, рукометно игралиште у Пиварском парку, стадион ФК „Јадран” и бокс салу.

Изградњом затвореног базена крајем 2012. године основано је Привредно друштво Спортски центар „Парк Крагујевац” д.о.о. у циљу обезбеђивања ефикасне заштите и одржавања спортских објеката и пружања услуга у обављању спортско-такмичарских и рекреативних активности грађана и клубова. Спортски центар „Парк Крагујевац” одржава отворене и затворене базен у Великом Парку, купалиште „Шумарице”, халу „Парк”, тениске терене и терен одбојке на песку у Великом Парку.

Постоје и други отворени терени у оквиру месних заједница како градских тако и сеоских који доприносе омасовљењу и популаризацији спорта и рекреације као здравих стилова живота.

У Граду постоји још и 5 балон сала и 25 фудбалских терена.

Спортско друштво „Раднички” је основано 1923. године у Крагујевцу. Обухвата 20 спортских клубова у 17 спортских дисциплина. Од 20 клубова 17 су мушки и 3 женска клуба.

Стадион „Чика Дача” је реновиран 2006/2007. године и у новом руху задовољава стандарде организације утакмица европског нивоа У-19. Током ових година Град је уз помоћ ФСС променио бусен на главном терену, поставио 14 862 столица, мањи семафор, реновирао просторије. У исто време урађена су два помоћна травната терена, регистрована за одигравање утакмица савезног нивоа, шљакасти терен за тренажни процес као и мали травнати терен за млађе категорије. У току је изградња службених просторија, свлачионица и пратећих садржаја Фудбалског клуба „Раднички” на Стадиону „Чика Дача”.

Реновирана је Соколана и уз помоћ Јужноморавске регије Чешке Републике опремљена гимнастичким справама и тиме су се створили услови даљи развој гимнастике у Граду.

Највеће успехе крагујевачки спорт у последњој деценији бележи у одбојци, кошарци, америчком фудбалу, рукомету и малом фудбалу.

Одбојкашки клуб „Раднички Крагујевац” је у сезони 2009/10 по други пут освојио шампионску титулу Србије. Овај клуб је последњих пар година учесник европског купа, а последње две године и европске Лиге шампиона.

Кошаркашки клуб „Раднички” од сезоне 2009/10 члан је нејелитнијег такмичења на просторима бивше Југославије, Јадранске лиге. Крагујевачка публика је у прилици да гледа најбоље тимове са простора бивше Југославије- Цибону, Олимпију, Црвену звезду, Партизан, Хемофарм.

„Дивљи вепрови- Wildboars” је клуб америчког фудбала, основан 2002. године и за шест година су освојили 5 првенства Србије и тако постали најбоља екипа у Србији. Учесник је ЕФАФ купа.

„Економац” је првак Србије у малом фудбалу и представник наше земље у европској Лиги шампиона. За овај тим играју и четири репрезентативца.

Рукометни клубови „Раднички”, женски и мушки, су такође чланови најелитнијег степена такмичења, а и учесници ЕХФ-куп Европе.

Женски кошаркашки клуб „Раднички” такође је члан прве лиге.

У борилачким спортовима, крагујевачки спортисти такође постижу запажене резултате.

Аутомато картинг клуб "Дивљи" Крагујевац је основан 1999. године и до сада је организовао више трка као што је Награда Крагујевца, али у Берановцу (војни полигон) јер не постоји стаза у Крагујевцу.

У Крагујевцу на новој уличној стази АСК „Крагујевац” организује успешно кружне трке.

Најмлађи из породице СД„Раднички”, Ватерполо клуб„Раднички”, успешно се такмичи у најелитнијем рангу такмичења, а представља успешно наш град у Купу Европе.

Учесници олимпијских и параолимпијских игара у Лондону 2012.године били су представници : Атлетског Клуба „Раднички”, Бициклическог клуба „Раднички”, Стрелачког клуба „Чика Мата”.

Сребрну медаљу на светском првенству у триатлону на Новом Зеланду 2012.године освојили су чланови Клуба екстремних спортова.

Чланица Скијашког клуба „Раднички Елите” , Невена Игњатовић, има испуњене 4 олимпијске норме за предстојеће игре у Сочију –Русија, које ће се одржати 2014.године.

10.1. Спортске организације

Табела 10.1. Преглед активних спортских организација

Назив клуба	спорт	категорија	број чл.	лига
Смучарски клуб "Раднички"	смучање	Мушки/женски	30	
Тениски клуб "Раднички"	тенис	Мушки/женски	45	
ЖКК"Раднички"	кошарка	женски	80	I лига
Рвачки клуб "Раднички"	рвање	мушки	55	I лига
Бокс клуб "Раднички"	бокс	мушки	23	
МРК "Раднички"	рукомет	мушки	110	I лига
Карате клуб "Раднички"	Карате	мушки	30	I лига
Шах клуб "Раднички"	Шах	Мушки/женски	50	I лига
МКК "Раднички"	кошарка	мушки	20	Јадранска лига
Го клуб "Раднички"	Го	Мушки/женски	35	I лига
МОК "Раднички"	одбојка	мушки	120	I лига
ЖОК "Раднички"	одбојка	женски	90	II лига
Атлетски клуб "Раднички"	атлетика	Мушки/женски	45	
Стонотениски клуб "Раднички"	Стони тенис	мушки	30	III лига
Бициклически клуб "Раднички"	Бициклизам	мушки	50	
Пливачки клуб "Раднички"	Пливање	Мушки/женски	135	
ЖРК "Раднички"	рукомет	женски	70	I лига
КИК бокс клуб "Раднички"	Кик бокс	Мушки/женски	56	
Стрелачки клуб "Чика Мата"	стрелаштво	Мушки/женски	65	
Клуб америчког фудбала "Дивљи вепрови"	Амерички фудбал	мушки	90	II лига
Спортски клуб "Пират"	пливање	Мушки/женски	40	
Стонотениски клуб особа са инвалидитетом "Крагујевчани"	Стони тенис	мушки	20	
АСК"Крагујевац"	аутомобилизам	мушки	20	
Бодибилдинг, фитнес и аеробик клуб "Олимпија"	бодибилдинг	Мушки/женски	50	
КМФ "Економац"	Мали фудбал	мушки	25	I лига
КК "Раднички Студент"	кошарка	мушки	40	III лига
Карате клуб "Застава"	карате	Мушки/женски	25	
АМК "Дивљи"	мотоциклизам	мушки	6	
Коњички клуб "Шумадија"	Коњички спорт	мушки	25	

Назив клуба	спорт	категорија	број чл.	лига
Клуб за екстремне спортове и спортове на води "Крагујевац"	Скокови у воду, триатлон	мушки	15	
Параолимпијски клуб "Јуниор"	голбал	Мушки/женски	30	
Бадминтон клуб "Равенс КГ"	бадминтон	Мушки/женски	35	
Спортски клуб "Фока"	сви	Мушки/женски	200	
ОК "Смеч 5"	одбојка	женски	70	II лига
ФК "Победа"	фудбал	мушки	70	III лига
Вареполо клуб "Раднички"	ватерполо	мушки	40	I лига
Спортски клуб "Ритмико"	Ритмичка гимнастика	женски	40	
КК "Баскет топ"	Кошарка	мушки	50	III лига
ОК "Крагуј"	одбојка	женски	30	II лига
КМФ "Машинац"	фудбал	мушки	20	II лига
КК "Крагујевац 96"	кошарка	женски	60	
Џудо клуб "Кодокан"	џудо	мушки	30	
Шах клуб "Станово"	шах	мушки	20	
Клуб борилачких спортова "Гладијатор"	карате	мушки	20	
Кошаркашки клуб "Шумадија"	кошарка	женски	80	II лига
Карате клуб "Шампион"	карате	Мушки/женски	60	
Плесни клуб "Апел"	плес	женски	40	
ЖФК "Уна фортуна 04"	фудбал	женски	30	II лига
Рвачки клуб "Крагујевац"	рвање	мушки	25	
ФК "Шумадија 1903"	фудбал	мушки	170	IV лига
ФК "Раднички 1923"	фудбал	мушки	220	I лига
Крагујевачки кошаркашки клуб "Раднички"	кошарка	мушки	60	IV лига
Карате клуб "Јуниор"	карате	мушки	35	
Клуб одбојке на песку "Крагујевац"	одбојка	Мушки/женски	12	
Спортски клуб "Фанатик"	сви	Мушки/женски	65	
Спортски клуб "Вашариште"	фудбал	мушки	25	
Плени клуб "Фиеста"	плес	женски	35	
Плесни клуб "Линк"	плес	женски	40	
Карате клуб "Крагујевац"	карате	мушки	35	
Општинска организација спортских риболоваца "Шумадија"	Спортски риболов	Мушко/женски	50	
Клуб подводних активности "Крагујевац"	роњење	Мушко/женски	20	
Дечији спортски клуб "Петар Пан"	фудбал	Мушко/женски	40	
Крагујевачки спортски клуб "Пчелице" за особе са посебним потребама	Спортови за особе са посебним потребама	Мушки/женски	80	

Извор: Локална самоуправа, 2012. година

У Граду постоји око 120 клубова у 29 спортских грана. У њима је обухваћено радом око 1880 сениора и 3 250 такмичара у млађим категоријама. Заступљеност девојака је значајна и изражена је кроз 9 селекција као и уз учешће великог броја у мешовитим екипама (шах, го, карате, пливање, стрелци...). Клубови Спортског друштва „Раднички” и осталих Савеза су укључени у број спортиста датих предходном табелом.

Сваке године се одржавају и такмичења које организује Градски савез школских спортских друштава. Сваке године, у оквиру 5 нивоа такмичења, до републичког нивоа, буде ангажовано око 3500 крагујевачких ученика основних и средњих школа.

Град је 2005.године проглашен најспортскијим Градом и тим признањем добио од Републике средства за изградњу Спортске хале (хала у Великом парку- Град је партиципирао значајним средствима).

10.2. Спортски савези и удружења

Табела 10.2. Преглед спортских савеза и удружења у граду

Назив савеза или удружења	Број чланова
Спортско друштво “Раднички”	20 клубова
Фудбалски савез града Крагујевца	49 клубова
Куглашки савез града Крагујевца	5 клуба
Градски савез школских спортских друштава	32 школе
Универзитетски спортски савез Крагујевац	11 факултета
Спорски савез Крагујевац	100 клубова

Извор: Локална самоуправа, 2012. година

10.3. Спортско-рекреативни објекти

Табела 10.3. Преглед спортско-рекреативних објеката (дворана, игралишта, базена, трим стаза)

Назив	Површина (m ²)	Капацитет
Градски стадион „Чика Дача”	50.000	14 862 места
Спортска дворана- Хала „Језеро”	11.500	3700 места
Градски базени	35.000	5 000
Плато за мале спортове код Хале „Језеро”	486.250	1 000
Бокс сала затворена	200	тренажна
Тенески терени	1 200	тренажни
Фудбалско игралиште „Бубањ”	25.000	500
Фудбалско игралиште „Палилула”	15.000	800
Рукометно игралиште „Пивара”	1.600	300
Плажа са претећим објектима на језеру у Шумарицама	4.177	2 000
Затворени базен	5678	392

Извор: Локална самоуправа, 2012. година

Од 15 сала основних школа и 6 сала средњих школа у којима је могуће само обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса, постоји и седам сала у основним и средњим школама, које су приказане у наредној табели. У наведеним салама је могуће организовати и спортска такмичења републичког нивоа.

Табела 10.4. Преглед спортских сала у којима је могуће организовати спортска такмичења републичког нивоа

Назив	Површина (m ²)	Намена
Прва крагујевачка гимназија	680	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења републичког нивоа
Друга крагујевачка гимназија	1084,39	Обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса
Политехничка школа	1020,00	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења регионалног нивоа
Прва техничка школа	648,00	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења регионалног нивоа
ОШ „Свети Сава”	884,00	Обављање наставе физичког васпитања и тренажних процеса
ОШ „Станислав Сремчевић”	608,00	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења републичког нивоа
ОШ „Јулијана Ћатић”	1020,00	Обављање наставе физичког васпитања, тренажних процеса и такмичења регионалног нивоа

Извор: Републички завод за катастар

10.4. Спортско рекреативне манифестације

Табела 10.5. Преглед спортско-рекреативних манифестација

Назив манифестације	Опис манифестације
Шаховски турнир	Организација шаховског турнира у појединачној конкуренцији и екипној конкуренцији.
Картинг трке	Као град аутомобила, организација ауто и картинг трка је већ дугогодишња традиција, а очекује се и поновно оживљавање брдских трка, пројектима који су у реализацији.
Мото трке	Велика „Награда Крагујевца” мото трка се организује у Берановцу(војни полигон) због недостатка адекватне стазе.
Међународне утакмице америчког фудбала	Клуб америчког фудбала „Дивљи вепрови” учесник је регионалног европског такмичења.
Европске фудбалске квалификације У-19	Град је у више наврата био организатор европских квалификација У-17,18,19 у фудбалу како у мушкој тако и у женској конкуренцији
Атлетска такмичења	Градски стадион „Чика Дача” са 6 стаза, са тартан подлогом, пружа могућност организовања такмичења балканског нивоа за млађе категорије, као и за државна првенства свих нивоа.
Финала Купа	Спортска хала „Језеро” угостила је бројне финалисте у кошарци, одбојци, рвању, каратеу као и у стрељаштву.
Скокови у воду	Скокови у воду се организују на Језеру у Шумарицама као и тријатлон.
Пливачки митинг	Пливачки митинг- Награда Крагујевца

Извор: Локална самоуправа

11. Здравствена и социјална заштита

11.1. Здравствена заштита

У складу са Законом о здравственој заштити град Крагујевац спроводи мере друштвене бриге за здравље, које подразумевају следеће активности:

- праћење здравственог стања становништва и рада здравствене службе на својој територији, као и старање о спровођењу утврђених приоритета у здравственој заштити;
- стварање услова за приступачност и уједначеност коришћења примарне здравствене заштите на својој територији;
- координирање, подстицање, организацију и усмеравање спровођења здравствене заштите која се остварује делатношћу органа јединица локалне самоуправе, грађана, предузећа, социјалних, образовних и других установа и других организација;
- планирање и остваривање сопственог програма за очување и заштиту здравља од загађене животне средине и што је проузроковано штетним и опасним материјама у ваздуху, води и земљишту, одлагањем отпадних материја, опасних хемикалија, изворима јонизујућих и нејонизујућих зрачења, буком и вибрацијама на својој територији, као и вршење систематских испитивања животних намерница, предмета опште употребе, минералних вода за пиће, воде за пиће и других вода које служе за производњу и прераду животних намирница и санитарно-хигијенске рекреативне потребе, ради утврђивања њихове здравствене и хигијенске исправности и прописаног квалитета;
- обезбеђивање средстава за вршење оснивачких права над здравственим установама чији је оснивач у складу са законом и Планом мреже здравствених установа, а које обухвата изградњу, одржавање и опремање здравствених установа, односно инвестиционо улагање, инвестиционо- текуће одржавање просторија, медицинске и немедицинске опреме и превозних средстава, опреме у области интегрисаног здравственог информационог система, као и за друге обавезе одређене законом и актом о оснивању;
- сарадња са хуманитарним и стручним организацијама, савезима и удружењима, на пословима развоја здравствене заштите.
- обезбеђење услова за рад лекара мртвозорника
- обезбеђивање средстава за пружање хитне медицинске помоћи, у случају када накнада није наплаћена од организације за здравствено осигурање.

Град такође може да обезбеди услове за бољу кадровску обезбеђеност здравствене установе чији је оснивач, до прописаних норматива, односно стандарда, за које се, због недостатка финансијских средстава у систему обавезног здравственог осигурања, средства не могу обезбедити на основу уговора закљученог са организацијом за обавезно здравствено осигурање, односно због недостатка сопствених прихода здравствене установе, а до стварања услова да се кадровска обезбеђеност финансира из средстава обавезног здравственог осигурања, односно из сопствених прихода здравствене установе.

Друштвена брига за здравље на нивоу града, може да обухвати и мере за обезбеђивање и спровођење здравствене заштите од интереса за грађане на територији аутономне покрајине, општине, односно града, којима се стварају услови за бољу доступност и приступачност у коришћењу здравствене заштите на својој територији у здравственим установама чији је оснивач, а који су виши од прописаних норматива, односно стандарда у погледу простора, опреме, кадра, лекова и медицинских средстава, који се не обезбеђују под условима прописаним законом којим се уређује обавезно здравствено осигурање, укључујући и друге неопходне трошкове за рад здравствене установе којима се постиже виши стандард у обезбеђивању здравствене заштите.

У циљу што квалитетнијег и стручнијег извршавања законом прописаних обавеза и планског усмеравања развоја локалног здравственог система, Скупштина града Крагујевца је 25.02.2011. године усвојила Стратегију развоја примарне здравствене заштите града Крагујевца за период

2011-2014.године са Акционим планом. Као основне циљеве Град је утврдио рад на унапређењу доступности здравствене заштите, јачање превентивних активности, информисање становништва, капиталне инвестиције, стручно усавршавање запослених, уз посебан осврт на унапређење положаја посебно осетљивих групација становништва. Стратегија је дефинисала следеће стратешке циљеве:

1. унапређење и очување здравља становништва Крагујевца;
2. унапређење физичких ресурса кроз капиталне инвестиције;
3. унапређење постојећих и увођење нових извора финансирања;
4. унапређење квалитета рада установа здравствене заштите.

11.1.1. Кључни актери

Крајем 2006.године у складу са новим Законом о здравственој заштити, локална самоуправа је преузела оснивачка права над установама примарне здравствене заштите, тачније преузела је оснивачка права над Домом здравља Крагујевац и Заводом за стоматологију Крагујевац и основала Апотеку Крагујевац (за град Крагујевац и општине Баточина, Лапово, Рача, топола и Кнић), Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац и Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац.

ДОМ ЗДРАВЉА КРАГУЈЕВАЦ

Дом здравља Крагујевац чини окосницу примарне здравствене заштите, како за урбано, тако и за рурално становништво и представља први елемент у континуираном процесу здравствене заштите, први ниво контакта појединца и породице са системом, односно капију здравственог система.

Дом здравља Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која пружа превентивне, дијагностичке и терапијске услуге становништву на територији града Крагујевца из следећих области здравствене заштите:

- здравственог васпитања;
- здравствене заштите одраслог становништва;
- здравствене заштите жена;
- здравствене заштите деце;
- поливалентне патронаже;
- кућног лечења и здравствене неге;
- специјалистичко-консултативне делатности (интерне медицине, медицине рада, пнеумофтизиологије, психијатрије, офталмологије, дерматовенерологије, оториноларингологије, медицине спорта и социјалне медицине);
- лабораторијске и рентген дијагностике.

У Дому здравља су образоване следеће организационе јединице:

ОГРАНЦИ:

- **ОГРАНАК АЕРОДРОМ** коме организационо припадају здравствена станица Страгари и здравствене амбуланте Чумић, Угљаревац, Десимировац, Грбице, Јарушице и Лужнице.
- **ОГРАНАК СТАНОВО** коме организационо припадају здравствена станица бр.2 Палилула, здравствене амбуланте Ердеч, Грошница и Драгобраћа.
- **ОГРАНАК БРЕСНИЦА** коме организационо припадају здравствена станица бр.3 и здравствене амбуланте у Горњој Сабанти и Великим Пчелицама
- **ОГРАНАК ЕРДОГЛИЈА** коме организационо припадају здравствена станица бр.1 и здравствена станица бр.4, здравствене амбуланте у Илићеву, Доњим Комарицама, Горњим Комарицама и Реснику.

Поред наведених Огранака, у Дому здравља Крагујевац постоје и централни објекти следећих служби:

- Службе за здравствену заштиту предшколске деце;
- Службе за здравствену заштиту школске деце;
- Службе за здравствену заштиту жена;
- Службе за специјалистичко- консултативну делатност.

ЗАВОД ЗА СТОМАТОЛОГИЈУ КРАГУЈЕВАЦ

Завод за стоматологију Крагујевац обавља стоматолошку делатност на примарном нивоу из области превентивне и дечије стоматологије и опште стоматологије. Такође обавља и специјалистичко-консултативну делатност на подручју Шумадијског управног округа из области ортопедије вилица, стоматолошке протетике, пародонтологије и оралне медицине, болести зуба са ендодонцијом и оралне хирургије. Делатност Завода обухвата нарочито:

- заштиту и унапређење оралног здравља становништва, спречавање и рано откривање урођених аномалија и обољења, лечење и рехабилитацију;
- превентивну здравствену заштиту деце, трудница и збрињавање особа са посебним потребама;
- хитну стоматолошку помоћ;
- стручну сарадњу са стоматолошким службама на подручју округа и пружање специјалистичких и консултативних услуга на захтев доктора стоматологије примарног нивоа.

У Заводу су организоване следеће организационе јединице:

- Служба за дечију и превентивну стоматологију;
- Служба за општу стоматологију;
- Одсек за хитну стоматолошку помоћ;
- Служба за специјалистичко-консултативну делатност;
 - Одељење за ортопедију вилица;
 - Одсек зуботехничког лабораторијума за ортопедију вилица;
 - Одељење за оралну хирургију;
 - Одељење за болести зуба и пародонтопатије;
 - Одељење за стоматолошку протетику;
 - Одсек зуботехничког лабораторијума за стоматолошку протетику;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове;
 - Одељење за правне послове;
 - Одељење за економско-финансијске послове;
 - Одељење за техничке послове.

АПOTEКА КРАГУЈЕВАЦ

(За Град Крагујевац и Општине Баточина, Лапово, Рача, Топола и Кнић)

Апотека Крагујевац је установа примарне здравствене заштите, која обавља фармацеутску здравствену делатност град Крагујевац и општине са подручја Шумадијског округа. Након два века постојања фармацеутске делатности у Крагујевцу, Апотека Крагујевац израсла је у водећу фармацеутску установу у региону и спада међу четири највеће државне апотеке у Србији.

У Апотеци Крагујевац се обавља фармацеутска здравствена делатност која обухвата:

- промоцију здравља, превенцију болести, здравствено васпитање и саветовање за очување и унапређење здравља правилном употребом лекова и медицинских средстава;
- промет на мало лекова и медицинских средстава, биљних, традиционалих и хомеопатских лекова, ортопедских помагала, дијететских производа, предмета опште употребе, мерних инструмената и других производа значајних за здравље људи;
- израду магистралних лекова и галенских препарата;
- праћење савремених стручних и научних достигнућа у области фармакотерапије и пружање грађанима и здравственим радницима, другим здравственим установама и

- приватној пракси, као и другим заинтересованим субјектима информације о лековима и другим медицинским средствима;
- издавање и справљање лекова по рецептима...

У циљу ефикаснијег и рационалнијег обављања делатности у Апотеци су организоване следеће организационе јединице:

- Сектор апотека;
- Централна лабораторија Апотеке;
- Централни магацин резерве;
- Служба за правне и економско-финансијске, техничке и друге сличне послове.

Апотека Крагујевац у свом раду примењује стандарде Добре апотекарске праксе, који су усвојени од стране Фармацеутске коморе Србије. Имплементацијом ових, као и стандарда ИСО 9001, ОХСАС 18001 и ИСО 14001 Апотека Крагујевац се по ефикасности и квалитету услуге сврстала међу водеће установе овог типа у Републици Србији.

ЗАВОД ЗА ХИТНУ МЕДИЦИНСКУ ПОМОЋ КРАГУЈЕВАЦ

Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац је основан 31. јануара 2007. године након издвајања Службе хитне медицинске помоћи из Дома здравља Крагујевац. Завод обезбеђује указивање хитне медицинске помоћи за грађане са подручја града Крагујевца, а по позиву, екипе Завода интервенишу и ван подручја града Крагујевца на територији Шумадијског округа, на аутопуту и ван подручја Региона.

У Заводу се нарочито обављају следеће делатности:

- пружање хитне медицинске помоћи код акутно оболелих и повређених – на лицу места, у току транспорта и у здравственој установи и пружање медицинских савета на захтев пацијената;
- обављање санитетског превоза акутно оболелих и повређених у друге одговарајуће здравствене установе и на заказане специјалистичке прегледе и интервенције;
- превоз непокретних, ограничено покретних и пацијената на дијализи;
- здравствено обезбеђење јавних скупова и манифестација;
- снабдевање лековима који се дају у хитним случајевима...

У Заводу су организоване следеће организационе јединице:

- Служба здравствене оперативе;
- Одељење здравствене оперативе за пружање услуга на терену и у амбуланти;
- Педијатријски одсек;
- Диспечерски центар;
- Служба за правне и економско-финансијске послове;
- Служба за техничку подршку.

ЗАСТАВА ЗАВОД ЗА ЗДРАВСТВЕНУ ЗАШТИТУ РАДНИКА КРАГУЈЕВАЦ доо - У РЕСТРУКТУРИРАЊУ

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању у садашњој фази развоја је зависно друштво чији је оснивач и власник капитала Група Застава Возила а.д. Крагујевац - у реструктурирању. Сагласно Закону о здравственој заштити и Уредби о плану мреже здравствених установа из 2006.године, Завод добија статус државне здравствене установе чији је оснивач град Крагујевац. Активности на регистрацији Завода у статусу државне установе су у току.

Застава Завод за здравствену заштиту радника доо Крагујевац - у реструктурирању представља специјализовану установу за здравствену заштиту радника, безбедност и здравље на раду. Завод је конципиран тако да обавља послове:

- примарне здравствене заштите радно активног становништва у свим њеним облицима (општа медицина, гинекологија, стоматологија и специјалистичко-консултативна медицина);
- специфичне здравствене заштите у свим њеним облицима (медицина рада, безбедност и здравље на раду, заштита радне и животне средине).

Завод се кроз посебну организациону целину бави научно-истраживачким радом и наставна је база Медицинског факултета.

Организациону структуру Завода чине:

- Диспансер I;
- Диспансер II;
- Сектор за медицину рада;
- Сектор за научно-истраживачки рад;
- Сектор специјалистичко-консултативне медицине;
- Сектор стоматологије;
- Сектор лабораторије;
- Профитни центар заштите на раду и заштите животне средине;
- Сектор за економско-финансијске и маркетинг послове;
- Служба за кадровске и друштвене послове.

Поред наведених установа примарне здравствене заштите чији је оснивач локална самоуправа, у Крагујевцу постоји и Институт за јавно здравље Крагујевац и Клинички центар Крагујевац, чији је оснивач Република.

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ КРАГУЈЕВАЦ

Институт за јавно здравље Крагујевац је установа са јавно-здравственом функцијом, која обједињује бројне делатности превентивног рада на територији Шумадијског округа. Поред пружања превентивних здравствених услуга грађанима и рада на промоцији здравља, Институт је и научна и наставна установа у оквиру које се образују студенти у оквиру превентивних грана медицине.

У складу са улогом и потребама оснивача – Влада РС, установа успоставља сарадњу са корисницима услуга из привреде, здравства, локалне самоуправе, образовних институција, невладиног сектора и у оквиру своје делатности доприноси остварењу заједничког циља – очувања и унапређења здравља популације.

У складу са законом Институт обавља: социјално - медицинску, хигијенско - еколошку, епидемиолошку и микробиолошку здравствену делатност. Делатност Института за јавно здравље је:

- прати, процењује и анализира здравствено стање становништва и извештава надлежне органе и јавност;
- прати и проучава здравствене проблеме и ризике по здравље становништва;
- предлаже елементе здравствене политике, планове и програме са мерама и активностима намењеним очувању и унапређењу здравља становништва;
- врши информисање, образовање и обуку становништва за бригу о сопственом здрављу;
- врши процену ефикасности, доступности и квалитета здравствене заштите;
- планира развој стручног усавршавања здравствених радника и здравствених сарадника;
- подстиче развој интегрисаног здравственог информационог система;
- врши примењена истраживања у области јавног здравља;
- сарађује и развија партнерство у друштвеној заједници на идентификацији и решавању здравствених проблема становништва;
- обавља друге послове, у складу са законом.

У Институту се организују следеће основне организационе јединице:

- Центар за промоцију здравља;
- Центар за анализу, планирање и организацију здравствене заштите;
- Центар за информатику и биостатистику у здравству;
- Центар за контролу и превенцију болести;

- Центар за хигијену и хуману екологију;
- Центар за микробиологију;
- Одељење бактериологије;
- Одељење за паразитологију и микологију;
- Служба за економско-финансијске послове;
- Служба за опште, правне и техничке послове;
- Служба интерне контроле.

КЛИНИЧКИ ЦЕНТАР КРАГУЈЕВАЦ

Клинички центар Крагујевац је основан 3. марта 2005. године, Одлуком Владе Републике Србије, као једна од четири здравствене установе у земљи, која пружа услуге терцијарног нивоа здравствене заштите, што подразумева пружање најсложенијих облика здравствене заштите и обављање специјалистичко-консултативне и болничке здравствене делатности, научно истраживачку и образовну делатност, као и фармацеутску здравствену делатност у болничкој апотеци.

Клинички центар располаже са 1293 постеље, има преко 2000 запослених, а у установи се годишње лечи око пола милиона пацијената. Установа пружа здравствену заштиту становништву са ширег подручја централне Србије (шумадијски, поморавски, моравички, рашки, расински и златиборски округ), на којем живи преко два милиона становника. Јединствен је ургентни и болнички центар за град Крагујевац.

У оквиру Клиничког центра постоји 15 клиника, 10 центара и 14 стручних медицинских и немедицинских служби и то:

КЛИНИКЕ за:

1. интерну медицину;
2. општу и грудну хирургију;
3. гинекологију и акушерство;
4. педијатрију;
5. психијатрију;
6. инфективне болести;
7. урологију, нефрологију и дијализу;
8. отоларингологију;
9. ортопедију и трауматологију;
10. офталмологију;
11. дечју хирургију;
12. неурологију;
13. пулмологију;
14. хематологију;
15. кардиологију.

ЦЕНТРИ за:

1. ургентну медицину;
2. онкологију и радиологију;
3. нуклеарну медицину;
4. дерматовенерологију;
5. анестезију и реанимацију;

6. физикалну медицину и рехабилитацију;
7. пластичну хирургију;
8. неурохирургију;
9. васкуларну хирургију;
10. операциони центар,

као и 14 СЛУЖБИ за медицинске и немедицинске послове.

На територији града Крагујевца развијена је здравствена делатност и у приватном сектору, који чини велики број стоматолошких ординација, апотека које у свом саставу имају већи број објеката, специјалистичких ординација, амбуланти, затим специјална уролошка болница и слично. У наведеним здравственим установама приватног сектора се организују и акције едукативног карактера који се односе на промоцију здравља и превенцију болести. Осим едукативног карактера, акције имају за циљ и бесплатну проверу различитих параметара здравља становништва, као што је мерење крвног притиска, одређивање нивоа гликемије, триглицерида у крви, аудиометрија, одређивање квалитета корена косе, дијагностиковање квалитета коже, промоција и поклањање различитих врста медицинских и козметичких производа, суплемената, апарата.

Поред јавног и приватног сектора, у Граду активно делује и цивилни сектор у области здравства. Град програмски финансира рад три удружења оболелих лица и то: Удружење дијализираних, трансплантираних бубрежних инвалида Шумадијског округа, Удружење за помоћ особама са аутизмом и Друштво за борбу против шећерне болести Крагујевац. Такође Крагујевац финансира и пројекте бројних удружења која делују у области здравствене заштите на територији Града.

Изузетно велики значај у оквиру здравственог система Града има Црвени Крст Крагујевац. Као хуманитарна организација, у сарадњи са здравственим установама са територије Града, Црвени крст ради на популисању добровољног давалаштва крв и организује акције добровољног давања крви, ради на промоцији здравља, спровођењу активности за унапређење здравља појединих групација становништва и превенцију болести од већег социјално-медицинског значаја, а такође ради и на организовању, обучавању и припремању екипа за прву помоћ, хигијенско-епидемиолошку заштиту и негу повређених и оболелих лица.

11.1.2. Проблеми здравствене заштите

Приоритетан проблем на примарном нивоу здравствене заштите у граду је непостојање адекватног простора за обављање делатности ургентне медицине, односно неопходност изградње нове зграде за потребе Завода за хитну медицинску помоћ Крагујевац, који тренутно ради у врло лошим условима и скученом простору. Наиме, овај Завод за рад користи просторије Завода за стоматологију Крагујевац. Из тог разлога и Завод за стоматологију своју делатност обавља у неадекватним условима и не може да запосли додатан број доктора стоматологије, за чијим ангажовањем постоји реална потреба. Исељењем Завода за хитну медицинску помоћ у новоизграђени објекат, створиће се и услови за проширење просторних капацитета Завода за стоматологију, а и обезбедити адекватни услови за пружање услуга ургентне медицине.

У погледу Дома здравља Крагујевац треба истаћи да велики проблем представљају веома стари објекти ове установе, који су због разгранате мреже објеката расути по целој територији града, чак и у најудаљенијим селима. На њима је потребно спровести читав низ радова на адаптацији, санацији и реконструкцији огранака, здравствених станица и посебно сеоских амбуланти (замена дотрајалих инсталација, подова, санација равних кровова, кречење...). Такође управа Дома здравља је смештена на периферији града, што у значајној мери отежава њен рад и комуникацију менаџмента установе, тако да би требало обезбедити простор за њен смештај у ужем центру града, као и простор за смештај централне стерилизације и лабораторијске дијагностике.

Град је 2007.године формално-правно основао Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац, али фактичко вршење оснивачких права је онемогућено, зато што Завод није успео да реши проблем регистрације у статусу државне установе, јер је његов оснивач и власник капитала група Застава возила. Због нерешеног статуса установе, читав низ година се није улагало у одржавање

објеката Завода и набавку опреме. Из наведеног разлога је потребно спровести читав низ радова на адаптацији, санацији и реконструкцији, како у Централном објекту установе, тако и у Диспанзеру Филип Кљајић и Амбуланти Црвена Звезда (реконструкција грејања, замена подова, санација столарије, инсталација, проблем изградње прилазног пута, адаптација просторија у које ће по добијању одговарајућих сагласности, бити смештен Центар за рехабилитацију и рентген дијагностику...).

Основни проблем Института за јавно здравље је обезбеђење адекватних просторних капацитета, с обзиром на то да је зграда коју користи Институт предвиђена за смештај Апелационог суда. Неопходно је набавити опрему за стручну и научно-истраживачку делатност. Такође, с обзиром на то да возни парк није опремљен довољним бројем аутомобила, а да су постојећи стари просечно 10 година, неопходно је набавити одређен број нових аутомобила за потребе обављања теренске делатности на подручју Шумадије и Поморавља, али и у Западној и Јужној Србији.

У граду не постоји секундарни ниво здравствене заштите (општа болница) тако да се пацијенти са примарног нивоа здравствене заштите директно упућују на терцијарни ниво (Клинички центар Крагујевац). Наведена установа је због тога преоптерећена и ни у кадровском, ни у просторном смислу, не може да пружи адекватну здравствену заштиту свим пацијентима којима је иста неопходна (посебно Центар за кардиологију, Клиника за хирургију...).

Проблем свих здравствених установа са територије Града представља застарела и дотрајала опрема, тако да је неопходно постепено занављати постојећу опрему и набављати нову савремену медицинску опрему, у циљу унапређења квалитета пружених услуга и ефикаснијег пословања.

Табела 11.1. Преглед броја запослених у здравственим установама

Здравствена установа	Кадровска структура															
	Доктор медицине				Здравствени сарадници	Медицинске сестре-техничари		Стоматологија					Административно-технички радници			
	Општа медицина	Специјалиста	На специјализацији	Фармацеути и техничари		ВШС	ССС	Доктор стоматолозије	Специјалиста	На специјализацији	ВШС	ССС	ВСС	ВШС	ССС	НСС
Дом здравља	59	135	14	/	7	36	308	/	/	/	/	/	17	6	58	46
Апотека	/	/	/	152	/	/	/	/	/	/	/	/	8	3	16	21
Завод стоматологију за	/	/	/	/	/	/	/	27	22	3	2	77	4	1	12	10
ЗЗЗР доо у реструктурирању	9	53	2	1	6	21	84	3	3	/	1	12	23	4	30	28
Завод за хитну медицинску помоћ	20	19	3	/	/	2	51	/	/	/	/	/	4	2	9	6
Институт за јавно здравље	2	21	2	/	26	14	29	/	/	/	/	/	8	3	15	15
Укупно	90	228	21	153	39	73	472	30	25	3	3	89	64	19	140	126

Табела 11.2. Преглед броја лекара

Укупно лекара	Лекари у појединим службама						Дипломирани фармацеути	Број становника на једног лекара
	За здравствену заштиту одраслих	За борбу против ТБЦ	За здравствену заштиту жена	За здравствену заштиту предшколске деце	За здравствену заштиту школске деце и омладине	За заштиту и лечење зуба		
204	90	5	14	17	18	62	73	902

Табела 11.4. Техничка опрема здравствених установа

Здравствена установа	Здравствена опрема
Дом здравља Крагујевац	Здравствена опрема предвиђена Правилником о ближним условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама (ултразвучни апарати, колпоскопи, СТГ апарати, микроскопи, UV лампе, ЕКГ апарати, инхалатори, негатоскопи, офталмоскопи, ларингоскоп, кардиотокограф, аутиклав, амбубалони, ергометар, дефибрилатори, биоптрон лампе, ел. аспиратори, стерилизатори, апарати за ТА, отоскопи, глукомери, гинеколошка столица за жене са инвалидитетом, добро опремљен возни парк...)
Апотека Крагујевац	Пипетор варијабилни, мешалица за маст, пунилица са дозиметром за маст, варилица за тубе, суви дестилатор са постељом, прецизна вага МК-500Ц, пунилица за тубе, калуп за супозиторије, ламинарна комора...
Завод за стоматологију Крагујевац	Стоматолошке јединице, терапеутске столице, Ро апарат, ортопан, комора за развијање филмова, компресори, стерилизатори, микромотори, мешачи амалгама, апарати за испитивање виталитета, апарат Вентус, Дак универзум, хелио лампе...
Застава Завод за здравствену заштиту радника Крагујевац доо – у реструктурирању	Здравствена опрема предвиђена Правилником о ближним условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама (опремљени неуролошки, интернистички, кардиолошки, офталмолошки, гинеколошки и рентгенолошки кабинети, кабинет за ухо, грло и нос, дерматолошки, алерголошки кабинет рехабилитације, медицине рада и пулмологије, као и лабораторија).
Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Дефибрилатори, ЕКГ апарати, аспиратори, пулсни оксиметри, глукомери, системи за оксигенотерапију, дуге спиналне даске, КЕД прслуци, АЛС торбе, траума торбе, вакуум удлаге, Шанцови оковратници, стерилизатор, инхалатор, комби возила за хитне интервенције, комби возила за транспорт, путничка возила за хемодијализу, путничка возила за транспорт, теренска возила);

Здравствена установа	Здравствена опрема
Институт за јавно здравље Крагујевац	<p>Хемија-центрифуге, аналитичке ваге, дигестори, DIONEX ICS-1600, фотоелектрични рефлектометар, FT-IR, гасни хроматографи, HPLC-течни хроматограф, ICP, апарат за одрживање азота, теренски кондуктометар, лабораторијски ПЕС, магнетне мешалице са грејачем, мерач буке, светлости, температуре, микропипетора, микроскопи, неокомпаратори, пехаметри, спектрофотометри, ротатор, плариметар, рефрактометар, систем за пречишћавање воде, стерилизатори и 2 сушнице, ТОС, термохигрометри, турбидиметри (теренски и лабораторијски) апарат, ултразвучно купатило;</p> <p>Хигијена-апарат за анализу гасова, апарат за мерење загађења у ваздуху SO₂, осмоканални узроковач, гасни анализатор 9106, интегрисани прецизни букометар, мерач буке и вибрације, мултиозонски узоркивач, више SO₂ једноканалних апарата;</p> <p>Епидемиологија- моторни атомизер, небуло атомизер, термофогинг апарат;</p> <p>Микробиологија–апарат за узроковање полена и честица, апарат за бројање клица, аутоклави, дробилица за отпад, BACTERALERT-SP VITAL, центрифуге, аутоматски елиза процесор (ChemWell), FLEX TEK, оптички и флуоросцентни микроскопи, хематолошки аналајзер, Hitachi луминиметар, инкубатори, колориметар, рН метри, ламинарне коморе, посуда за анаеробе, мини видас, PCT INTEL CELERON DC775, јединица за полуаутоматску анализу паразита, стерилизатори, термостати, УВ лампе, VIDAS, VITEK 2 COMPACT, PCR;</p>

11.2. Социјална заштита

Град Крагујевац у оквиру социјалне политике има дефинисана права и услуге којима се унапређује материјални положај и квалитет живота социјално угрожених категорија лица.

Права и услуге намењене корисницима у систему социјалне заштите дефинисана су Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца и другим актима на локалном нивоу. Средства за њихову реализацију се обезбеђују у буџету Града.

Од значаја за развој Града су и усвојена стратешка документа (Стратегија развоја социјалне заштите града Крагујевца за период 21010-2013. године, Стратегија локалног економског развоја, Градска стамбена стратегија...)

У области социјалне заштите заступљена је међусекторска сарадња која је дефинисана протоколима о сарадњи који прецизирају процедуре поступања потписника.

Континуираном сарадњом локалне самоуправе и осталих актера друштвене заједнице успостављен је систем тимског и мултисекторског рада у циљу ефикасније заштите грађана.

У Граду су заступљени институционални и ваинституционални облици заштите корисника.

11.2.1. Кључни актери

Кључни актери социјалне политике су:

- Град Крагујевац,
- Центар за социјални рад "Солидарност", Крагујевац
- Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица" Крагујевац,
- Геронтолошки центар Крагујевац,
- Завод за смештај одраслих лица "Мале Пчелице" Крагујевац,
- Центар за породични смештај и усвојење " Крагујевац",
- Градска организација Црвеног крста Крагујевац,

- Удружења особа са инвалидитетом
- невладин сектор

11.2.2. Институције социјалне заштите

Институције социјалне заштите у Крагујевцу су:

- Центар за социјални рад "Солидарност" Крагујевац
- Центар за развој услуга социјалне заштите "Кнегиња Љубица" Крагујевац.
- Геронтолошки центар Крагујевац
- Завод за смештај одраслих лица "Мале Пчелице" Крагујевац
- Центар за породични смештај и усвојење " Крагујевац"

Табела 11.5. Преглед установа социјалне заштите

Установа	Пројектован капацитет	Тренутно збрињава	Запослени			
			лекар и	консултанти	васпитачи	остали
Центар за социјални рад	/	/				67
Установа за децу "Младост" (при Центру за социјални рад)	24					1
Геронтолошки центар	300	300	29			105
Завод за збрињавање одраслих "Мале Пчелице"	850	905	9		100	210
Центар за развој услуга социјалне заштите " Кнегиња Љубица" Крагујевац						60
Центар за породични смештај и усвојење	није ограничен	230				19

ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД „СОЛИДАРНОСТ“ Крагујевац је основан 14.10.1961.године као установа социјалне заштите која врши јавна овлашћења у области социјалне и породично правне заштите на подручју града Крагујевца за следеће групе корисника:

Деца - без родитељског старања, социјално и материјално угрожена деца, деца и омладина из породица са поремећеним односима, деца и омладина са поремећајима у друштвеном понашању, деца ометена у психо - физичком развоју, злостављана и занемарена деца.

Одрасла лица - са поремећајима у понашању, психички и физички ометена, материјално угрожена и незбринута лица и одрасла лица са породичним проблемима.

Остарела - лица без средстава за живот, без породичног старања и теже и хронично оболела лица.

Центар за социјални рад запошљава 67 радника за реализацију права и услуга из надлежности Републике и локалне самоуправе.

У току 2011.године Центар је реализовао 14900 захтева што је у односу на 2010.г. повећање броја захтева око 1%.

У структури захтева највећи број се односи на захтеве за признавање права, односно услуга по Одлуци о социјалној заштити - 4850 захтева што у укупном броју захтева чине 32,5%.

За регулисање права по Закону о социјалној заштити евидентирано је 5720 захтева(4580 захтева за новчану социјалну помоћ и 990 захтева за додатак за помоћ и негу другог лица и увећани додатак за помоћ и негу другог лица, смештај 150) што у структури укупних захтева чини 38,3%.

У 2011.години пружена је заштита за 14.771. корисника социјалне и породично правне заштите и реализовано је 27.381 облик, мера и услуга социјалне заштите.

У 2012.години укупан број корисника у категорији социо-материјално угрожених је 9.512, што представља 63,2% у односу на укупан број корисника Центра, или 5,3% у односу на укупан број

становника града Крагујевца.Евидентирано је 2700 породица корисника права на новчану социјалну помоћ, односно 6915 чланова породице.

У односу на 2011.годину (када је било 1911 породица) повећан је број породица, корисника новчане социјалне помоћи за 41,1%.

У 2012.години 1739 породица са укупно 2597 чланова је користило облике материјалне подршке утврђене Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца. Укупан број реализованих помоћи је 6970.

У 2012.години Центар је евидентирао укупно 15525 корисника што је за 5,1 % више у односу на 2011.години.

Табела 11.6. Старосна структура корисника у 2011 и 2012.години

Старосне групе	Број корисника у 2011.години	Број корисника у 2012.години
Деца	4326	4104
Млади	1271	1422
Одрасла лица	6653	7581
Стари	2521	2418

ЦСР је организован кроз рад следећих организационих јединица:

- Служба за правне послове (канцеларија за пријем, канцеларија за материјална давања, управно-правни послови);
- Служба за заштиту деце и младих;
- Служба за заштиту одраслих и старих;
- Служба за финансијско- административне послове, техничке послове и помоћне послове ,
- Саветовалиште за брак и породицу
- Домско одељење " Младост"

У Центру за социјални рад "Солидарност" остварују се следећа права и услуге:

- Права на материјалну подршку
 - Право на једнократну помоћ;
 - Право на опрему корисника за смештај у установу или другу породицу;
 - Право на путне трошкове и исхрану пролазника;
 - Право на накнаду трошкова сахране;
 - Право на бесплатан оброк у Народној и Ђачкој кухињи

Услуге које се остварују преко Центра за социјални рад " Солидарност"

- Социјално становање у заштићеним условима
- Становање уз подршку за младе који се осамостаљују
- Саветовалиште за брак и породицу

Саветовалиште за брак и породицу је основано 1987.године. Саветодавни рад се реализује у организационој јединици Центра за социјални рад, у улици Првослава Стојановића број 8.

Саветовалиште пружа услуге породицама са тешкоћама у функционисању у партнерској релацији, са различитим васпитним ставовима родитеља, са проблемима деце у адолесцентном периоду и тешкоћама у учењу. Саветодавне услуге сваке године користи у просеку око 400 грађана Крагујевца.

Саветовалиште у свом раду примењује индивидуални рад, породичну и брачну терапију, реализује превентивне програме (Школа за родитеље, Медијација у породичним односима, Програм са малолетним извршиоцима кривичних дела, којима је изречена мера појачаног надзора органа старатељства. Саветовалиште издаје и периодични часопис под истим називом.

Домско одељење "Младост" је основано 1987.године пресељењем деце без родитељског старања из Дечје заједнице, која је функционисала у простору Центра за социјални рад, у новосаграђени објекат. Капацитет Дома је био 32 деце, а од 2002.године, у складу са процесом трансформације установе, развијане су нове услуге социјалне заштите за децу и омладину, према потребама Града:

- Становање уз подршку младима који се осамостаљују „Кућа на пола пута“-5 младих (2003.);
- Хранитељски смештај породица са децом - капацитет 6 деце(2003);
- Центар за младе (2006) намењен деци и младима Града;
- Дневни боравак за децу из породица у ризику -капацитет 16 деце (2007.);
- Прихватилиште са прихватном станицом за децу и омладину до 18 година - капацитет 12 деце (2008.);
- Прихватилиште за смештај жртава породичног насиља-капацитете 12 лица (2008).

Одлуком о мрежи установа социјалне заштите ("Службени Гласник РС" бр. 16/12) у Крагујевцу основана је Установа за децу и младе "Младост" при Центру за социјални рад "Солидарност" која пружа услуге домског смештаја за децу и младе без родитељског старања и децу и младе са сметњама у развоју. Смештајни капацитет је 24-оро деце и капацитет за додатне услуге 16-оро деце.

Саветовалиште за брак и породицу је основано 1987.године. Саветодавни рад се реализује у просторијама Центра за социјални рад, једном недељно, у трајању од три сата.

Саветовалиште пружа услуге породицама са тешкоћама у функционисању у партнерској релацији, са различитим васпитним ставовима родитеља, са проблемима деце у адолесцентном периоду и тешкоћама у учењу. Саветодавне услуге сваке године користи у просеку око 400 грађана Крагујевца.

Саветовалиште у свом раду примењује индивидуални рад, породичну и брачну терапију, реализује превентивне програме (Школа за родитеље, Медијација у породичним односима, Програм са малолетним извршиоцима кривичних дела, којима је изречена мера ПНОС-а). Саветовалиште издаје и периодични часопис под истим називом.

ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ „КНЕГИЊА ЉУБИЦА,, КРАГУЈЕВАЦ основан је Одлуком Скупштине града Крагујевца 2011. године као установа социјалне заштите чија је делатност успостављање, пружање и развијање услуга социјалне заштите из надлежности локалне самоуправе у складу са Законом о социјалној заштити. У оквиру Центра "Кнегиња Љубица" пружају се дневне услуге, услуге подршке за самостални живот и друге услуге из надлежности локалне самоуправе.

У оквиру своје делатности Центар пружа следеће услуге социјалне заштите:

- дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју;
- дневни боравак за децу из пороица у ризику;
- дневни боравак за децу са проблемима у понашању;
- предах смештај за децу и младе са сметњама у развоју;
- дневни боравак за старије особе;
- дневни боравак за одрасле особе са сметњама у развоју;
- прихватилиште за децу и младе;
- прихватилиште за жртве насиља у породици;
- помоћ и нега у кући за одрасле и старије особе;
- услуге Центра за младе;
- услуге Клуба младих особа са инвалидитетом;
- друге услуге социјалне заштите из надлежности локалне самоуправе.

Дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју

Услугом дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју обезбеђују се структуриране активности усмерене на стицање практичних вештина, подстицање развоја и одржавања социјалних, когнитивних и физичких функција корисника у складу са њиховим способностима, склоностима и испољеним интересовањима. Овом услугом пружају се социјалне, здравствене, едукативне и забавно-рекреативне услуге подршке и помоћи деци са сметњама у развоју узраста до 18 година и младима од 18 до 25 година старости.

Услуга се реализује у Предшколској установи "Нада Наумовић" и ШОСО "Вукашин Марковић".

Дневни боравак за децу из породица у ризику

Услуга Дневног боравака за децу из породица у ризику обезбеђује организовање слободног времена у виду забавних, спортских, рекреативних активности, креативних радионица, помоћ у учењу и друге садржаје у складу са способностима, склоностима и испољеним интересовањима корисника. Услуга обухвата активности намењене деци основношколског узраста које имају за циљ превенцију асоцијалног понашања, помоћ и подршку породици и помоћ деци која су изложена ризику од занемаривања и превенцију смештаја у установама социјалне заштите. Капацитет Дневног боравака је 16-оро деце.

Дневни боравак за децу са проблемима у понашању

Услуга обезбеђује структуриране активности кроз подршку у образовању и развоју социјалних вештина, радно-окупационим и саветодавно-терапијским третманима, едукативним, спортско-рекреативним садржајима и другим активностима, у складу са способностима, склоностима и испољеним интересовањима корисника.

Корисници услуге су деца и млади који манифестују проблеме у понашању и то:

- деца и млади узраста од 7 до 18 година који манифестују проблеме у понашању, по процени органа старатељства;

- деца и млади узраста од 14 до 18 година односно 21 године по одлуци тужилаштва или судова у оквиру примене васпитног налога, васпитне мере или посебне обаавезе.

Капацитет Дневног боравака је 15-оро деце и младих.

Предах смештај за децу и младе са сметњама у развоју

Овом услугом обезбеђује се краткотрајни смештај и третман деце и младих са сметњама у развоју у трајању до 48 сати, кроз планиране активностиу циљу социјализације, подршке и помоћи породици. Капацитет услуге је 6-оро деце, а услуга се реализује при ШОСО "Букашин Марковић".

Дневни боравак за старије особе

Овом услугом обезбеђује се боравак, превоз, исхрана, здравствени надзор, окупациона терапија, физиотерапија и друге услуге у зависности од потребе корисника. Услуга је намењена особа старијим од 60 година које су ментално очуване или су у почетним фазама деменције. Капацитет Дневног боравака је 15 корисника

Дневни боравак за одрасле особе са сметњама у развоју

Ова услуга се обезбеђује за лица од 25 до 45 година старости, а подразумева помоћ и подршку у обављању свакодневних активности у складу са потребама корисника. Услуга се реализује у партнерству са Центром за социјални рад и Социјалном кооперативом "Вивере-живети". Капацитет је 25 корисника) у два пункта (у Социјалној кооперативи "Вивере-живети" у ул. Копаоничка бр.44 и у ШОСО "Букашин Марковић" (капацитет 10 корисника).

Прихватилиште за децу и младе

Овом услугом обезбеђује се привремени смештај деци и младима чији је развој ометен породичним приликама или се налазе у другим социјалним ризицима у којима је потребан хитан краткотрајни прихват или смештај. Капацитет Прихватилишта је 6-оро деце. Корисници услуге могу бити:

- деца и млади напуштени од родитеља или старатеља;
- деца и млади који се нађу у скитњу, просјачењу;
- деца и млади жртве насиља, злостављања, занемаривања, трговине људима;
- деца и млади изложени другим социјалним ризицима.

Прихватилиште за жртве насиља у породици

Обезбеђује привремени смештај (исхрана, здравствена заштита, правна помоћ, саветовање и консултације, психосоцијална подршка, упућивање на оспособљавање за рад, повезивање са другим институцијама) лицима у случајевима акутног стања насиља у породици, којима су по сопственој процени или по процени надлежних државних органа угрожени безбедност, здравље и живот. Услуга се пружа до успостављања одговарајућег облика заштите или оспособљавања за безбедан, самосталан живот и укључивање у заједницу, а најдуже до 90 дана. Изузетно, боравак у Прихватилишту се може продужити за још 30 дана када за то постоје оправдани разлози.

Капацитет Прихватилишта је 12 корисника.

Помоћ и нега у кући за одрасле и старије особе

Услуга обезбеђује подршку у задовољавању основних животних потреба у стану корисника. Корисници могу бити лица старија од 65 година која живе сама и нису у стању да се старају о себи. Услуга Помоћи и неге у кући за одрасле и старије особе може се пружати интегрисано са здравственим услугама.

Капацитет услуге је 300 корисника.

Услуге Центра за младе

Центар за младе реализује: активности едукативног карактера (курсеви страних језика, обука за рад на рачунару; креативне и културно-забавне радионице; спортско-рекреативне активности; психо-социјалну подршку; помоћ у савладавању школског градива; информативне активности; дружења, социјалну интеграцију и задовољавање других потреба деце и младих у складу са способностима, склоностима и испољеним интересовањима.

Пружањем услуге Центра за младе омогућава се квалитетно коришћење слободног времена, развој вештина, креативних способности, талената и превенција социјалних ризика код деце и младих.

Корисници услуге могу бити деца и млади до 30 година старости.

Услуге Клуба младих особа са инвалидитетом

Клуб реализује креативне, едукативне радионице, информативне активности, развијање практичних вештина за самосталан живот и друге активности у складу са способностима и интересовањима корисника.

Услуге Клуба могу користити младе особе са инвалидитетом старости од 15 до 30 година.

ЦЕНТАР ЗА ПОРОДИЧНИ СМЕШТАЈ И УСВОЈЕЊЕ "КРАГУЈЕВАЦ"

Центар за породични смештај и усвојење "Крагујевац" је почео са радом 01.09.2011. године и пружа услуге: процене и планирања, саветовања и подршке, организовања и непосредног смештаја деце и омладине у хранитељске породице, праћења и пружања стручне помоћи хранитељској породици којој је дете поверено. Центар пружа услуге за територију Шумадијског, Рашког, Моравичког, Расинског и Златиборског управног округа. У 2012. години, на подручју града Крагујевца 78-оро деце је било смештено у хранитељским породицама.

ГЕРОНТОЛОШКИ ЦЕНТАР

Први дом за стара лица "Дом милосрђа", у Крагујевцу је основан 1920. године. Крајем педесетих година прошлог века Дом је престао са радом да би 1962. године дошло до реализације Одлуке о оснивању Дома за старе и пензионере који почиње са радом 1963. године. Геронтолошки центар данас представља установу социјалне заштите у надлежности Министарства рада и социјалне политике РС. Делатност ове установе је пружање услуга институционалног збрињавања одраслих и старих лица. Основне услуге које пружа Геронтолошки центар су: смештај, исхрана, одевање, програми социјалног рада (психосоцијална и радно-окупациона

терапија), здравствена заштита (превентивна заштита, лечење, нега, општа и лична хигијена, лабораторијске услуге, услуге физиотерапије).

Смештајни капацитет Геронтолошког центра је 300 корисника разврстаних по категоријама: зависни, полузависни и независни.

Смештајне капацитете чине 4 објекта, а укупан број запослених у установи је 134, од који 29 здравствена радника.

Прихватилиште за одрасле и старије особе

Услугом Прихватилиште за одрасле и старије особе обезбеђује се привремени смештај, задовољавање основних потреба, приступ другим услугама у заједници и временски ограничене услуге интервенције у кризним ситуацијама за одрасле и старије особе. Овом услугом обезбеђује се смештај, исхрана, здравствена заштита, саветовање и консултације, психосоцијална подршка и повезивање са другим службама у заједници, у складу са Одлуком о социјалној заштити града Крагујевца.

Услугу Прихватилишта за одрасле и старије особе на територији града Крагујевца пружа Геронтолошки центар. Капацитет је 4 корисника и услуга је доступна и корисницима из других градова/општина.

ЗАВОД ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ ЛИЦА „МАЛЕ ПЧЕЛИЦЕ“ КРАГУЈЕВАЦ је основан 1972. године као установа која збрињава душевно оболела лица и лица са менталном ретардацијом. Завод има пет павиљона у којима се одвија живот његових корисника, као и рад социјалног и здравственог особља.

У Заводу је смештено укупно 919 корисника и то:

- 531 душевно оболела лица;
- 388 ометених у развоју;

Полна структура корисника је 505 мушкараца и 414 жена.

Делатност у Заводу организована је по систему служби које се старају о унутрашњем уређењу установе, раду са корисницима и обезбеђивању здравствене заштите.

Здравствена служба спроводи превентивну и куративну заштиту корисника.

Служба социјалног рада, здравствене заштите, неге корисника и рехабилитације спроводи групни и индивидуални рад са корисницима.

Служба рехабилитације ангажује кориснике у различитим активностима ради њихове што потпуније социјализације и повратка у свакодневни живот. У оквиру службе рехабилитације постоје четири радионице: кројачка, домаће радиности, столарска и радионица картонаже.

Табела 11.7. Корисници услуга центара социјалне заштите

Год.	Малолетна лица							Пунолетна лица						
	Укупно	Угрожени породичном ситуацијом	Са поремећајима у понашању	Ментално заостали	Ометени у физичком развоју	Са комбинов. Сметњама	Остали корисници	Укупно	Лица са поремећајима у понашању	Физички и психички ометена лица	Материјално необезбеђена лица	Незбринута лица	Остарела лица	Остали корисници
2007	4745	674	675	49	126	94	3127	9493	216	794	5924	6	1875	176
2008	4395	888	808	50	150	90	2409	9107	235	917	4667	5	2215	324
2009	4285	843	908	53	168	96	2217	9454	232	978	5180	8	2298	278
2010	4721	2284	656	353	317	376		7592	168	1048	5864			512

Табела 11.8. Преглед укупног броја корисника основних мера и облика породично-правне и социјалне заштите

Облик заштите	Број корисника								
	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Усвојење	3	6	7	6	4	1	4	1	3
Старатељство (укупно)	235	237	224	232	209	273	436	472	481
Смештај у установу	378	376	394	456	443	446	447	435	451
Смештај у другу Породицу	62	61	53	56	54	65	77	83	2
Додатак за помоћ и негу	532	576	633	806	896	998	1324	1506	1598
Материјално обезбеђење	2325	2612	2681	3270	2790	3597	3282	4051	3492
Бесплатан оброк у народној кухињи						600	600	600	600
Исхрана у клубу						600	600	600	600
Помоћ у натури	1906	1100	553	810	220	49	37	15	
Једнократна новчана помоћ	3102	3805	4669	4912	5134	5775	4638	3830	2032
Помоћ у кући	56	204	279	285	287	395	450	488	411
Дневни боравак	88	96	109	86	89	109	108	150	105
Помоћ за оспособљавање за рад (рехабилитацију)	4	5	4	4	4				0
Заштићено становање			54	54	59	57	167	161	166
Услуге социјалног рада	15200	13888	14056	16009	18599	18434	19420	19364	

11.3. Социјална заштита у граду

Социјалном и породично правном заштитом обухваћено је нешто више од 8% укупног броја становника Града.

У 2011. години евидентиран је укупно 14771 корисник социјалне заштите, што је 0,7% мање у односу на 2010. годину (104 корисника мање), а у односу на укупан број становника града Крагујевца корисници социјалне заштите чине 8,2%. Примењено је укупно 27381 облика, мера и услуга социјалне заштите. У 2011. години евидентирано је 4326 малолетних корисника социјалне заштите што је за 0,5% више у односу на 2010. годину.

И поред постојања великог броја права и услуга социјалне заштите постоји проблем територијалне покривености, нарочито на сеоском подручју и недовољног обухвата становника, облицима и мерама социјалне заштите.

Поједине услуге социјалне заштите нису развијене, иако за њима постоји потреба. Неразвијеност услуга условљена је недостатком финансијских средстава и непостојањем адекватних просторних капацитета. Информисаност грађана о правима и услугама у области социјалне заштите није довољно развијена.

Незапосленост, као дугогодишњи проблем, узрок је великог броја социјалних проблема који се одражавају на различите друштвене групе - младе, одрасле, ОСИ, Роње, избегла и расељена лица

Социјални актери у сарадњи са локалном самоуправом предузимају активности на системском сагледавању и решавању кључних проблема у области социјалне заштите.

Стратегија развоја социјалне заштите града Крагујевца, за период 2010-2013. година, је развојни документ Града, којим се пружају смернице за унапређење социјалне заштите, који ће омогућити да се постојећи систем усклади са националним приоритетима и покушати да достигне стандарде Европске уније у наредном четворогошњем периоду. Стратегија се у својој поставци фокусира на развој социјалне заштите у граду Крагујевцу, успостављајући интегративни систем социјалне заштите, којим се обједињују активности Градске управе, социјалних, образовних, здравствених установа, сектора запошљавања као и активности организација грађанског друштва.

12. Образовање

12.1. Предшколско образовање

Предшколско васпитање и образовање је организовано васпитање и образовање деце предшколског узраста регулисаног Законом о основама система образовања и васпитања и Законом о предшколском васпитању и образовању и има за циљ да у складу са развојним потребама и могућностима деце, интересима родитеља и друштва као целине, доприноси остваривању општег и јединственог образовања и васпитања. Овим програмом се обезбеђују услови за нормалан физички, интелектуални, емоционални и морални развој деце, припрема за школу и успешно укључивање деце у живот у својој друштвеној средини.

Оснивач предшколске установе је јединица локалне самоуправе. Предшколско образовање и васпитање за децу узраста од шест месеци до поласка у школу остварује се у предшколској установи у складу са основама предшколског васпитања и образовања. Садржај основа програма предшколског васпитања и образовања уређује се посебним законом. Предшколска установа развија и остварује програме васпитања и образовања деце, у складу са основама програма предшколског васпитања и образовања и посебним законом. Изузетно, основна, односно средња школа може да остварује и предшколски програм. У пракси, основна школа, односно учитељи у оквиру неподељене школе, остварују четворочасовни припремни предшколски програм са групама до 5 предшколаца.

На територији Града Крагујевца за предшколско образовање, надлежна је Предшколска установа "Нада Наумовић". Установа је основана 1948. године и од тада до данас се рад установе мењао и прилагођавао пратећи промене како у педагошкој области, тако и у друштву уопште. Предшколска установа "Нада Наумовић" пружа услуге у 15 објеката (јаслице и вртићи). У Установи постоји и једна група деце са посебним потребама (у вртићу „Колибри“). Припремни предшколски програм се одвија у свим вртићима и издвојеним одељењима при МЗ и основним школама у укупно 85 група кроз целодневни и четворочасовни програм.

У Установи делује и Културно-образовни центар „Ризница“. То је пројекат интеграције вртића у културно-образовни и едукативни центар за децу, родитеље и васпитаче, чији су корисници деца на нивоу града (без разлике), родитељи, васпитачи. Програмом „Ризница“ предвиђена је сарадња са другим институцијама и појединцима који се на директан или индиректан начин баве васпитно-образовним радом (школе, библиотеке, позоришта, издавачке куће, произвођачи играчака, удружења грађана, НВО, локални тимови).

Драмска труппа "Свитац" је основана 2000-те године, са циљем да попуни разноврснији и квалитетнији драмски садржај деци предшколског узраста. Њени чланови су васпитачи, запослени у Предшколској установи "Нада Наумовић", који имају искуства у припремању и реализовању драмских активности.

Запослени у Предшколској установи за децу "Нада Наумовић" уз помоћ Градске управе су препознали значај инклузије, тако да данас око 60 деце са тешкоћама у развоју похађа обданиште. У вртићу „Колибри“ је смештен инклузивни центар који обухвата сензорну собу и собу са интерактивним подом. Корисници центра су сва деца са тешкоћама у развоју обухваћена програмом и услугама Предшколске установе. У крагујевачким вртићима има око 4.500 деце, а о њима брине око 600 запослених.

Преглед установа за предшколско образовање

Табела 12.1. Преглед установа за предшколско образовање

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			9-11 часова
Целодневни боравак	Од 1-5,5 година		
„Бубамара“	Крагујевац	18	181

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			9-11 часова
„Лане”	Крагујевац	17	114
„Лептирић”	Крагујевац	10	134
„Наша радост”	Крагујевац	12	130
„Бамби”	Крагујевац	8	105
„Чуперак”	Крагујевац	19	198
„Невен”	Крагујевац	24	286
„Полетарац”	Крагујевац	25	405
„Колибри”	Крагујевац	24	326
„Цицибан”	Крагујевац	15	194
„Црвенкапа”	Крагујевац	15	269
„Зека”	Крагујевац	16	175
„Сунце”	Крагујевац	8	113
„Шврћа”	Крагујевац	6	16
„Цветић”	Крагујевац	10	117
УКУПНО		234	2763

ППП - целодневни

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			9-11 часова
Целодневни боравак	Од 5,5 до 6,5 година предшколци		
„Бубамара”	Крагујевац	4	45
„Лане”	Крагујевац	2	26
„Лептирић”	Крагујевац	4	48
„Наша радост”	Крагујевац	2	27
„Бамби”	Крагујевац	2	45
„Чуперак”	Крагујевац	2	44
„Невен”	Крагујевац	4	71
„Полетарац”	Крагујевац	8	115
„Колибри”	Крагујевац	6	87
„Цицибан”	Крагујевац	2	52
„Црвенкапа”	Крагујевац	4	45
„Зека”	Крагујевац	2	29
„Цветић”	Крагујевац	2	28
„Сунце”	Крагујевац	2	22
УКУПНО		46	684

Извор: Предшколска установа за децу „Нада Наумовић”, 2012. година

Табела 12.2. Приказ броја група и броја деце у групама (са старосном структуром деце) у школској години 2011/12:

	1-3	3-5.5	5.5-6.5	Полудневни
Број група	46 група- 742 деце	70 група – 2021 дете	23 групе – 684 детета	57 група – 960 деце
Укупно	46 група– 742 деце	70 група - 2021 дете	23 групе – 684 детета	57 група – 960 деце

Извор: Предшколска установа за децу „Нада Наумовић”, 2012. година

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			до 5 часова
Вртић „Полетарац”	Крагујевац	4	95
Вртић „Чуперак”	Крагујевац	1	16
Вртић „Зека”	Крагујевац	1	30
Вртић „Цицибан”	Крагујевац	1	18
Вртић „Бамби”	Крагујевац	1	22
О.Ш. „Милутин и Драгиња Тодоровић”	Крагујевац	2	50
О.Ш. „Ђура Јакшић”	Крагујевац	4	97
О.Ш. „III крагујевачки батаљон”	Крагујевац	3	61
О.Ш. „21. октобар”	Крагујевац	2	26
О.Ш. „Радоје Домановић”	Крагујевац	2	46
О.Ш. „Јован Поповић”	Крагујевац	2	31
О.Ш. „Д. Л. Шпанац”	Белошевац	2	46
О.Ш. „Д. Л. Шпанац”	Баљковац	1	5
О.Ш. „Драгиша Михајловић”	Станово	2	38
О.Ш. „Драгиша Михајловић”	Мале Пчелице	1	33
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Велико Поље	4	57
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Грошница	1	24
О.Ш. „Живадинка Дивац”	Станово	2	30
О.Ш. „Доситеј Обрадовић”	Ердеч	2	34
О.Ш. „Милоје Симовић”	Драгобраћа	1	27
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Страгари	1	6
О.Ш. „Прота Стеван Поповић”	Чумић	1	19
О.Ш. „Прота Стеван Поповић”	Шењ	-	1
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Лужнице	1	5
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Десимировац	1	22
О.Ш. „19. октобар”	Маршић	1	14
О.Ш. „Јован Поповић”	Шумарице	1	15
Месна заједница	Корићани	1	17
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Н. Милановац	-	2

Назив институције	Локација	Број васпитача	Број деце корисника
			до 5 часова
О.Ш. „С. Марковић”	Јовановац	1	6
О.Ш. „Ђура Јакшић”	Трмбас	1	6
О.Ш. „21. Октобар”	Рогојевац	1	6
О.Ш. „Д.Л. Шпанац”	Сабанта	-	1
О.Ш. „Свети Сава”	Поскурице	-	4
О.Ш. „Свети Сава”	Грбице	-	3
О.Ш. „С. Младеновић”	Јарушице	1	5
О.Ш. „С. Младеновић”	Ресник	1	9
О.Ш. „Јован Поповић”	Дивостин	-	3
О.Ш. „М. Симовић”	Голочело	-	-
О.Ш. „Срета Младеновић”	Церовац	-	5
О.Ш. „Милутин Тодоровић”	Илићево	1	9
О.Ш. „19. октобар”	Ботуње	1	6
О.Ш. „Јован Поповић”	Драча	1	8
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Влакча	1	7
О.Ш. „19. октобар”	Цветојавац	1	9
О.Ш. „Милоје Симовић”	Дреновац	1	5
О.Ш. „Мирко Јовановић”	Петровац	-	-
О.Ш. „21. октобар”	Каменица	-	1
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Угљаревац	-	4
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Рамаћа	-	1
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Опорница	-	2
О.Ш. „21. октобар”	Добрача	-	2
О.Ш. „19. октобар”	Комарице	-	5
О.Ш. „Н. Н. Недељковић”	Вињиште	-	2
О.Ш. „Светозар Марковић”	В. Пчелице	-	6
О.Ш. „Светозар Марковић”	Горња Сабанта	-	3
О.Ш. „Јулијана Ћатић”	Маслошево	-	2
О.Ш. „Сретен Младеновић”	Пајазитово	-	2
О.Ш. „Светозар Марковић”	Сугубина	-	-
О.Ш. „Вук Карацић”	Букуровац	-	2
ОШ „19.октобар“	Корман	-	3
УКУПНО		57	1.014

Извор: Предшколска установа за децу „Нада Наумовић”, 2012. година

Од 1014 деце које похађа предшколско образовање у трајању од четири сата, скоро је дупло већи број оних који то чине на градском подручју него на сеоском (669 на градском и 345 на сеоском).

Проблеми предшколског образовања

Искоришћеност капацитета је максимална (попуњеност преко норматива око 20%).

Стање зграда је у већини задовољавајућа, али има један број вртића који захтева већу реконструкцију (кровови, столарија, грејање и друго).

У току 2010. године изграђено је ново обданиште на Денином брду, капацитета 150 деце. За вртиће у Белошевцу и Корићанима постоје идејни пројекти и у тим насељима постоји највећа потреба за новим капацитетима.

Потребе предшколског образовања, Предшколска установа "Нада Наумовић" не успева да задовољи, због ограничених капацитета. Тако да сваке године између 300 и 500 деце не успе да се упише у вртић. Из ових разлога постоје дуге листе чекања, па се ствара простор за отварање приватних вртића.

12.2. Основно образовање

На територији Града Крагујевца постоје 22 редовне основне школе, 2 специјалне које су и основне и средње и 1 музичка школа која је и основна и средња. Од 22 редовне основне школе, 16 школа има издвојена одељења (ван седишта матичне школе). Од тога 5 основних школа има 1 издвојено одељење, 4 школе имају по два издвојена одељења, 3 школе по три издвојена одељења, 2 школе имају четири издвојена одељења, 1 школа има пет издвојених одељења, док једна школа има 7 издвојених одељења.

Табела 12.3. Преглед основних школа

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
ОШ "Вук Стефановић Караџић" Чегарска 3, КРАГУЈЕВАЦ, 034/302-595, os_vuk_kg@ptt.rs										
Матична школа	63	1111	152	139	133	144	140	129	137	137
Букуровац	1	2	1	1						
Трмбас	2	26	6	10	5	5				
Укупно:	66	1139	159	150	138	149	140	129	137	137
ОШ "21. октобар" Милована Глишића 13, КРАГУЈЕВАЦ, 034/6370-217, sekretar@yahoo.com										
Матична школа	51	648	103	82	85	70	86	71	73	78
Рогојевац	2	21	7	4	6	4				
Добрача	1	10		6	1	3				
Каменица	1	4		3	1					
Укупно:	57(2 вер)	683	110	95	93	77	86	71	73	78
ОШ "Доситеј Обрадовић", Партизанских курира 66, ЕРДЕЧ, 034/311-985 os.dositejbradovic1@open.telekom.rs										
Укупно:	29	318	43	44	38	34	41	39	37	42
ОШ "Драгиша Луковић Шпанац" 9. маја 110/б, КРАГУЈЕВАЦ, 034/381-444 dlukovicspanac@gmail.com										
Матична школа	42	445	47	65	49	63	50	49	54	68
Доња Сабанга	1	3	2	1						

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Баљковац	2	19	4	6	5	4				
Укупно:	45	467	53	72	54	67	50	49	54	68
ОШ „Јулијана Ђатић”, Жике Пинтера 44, СТРАГАРИ, 034/522-101 jcatic@ptt.rs										
Матична школа	27	129	11	12	11	8	22	20	23	22
Г.Страгари		10	2	3	3	2				
Маслошево		8		5		3				
Влакча		19	5	6	7	1				
Угљаревац		10	34	2	3	1				
Рамаћа		7	1	2	2	2				
Укупно:	27	183	23	30	26	17	22	20	23	22
ОШ „Сретен Младеновић” 34 321 Десиминовац, ДЕСИМИРОВАЦ, 034/561-539 smdes@ptt.rs										
Матична школа		217	18	21	22	14	38	28	38	38
Ресник		63	8	11	5	7	8	9	7	8
Лужнице		100	6	8	5	8	12	26	17	18
Г.Јарушице		19	3	7	7	2				
Нови Милановац		9	2	3	2	2				
Пајазитово		10	4	2		4				
Церовац		19	4		7	8				
Опорница		7	3	2	1	1				
Укупно:	52 (21 нрв)	444	48	54	49	46	58	63	62	64
ОШ „Мирко Јовановић” Незнаног јунака 8, КРАГУЈЕВАЦ, 034/304-200 osmjovanovic@gmail.com										
Матична школа	70	1307	149	174	175	177	160	146	168	158
Петровац	1	5	2	1	2					
Укупно:	71	1312	151	175	177	177	160	146	168	158
ОШ „Милутин и Драгиња Тодоревић” Саве Немањића 2, КРАГУЈЕВАЦ, 034/304-205 osmdt@nadlanu.com										
Матична школа	53	776	108	106	99	102	94	94	73	100
Илићево	4	65	16	11	22	16				
Укупно:	57	841	124	117	121	118	94	94	73	100
ОШ "19. октобар" Драгише Мишовића 66, МАРШИЋ, 034-6350664 osmarsic19@gmail.com										
Матична школа	36	160	17	12	21	12	37	20	22	19
Корман		6	3	-	1	2				
Доње Комарице		13	2	5	-	6				
Цветојевац		24	5	10	7	2				
Ботуње		48	2	10	7	5	5	4	5	10

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Укупно:	36	251	29	37	36	27	42	24	27	29
ОШ „Трећи краг. батаљон” Јесењинова 17, КРАГУЈЕВАЦ, 034/302-160; 302-161 os.trecikb@open.telekom.rs										
Укупно:	43	680	94	110	82	83	75	85	63	88
ОШ „Живадинка Дивац”, Краља Милутина бб, КРАГУЈЕВАЦ, 034-323-421 skolazdivac@gmail.com										
Укупно:	33	376	46	44	40	37	54	41	52	63
ОШ „Мома Станојловић” Кнеза Михаила 40, КРАГУЈЕВАЦ, 034/332-909 momakg@eunet.rs										
Укупно:	47	657	85	92	82	79	91	96	76	56
ОШ „Јован Поповић” Краља Милана IV, бр. 14, КРАГУЈЕВАЦ, 034-30-40-67 os.jovanpopovic1@nadlanu.com										
Матична школа	30	353	48	41	37	35	51	45	56	40
Шумарице	15	157	15	20	15	13	20	26	12	36
Дивостин	1	9	1	4	1	3				
Драча	2	18	4	6	5	3				
Укупно:	48	537	68	71	58	54	71	71	68	76
ОШ „Станислав Сремчевић” Лазе Маринковића 54, КРАГУЈЕВАЦ, 034/323-252 osstanislavskg@gmail.com										
Укупно:	71	1065	127	149	128	146	124	141	111	139
ОШ „Светозар Марковић” Кумановска 3, КРАГУЈЕВАЦ, 034/301-815 ossm3@sbb.rs										
Матична школа	79	1098	104	111	112	153	154	141	160	163
Горња Сабанта	8	72	4	7	3	7	13	12	11	5
Јовановац	2	32	11	4	9	8				
В.Пчелице	1	7	3	1	1	2				
Г.Сугубине	1	2		1	1					
Укупно:	91	1211	122	124	126	170	167	153	171	178
ОШ "Ђура Јакшић" Кајмакчаланска 59, КРАГУЈЕВАЦ, 034/302-135, os.djurajaksic@nadlanu.com										
Матична школа	40	454	44	60	61	61	45	62	61	60
Горње Комарице	1	3	2	-	1	-	-	-	-	-
Укупно:	41	457	46	60	62	61	45	62	61	60
ОШ „Свети Сава” Букурешка бб, КРАГУЈЕВАЦ, 034/370-112, svsavkg@gmail.com										
Матична школа	44	537	67	63	61	62	75	70	66	73
Доње Грбице	2	20	8	2	7	3				

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Поскурице	2	17	4	1	7	5				
Укупно:	48(12 нрв)	574	79	66	75	70	75	70	66	73
ОШ „Прота Стеван Поповић”, 34322 Чумић, ЧУМИЋ, 034/576-009 oscmic@ptt.rs										
Матична школа	18	119	19	11	16	9	16	15	14	19
Велики Шењ	3	17	5	2	4	6				
Укупно:	21	136	24	13	20	15	16	15	14	19
ОШ „Наталија Нана Недељковић” Октобарских жртава 146, ГРОШНИЦА, 034/313-622 osnana@microsky.net										
Грошница	11	167	24	19	25	23	13	20	17	26
Велико Поље	30	406	72	56	43	42	54	39	41	59
Вињиште	1	5	2	2	1					
Укупно:	43	578	98	77	69	65	67	59	58	85
ОШ „Радоје Домановић” Светозара Марковића 13, КРАГУЈЕВАЦ, 034/ 332-824 osrdomanovic@open.telekom.rs										
Укупно:	58	797	108	107	107	105	110	111	70	79
ОШ "Милоје Симовић" 34231 Драгобраћа, ДРАГОБРАЋА, 034/582-100 os.milojesimovic@open.telekom.rs										
Матична школа	26	344	43	39	39	33	44	53	35	58
Голочело	2	14	2	6	5	1				
Дреновац	1	11		5	3	3				
Укупно:	29	369	45	50	47	37	44	53	35	58
ОШ "Драгиша Михаиловић" Радована Миновића бб, КРАГУЈЕВАЦ, 034/323-422; osdragisa@gmail.com										
Матична школа	30	462	59	55	51	55	49	68	55	70
Мале Пчелице	7	149	34	50	31	34				
Укупно:	37	611	93	105	82	89	49	68	55	70
Музичка школа "Др. Милоје Милојевић" Кнеза Милоша 5, КРАГУЈЕВАЦ, 034/305-135 office@muzicka-kg.com										
Матична школа	116	836	240	250	118	104	64	60	-	-
Кнић	7	53	27	6	10	4	5	1	-	-
Укупно:	123	889	267	256	128	108	69	61	-	-
ШОСО "Вукашин Марковић" Јанка Веселиновића бб, КРАГУЈЕВАЦ, 034/332-179 sosok@sbb.rs										
Матична школа		20	-	-	-	-	-	8	5	7
Ердоглија		7			1	3	3	-	-	-

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по разредима								
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Ист. Одељ. при ОШ „Мирко Јовановић“		5						1	4		
Ист. Одељ. при ОШ „Ђура Јакшић“		9		1	4	4					
Укупно:		41	-	1	5	7	4	12	5	7	
Школа са домом за децу оштећеног слуха Старине Новака 3, КРАГУЈЕВАЦ, 034/317-145, 034/323-662 skolazagluve@open.telekom.rs											
Матична школа		37	4	8	4	4	4	4	4	4	5
Укупно:		37	4	8	4	4	4	4	4	4	5
Укупно:		13764	1779	1851	1719	1734	1689	1676	1563	1753	

Извор: Школска управа, 2012. година

Наведени подаци показују да четири градске школе имају преко 1000 ученика. У две од ове четири школе са налазе и затворени базени.

Од 13.313 ученика који су похађали основне школе у школској 2009/10. години, највећи број - 1781 је похађао осми разред, док је најмањи број био у петом разреду.

Од 13.313 ученика, 11.818 или 89% ученика похађа школе на градском подручју.

По анализама Школске управе Крагујевац, број ученика у основним школама се смањује и тај тренд ће се задржати до 2014. године.

Проблеми основног образовања

У готово свим школама потребно је опремање кабинета рачунарском опремом и доступност интернета. Поред нових компјутера школама су неопходни кабинети за извођење савремене наставе. Неопходно је опремање школских библиотека новим књигама (лектира, енциклопедијска издања...). У неким школама је потребно купити нов намештај за учионице (клубе, катедре и столице). Потребно је обновити дидактички материјал и наставна средства. Неопходно је усталити средства која се одвајају за умножавање, копирање и одржавање фото-копир апарата и штампача.

Све школске зграде су у добром стању, али су увек потребне адаптације, реконструкције, доградња. У неким школама је неопходна адаптација мокрих чворова, кровова, подова.

У појединим школама је потребно изградити физкултурне сале, као и обновити или изградити спортске терене који се користе за наставу физичког васпитања. У неким школама је потребно оградити школско двориште.

У свим школама је столарија (прозори и врата) у јако лошем стању, тако да ученици и наставно особље ради у неадекватним условима. Лети је претопло, зими хладно, а рачуни за грејање су велики, па је енергетска ефикасност на веома ниском нивоу.

У току је израда пројеката за изградњу физкултурних сала у основним школама „Доситеј Обрадовић“, „Живадинка Дивац“ и „Светозар Марковић“. Планирана је замена столарије у 2013. години у ОШ „Станислав Сремчевић“ и Првој техничкој школи.

Што се тиче истурених одељења која се налазе на сеоском подручју, тамо су проблеми везани за недостатак санитарних чворова, лошу опремљеност, грејање које је углавном на чврсто гориво. Све то доводи до тога да деца због лоших услова одлазе у град и то представља проблем одржавања фонда часова запослених.

Генерално, због негативног природног прираштаја, све је мањи број уписане деце, како у градским, тако и у сеоским школама, што доводи до вишка наставног особља.

У Музичкој школи "Др. Милоје Милојевић", школски кабинети опремљени су наставним средствима намењеним за стручно образовање ученика у музичким школама. Школа има свој инструментаријум који користи за извођење наставе, али је просечна старост инструмената око двадесет година. То значи да су средства за одржавање инструмената, односно куповину нових, неопходна. Школа је принуђена да прикупља донације родитеља чија деца похађају наставу (од донација родитеља пре око пет година опремљена су и четири мултимедијална кабинета). Међутим, због тешке финансијске ситуације све више се доводи у питање и могућност родитеља да уплаћују донације.

Просторни капацитети школе су преоптерећени јер је у једном објекту смештена и основна и средња музичка школа. Музичку школу похађа око 950 ученика и у њој ради 180 запослених радника. Укупна површина школског простора је 1300 метара квадратних, што је недовољно, те настава мора бити организована и суботом и недељом. У плану је проширење објекта на још око 900 метара квадратних, чиме би се добио довољан простор за нормално одвијање наставе. Школа нема неопходну концертну салу за одржавање концерата.

Дефицит наставног особља је изражен на појединим одсечима (клавир, гитара).

Стање објекта је, узимајући у обзир старост зграде, солидно.

12.3. Средње образовање

На територији Града Крагујевца постоји укупно 11 средњих школа и то: 2 гимназије, 6 средњих стручних школа, 2 специјалне школе (које су и основне и средње) и 1 средња музичка школа (која је такође и основна и средња школа). Средње школе немају истурена одељења ван седишта школа. Број средњих школа као засебних правних лица је осам.

Табела 12.4. Преглед средњих школа

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
Прва крагујевачка гимназија Даничићева 1 034/335-938 prvagimnazijakg@yahoo.com		474	Друштвено- језички смер	121	116	121	116
		492	Природно – математички смер	141	113	121	117
		76	Одељење талентованих ученика	20	22	19	15
		36	VII и VIII разред- огледно одељење за математику	14	22		
Укупно:	88	1078+36		282	251	261	248
Друга крагујевачка гимназија Ђуре Пуцара Старог 2 034/341-398		611	Општи тип	156	133	149	173
		188	Друштвено – језички	61	65	30	32
		88	Филолошка гимназија	24	22	25	17
Укупно:	74	887		241	220	204	222
Економска школа Радоја Домановића 6 034/332-428; 034/335-406 ekonomkrag@verat.net		313	Економски техничар	64	70	68	111
		180	Финансијски техничар		34	73	73
		198	Правни техничар	63	65	34	36
		59	Биротехничар			32	27
		94	Банкарски службеник	24	22	24	24
		48	Комерцијалиста - оглед	24	24		

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
		24	Финансијски администратор - оглед	24			
Укупно:	72	916		199	215	231	271
Медицинска школа са домом ученика "Сестре Нинковић" Радоја Домановића 2 034/370-201 medskg@ptt.rs		342	Медицинска сестра – техничар	67	98	76	101
		80	Медицинска сестра – техничар - оглед	20	20	20	20
		128	Педијат. сестра – техничар	31	30	31	36
			Медицинска сестра – васпитач	31			
		133	Зубни техничар	31	31	37	34
		179	Фармацеутски техничар	30	39	70	40
		130	Лабораторијски техничар	33	30	36	31
Укупно:	123	1023		243	248	270	262
Прва техничка школа Радоја Домановића бр.8 034/332-461 privatendir@gmail.com		200	Електротехничар рачунара	31	53	54	62
		117	Мултимедија - оглед	33	25	27	32
		103	Електричар за расхл. и термо уређаје	34	24	24	21
		51	Електромонтер мрежа и построј.	16	18	17	
		127	Грађ.техн.за високоградњу	31	33	36	27
		88	Грађ. техн. за нискоградњу		28	31	28
		46	Монтер суве градње	16	16	14	
		81	Електротехничар за електро. на возилима	21	20	20	20
		25	Хемијски лаборант			25	
		98	Техн. заштите живот. средине	30	36		32
		117	Техничар штампе	30	32	25	30
		25	Пекар		13	12	
		24	Месар	12		12	
		120	Технич. за биотехнологију	33	32	26	29
		20	Администратор рачунарских мрежа - оглед	20			
			Техничар граф. дораде	0	0	0	0
		28	Електроинсталатер	17	11		
		24	Архитектонски техничар - оглед	24			
		80	Електротехничар енергетике	30	25	23	23
Укупно:	140	1365		378	350	333	304
Друга техничка школа Косовска 8 Крагујевац 034/300-870 tehnkg@ptt.rs		99	Техн. за пејзаж.архитектуру	25	26	24	24
		50	Техн. дизајна ентеријера и индустријских производа	15	20	15	
		48	Техн.за ентеријер- оглед	13	18	17	0
		44	Столар - оглед	13	14	17	0
		8	Дрворезбар	0	0	0	8
		8	Гравер уметнич. предмета	0	0	0	8

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
		56	Техничар за финалну обраду дрвета	0	18	19	19
Укупно:	52	313		66	96	92	54
Политехничка школа Косовска 8 034/335-178 sekretar@politehnicka.edu.rs		220	Технич.за компјут.управ.	62	51	50	57
		212	Маш.техн. за комп.констр.	64	50	41	57
		25	Машин.техн.мотор.возила	25			
		35	Мех.греј.и расх.техн.		21	14	
		27	Мех.мед.и лаборат.опреме		10	17	
		62	Аутомеханичар	20	20	22	
		41	Оператер маш. обраде-оглед	15	12	14	
		73	Маш.техн.за репаратуру-оглед	19	22	14	18
		73	Техничар за роботiku	20	24	13	16
		68	Техничар мехатронике-оглед	25	23	20	0
		350	Техничар друм.саобраћаја	91	99	80	80
		83	Техничар за без.саобраћаја-оглед	20	20	23	20
		105	Техничар унутр.транспорта	27	27	28	23
		151	Возач моторног возила	50	50	51	
	205	Техничар за компјутерско управљање	62	57	42	44	
Укупно:	139	1510		438	435	379	258
ТУШ "Тоза Драговић" Саве Ковачевића 25 034/335-686 034/333-237 tozadragovic@open.telekom.rs		222	Туристички техничар	64	61	62	35
		103	Трговински техничар	59	24	20	
		100	Угоститељски техничар	27	21	22	30
		114	Кулинарски техничар	31	27	26	30
		18	Конфекцијски техничар			18	
		17	Техничар – моделар одеће				17
		122	Женски фризер	46	40	36	
		15	Мушки фризер		8	7	
		15	Посластичар			15	
		17	Конобар			17	
		35	Кконобар - оглед	14	21		
		78	Кувар	32	21	25	
		46	Трговац	15	15	16	
		54	Дизајнер одеће - оглед	29	25		
		25	Аранжер у трговини				25
		255	Туристички техничар	59	67	66	63
		12	Маникир и педикир	12			
Укупно:	81	1026		324	269	268	165
Музичка школа "др Милоје Милојевић", Кнеза Милоша 5 034/305-135 office@muzicka/kg.com		63	Музички сарадник	17	15	18	12
		113	Музички сарадник	31	33	21	28
		59	Музички извођач	14	12	19	14
Укупно:	121	172		45	45	40	42
Школа за основно и средње образовање "Букашин Марковић"							
		11	Израђивачи елемената подних дрвених облога	4	2	5	

Назив школе	Број наставника	Број ученика	Број ученика по смеровима/разредима				
			Смер	I	II	III	IV
Јанка Веселиновића бб Крагујевац 034/332-179 sosokg@sbb.rs		6	Манипулант у преради дрвета	6	0	0	0
		11	Пекар	5	3	3	0
		14	Манипулант у прехранбеној производњи	14	0	0	0
		9	Припремач намирница	5	4	0	0
Укупно:		51		34	9	8	0
Школа са домом за ученике оштећеног слуха Старине Новака 33, КРАГУЈЕВАЦ 034/323-662		5	Аутолимар	1	2	2	0
		12	Пекар	3	6	3	0
		9	Женски фризер	4	2	3	0
		3	Маникир и педикир	0	0	3	0
		12	Техничар графичке дораде	3	6	3	0
Укупно:		41		11	16	14	0
Укупно Крагујевац		8382		2216	2129	2078	1831

Извор: Школска управа, 2012. година

На основу исказаних жеља ученика приликом уписа у средње школе у последњих пар година, ученици су највеће интересовање исказали за образовне профиле у подручју рада: економија, право и администрација за образовне профиле: економски техничар, финансијски техничар и банкарски службеник- оглед. У подручја рада Здравство и социјална заштита, за образовне профиле: фрмацеутски техничар, зубни техничар и медицинска сестра- техничар- оглед.

Проблеми средњег образовања

Стање у средњим школама је слично као и у основним школама. Акцент треба ставити на опреми за кабинете, школском намештају и замени столарије. Због проширења капацитета неопходна је доградња простора у Економској школи.

У Другој крагујевачкој гимназији постоји посебно интересовање за италијански језик, за билингвану наставу, за информатички смер. У школи постоји суфицит кадра, због смањивања уписа деце у задње две године.

У Медицинској школи непостоји физкултурна сала, недовољна је опремљеност постојећих кабинета, постоји недостатак адекватних кабинета, као и недовољан просторни капацитет. Постоји дефицит наставног особља за стручне предмете- дипломирани фармацеути.

12.4. Више и високо образовање

Универзитет у Крагујевцу

Универзитет у Крагујевцу настао је на темељима Лицеја Књажевства Србског, прве високошколске институције у модерној Србији, када је указом кнеза Милоша Обреновића од 1. јула 1838. основан у Крагујевцу Лицеј Књажевства Србског, чији је први ректор био Атанасије Николић (1803-1882) који ће у националној историји остати забележен и по увођењу прославе Светог Саве у српске школе, који је као школска слава први пут обележена на крагујевачком Лицеју школске 1840/41.

Лицеј Књажевства Србског посејао је клицу високог образовања, из које су, почетком шездесетих година 20. века, настале прве модерне високообразовне институције, из којих је, 21.маја 1976. године, Самоуправним споразумом о удруживању високошколских и других научних организација удруженог рада основан Универзитет "Светозар Марковић" данас Универзитет у Крагујевцу.

Универзитет у Крагујевцу, чији је оснивач Република Србија, је самостална високошколска установа, која у обављању делатности обједињује образовни и научноистраживачки, стручни, односно уметнички рад, као компоненте јединственог процеса високог образовања.

У саставу Универзитета у Крагујевцу је 12 који се налазе у 5 градова Централне Србије: Крагујевцу, Чачку, Јагодини, Краљеву и Ужицу.

Факултети који улазе у састав Универзитета у Крагујевцу:

- Факултет инжењерских наука у Крагујевцу
- Економски факултет у Крагујевцу
- Правни факултет у Крагујевцу
- Природно-математички факултет у Крагујевцу
- Факултет техничких наука у Чачку
- Факултет медицинских наука у Крагујевцу
- Агрономски факултет у Чачку
- Факултет за машинство и грађевинарство у Краљеву
- Факултет педагошких наука у Јагодини
- Учитељски факултет у Ужицу
- Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
- Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи

У саставу Универзитета у Крагујевцу је Универзитетска библиотека као библиотека опште научног карактера, чија је делатност у функцији наставно-научних и истраживачких процеса на Универзитету. На овај начин она доприноси успешном студирању, ширењу и афирмацији знања, наставном и научном стваралаштву наставника и сарадника факултета и института Универзитета у Крагујевцу.

Универзитет интегрише функције свих факултета и организационих јединица у свом саставу, тако што спроводи јединствену политику, чији је циљ стално унапређење делатности високог образовања, односно унапређење квалитета наставе, усавршавање научноистраживачког и уметничког подмлатка, увођење студената у научноистраживачки рад, као и стварање материјалних услова за рад и развој Универзитета.

Универзитет у Крагујевцу, свој настанак и развој заснован на концепту разуђеног универзитета, претворио је у једну од својих препознатљивих предности, која му омогућава да користи привредне и географске потенцијале и људске ресурсе територије која се простире на 5000 km², а насељава је око 2,5 милиона становника, чиме је постао основна полука развоја и интегративни симбол Централне Србије.

Наставници

На факултетима Универзитета у Крагујевцу студијске програме реализује 1017 наставника и сарадника :

- наставника - 567;
- сарадника – 450.

Студенти

На факултетима Универзитета у Крагујевцу, у школској 2010/11 години студира укупно 18.123 студента.

Од укупног броја уписаних, највећи број студира на Економском факултету - преко 3.000 студената, Медицинском факултету - преко 2.500 студената и Правном факултету - око 2.300 студената .

Студентима Универзитета у Крагујевцу на располагању су укупно 5 студентских домова: у Крагујевцу, Ужицу, Чачку и Краљеву, у којима борави преко 1.000 студената и у којима се за студенте обезбеђује 3.500 obroка дневно.

На факултетима Универзитета у Крагујевцу, до сада је стручна, академска и научна звања стекло:

- свршених студената - преко 32.000,
- магистара – 1.023 ,
- доктора наука – 606,
- специјалиста – 65.

Образовно-научна и образовно-уметничка делатност

Делатност Универзитета заснива се на јединству образовног, научноистраживачког и уметничког рада.

Потписивањем Болоњске декларације (2003), усвајањем Закона о високом образовању (2005) и Стандарда о акредитацији високошколских установа (2006), реформа високог образовања у Србији добила је институционални оквир и обавезу примењивања захтева и стандарда из домена високог образовања чиме се остварује стратешки циљ уласка Србије у европски простор високог образовања .

Статутом Универзитета у Крагујевцу, из 2006. и из 2010. године дефинисана су три нивоа студија, уведен је Европски систем преноса бодова (ЕСПБ), повећана је флексибилност студија која се постиже увођењем више образовних профила усклађених са потребама развоја; створени су оквири за увођење сопствених процедура, стандарда и механизма интерне евалуације на Универзитету и факултетима, као и услови за мобилност наставника и студената у оквиру јединственог европског простора високог образовања.

Изменама Статута Универзитета у Крагујевцу усвојеном 2010. године нарочита пажња је посвећена успостављању, планирању и пројектовању перманентне контроле квалитета на Универзитету и факултетима, формирањем Комисије за обезбеђивање квалитета. На тај начин су политика и процедуре обезбеђења квалитета постале не само саставни део, већ и основа унутрашње организације и рада Универзитета и факултета у његовом саставу.

Студијски програми остварују се у оквиру једне или више образовно-научних, односно образовно-уметничких поља:

- Природно-математичке науке
- Друштвено-хуманистичке науке
- Медицинске науке
- Техничко-технолошке науке
- Уметност

Суочени са суштинском реорганизацијом начина за решавање питања образовања и научноистраживачког и уметничког рада, спроводе се интензивне активности на изменама и допунама студијских програма, које се крећу од делимичног кориговања до потпуног мењања наставних садржаја, нових области и усмерења, што резултира и повећаним интересовањем младих за студије на факултетима Универзитета у Крагујевцу, али и ефективнијим и ефикаснијим студијама.

Научноистраживачка и уметничка делатност

Универзитет и високошколске јединице обављају научноистраживачки и уметнички рад у циљу развоја науке и стваралаштва, унапређивања делатности високог образовања, односно унапређивања квалитета наставе, усавршавања научног и уметничког подмлатка, увођења студената у научноистраживачки и уметнички рад, као и стварања материјалних услова за рад и развој Универзитета.

Научноистраживачки рад одвија се у складу са глобалним научним токовима, јединственом политиком научног и технолошког развоја коју спроводи Министарство за просвету и науку Републике Србије, пратећи и усмеравајући правце и динамику развоја Региона који гравитира Универзитету.

На Универзитету и високошколским јединицама у његовом саставу организује се и обавља научноистраживачки рад кроз основна, примењена и развојна истраживања из свих научних

области које се проучавају на факултетима, као и истраживања интердисциплинарног и мултидисциплинарног карактера, у којима учествује наставно и научно особље и студенти академских дипломских и докторских студија.

Центри

Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу

- Председништво САНУ, на својој I седници, одржаној 18. фебруара 1991. године и Скупштина Универзитета "Светозар Марковић" у Крагујевцу, на седници која је одржана 17. маја 1991. године, донели су Одлуку о оснивању Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета "Светозар Марковић" у Крагујевцу, чији су оснивачки акт 21. маја исте године потписали у Крагујевцу, академик Душан Каназир и ректор Универзитета проф. др Илија Росић.
- Оснивачким актом и Правилником о организацији и раду Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета "Светозар Марковић" у Крагујевцу, донетим на истим седницама надлежних органа САНУ и Универзитета у Крагујевцу, постављени су темељи сарадње и уређена основна начела функционисања Центра, као научне организационе јединице, у смислу одредаба тада важећих Закона о Српској академији наука и уметности и Закона о универзитету.
- Полазећи од заједничких интереса развоја науке, културе, уметности и образовања и њиховог преношења ради стварања и даљег развоја научног и уметничког подмлатка у Републици Србији, утврђених Законом о Српској академији наука и уметности и Законом о високом образовању, а у циљу ширења науке и усмеравања и планирања научног и технолошког развоја на подручју Републике Србије, САНУ и Универзитет у Крагујевцу, утврдили су, 2011. године, потребу да новим уговором уреде темеље већ успостављене сарадње на основама равноправности.

Универзитетски центар за развој каријере и саветовање студената

- Универзитет у Крагујевцу, у новембру 2007. године, у сарадњи са Фондацијом Престолонаследника Александра II за образовање, основао је Универзитетски центар за развој каријере и саветовање студената, ради пружања помоћи и информација потребних студентима, као и ради успостављања сарадње између академске и пословне заједнице.
- Центар организује и реализује манифестације у циљу информисања студената о могућностима даљег усавршавања на постдипломским студијама, програмима стипендирања, студијским и стручним боравцима, праксама и другим могућностима стручног усавршавања у земљи и иностранству, кроз презентације фондација и институција, сајмове стипендија и сл.
- Центар организује семинаре, радионице, курсеве и предавања за студенте и дипломце у циљу пружања помоћи у развијању практичних вештина и знања која су им потребна за прве професионалне кораке и развој каријере. Центар, кроз успостављање сарадње са компанијама у Граду и Региону, студентима обезбеђује програме пракси и стручног усавршавања којима им помаже да стечена знања практично примене и допуне другим вештинама и способностима.

Универзитетска галерија

- Универзитет у Крагујевцу и Универзитетска библиотека у Крагујевцу одлучили су да се репрезентативан и мултифункционалан простор галерије Универзитетске библиотеке у Крагујевцу, површине 180м², користи као простор намењен организовању, промовисању и представљању научно-наставног, културног и уметничког стваралаштва наставника, сарадника и студената Универзитета у Крагујевцу, организовања изложби, књижевних вечери, концерата и других научних и уметничких садржаја афирмисаних научника и уметника из земље и иностранства, под називом Универзитетска Галерија.

- Универзитетска галерија од 2010.године организује програме које на годишњем нивоу предлаже Програмски одбор, образован одлуком Савета Универзитета у Крагујевцу, а финансијска средства за реализацију програма обезбеђује Универзитет у Крагујевцу. Ради реализације програма Универзитет у Крагујевцу опремио је Универзитетску галерију концертним клавиром, одговарајућим намештајем и свим потребним елементима неопходним за њено функционисање.
- Универзитетска галерија организује, промовише и представљања научно-наставно, културно и уметничког стваралаштва наставника, сарадника и студената Универзитета у Крагујевцу, али поред тога представља и референтна научна и уметничка остварења и разноврсне уметничке пројекте из баштине националне културе Србије, али и других заинтересованих земаља, као што су концерти, изложбе, промоције научних часописа и монографија, књижевне вечери, перформанса, филмских фестивала...
- У циљу управљања радом Универзитетске галерије, Сенат Универзитета у Крагујевцу образује и именује Програмски одбор Универзитетске галерије, који се састоји од 9 чланова, изабраних из реда представника Универзитета у Крагујевцу, Универзитетске библиотеке у Крагујевцу и града Крагујевца, на мандатни период од 3 године.

Међународна сарадња

- Универзитет у Крагујевцу је потписао билатералне уговоре о сарадњи са око шездесет универзитета у свету. Међународна сарадња и потписани уговори представљају основ за мобилност студената и наставника, њихово стручно и научно усавршавање, као и проширивање и продубљивање међународне сарадње у правцу развоја интегрисаних програма образовне, истраживачке и уметничке делатности.
- Међународне активности Универзитет реализује и кроз чланство у Европској асоцијацији универзитета, Балканској ректорској конференцији, Дунавској ректорској конференцији, Заједници универзитета Медитерана, Светској асоцијацији универзитета, УНЕСКО-вој мрежи универзитета и другим организацијама које се баве питањима високог образовања.
- Универзитет у Крагујевцу, као и факултети у његовом саставу, су носиоци или партнери у FP пројектима и другим међународним, образовним и истраживачким пројектима: ТЕМПУС (од 2001. реализовано је око 40 ТЕМПУС пројеката), СЕЕПУС, WUS Аустрија, COST, и др.
- У циљу пружања организационе и техничке подршке активностима на реализацији текућих и будућих међународних пројеката на Универзитету у Крагујевцу је, средином 2010.године, отворена Канцеларија за међународне пројекте.

Издавачка делатност

- Универзитет у Крагујевцу поред бројних научних и стручних публикација, на факултетима Универзитета издаје и 17 реномираних научних часописа, националног или међународног карактера.
- Универзитет у Крагујевцу и Природно-математички факултет су издавачи најреферентнијег научног часописа на Балкану - часописа *MATCH - Communications in Mathematical and Computer Chemistry*, чији импакт фактор од 2009. године, износи 3,500. Часопис *MATCH* основан је 1975, а од 2003 је уредништво часописа на Универзитету у Крагујевцу. Часопис излази шест пута годишње, а његов уредник је академик Иван Гутман, редовни професор Природно-математичког факултета у Крагујевцу. Поред овог часописа, 2006. покренута је и едиција монографских издања под називом *Mathematical Chemistry Monographs*, чији су уредници Hueliang Li и академик Иван Гутман.

Извор: Универзитет у Крагујевцу

Проблеми вишег и високог образовања образовања

На Универзитету у Крагујевцу су од школске 2010/11. године акредитована два нова студијска програма- на Медицинском факултету студије Стоматологије и на Факултету инжењерских наука (бившем Машинском факултету у Крагујевцу), заједнички са Универзитетом одбране из Београда,, Војно- индустријско инжењерство. На Машинском факултету у Краљеву, формиран је нов студијски програм- Грађевина.

Највећи проблем Универзитета у Крагујевцу је непостојање зграде Филолошко- уметничког факултета, тако да се настава за студенте овог факултета одвија у осам других образовних институција (школа и факултета), са којима Факултет закључује Уговоре о коришћењу простора.

Дефицит наставног особља постоји на Филолошко- уметничком факултету, где је половина професора са других високошколских установа.

Студентски дом "Вита Јанић" основан 1961. године у Крагујевцу ради обављања делатности смештаја и исхране студената, претеча је данас савремене и по раду и ангажовањима комплексне установе која почев од 1990. године послује под називом Студентски центар, са седиштем у Крагујевцу у ул. Радоја Домановића бр. 1.

Примарна делатност установе Студентски центар у Крагујевцу је регулисање питања стандарда студената крагујевачког Универзитета, која у данашњим условима захтева знатно шири и свеобухватнији програм рада и деловања прилагођен савременим тенденцијама у развоју Града као привредног, здравственог, културног и универзитетског седишта централног дела Србије.

У три смештајна објекта Студентског центра у Крагујевцу, што подразумева: Павиљон I са 244 лежаја, Павиљон II са 270 лежаја студентског дома „Вита Јанић” у ул. Радоја Домановића бр. 1 и Павиљон III са 120 лежаја студентског дома „Слобода” у ул. Бранка Радичевића бр. 1 обезбеђен је боравак за укупно 634 корисника. Услуга исхране се пружа у два одвојена објекта-ресторана, за око 2.900 абонената.

У делу планираних активности најважнији пројекат у нередном периоду је пројекат изградње новог студентског дома. Имајући у виду чињеницу да је капацитет Студентског центра ограничен (само 634 места), а да је Крагујевац велики регионални универзитетски центар са 11 факултета и преко 16.000 студената од којих преко 11.000 студира у Крагујевцу а осталих 5.000 студирају на факултетима и издвојеним одељењима Крагујевачког универзитета у околним градовима са тенденцијом пораста броја студената и отварања нових факултета још у 2003. години покренута је иницијатива за изградњу новог Студентског дома. О ограниченим капацитетима довољно говори чињеница да сваки 27. студент Крагујевачког универзитета, односно сваки 18. студент који студира у Крагујевцу, оствари право на смештај у дому.

Оправданост овакве инвестиције је пре свега у чињеници да сваке године смештај у дому и поред задовољења свих критеријума не оствари све већи број студената. Испод „црте“ остане око 500 студената од којих поједини имају и просечну оцену већу од 8. Овај број студената који не оствари право на смештај у дому био би и знатно већи али се унапред смањује број студената који конкуришу за место у дому јер они који имају просечну оцену испод 7,5 и не конкуришу за дом знајући унапред да неће бити примљени.

Нови студентски дом би се градио на локацији у близини ректората, коју је определила Скупштина града Крагујевца. Капацитет новог дома био би око 500 места и локацијски би био постављен тако да омогућава изградњу свих пратећих објеката укључујући и терене за спорт и рекреацију студената, студентску поликлинику. Једном речју објекат би имао карактер кампуса и на једном месту би задовољио све потребе потенцијалних корисника. Обзиром да се ради о капиталној инвестицији како по значају тако и по вредности реализација пројекта изградње новог дома би била фазна. Нови објекат радио би се по ламелама и завршетак сваке фазе радова значио би окончање једне ламеле и истовремено одговарајући број нових места за смештај студената.

Имајући у виду да реализација једног таквог пројекта представља капиталну инвестицију, било ми можда добро да се у сврху амортизације проблема недостатка смештајних капацитета отпочне изградња новог, четвртог Павиљона у седишту установе Студентски центар у Крагујевцу, на

локацији постојећа два Павиљона студентског дома "Вита Јанић" у ул. Радоја Домановића бр.1, који би на располагању имао 80 до 100 места за смештај корисника – студената крагујевачког Универзитета. У том циљу, већ су предузете одређене мере и активности у смислу израде идејног пројекта као иницијалног приступног документа у коме се јасно види позиција новог објекта у саставу постојећих објеката на предметној парцели.

12.5. Специјалне школе и школе за одрасле

Табела 12.5. Преглед специјалних школа и школа за одрасле

Назив школе	Локација	Број наставника	Број полазника	Област деловања
Школа за децу оштећеног слуха	Крагујевац	20(12 нрв)	29	Предшколско, основно и средње образовање деце оштећеног слуха. У школи постоји и интернат, ако и аудиолошка амбуланта.
ШОСО „Вукашин Марковић ”	Крагујевац	36	227	Основно и средње стручно образовање лако ментално ометене деце и васпитање и образовање умерено и теже ментално ометених са дневним боравком

Извор: Локална самоуправа

12.6. Неформално образовање

Неформално образовање подразумева стицање знања и вештина које су изван програма формалног система образовања и реализује се на подручјима личног и социјалног развоја, унапређења грађанских слобода, међуљудских и међуетничких односа, активне социјалне партиципације, заштите и подршке маргинализованим, хендикепираним и угроженим групама, заштите животне средине, заштите и унапређења здравља, бриге за родитељство и породицу, развоја личног идентитета, усавршавања за рад, итд.

Неформално образовање нуди мноштво програма едукације, који се могу сврстати у две широке категорије:

- образовни програми (за стицање различитих знања и вештина)
- програми који се тичу васпитања (учење ставова и позитивних животних вредности).

У систему формалног и неформалног образовања одраслих на територији Шумадија и Поморавља тренутно, постоји и активно више институција и организација (формалног и неформалног карактера).

Институције које се баве неформалним образовањем:

- Средње стручне школе
- Агенције за образовање
- Национална служба за запошљавање
- Приватне школе страних језика
- Приватне школе за рад на рачунару
- НВО и удружења грађана
- Факултет инжењерских наука у Крагујевцу
- Раднички универзитет Д.П. у Крагујевцу
- Установе за децу
- Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља
- Застава запошљавање и образовање д.о.о.
- Установа Студентски културни центар Крагујевац, итд.

Центар за континуирано образовање одраслих, отворен је 1. септембра 2004. године, при Другој техничкој школи у Крагујевцу у сагласности са локалним заједницама, а у оквиру Националне стратегија образовања одраслих Владе Републике Србије. На листи образовних програма за стицање формалног образовања која је ажурирана према стању за школску 2007/08. годину, Центар има развијена 16 програма у трајању од 3 до 4 школске године. Када је у питању неформално образовање одраслих у актуелном Каталогу програма обука, налази се 63 обуке у зависности од подручја образовања и рада.

Центар за стручно усавршавање запослених у образовању Крагујевац је основан одлуком Скупштине града Крагујевца 14.04.2011. године. Седиште центра је на Факултету инжењерских наука у Крагујевцу, ул. Сестре Јањић бр.6. Центар учествује у реализацији пројекта „Професионална оријентација“ који спроводи GIZ BOSS. Циљ Центра је да у 2011. години пронађе најбоље механизме за испитивање потреба наставника, професора, васпитача и стручних сарадника за стручним усавршавањем. Идеја је да се програми семинара не бирају на основу понуде, већ на основу оних резултата до којих се дошло испитивањем потреба, који је узроковао креирање сопствених програма који би се требало наћи у каталогу за школску 2012/2013 годину. Центар ће своје активности у великој мери усмерити ка општој промоцији стручног усавршавања и професионалног развоја. Циљ је да у оквиру позитивних промена Законских и подзаконских аката које се очекују у наредном периоду, Центар буде препознат као установа која је у центру промена у свакодневној просветној теорији и пракси. Сарадња са Школском управом, локалном самоуправом и градовима у Шумадијском округу је основа доброг и перспективног рада ЦСУ КГ.

Основни проблеми у систему неформалног образовања су његово признавање и вредновање, као и формални систем од стране надлежног Министарства. То за собом повлачи решавање непостојања сертификованих, тако и акредитованих обука, од стране надлежних образовних институција или министарстава. Тиме би се увео ред на тржишту обука и „знање као свака друга роба”, би имало свој захтевани ниво квалитета и признања

13. Информисање

13.1. Информисање у Крагујевцу

Прве новине у Србији, уз благослов кнеза Милоша Обреновића, угледале су "светло дана" 5. јануара 1834. године у Крагујевцу, под називом "Новине Србске". И тако "Србија и издавање новина у среди својој доживи, који никад досад није било...", а Крагујевац, прва престоница Србије, постаде "колевка српске штампе". "Иако неписмен, својом сељачком бистрином, препреденошћу и упорношћу", кнез Милош је сматрао да треба одговорити потреби да се на неки начин сазнају најновије вести из земље и иностранства на веродостојан начин. И поред тога, Милош је саветовао свог уредника да би боље било, да се у новинама пише о томе шта се дешава ван Србије, јер рекао је "Паметни новинари о својој држави мало пишу".

Прве новине уређивао је "господин секретар књажески инострани дела "Димитрије Давидовић. Лист је излазио једном недељно а издавач је била Државна штампарија, па су због тога сматране државним гласилом. Наиме, то је био политички лист који је у исто време имао и улогу службеног гласила.

"Новине Србске", су у Крагујевцу штампане до половине 1835. године, када се штампарија сели у Београд. Имајући у виду промене у уређивачкој концепцији, као и осцилацију читаности, прве српске новине, успеле су да се одрже на тржишту штампе све до 1919. године.

Деведестих година XIX века у Крагујевцу ради више штампарија у којима се штампа петнаестак листова различитог садржаја, од изразито страначког до независно-информативног и културног. Неки од њих су "Весник Крагујевачке општине", затим, "Глас Шумадије" – лист за политику, привреду и књижевност, "Крагујевачки гласник", "Шумадијски лист", "Потпора" означени као лист за народне интересе, "Духовна зрна и просвета". Крагујевачке новине биле су претеча модерне српске штампе (Извор: књига Крагујевачка штампа XIX века - аутора Др Татјане Вулић).

13.2. Преглед електронских и штампаних медија

Град Крагујевац је оснивач градске телевизијско-информативне куће (РТК). Јавно предузеће РТК бави се радио и телевизијском делатношћу и у свом саставу има Телевизију и Радио. РТК има регионалну фреквенцију, као и Канал 9.

У Крагујевцу функционише и велики број радио станица:

- Радио 9
- Радио Златоусти
- Радио Бис
- Радио Браво
- Радио 34
- Радио Стари Град

Штампани медији који излазе на територији града су:

- Недељне новине Крагујевачке
- Часопис за књижевност, уметност и културу „Кораци”

У граду раде и бројна дописништва:

- Радио телевизије Србије
- В 92
- Вlic

- Политика
- Danas
- Вечерње новости
- Прва Телевизија
- Информер
- Курир
- Наше новине

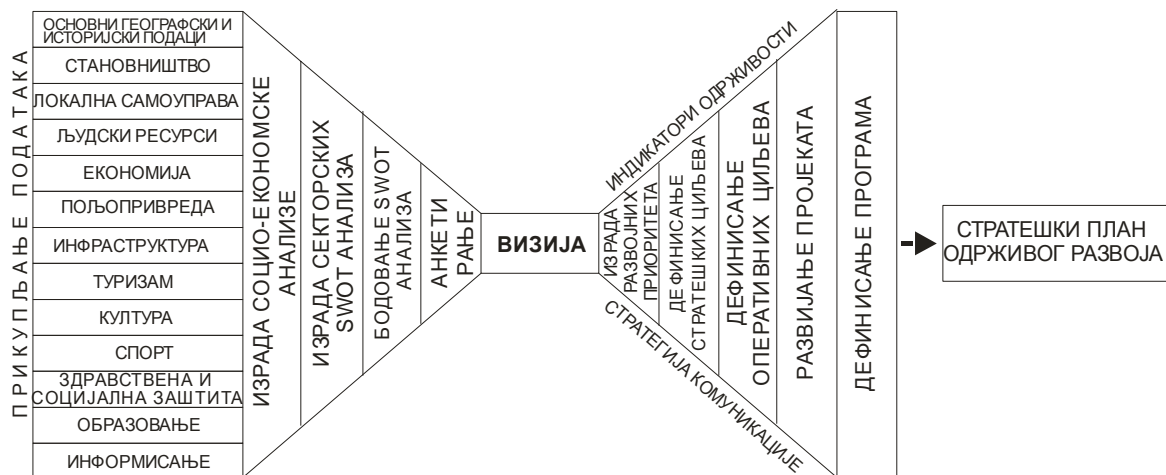
Агенције TANJUG и БЕТА

Постоји и велики број сајтова, портала и блогова који преносе вести и дешавања из Крагујевца:

www.kragujevac.rs	www.kragujevac.co.rs
www.teklareka.com	sr.wikinews.org/wiki/Крагујевац
www.zastavinsoliter.com	www.sumadijapress.com
srbijuvolimo.rs	ravnopravnostkg.com
volimkragujevac.com	www.ritamgrada.rs
www.radiocentar987.com	www.kragujevaonline.rs
www.trecasmena.com	kragujevacblog.wordpress.com
www.najvesti.com	www.vesti.rs
www.poslednjavest.com	www.virtualnigrad.com
www.insiderserbia.com	www.forum.burek.com
www.kragujevacnews.yolasite.com	www.lokalnoglobalno.com
www.csu-kg.edu.rs	www.lice.rs
www.gradskiprevoz.net	www.kgbuild.rs
www.provesti.com	kgpolis.rs
www.kgvolim.com	www.junior.rs
www.kgsport.info	www.pravaprica.rs
www.humanitarniradio.info	www.cistapolitika.rs
www.ikragujevac.com	www.vido.org.rs
www.najnovijeversti.net	

SWOT АНАЛИЗА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Секторске SWOT анализе

Слика 3. Секторске SWOT анализе

SWOT анализа (интерна и екстерна самопроцена локалне заједнице) је методолошки алат који је коришћен у циљу одређивања конкурентске позиције локалне заједнице. Представљао је основни инпут за дефинисање стратешких циљева пре свега, део анализе који се односи на слабости и снаге. Наиме, евидентиране слабости и снаге служе као основа за квалитетно планирање развоја јер ће дефинисани стратешки циљеви, указивати на потребу и начин елиминисања слабости и унапређења снага.

Практичност и веома широку применљивост ове анализе обезбеђује јој једноставност представљена матрицом 2 x 2, у којој се налазе и четири саставна елемента SWOT анализе: **снаге, слабости, шансе и претње**. Снаге и слабости су интерни елементи на које једна локална заједница може да утиче, док шансе и претње представљају екстерне елементе, односно факторе из спољашности на које није могуће утицати.

Снаге су фактори који једном подручју дају предност. Са друге стране, слабости су фактори који представљају препреке развоју локалне заједнице. Шансе су екстерне прилике које треба искористити, док претње означавају негативан екстерни фактор који треба неутралисати.

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ

SWOT матрица

Идентификовано је 6 кључних области друштвено-економског развоја, за које су израђене SWOT анализе, а које представљају субјективизацију Социо-економске анализе града Крагујевца:

- Економија и предузетништво
- Инфраструктура и животна средина

- Рурал
- образовање и култура
- Здравство и социјална заштита
- Туризам и спорт.

Свака од ових области је била предмет посебне анализе Градског форума и за сваку од њих су прецизно утврђене снаге, слабости, шансе и претње у циљу субјективизације свих података претходно наведених у Социо-економској анализи града Крагујевца.

Област: Економија и предузетништво

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> - Повољан геостратешки положај - Дуга индустријска традиција - Конкурентна индустријска радна снага - Квалификована радна снага у одређеним секторима - Универзитетски центар - Развијена свест људи о значају додатног, неформалног, доживотног образовања - Развијен систем неформалног образовања - Развијен институционални оквир за развој предузетништва и локални економски развој - Убрзан развој индустријске инфраструктуре - Развијен предузетнички дух - Развој ауто-индустрије - Центар пчеларске производње и пчеларства у Србији - Производња воћа као основ за развој прерађивачке индустрије - Препознатљивост одређених прехранбених производа - Развој научно-технолошког парка - Програми финансијске и техничке подршке инвеститорима и предузетницима на локланом нивоу 	<ul style="list-style-type: none"> - Неадекватна сарадња Универзитета и привреде - Неприлагођеност наставних програма средњег и високог образовања потребама привреде и тржишта рада - Људски ресурси – недовољан ниво специфичних знања и вештина у привреди - Значајан број незапослених - Непоповољна старосна структура становништва - Висок ниво технолошке застарелости - Недовољно улагање у иновирање и иновационе делатности - Ниски инвестициони капацитет МСП - Неефикасан менаџмент у МСП - Ниска апсорпциона могућност за ЕУ фондове - Постојање сиве економије - Недовољно улагање у RD - Недовољно развијена свест о значају удруживања - Неефикасна удружења - Недовољна укљученост цивилног сектора у процесе економског развоја - Недовољна укљученост младих у иницијативе ЛЕР-а - Неразвијено женско предузетништво - Незавршена приватизација
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> - Тренд повећаног прилива страних инвестиција - Долазак FIAT-а - Процес приступања ЕУ - Постојање ЕУ фондова - Постојање националних фондова - Постојање програма техничке подршке МСП - Постојање националних стратешких докумената - Програм микрокредитирања предузетничких иницијатива - Споразуми о слободној трговини (СЕФТА, Турска, Русија, Белорусија...) - Појачено улагање у научно-истраживачке делатности на националном нивоу - Стратешко опредељење на националном нивоу ка економији знања и информатичком друштву - Политичко-економска стабилност – територија Републике Србије препозната од стране ино предузећа као стабилна за улагања 	<ul style="list-style-type: none"> - Неконзистентна монетарна и фискална политика - Велика јавна потрошња - Латентна инфлација - Глобална рецесија - Либерализација тржишта - Висока цена енергената - Дисконтинуитет развојних процеса - Пресудан утицај политике на економска дешавања - Висока цена капитала - Присутност корупције - Спор процес децентрализације и регионализације - Споре евроатланске интеграције - Недовољна подршка извозно оријентисаним предузећима

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> – Повољан геостратешки положај града – близина Коридора 10, друмских и железничких чворишта – Развијена и разуђена путна и железничка мрежа – Развијен јавни градски превоз – Постојање универзитета – Постојање клиничког центра – Уређена мрежа водоснабдевања – Развијена примарна канализациона мрежа – Развијен систем даљинског грејања – Висок степен гасификације и развијена мрежа ниског притиска – Развијена телекомуникациона инфраструктура – Очуван биодиверзитет града – Постојање институционалног система заштите животне средине (ЗЖС) – Ојачан невладин сектор у области ЗЖС – Постојање система за пречишћавање отпадних вода – Организовано прикупљање комуналног отпада – Усвојени Просторни план и Генерални план – Опредељена средства локалне самоуправе за улагања у инфраструктуру и ЗЖС – Развијено организовано одношење смећа из свих делова града укључујући села – Организовано збрињавање паса и мачака луталица 	<ul style="list-style-type: none"> – Непостојање авионског саобраћаја у ближој околини – Дотрајала путна и железничка мрежа – Непостојање транспортних терминала – Нерешен стационарни саобраћај – паркинг простори и јавне гараже – Недовољан високонапонски електроенергетски потенцијал – Лоша енергетска ефикасност – Некоришћење обновљивих извора енергије – Неефикасни и застарели дистрибутивни системи (енергетски, водоводни, канализациони) – Недовољна финансијска средстава за улагање у комуналне системе – Недовољна уређеност водотокова – Недовољно развијена свест грађана у области ЗЖС и рационалног коришћења енергетских потенцијала – Непотпуно и неадекватно пречишћавање индустријских отпадних вода – Дивља градња у околини система за водоснабдевање – Присутна загађеност ваздуха – индустријски погони не испуњавају стандарде заштите од аерозагађења – Недовољна покривеност градске територије плановима детаљне регулације – Неефикасно спровођење постојећих законских регулатива
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> – Европске интеграције – Приступни фондови ЕУ – Регионализација – Ауто-пут Крагујевац – Баточина – повезивање са Коридором 10 – Аутопут до Лађеваца – повезивање са Јадранском магистралом – Комерцијализација аеродрома у Лађевцима – Индустријске зоне, потпуно инфраструктурно опремљене – Усвајање законске регулативе која стимулише коришћење обновљивих извора енергије – Склапање приватно-јавних партнерстава – Крагујевац водoprивредни центар будуће регије – Развој примарне селекције отпада 	<ul style="list-style-type: none"> – Недовољна финансијска средстава – Нестабилна политичка ситуација – Светска економска криза – Нерешени имовинско-правни односи – Велики прилив становништва – дивља градња, недовољни капацитети комуналне инфраструктуре – Несузбијање корупције – Недовољна сарадња републичких институција – Неконтролисано загађивање (ваздуха, воде, земљишта) – Економија испред екологије – Неадекватна заштита акумулације Гружа – Неекономска цена комуналних услуга

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> – Повољан географски положај – Повољни климатски услови за развој пољопривредне производње – Велике и погодне површине за развој воћарства – Подршка локалних институција (Град Крагујевац – ресор за пољопривреду, REDASP, Регионална привредна комора, пољопривредна стручна служба, Институт за стрна жита) – Незагађено пољопривредно земљиште – Активна удружења пољопривредника – Традиција у пољопривредној производњи 	<ul style="list-style-type: none"> – Низак животни стандард на селу – Неповољна старосна структура сеоског становништва – Емиграција младих из сеоских средина ка граду Крагујевцу – Недостатак дугорочних стратегија развоја села на националном и регионалном нивоу – Уситњеност парцела – Недовољна искоришћеност земљишта – Велики број запуштених газдинстава – Недовољна финансијска улагања у подстицање интензивније пољопривредне производње – Недовољна примена система за наводњавање парцела – Застарела механизација – Застарела технологија – Низак ниво удруживања пољопривредника – Недовољна стручна обученост пољопривредника – Недостатак прерађивачких и складишних капацитета – Недовољна искоришћеност постојећих прерађивачких капацитета – Нерегулисано тржиште пољопривредних производа (сиво тржиште) – Диспаритет у цени репроматеријала и производа – Недовољна стандардизованост пољопривредне производње – Лош расни састав у сточарству – Низак квалитет сорти у воћарству – Неконтролисана и нестручна употреба пестицида – Нерешени имовински односи – Лоша здравствена заштита на сеоском подручју – Лоша инфраструктура (струја, атарски путеви, канализација) – Лош јавни превоз у руралним подручјима
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> – Тренд повећања тражње за производима органског порекла – Коришћење средстава из предприступних фондова ЕУ – Европске интеграције и улазак у ЕУ – Већа подршка државе пољопривредној производњи (субвенције) – Подстицаји развоју руралног туризма од стране државе – Тенденције ка диверсификацији пољопривредне производње (печурке, лековито биље, сеоски туризам, традиционални производи) 	<ul style="list-style-type: none"> – Недовољна подршка Министарства пољопривреде – Климатске промене (Елементарне непогоде) – Нестабилна политичка ситуација – Нестабилно финансијско тржиште – Европске интеграције и улазак у ЕУ – Увоз генетски модификоване хране – Прекомерни увоз пољопривредних производа (пад тражње за домаћим производима) – Увоз производа лошијег квалитета и нижих цена од домаћих производа (нелојална конкуренција) – Ниске и нестабилне цене пољопривредних производа на тржишту – Загађење пољопривредног земљишта (низак ниво еколошке свести)

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> – Културна историја и традиција – постојање институција културе: прво српско позориште, прва гимназија, бројни споменици културе... – Развијен систем образовања: предшколско, основно, средње (Прва гимназија) и Универзитет – Образован кадар – Развијен НВО сектор – неформално образовање и алтернативни културни догађаји – Развијена мрежа медија – КУД-а – Међународна сарадња – градови побратими – Велики број културних манифестација 	<ul style="list-style-type: none"> – Неадекватна сарадња са привредом – школовање кадрова чије компетенције не одговарају по-требама друштва – Недостатак финансија за одржавање и обнављање институција – Недостатак менаџерског стручног кадра – Непостојање програма професионалне оријентације младих – Неразвијен систем професионалног усавршавања кадрова – Одлив младе интелигенције – Неадекватна старосна структура кадрова – Недовољна укљученост рањивих група – Политизација у образовању и култури – Слаба веза просвете и културе – Недовољно развијена културна свест грађана, нарочито младих – Неадекватна мартектиншка подршка културним манифестацијама – Недовољна количина разноврсног културног садржаја – Недовољна подршка локалне самоуправе развоју области образовања и културе – Лоше материјално стање грађана – Недовољно развијена регионална и међурегионална сарадња – Слаба заступљеност културних садржаја у руралним срединама
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> – Међународни фондови за регионални развој – Предприступни фондови ЕУ – Алтернативни видови финансирања – Долазак мултинационалних компанија - FIAT – Деполитизација културе стратешким плано-вима и програмима рада институција – Сарадња са институцијама у земљи и иностранству – Даља регионализација 	<ul style="list-style-type: none"> – Последице светске економске кризе – Централизација – Ограничавање економске позиције града од стране државе – Даља политизација и честе политичке промене – Наставак негативног прирастаја становништва – Спорост у прилагођавању ЕУ регулативама

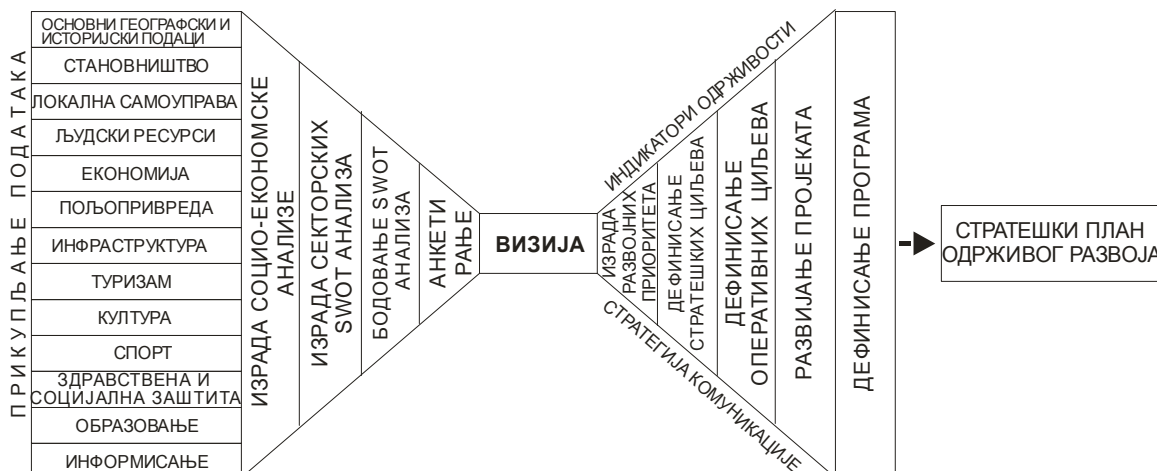
Снаге	Слабости
<p style="text-align: center;">Здравство</p> <ul style="list-style-type: none"> – Развијена мрежа здравствених институција (КЦ, Дом здравља, ЗХМП, Завод за стоматологију, Институт за Јавно Здравље, велики број здравствених амбуланти) – Постојање Медицинског и Фармацеутског факултета и Више медицинске школе – база наставно-научних кадрова – Доступност и добра организованост примар-не здравствене заштите становништва – Град на локалном нивоу децентрализовано делује у решавању проблема из области примарне заштите – Постојање стручног кадра који користи савремене методе дијагностиковања и лечења – Здравственом заштитом обухваћена је већина становника града <p style="text-align: center;">Социјална заштита</p> <ul style="list-style-type: none"> – Развијена мрежа институција из области социјалне заштите (Центар за социјални рад, Геронтолошки центар, Завод за збрињавање одраслих, Дом за децу без родитељског старања...) – Прихватање нових модела социјалне заштите од стране постојећих институција (прихватилиште за младе, сигурна кућа, разна саветовалишта, народна кухиња, решавање стамбених потреба социјално угрожених и расељених лица, брига о деци ометеној у развоју – инклузија) – Обучен кадар из области социјалне заштите – Добра организованост система социјалне заштите – Постојање стратешког плана, планских докумената, стратегије социјалне заштите становништва на нивоу града 	<p style="text-align: center;">Здравство</p> <ul style="list-style-type: none"> – Непостојање опште болнице – Квалитет пружених услуга из области здравства је на веома ниском нивоу – неорганизованост у раду – Лоша информисаност становништва (лоша комуникација са пацијентима у здравственим установама) – Лоша комуникација између установа здравствене заштите – Претерана администрација којом се лекари баве у Домовима здравља – Недовољна финансијска подршка локалне самоуправе услед недовољних буџетских средстава – Слаба техничка опремљеност објеката и недостатак средстава за потребе примене савремених метода лечења – Велики број здравствених радника на евиденцији НСЗ <p style="text-align: center;">Социјална заштита</p> <ul style="list-style-type: none"> – Одлазак стручног кадра – Недостатак мотивисаности запослених за пружање адекватних услуга угроженим слојевима становништва – Недовољни капацитети геронто центра – Гломазна администрација и спорост у остваривању права на социјалну заштиту – Недовољна информисаност грађана о својим правима на уживање услуга из области социјалне заштите – Недовољан утицај месних заједница на бригу о грађанима – Недостатак финансијских средстава за реализацију програма помоћи свим лицима у стању социјалне потребе

Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> – Добра позиционираност града – регионални центар – Стабилни извори финансирања и нове инвестиције – Регионализација – Коришћење примера добре праксе како из земље тако и иностранства (бесплатне карте за пензионере, бесплатни уџбеници, геронто домаћице) – Коришћење и издвајање финансијских средстава државе и Министарстава, у складу са поштовањем принципа сигурности и сталности у остваривању права социјалне заштите 	<ul style="list-style-type: none"> – Постојање и примена нових закона на нивоу државе – Наметање преузимања оснивачких права и обавеза локалној самоуправи од стране Републике Србије – Постојање ограничења од стране Министарстава (листе лекова РЗЗО – додатни трошак за пацијента и локалну самоуправу) – Проширење и повећање партиципације грађана-пацијената – плаћање услуга здравствених установа и лекова – Ограничења Фонда за здравствено осигурње (иако је држава Република Србија у обавези да пружи осигураннику осигурање, у случају да је дошло до неплаћања здравственог осигурања пацијент се аутоматски брише из система и нема право на лечење) – Постојање прогноза о повећаном броју пацијената оболелих од малигних обољења, дијабетеса, психоза, кардиоваскуларних болести – већи трошак и додатно попуњени капацитети КБЦ-а – Лоши стилови живота – повећан број оболелог становништва – Повећан број корисника социјалне заштите услед недостатка посла, незапослености, болести савременог доба – Услед рецесије и транзиције све већи број незапослених и социјално угрожених корисника социјалне заштите

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> – Постојање институционалне мреже за подршку развоју туризма (ТИЦ, ГТО, Одељења Градске управе) – Богато историјско и културно наслеђе (прва престоница Србије) – Велики број културних и историјских манифестација регионалног и међународног значаја – Велики потенцијал за развој верског туризма (на територији града постоји већи број средњовековних манастира) – Велики потенцијал за развој руралног туризма – Развијена саобраћајна инфраструктура као предуслов развоја туризма – Велики потенцијал за развој бањског туризма – Задовољавајућа спортска инфраструктура – Велики број спортских клубова и удружења – Постојање дечијих одмаралишта, Бешњаја и Трмбас – Развијен ђачки туризам – Спомен парк Шумарице, локалитет од националног значаја (заштићен од стране Завода за заштиту споменика) – Велики потенцијали за развој ловног и риболовног туризма – Велика издвајања из градског буџета за развој спорта – Универзитетски центар – Велики број младих талената за спорт – Бројни спортски успеси града – Затворен базен 	<ul style="list-style-type: none"> – Нејасно дефинисана туристичка понуда – Недовољно развијене институције које се баве туризмом – Недовољни и неадекватни хотелски смештајни капацитети – Недовољан број спортских објеката у приградским и сеоским срединама – Запуштена дечија одмаралишта – Незаштићена културно-историјска добра – Непостојање туристичког производа – туристичког брэнда града – Недовољан број медијских кампања за промоцију спорта и туризма града – Запуштеност објеката под заштитом државе и града – Недостатак спортских секција по школама – Бављење младих спортом захтева велика финансијска издвајања из кућног буџета – Недовољни капацитети за апсорбовање средстава из страних фондова за подршку туризму и спорту – некомпетентност кадрова за расписивање пројеката – Недостатак секторских стратегија из области спорта и туризма – Неадекватна алокација средстава намењених за реконструкцију локалне културне баштине
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> – Доступност великог броја разноврсних маркетиншких алата за промоцију туризма и спорта – Међународни фондови за развој туризма и спорта – Присуство средстава из донаторских програма – Подршка надлежних министарстава за развој спорта и туризма – Постојање националне стратегије за развој туризма – Улазак у ЕУ 	<ul style="list-style-type: none"> – Непостојање националне стратегије за развој спорта – Улазак у ЕУ – Политичка нестабилност – Светска економска криза – Пад животног стандарда становништва

ВИЗИЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Визија града

Визија града

Визија је ментална слика о томе како становници желе да њихов град изгледа за 20 година. Артикулисањем изјаве о визији и њеним укључивањем у стратешки документ ствара се слика дестинације до које треба пројектовати пут.

Да би једна визија била квалитетна и да би на прави начин представљала једну локалну заједницу, требало би да има следеће карактеристике:

- Визија треба да буде договорена од стране свих заинтересованих страна
- Описује шта доноси будућност, а не описује како се тамо стиже
- Фокусира се на исходе процеса спровођења стратегије
- Није увек у потпуности остварива, али даје заједници јасно виђење шта се жели постићи
- Она је опис како заинтересоване стране виде своју будућност
- Проистиче из знања формираног кроз социо-економску и SWOT анализу
- Даје се за период од 20 година.

У циљу дефинисања изјаве о визији, која задовољава претходно наведене критеријуме, и укључивања шире заједнице, у раду су коришћена два алата: анкетање житеља града и фокус група (Градски форум).

Анкетирање житеља града спроведено је користећи затворени упитник који је садржао питања неопходна за утврђивање могућег правца за израду изјаве о визији. Након што је локални координатор обрадио све прикупљене анкете, добијен је генерални став грађана са територије града о проблемима са којима се суочава град и како их је, евентуално, могуће решити. Ово је био један од улазних елемената за формулисану визију.

Други улазни елемент био је рад фокус групе, кроз који су учесници Градског форума дошли до изјаве о визији, која на прави начин одсликава жеље, ставове читаве локалне заједнице о томе где она види себе за 20 година.

Поред поменутих два алата, као радни материјал, коришћене су и бодоване снаге и слабости, односно, конкурентне снаге и приоритетне слабости које су учесници Градског форума узели у обзир приликом формулисања изјаве о визији града.

Интеграција претходно поменутих елемената неопходна је ако имамо у виду значај саме визије, с обзиром да је она добијена као резултат рада Градског форума у првом, аналитичком, делу процеса и да представља основу за наставак процеса, односно, спровођење наредних фаза које представљају стратешки део процеса (дефинисање приоритета, циљева, пројеката и програма).

Визија града Крагујевца гласи:

Крагујевац је један од водећих и најразвијених центара аутоиндустрије и високе технологије Југоисточне Европе са напредним МСП сектором из области аутокомпонентистике и других делатности и широким спектром интелектуалних услуга.

Град има извозно оријентисану привреду са развијеним системом иновативних малих и средњих предузећа, уско повезаних са високо развијеним индустријским сектором.

Кроз Универзитет, који је погодно место за запошљавање, живот и рад младих научника и генератор високо квалификоване и конкурентне радне снаге, чије компетенције одговарају потребама привреде, Град је умрежен у глобалну економију знања.

Град је национални центар за културно-историјски туризам са високо развијеним угоститељством. Интезивна пољопривредна производња представља базу за прерађивачке капацитете.

Крагујевац је модеран град, плански и урбанистички уређен, који поштује принципе очувања културне баштине, са препознатљивим градским језгром. Град има модерну путну и железничку мрежу, комуналне услуге и плански развијену и доступну пословну инфраструктуру.

Крагујевац је „зелени град”, у коме становници имају висок ниво свести о очувању животне средине, а инфраструктурни и комунални системи функционишу у складу са принципима очувања животне средине и рационалног коришћења енергије.

Град поседује референтне институције које се баве питањима заштите животне средине и енергетске ефикасности и интензивно користи обновљиве изворе енергије.

Територија града се одликује чистом водом и ваздухом, град поседује развијену рециклажну индустрију и ефикасне системе за управљање отпадом и свеукупним материјалним и енергетским токовима.

Крагујевац је безбедна средина за живот и рад коју карактеришу висок степен толеранције и добри међуљудски односи.

Формални и неформални систем образовања града је модеран и у служби је развоја заједнице и доживотног учења, док је друштвени систем заснован на позитивном систему вредности, задовољењу права грађана и пружа афирмацију појединца; систем предшколског васпитања и основношколског образовања је на високом нивоу и омогућава квалитетан развој личности и способности деце.

Град Крагујевац, као интегрални део система еврорегиона, поседује развијену мрежу регионалних институција у коме јавни, приватни и цивилни сектор проактивно делују на бази међусобно развијених партнерских односа. Локална самоуправа је савремена и ажурна и ефикасно сарађује са министарствима, донаторима и инвеститорима.

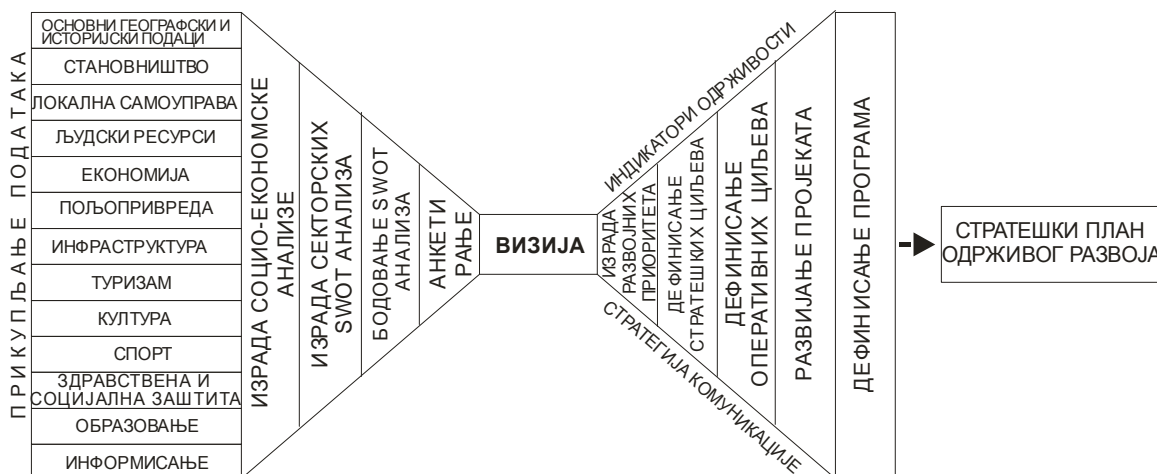
Институције пружају потпуну заштиту својим грађанима кроз развијени правосудни систем и установљене механизме за ефикасно сузбијање криминалитета.

Систем социјалне и здравствене заштите и бриге о становништву је ефикасан, праведан и друштвено одговоран, са разгранатом мрежом институција.

Крагујевац је културни центар Србије, интегрисан у европски културни систем. Град је центар спорта, са мноштвом спортских садржаја прилагођеним свим узрастима.

РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Развојни приоритети

Развојни приоритети града

Развојни приоритети су јаснији и конкретнији у односу на визију. Заснивају се, пре свега, на конкурентним снагама и приоритетним слабостима које су резултат SWOT анализе и суштински потичу из визије. Дакле, развојни приоритети представљају специфичне области на које се стратегија фокусира како би достигла визију.

Код избора развојних приоритета, посебна пажња посвећена је следећим питањима:

- Да ли се приоритет односи на специфичности друштвено-економског и политичког окружења?
- Да ли приоритет логично проистиче из визије?
- Какав је утицај тако дефинисаног приоритета на решавање проблема?
- Какав је временски оквир постављених приоритета?

У изради развојних приоритета који ће произвести позитиван утицај на будућност заједнице, коришћен је приступ који подразумева разматрање ситуације описане у SWOT анализи и визије жељене будућности. Пошло се од интерних страна SWOT анализа (конкурентне снаге и приоритетне слабости), на које град може да утиче, како би се дефинисали правци развоја који ће утицати на ублажавање или отклањање слабих страна, са једне стране, и унапређење, односно, развијање јаких страна града, са друге стране.

За једну градску управу, све области развоја су важне. Но, један од елемената квалитетног стратешког планирања је фокусираност. Развојни приоритети су, пре свега, резултат закључака произашлих из анализе индикатора, садржаних у Социо-економској анализи града Крагујевца.

Поштујући све наведене елементе, дефинисани су развојни приоритети града Крагујевца.

Приоритет I:

Унапређење инфраструктуре

Приоритет II:

Развој економије и предузетништва

Приоритет III:

Заштита животне средине

Приоритет IV:

Рурални развој

Приоритет V:

Унапређење система здравствене и социјалне заштите

Приоритет VI:

Унапређење система образовања и културе

Приоритет VII:

Развој спорта и туризма

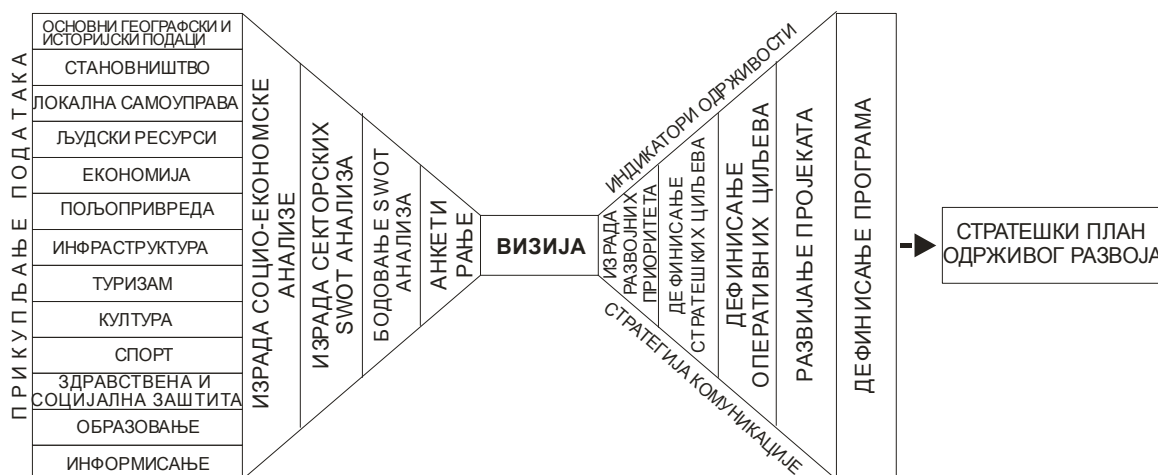
У периоду између идентификовања развојних приоритета и наредних фаза израде локалне стратегије одрживог развоја, око сваког од развојних приоритета формирана је по једна тематска радна група (ТРГ), за области на које се приоритети односе:

- Инфраструктура
- Економија и предузетништво
- Животна средина
- Рурал
- Здравство и социјална заштита
- образовање и култура
- Спорт и туризам.

Задатак сваке од формираних тематских радних група, било је дефинисање стратешких и оперативних циљева и формирање листе пројеката (коришћењем OLEDNETWORK алата за расписивање пројектних идеја – www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti) и програма, за развојне приоритете. Тематске радне групе су формиране од чланова Градског форума који је декомпонован према областима интересовања и компетенција и везане су за сваки од дефинисаних развојних приоритета. На тај начин су формирана језгра, накнадно проширива-на додатним представницима заинтересованих страна са територије града.

СТРАТЕШКИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА

Стратешки и оперативни циљеви

Стратешки и оперативни циљеви града

Као што је претходно наведено, формиране тематске радне групе су, у овој фази процеса стратешког планирања, развиле стратешке и оперативне циљеве у оквиру развојних приоритета.

Стратешки циљеви су формулисани декомпоновањем дефинисаног приоритета и јасно су повезани са његовим кључним елементима. Они су послужили као основа за касније дефинисане оперативне циљеве по SMART принципу.

Стратешки циљеви представљају мост између широко дефинисаних приоритета и уже дефинисаних оперативних циљева и представљају генерички назив за сродне групе оперативних циљева, а посебно су битни јер дају основне смернице за касније груписање сродних пројеката у програме.

За сваки од дефинисаних седам развојних приоритета, по утврђеној методологији, дефинисано је од 2 до 5 стратешких циљева:

- Први приоритет – пет стратешких циљева
- Други приоритет – четири стратешка циља
- Трећи приоритет – три стратешка циља
- Четврти приоритет – пет стратешких циљева
- Пети приоритет – три стратешка циља
- Шести приоритет – пет стратешких циљева
- Седми приоритет – четири стратешка циља.

Стратешки циљеви, везани за резултате SWOT анализе, у комбинацији са кључним сегментима развојног приоритета, давали су одговор на питање ШТА урадити ради достизања постављеног развојног приоритета.

Следећи корак у раду тематских радних група, груписаних око сваког од приоритета, било је дефинисање оперативних циљева за сваки од утврђених стратешких циљева.

Критеријуми, који су коришћени за дефинисање оперативних циљева:

- Морају да буду доста прецизнији и детаљнији
- Морају да буду мерљиви и да се лако прате
- Морају бити засновани на налазима SWOT анализе

- Морају бити комплементарни и не смеју бити у колизији са другим циљевима
- Трагају за превазилажењем слабости и искоришћавањем могућности
- Један стратешки циљ може имати више оперативних циљева

Друга група критеријума који се делимично поклапају са горњим, а које су такође морали да задовоље дефинисани оперативни циљеви, јесте она која се тиче SMART приступа:

S (specific) – специфичан – Да ли циљ прецизно говори шта треба постићи?

M (measurable) – мерљив – Да ли је дефинисан да може бити мерљив?

A (achievable) – достижан – Да ли се уклапа у визију?

R (realistic) – реалан – Да ли је реалан посматрајући ресурсе?

T (timely) – увремењен – Да ли је временски ограничен?

Оперативни циљ даје одговор на питање КАКО остварити стратешки циљ. Идеја водиља при дефинисању оперативних циљева била су критична питања дефинисана у SWOT и социо-економској анализи.

Чланови тематских радних група су дефинисали двадесет девет (29) стратешких циљева и у оквиру њих осамдесет четири (84) оперативна циља, што се јасно може видети на табелама, датим на наредним странама.

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
1. Унапређење инфраструктуре	1.1. Спровођење просторних и урбанистичких планова	1.1.1. Спровести 20% регулационих планова и ПДР-ова до 2018. године
		1.1.2. Изградити 20% јавних објеката и инсталација предвиђених плановима до 2018. године
	1.2. Унапређење постојећих и изградња нових комуналних дистрибутивних система	1.2.1. Реконструисати 10% комплетне инфраструктуре КДС (комунални дистрибутивни систем) до краја 2018. године
		1.2.2. Изградити 5% новопланираних инсталација комплетног КДС (комунални дистрибутивни систем) до краја 2018. године
	1.3. Повећање енергетске ефикасности	1.3.1. Повећање енергетске ефикасности у зградарству за 20% у односу на укупан број постојећих јавних објеката и објеката колективног смештаја до 2018. године
		1.3.2. Увести мерење потрошње и регулацију грејних тела у 40% објеката до 2018. године
		1.3.3. Коришћење 5% обновљивих извора од укупне потрошње електричне и топлотне енергије града Крагујевца до 2018. године
	1.4. Свеобухватно решавање саобраћаја	1.4.1. До 2017. изградити 60% система за надзор, управљање и мониторинг саобраћаја.
		1.4.2. Увести алтернативни погон у возилима јавног превоза на 15% градских линија до 2018. године
		1.4.3. Решавање проблема стационарног и динамичког саобраћаја проширењем постојећих капацитета за 20% до краја 2018. године.
	1.5. Развој инфраструктуре за прикупљање и праћење просторних података	1.5.1. Изградити 70% инсталација и објеката за електронску управу до 2018. године
		1.5.2. Набавити 80% хардвера и софтвер за прикупљање и обраду просторних података у циљу развоја електронске управе у свим сегментима до 2018. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
2. Развој економије и предузетништва	2.1. Подизање конкурентности, иновативности и извозне оријентације привреде кроз интензивирање сарадње са носиоцима знања	2.1.1. За 30% повећан број реализованих ИП пројеката / програма кроз сарадњу привреде и научно истраживачких институција и организација са територије града до 2018. године
		2.1.2. Подизање компетенција запослених са територије града кроз реализацију најмање 10 нових програма сарадње привреде и носилаца знања у области развоја људских ресурса до 2018. године
		2.1.3. Повећан ниво улагања у технолошки развој у привреди града за 50 % до 2018. године
		2.1.4. Повећана вредност извоза МСПП са територије града за 30% до 2018. године
	2.2. Унапређење услова за развој малих и средњих предузећа и предузетништва	2.2.1. Повећање броја запослених у МСПП за 30% до 2018. године на територији града кроз реализацију програма и пројеката на локалном нивоу који подстичу запошљавање, самозапошљавање и умрежавање у сектору
		2.2.2. Повећање нивоа задовољства предузетника услугама пруженим од стране локалне самоуправе и потпорних организација за 50% до 2018. године
	2.3. Унапређење инвестиционог амбијента и повећање конкурентности територије града	2.3.1. Повећање нивоа инвестиција на територији града за 50% кроз стварање планских, пројектно-техничких и инфраструктурних услова за инвестиције и проширење капацитета постојећих објеката пословне инфраструктуре до 2018. године
		2.3.2. Побољшање инвестиционог амбијента кроз повећану вредност одобрених и пласираних субвенција и олакшица за 40% и повећање броја и обухвата програма подршке инвеститорима за 30% до 2018. године
		2.3.3. Унапређена ефективност промоције града Крагујевца као повољне инвестиционе локације кроз повећан број упита инвеститора за 50% до 2018. године, обрађених кроз стандардизован систем за подршку
	2.4. Стварање услова за убрзан развој аутоиндустрије	2.4.1. Удео домаћих локалних снабдевача у ланцу вредности аутоиндустрије на територији града достигао 30% до 2018. године
		2.4.2. Дефинисано и уведено најмање 5 програма стручног усавршавања и преквалификације за индустријску радну снагу у сектору аутокомпонентистике до 2018. године кроз сарадњу привреде, организација формалног и неформалног образовања и потпорних организација

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
3. Заштита животне средине	3.1. Очување природних ресурса и унапређење система заштите животне средине	3.1.1. Реконструисати и уредити 50ha јавних, зелених и парковских површина на територији града до краја 2018. године
		3.1.2. Успоставити интегрални систем заштите становништва од прекомерне буке и зрачења за територију града до краја 2018. године
	3.2. Свеобухватно управљање отпадним материјама	3.2.1. Остварити потпуну покривеност територије града, са које се врши организовано управљање комуналним отпадом до краја 2018. године
		3.2.2. Развој система и за 25% повећање адекватно збринутог анималног и опасног комуналног отпада до 2018. године
	3.3. Развој еколошке свести	3.3.1. Увести нове и повећати постојеће образовне и информативне еко програме за 30% у свим областима друштвених и привредних делатности од средине 2017. године
		3.3.2. Формирати информациони систем стања животне средине за територију града до краја 2016. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
4. Рурални развој	4.1. Унапредити ниво организованости, институцио-налне подршке, инвестиционих активности и капацитета прерађивачког сектора у области агрокомплекса према концепту центра будуће ЕУ регије	4.1.1. Повећати ниво организованости, техничких и људских капацитета пос-тојећих удружења и задруга пољопривредних произвођача за најмање 30% и формирати најмање 2 нове асоцијације пољопривредника до краја 2015. године
		4.1.2. Повећати ниво прерађивачких, складишних и дистрибутивних капацитета за 40% до 2018. године кроз инвестирање у унапређење и модернизацију постојећих и изградњу нових капацитета
	4.2. Унапредити ниво примарне пољопривредне производње кроз развој научних и других институција из области рурала, увођење нових технологија, стандардизацију и едукацију руралног становништва и потрошача, у складу са концептом одрживог руралног развоја и европским и светским стандардима	4.2.1. Унапредити техничке и људске капацитете постојећих научних и саветодавних институција у области руралног развоја за 30% до 2018.
		4.2.2. Унапредити ниво знања пољопривредних произвођача и потрошача пољопривредних производа кроз повећан број едукација и промоција пољопривредних производа за најмање 30% до 2018. године
		4.2.3. Унапредити број стандардизованих процеса производње у области агрокомплекса у складу светским и европским стандардима за најмање 70% до 2016. године
	4.3. Унапредити пољопривредну производњу кроз дизање нових примарних производних капацитета и увођење нових технологија у различитим областима руралне економије	4.3.1. Унапредити примарну производњу у области сточарства за 30% до 2018. године кроз повећање сточног фонда, увођење нових технологија и изградњу нових и модернизацију постојећих објеката
		4.3.2. Унапредити укупне производне засаде у области воћарске и виноградарске производње кроз подизање нових засада, за најмање 30% у односу на постојећи ниво до 2018. године
		4.3.3. Унапредити развој органске производње из различитих области агрокомплекса кроз едукацију, промоцију и покретање производње у најмање 2% пољопривредних газдинстава до 2018. године
		4.3.4. Унапредити капацитете у области пчеларства кроз увођење нових технологија, промоцију пчеларске производње и повећање броја кошница за 40% до 2018. године у односу на постојеће стање
		4.3.5. Унапредити капацитете у области повртарске и ратарске производње и сектора цвећарства за 20% до 2018. године кроз повећање укупних површина под овим културама у односу на постојећи ниво

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
4. Рурални развој	4.4. Смањити миграцију руралног становништва побољшањем квалитета живота у руралним срединама кроз унапређење постојећих и изградњу нових инфраструктурних капацитета и обогаћивање културно образовних садржаја	4.4.1. Унапредити ниво културних и спортских садржаја у руралним срединама кроз изградњу спортских терена и реконструкцију Дмова културе у најмање 60% села до 2018. године
		4.4.2. Унапредити укупно стање у области инфраструктуре у руралним срединама за 40% до 2018. године, кроз унапређење постојећих и изградњу нових капацитета
		4.4.3. Унапредити стање атарских путева, кроз реконструкцију постојећих и изградњу нових, за најмање 50% у односу на постојеће стање до 2018. године
	4.5. Подржати диверсификацију пољопривредних активности и развој предузетништва у руралним срединама кроз развој руралног туризма, традиционалних заната, малих предузетничких радњи и подршку осталим активностима које могу допринети стварању економско одрживих руралних заједница	4.5.1. Унапредити понуду у области сеоског туризма, кроз повећање смештајних капацитета и броја категоризованих газдинстава за најмање 80% до краја 2015. године
		4.5.2. Унапредити област традиционалног занатства за 70% до 2018. године у односу на постојеће стање путем повећање броја занатских радњи и кроз подршку постојећим и формирању нових удружења традиционалних заната
		4.5.3. Унапредити ниво услужних делатности у руралним срединама кроз повећање броја малих предузетничких радњи за 30% у односу на постојећи ниво до 2018. године

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
5. Унапређење система здравствене и социјалне заштите	5.1. Унапређење постојећих и обезбеђење нових капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите	5.1.1. Проширење постојећих и изградња нових просторних капацитета пружалаца услуга у системима социјалне и здравствене заштите кроз адаптацију, изградњу, доградњу, реконструкцију до 30% до 2018.
		5.1.2. Подизање степена техничке опремљености пружалаца услуга у системима социјалне и здравствене заштите кроз обнову постојеће, набавку нове опреме и увођење нових технологија до 40% до 2018.
		5.1.3. Повећање броја стручних радника у складу са унапређењем квалитета и квантитета услуга у системима социјалне и здравствене заштите до 10% и подстицање, креирање и спровођење свих видова стручног усавршавања и едукације запослених до 30% до 2018.
		5.1.4. Умрежавање пружалаца услуга, развој мултисекторске сарадње до 50% и јачање капацитета провајдера за пружање услуга до 2018.
	5.2. Унапређење положаја корисника услуга у систему здравствене и социјалне заштите	5.2.1. Подстицање, креирање и спровођење свих видова превентивних активности у социјалној заштити за 50% до 2018.
		5.2.2. Развој постојећих и увођење иновативних услуга у социјалној заштити до 20% до 2018.
		5.2.3. Развој постојећих и увођење иновативних услуга у систему зз до 30% до 2018.
		5.2.4. Повећање нивоа информисаности, доспупности и једнаких услова за коришћење услуга здравствене и социјалне заштите до 50% до 2018.
	5.3. Проширење постојећих и увођење нових извора финансирања у систему здравствене и социјалне заштите	5.3.1. Коришћење наменских финансијских трансфера у социјалној и здравственој заштити до 2018. године.
		5.3.2. Коришћење фондова (ЕУ, националних и других) за развој и реализацију постојећих и увођење иновативних услуга у систему здравствене и социјалне заштите до 30% до 2018.

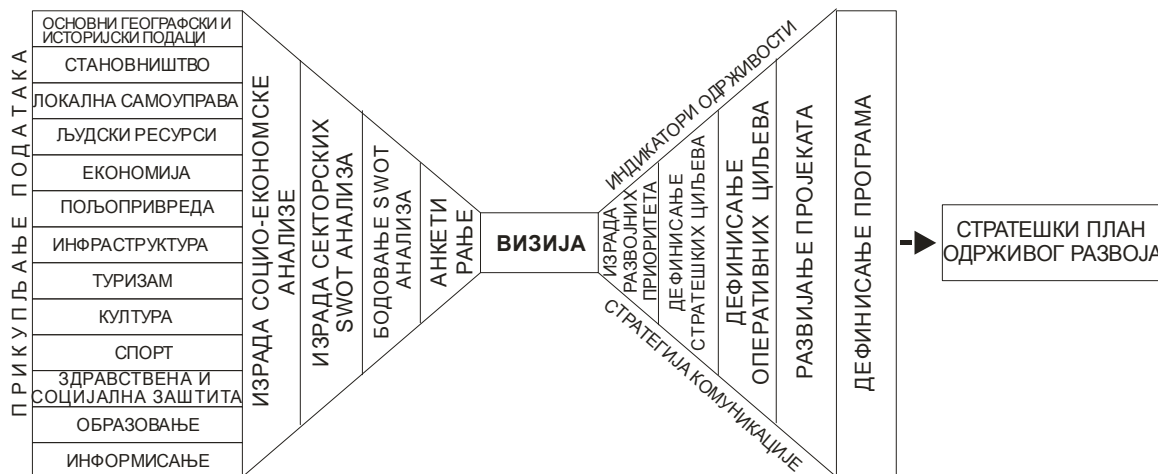
Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
6. Унапређење система образовања културе	6.1. Изградња, унапређење и модернизација инфраструктуре у области културе и образовања	6.1.1. Изградити најмање 5 наменских објеката и реконструисати и адаптирати 70% постојећих објеката у области културе до 2018. године
		6.1.2. Изградити најмање 10 објеката и реконструисати и адаптирати 70% постојећих објеката у области образовања до 2018. године
	6.2. Унапредити и подићи техничке и кадровске капацитете у области културе и образовања	6.2.1. Подићи ниво инвестирања за 30%, погресивно по години за време трајања стратешког документа, у техничку опремљеност установа и других облика организовања у области културе до 2018. године
		6.2.2. Развити најмање 5 програма за унапређење стручности и квалификованости кадрова у области културе до 2018. године
		6.2.3. Подићи ниво инвестирања за 30%, погресивно по години за време трајања стратешког документа, у техничку опремљеност установа и других облика организовања у области образовања до 2018. године
		6.2.4. Развити најмање 10 програма за унапређење стручности и квалификованости кадрова у области образовања до 2018. године
	6.3. Унапредити, модернизовати и ускладити систем образовања са потребама тржишта рада	6.3.1. Повећати број корисника за 30% кроз унапређење рада постојећих центара за перманентно и неформално образовање и отварање најмање 5 нових центара до 2018. године
		6.3.2. За 50% повећати издвајања на локалном нивоу за стипендирање талентоване деце до 2018.
		6.3.3. До 2018. године формирати фондове за усавршавање наставног особља тако да сви кадрови образовних институција и организација прођу кроз систем едукација
	6.4. Унапређење културне и образовне међународне и међурегионалне сарадње и повећање броја културних манифестација у руралним областима	6.4.1. Унапређење сарадње са сродним установама на научно-истраживачким пројектима и публикавањем резултата у нивоу међурегионалне, републичке и међународне сарадње кроз организацију и учешће у најмање 50 заједничких пројеката до 2018. године
		6.4.2. Подићи ниво различитих видова умрежености установа културе истог или сличног профила за 50% до 2018. године
		6.4.3. Унапређење међународне и међурегионалне сарадње у области образовања и размена добре праксе са земљама ЕУ кроз имплементацију 100 предлога пројеката до 2018. године
		6.4.4. Подићи ниво различитих видова умрежености образовних установа истог или сличног профила за 50% до 2018. године
	6.5. Заштита и очување културне	6.5.1. Дефинисати статус и ревитализовати 80% запуштених објеката културне баштине до 2018.

	баштине града и околине кроз презентацију, афирмацију и популаризацију културно-историјских и традиционалних вредности	6.5.2. Унапредити теренска истраживања и систематско попуњавање збирки, документације и фон-дова, као и издавачке и изложбене делатности за 100% до 2018. године
		6.5.3. До 2017. године повећати понуду културних садржаја за 50% кроз стварање услова за развој савременог и модерног стваралаштва
		6.5.4. Повећање понуде културних садржаја у руралним срединама за 50% до 2018. године кроз стварање адекватних услова за одржавање истих

Приоритет	Стратешки и оперативни циљ у оквиру приоритета	
	Стратешки циљ	Оперативни циљ
7. Развој спорта и туризма	7.1. Дефинисати туристички производ и унапредити туристичку инфраструктуру града Крагујевца	7.1.1. Повећање туристичког промета за најмање 50% до 2018. године
		7.1.2. Повећати смештајне капацитете на територији града Крагујевца за најмање 50% до 2018. године
		7.1.3. Повећати број смештајних објеката који испуњавају услове за приступачни туризам на најмање 5 локација до 2018. године
		7.1.4. Повећати број заједничких пројеката јавног и приватног сектора на афирмацији туризма тако да сваке године до 2018. са реали-зацијом отпочне по најмање један
	7.2. Створити услове за континуирану едукацију за- послених у туризму, генерисање нових кадро-ва и подизање свести грађана о културноисторијским вредностима града	7.2.1. Повећати број стручно оспособљеног кадра за 50% до 2018. године кроз едукацију постојећих и генерисање нових
		7.2.2. Унапредити сарадњу између образовних и туристичких институција на територији града путем повећања броја заједничких кампања и манифестација за 40% до 2018. године
		7.2.3. Побољшање информисаности грађана о културно-историјским вредностима града путем повећања броја медијских кампања за 30% до 2018. године
	7.3. Анимирање младих за масовније бављење спортом кроз стручни рад са младима и подизање нивоа компетентности кадрова из области спорта	7.3.1. Повећати издвајања из градског буџета за развој дечијег и ма-совног спорта за 100% до 2018. године
		7.3.2. Повећати број стручних кадрова за 50% кроз спровођење прог-рама едукација постојећих и формирање нових спортских кадро-ва (тренери и судије) до 2018. године
	7.4. Стимулисати рад спортских клубова и органи- зација кроз побољшање услова за рад, умре- жавање и унапређење спортске инфраструктуре	7.4.1. Унапређење спортске инфраструктуре за 30% кроз изградњу јав-них и осавремењавање постојећих игралишта и изградњу фис-културних сала у пет основних школа до 2018. године
		7.4.2. Повећати број заједничких пројеката јавног и приватног сектора на афирмацији спорта тако да сваке године до 2018. са реализацијом отпочне по најмање један
		7.4.3. Унапређење рада спортских клубова тако да се број репрезентативаца повећа за 50% до 2016. године

ПРОЈЕКТИ И ПРОГРАМИ

Преглед пројеката и програма

Пројекти и програми града

Исходиште рада на изради стратешког документа су пројекти чијом се планираном реализацијом остварује директан утицај на одрживи развој града Крагујевца.

Пројекти су конкретизација напора кроз које се област планиране интервенције сужава од општег ка посебном. Они су везани за сваки оперативни циљ дефинисан радом ТРГ.

Чланови радних група су, у овој фази, радили на развијању конкретних пројектних идеја, односно, акција које ће произвести будуће позитивне промене на територији града Крагујевца, у наредних пет година. Пројектне идеје су дефинисали коришћењем интернет алата OLEDNETWORK (www.olednetwork.rs/kragujevac-projekti) који је развила Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља. Након завршетка процеса уношења пројектних идеја, портал је постао база пројектних идеја која ће бити коришћена у процесу имплементације стратешког документа у годинама које следе.

Свака пројектна идеја образложена је у пројектном обрасцу који садржи кључне елементе сваког пројекта:

- Назив пројекта	- Очекивани резултати
- Подносилац	- Активности
- Сврха пројекта	- Услови за имплементацију
- Област интервенције	- Фактори ризика
- Оперативни циљ из Стратегије	- Вредност пројекта
- Ниво реализације	- Трајање пројекта
- Врста пројекта	- Иницијални партнери
- Опис	- Напомена

Након усвајања финалне листе пројеката, која је подразумевала комплетне пројектне идеје у оквиру сваког од оперативних циљева, сваког стратешког циља, дефинисаног у оквиру сваког приоритета, прешло се на груписање пројеката у развојне програме и то на бази комплементарности пројектних идеја. Идентификација програма је битна због стварања механизма за финансирање и конкретизацију стратешког документа.

У овој фази су основну улогу имали дефинисани стратешки циљеви у оквиру развојних приоритета јер је од њихове обухватности зависило да ли ће програми бити идентични са самим циљевима, или ће се, ако је у оквиру циљева дефинисан велики број пројеката, извршити подела циљева на неколико компоненти које онда постају програми.

Претходно наведени приступ имплементиран је у граду Крагујевцу и произвео је финалну листу од двеста тридесет седам (237) пројеката и двадесет седам (27) развојних програма, који су распоређени по приоритетима:

Инфраструктура

1. Израда планске, просторне и урбанистичке, документације и развој система за праћење података

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Надградња програма/софтвера за грађевинске дозволе	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	23.50	55000 €
2. Израда Студије изводљивости за коришћење обновљивих извора енергије на територији града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Жив. средина</i>	1.1.1 - Инфраструктура	22.50	110000 €
3. Генерални пројекат водоснабдевања	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	22.00	60000 €
4. Резервоар у селу Драча на коти 292	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	21.00	210000 €
5. Резервоар на коти 243 у насељу Петровац	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	19.00	70000 €
6. „Мастер план” – Реконструкција јавног осветљења	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	19.66	1700000 €
7. Изградња рачунарско-комуникационе мреже града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	23.00	100000 €
8. Програм за управљање пословањем	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	22.00	30000 €
9. Надградња географског информационог система (ГИС-а) у Крагујевцу	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.1 - Инфраструктура	22.20	400000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
10. Повезивање на ГИС	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.2 - Инфраструктура	17.50	12000 €
11. Формирање одељења за праћење урбаног развоја при градској управи за просторно планирање, изградњу и заштиту животне средине града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.5.2 - Инфраструктура	19.75	15000 €
УКУПНО:				2.762.000 €		

2. Изградња и реконструкција објеката и инсталација

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Заштита водозавата <i>Гружа</i>	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.1 - Инфраструктура	21.00	250000 €
2. Сеоски водоводи на подручју града Крагујевца	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	25.00	1750000 €
3. Реконструкција локалних путева	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	22.00	2500000 €
4. Замена дотрајалих цевовода на дистрибутивној мрежи	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	21.50	1000000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
5. Изградња центра за разврставање и привремено складиштење рециклабилних материјала и посебних токова отпада-рециклажни центар	Јавно комунално предузеће "Чистоћа"	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	20.00	570000 €
6. Изградња челничног гасовода до МРС Петровац	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	20.00	100000 €
7. Магистрални цевовод Ø 300 од Багремара до села Драча	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	24.00	1120000 €
8. Магистрални цевовод Ø 400 до коте 243 у Петровцу	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	23.00	630000 €
9. Ширење дистрибутивне мреже са прикључењем нових потрошача	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	22.00	1500000 €
10. Водоснабдевање Крагујевца 3. висинска зона	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	21.00	1600000 €
11. Изградња депоније пепела	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.2.2 - Инфраструктура	20.00	2000000 €
12. Резервоари за кишницу	Грађевински кластер	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.2 - Инфраструктура	15.00	200000 €
13. Пумпна станица Багремар	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.2.1 - Инфраструктура	21.00	125000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
14. Програм когенерације топлотне и електричне енергије	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.2.1 - Инфраструктура	20.50	6000000 €
УКУПНО:				19.345.000 €		

3. Унапређење динамичког и стационарног саобраћаја

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња обилазнице	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	20.00	38200000 €
2. Изградња “Петровачке магистрале”	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.1.2 - Инфраструктура	18.00	2300000 €
3. Изградња улице Браће Петковић	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	25.00	750000 €
4. Анализа саобраћано – економске оправданости коришћења других видова превоза	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	21.50	50000 €
5. Камионски терминал	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	16.50	2500000 €
6. Јавна гаража	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	15.00	1350000 €
7. Подземна јавна паркинг гаража	ЈКП „Паркинг сервис” Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.3 - Инфраструктура	13.67	5000000 €
8. Увођење информационог система за контролу и управљање јавним градским превозом у реалном времену и за аутоматску наплату	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.1 - Инфраструктура	23.00	400000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
9. Израда новог модела тарифног система и система карата, као основ система наплате у ЈГПП-у	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.4.1 - Инфраструктура	22.00	50000 €
УКУПНО:				50.600.000 €		

4. Повећање енергетске ефикасности реконструкцијом и едукацијом

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Побољшање енергетских перформанси обданишта Цицибан у Крагујевцу	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.1 - Инфраструктура	23.00	110639 €
2. Реконструкција објекта локалне самоуправе у Крагујевцу до стања енергетски ефикасне зграде	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.1 - Инфраструктура	18.66	1000000 €
3. Формирање и обука Службе за енергетску ефикасност и одрживи развој у Градској управи	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.1 - Инфраструктура	17.50	75000 €
4. Едукативна кампања о обавези преласку на наплату по утрошку топлотне енергије	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.2 - Инфраструктура	21.50	50000 €
5. Енергетска ефикасност установе социјалне заштите	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.3 - Инфраструктура	19.99	260000 €
6. Едукативна кампања о значају енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.3 - Инфраструктура	20.01	50000 €
7. Сакупљање и искоришћење депонијског гаса на депонији „Јовановац”	Јавно комунално предузеће "Чистоћа"	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.3 - Инфраструктура	23	2500000 €
УКУПНО:						4.045.639 €

5. Мониторинг потрошње енергента уз осавремењавање система и увођење обновљивих извора енергије

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Замена циркулационих пумпи у подстанцима код вишестамбених објеката	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	23.00	250000 €
2. Примена делитеља топлоте код потрошача	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	23.00	8000000 €
3. Модернизација подстанца увођењем система даљинског управљања и регулације	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.2 - Инфраструктура	22.50	2000000 €
4. Набавка софтвера за анализу потрошње енергије у јавним зградама на територији града	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.1 - Инфраструктура	21.50	100000 €
5. Оснивање Инфоцентра за енергетску ефикасност и коришћење ОИЕ- изградња пасивне зграде	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	1.3.3 - Инфраструктура	18.67	1000000 €
6. Изградња постројења на биомасу	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.3.3 - Инфраструктура	18.00	1500000 €
УКУПНО:						12.850.000 €
УКУПНО ИНФРАСТРУКТУРА:						89.602.639 €

Економија

1. Програм унапређења конкурентности и иновативности привреде

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда Програма субвенционисања иновативних пројеката чији су носиоци реализације МСП	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	21.00	8000 €
2. Изградња друге хале са анексом Градског сајмишта	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	22.00	1500000 €
3. Анализа потреба за услугама из области истраживања и развоја у приоритетним секторима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	23.50	15000 €
4. Центар за технолошки развој и подршку иновацијама у металској индустрији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.1 - Економија и предузетништво	24.50	1100000 €
5. Унапређење вештина запослених у угоститељском сектору	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	22.00	10000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
6. Фонд за развој људских ресурса Града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	22.34	70000 €
7. Стажирање и израда семинарских и дипломских радова студената у привреди	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	24.00	15000 €
8. Едукативни програм за израду business планова	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.2 - Економија и предузетништво	25.00	4000 €
9. Студија изводљивости оснивања градског развојног фонда за подршку извозним и иновативним предузећима на територији града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.3 - Економија и предузетништво	22.50	20000 €
10. Успостављање система подршке иновативним делатностима путем оснивања Центра за трансфер технологија и Фонда за подршку иновативним делатностима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.1.3 - Економија и предузетништво	24.50	100000 €
11. Оснивање центра за промоцију извоза малих и средњих предузећа	Економски факултет Универзитета у Крагујевцу	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	20.00	150000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
12. Оснивање Уније извозника Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	21.00	60000 €
13. Унапређење предузетничких знања и вештина кроз бизнис школу за предузетнике	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	22.68	20000 €
14. Развој центра за подршку извозу и кластеризацији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.1.4 - Економија и предузетништво	25.00	150000 €
УКУПНО:				3.222.000 €		

2. Програм подршке развоју предузетништва

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Започни сопствени посао – грант шема за самозапошљавање у Крагујевцу	Град Крагујевац- Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	22.00	166656 €
2. Подршка оснивању пословних (БИД) зона на територији града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	22.67	250000 €
3. Подстицај развоју „зеленог бизниса”	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Животна средина</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	23.33	50000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
4. Развој кластера у грађевинској индустрији	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.1 - Економија и предузетништво	25.00	200000 €
5. Омладинска привредна комора	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	15.65	500000 €
6. Изградња Географског информативног система (ГИС)	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	17.67	800000 €
7. Микрокредитна линија за жене предузетнике	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	20.50	50000 €
8. Оснивање комуналног цалл центра града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	21.00	500000 €
9. Подизање капацитета Бизнис иновационог центра у циљу стицања услова за чланство у Европској мрежи пословних и иновативних центара (ЕБН)	Бизнис иновациони центар доо	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	21.50	50000 €
10. Опремање серверске собе (дата центар) у згради Града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	166500 €
11. Водич за започињање сопственог бизниса	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	3000 €
12. Друштвено одговорно пословање	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	22.00	100000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
13. Унапређење рада и подизање капацитета постојећих пословних асоцијација у Крагујевцу	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	23.00	50000 €
14. Бизнис портал Крагујевца	Град Крагујевац-Одељење за локални економски развој	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	23.67	12000 €
15. Менторинг програм за МСПП	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.2.2 - Економија и предузетништво	25.00	20000 €
УКУПНО:				2.918.156 €		

3. Програм развоја инвестиционог амбијента

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Оснивање научно-технолошког парка у Крагујевцу- I фаза	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.1 - Економија и предузетништво	25.00	20000000 €
2. Регенерација brownfield локација на територији града	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.1 - Економија и предузетништво	25.00	40000 €
3. Субвенционисање иновативних пројеката чији су носиоци реализације МСП	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.2 - Економија и предузетништво	20.99	5000000 €
4. Омладинско предузетништво	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.2 - Економија и предузетништво	22.00	500000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
5. One stop shop– обједињени центар за издавање дозвола	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	19.00	35000 €
6. Брендирање територије града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Туризам</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	20.99	70000 €
7. Центар за управљање пројектима	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	21.00	15000 €
8. Синергија привреде и града на међународним сајмовима	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.00	10000 €
9. Подизање конкурентности људских ресурса ради привлачења директних страних инвестиција	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.50	70000 €
10. Израда маркетинг плана и промотивног материјала Града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.3.3 - Економија и предузетништво	22.50	25000 €
УКУПНО:						25.765.000 €

4. Програм подршке развоју ауто индустрије

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Програм подршке јачању МСП сектора и домаћих предузећа у металској индустрији у циљу јачања аутомобилске индустрије у региону	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.1 - Економија и предузетништво	23.35	200000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
2. Развој Регионалног аутомобилског кластера централне Србије	РПК Крагујевац - Агенција за промоцију инвестиција централне Србије	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.1 - Економија и предузетништво	23.50	100000 €
3. Обука аутодијагностичара-мехатроничара возила	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	20.99	99000 €
4. Обука за заваривача са атестом – РЕЛ поступак	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	21.00	14600 €
5. Обука за заваривача са атестом – МИГ/МАГ поступак	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	21.50	8200 €
6. Инфраструктурно опремање пословне зоне “Денино брдо”	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	22.50	4200000 €
7. Израда студије о могућности оснивања градског тренинг центра за потребе едукације индустријске радне снаге у сектору аутокомпонентистике као и подизања компетенција фирми из сектора	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво</i>	2.4.2 - Економија и предузетништво	24.00	10000 €
УКУПНО:					4.631.800 €	
УКУПНО ЕКОНОМИЈА И ПРЕДУЗЕТНИШТВО:					36.536.956 €	

Животна средина

1. Модернизација система заштите животне средине

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Развој капацитета Ботаничке баште у Крагујевцу	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	23.57	40000 €
2. Зелени кровови	Грађевински кластер	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	14.00	1200000 €
3. Модернизација рада постројења за пречишћавање димних гасова из котлова ложених угљем	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	23.50	400000 €
4. Утицај нејонизујућих зрачења на здравље становништва	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	3.1.2 - Животна средина	17.50	182000 €
5. Мерење радона и гама спектрометријска анализа радионуклида у земљишту, храни и води и грађевинским материјалима на територији града Крагујевца	Природно математички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	20.50	7500 €
6. Регулисање отпадних вода из постројења	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	16.00	100000 €
7. Модернизација система потпале код стрмоцевних котлова	"Енергетика" доо у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.1.2 - Животна средина	16.00	1000000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Катастар и ревитализација зелених површина града Крагујевца	ЈКП "Зеленило" Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	21.33	200000 €
УКУПНО:				3.129.500 €		

2. Унапређење система управљања отпадом

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња центра за прикупљање, складиштење и уништавања биохазардног отпада	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и Здрав. и соц. заш. Животна средина</i>	3.1.1 - Животна средина	17.80	300000 €
2. Производња брикета од отпадне био масе и израда топловодног котла за сопствене потребе	ЈКП "Зеленило" Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.1 - Животна средина	21.64	800000 €
3. Израда регионалног плана управљања отпадом	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.1 - Животна средина	23.00	40000 €
4. Унапређење управљања индустријским отпадом на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	25.00	1100000 €
5. Развој система управљања индустријским отпадом и израда Регистра загађивача на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	22.68	50000 €
6. Унапређење управљања опасним кућним отпадом	Застава-Завод за здравствену заш. радника д.о.о. Краг. -у реструк.	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	20.50	30000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
7. Унапређење енергетске ефикасности система за сакупљање и транспорт чврстог комуналног отпада	Јавно комунално предузеће „Чистоћа”	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	3.2.2 - Животна средина	15.00	150000 €
8. Увођење нове технологије у систем сакупљања и транспорта чврстог комуналног отпада	Јавно комунално предузеће „Чистоћа”	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.2.2 - Животна средина	19.00	700000 €
9. Санација и рекултивација депоније „Јовановац”	Јавно комунално предузеће „Чистоћа”	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.1.2 – Инфраструктура	23.00	250000 €
10. Нова депонија “Витлиште”, прва фаза	Предузеће за изградњу града Крагујевца	Крагујевац	<i>Инфраструктура Животна средина</i>	1.1.2 – Инфраструктура	22.00	5100000 €
УКУПНО:					8.520.000 €	

3. Унапређење еколошког образовања

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Еко ехо	Политехничка школа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	25.00	10000 €
2. Промоција и унапређење еколошких пунктова на територији Крагујевца	Природно-математички факултет - Институт за биологију и екологију	Крагујевац	<i>Образовање Туризам Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	23.83	150000 €
3. Зелени град	ОУП Слога	Крагујевац	<i>Животна</i>	3.3.1 -	13.00	90000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
			<i>средина</i>	Животна средина		
4. Школско звоно - Информативна мрежа еколошких мултимедијалних веб сајтова средњошколске омладине шумадијског округа	Удружење Стаклено звоно	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.1 - Животна средина	24.34	100000 €
5. Подизање еко свести и унапређење размене информација у вези са безбедним управљањем хемикалијама на територији Града Крагујевца	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	25.00	25000 €
6. Регионални центар за еколошко образовање и одрживи развој	Политехничка школа	Крагујевац	<i>Животна средина</i>	3.3.2 - Животна средина	24.00	100000 €
УКУПНО:					475.000 €	
УКУПНО ЖИВОТНА СРЕДИНА:					12.124.500 €	

Рурал

1. Програм едукације и информисања пољопривредних произвођача из различитих области руралне економије

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Едукација пољопривредника из области примене органског начина производње у пољопривреди	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.3 - Рурал	25.00	25000 €
2. Агроном на селу	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	19.50	50000 €
3. Обука пољопривредника у циљу ефикасног коришћења средстава развојних фондова	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	17.00	12500 €
4. Едукација пољопривредних произвођача у области пластеничке производње пољопривредних производа	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	15.00	13000 €
5. Мере, политика и стандарди руралног развоја ЕУ у руралним подручјима града Крагујевца	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	15.75	17000 €
6. Еко парк – практични примери пластеничке производње	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	16.00	150000 €
7. Подизање професионалних капацитета Друштва пчелара Крагујевац кроз организовање стручних семинара	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	18.00	12000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Инплементација ГЛОБАЛ Г.А.П. стандарда у циљу подизања конкурентности и повећања извоза воћа	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	22.16	200000 €
9. Имплементација добре пољопривредне праксе на фармама музних крава	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	19.67	200000 €
10. Постизање ЕУ квалитета млека код фармера са подручја Града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	12.60	15000 €
11. Шумадијске зимске игре	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.4.1 - Рурал	15.00	50000 €
12. Веб портал руралних потенцијала	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.5.1 - Рурал	13.99	10000 €
УКУПНО:						754.500 €

2. Програм развоја руралне економије кроз повећање и модернизацију производних капацитета у примарном и прерађивачком сектору

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Успостављање система ГПС аутоматских метеоролошких станица у функцији развоја интегралне пољопривредне производње	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	22.67	55000 €
2. Унапређење засада воћа подизањем противградних мрежа и постављањем система за наводњавање	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.2 - Рурал	21.51	140000 €
3. Унапређење расног састава у говедарству	У.О.Г."ШУМАДИЈА"	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	20.60	375000 €
4. Формирање регионалне независне акредитоване лабораторије за испитивање квалитета сировог млека	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.2.3 - Рурал	22.33	400000 €
5. Локални центар за технолошку обраду воћа процесима термичке обраде	ЕКО ЛАНД	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	16.00	300000 €
6. Модернизација фарми музних крава	У.О.Г."ШУМАДИЈА"	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.3.1 - Рурал	20.60	350000 €
7. Органска производња говеђег меса у региону Шумадије на испашама у систему држања крава -теле	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал Животна средина</i>	4.3.3 - Рурал	15.33	50000 €
8. Повећање производних капацитета Друштва пчелара Крагујевац кроз увећање броја кошница	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	18.00	20000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
УКУПНО:						1.690.000 €

3. Програм подршке изградње и јачања институционалних система и капацитета за подршку руралном развоју

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Формирање кластера произвођача ракије	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.1 - Рурал	19.67	200000 €
2. Формирање ЛАГ-а на ЛЕАДЕР принципима	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.1 - Рурал	15.00	300000 €
3. Партнерство за локални рурални развој	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.4.1 - Рурал	15.00	500000 €
4. Организовање деветог Шумадијског сајма пољопривреде	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.2 - Рурал	19.50	50000 €
5. Мапирање руралног подручја у циљу унапређења предузетништва	Регионална привредна комора Крагујевац - Удружење за пољопривреду, прехранбену индустрију и водопривреду	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.5.3 - Рурал	18.17	50000 €
6. Унапређење техничких и кадровских капацитета Центра за стрна жита, Крагујевац у склопу дислокације и трансформације	Центар за стрна жита, Крагујевац	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.2.1 - Рурал	17.00	3114800 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
7. Боље позиционирање пчелињих производа Шумадије на српско и национално тржиште	Друштво пчелара Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.3.4 - Рурал	19.00	16000 €
УКУПНО:				4.230.800 €		

4. Програм подршке руралном развоју кроз изградњу и модернизацију инфраструктурних и продајних капацитета

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Формирање откупно-дистрибутивног центра пољопривредних производа у граду Крагујевцу	Регионална агенција за економски развој Шумадије и Поморавља	Крагујевац	<i>Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	18.67	2500000 €
2. "Велетржница Крагујевац"	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Привреда и предузетништво Рурал</i>	4.1.2 - Рурал	22.00	2000000 €
3. Уређење атарских путева на територији Града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура</i>	4.4.3 - Рурал	19.66	35000 €
4. Решавање водоснабдевања на сеоском подручју града Крагујевца	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Рурал Здравство и социјална заштита Животна средина</i>	4.4.2 - Рурал	15.99	600000 €
УКУПНО:				5.135.000 €		
УКУПНО РУРАЛ:				11.810.300 €		

Здравство и социјална заштита

1. Програм проширења техничких капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Подизање степена техничке опремљености Синдиката инвалидских предузећа и организација Србије (СИПОС)	Синдикат инвалидских предузећа и организација Србије	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	23.75	11900 €
2. Набавка комби и путничког аутомобила	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	14.50	43000 €
3. Набавка возила за специјалне намене - Реанимобил	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	22.00	70000 €
4. Набавка возила за транспорт пацијената на хемодијализу у ЗХМП Крагујевац	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	21.20	55000 €
5. Опремање Диспечерског центра Завода	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	20.75	60000 €
6. Изградња Завода за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.1 - Здравство и социјална заштита	20.20	1500000 €
7. Оснивање Центра за радиолошку дијагностику	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	18.50	238350 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Формирање центра за физикалну медицину и рехабилитацију	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.3 - Здравство и социјална заштита	22.00	175000 €
9. Кардио плус клуб (Ц+Цлуб)	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	20.50	15000 €
УКУПНО:				2.168.250 €		

2. Програм унапређења људских капацитета пружалаца услуга у систему социјалне и здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Повећање компетенција запослених у социјалној заштити	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.3 - Здравство и социјална заштита	16.67	34000 €
2. Конференције о регионалној социо-здравственој заштити	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.4 - Здравство и социјална заштита	15.00	90000 €
3. Едукација здравствених радника из области збрињавања животно угрожених пацијената	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.3 - Здравство и социјална заштита	22.25	28000 €
4. Формирање мултипрофесионалног тима за подршку израде пројектних предлога	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.2 - Здравство и социјална заштита	17.50	40000 €
УКУПНО:				192.000 €		

3. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему социјалне заштите

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Палијативно збрињавање	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	23.68	150000 €
2. Сервис персоналних асистената за особе са инвалидитетом	Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	20.66	41000 €
3. Клуб за старе и особе са инвалидитетом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	18.75	150000 €
4. Прихватилиште и прихватна станица	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	19.01	26000 €
5. Физиотерапија у кући	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	18.34	36000 €
6. Дневни центар за особе са деменцијом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	17.33	70000 €
7. Збрињавање особа са деменцијом	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.2 - Здравство и социјална заштита	17.00	80000 €
8. Подизање нивоа информисаности грађана о услугама за старе	Геронтолошки центар	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	17.50	120000 €
9. Подршка стамбеном збрињавању ИРЛ	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.2 - Здравство и социјална заштита	15.00	44000 €
УКУПНО:						717.000 €

4. Програм подизања квалитета положаја корисника услуга у систему здравствене заштите

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Оснивање Центра за заштиту здравља младих радника	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.3 - Здравство и социјална заштита	24.00	145000 €
2. АЕД за безбедан спорт	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.4 - Здравство и социјална заштита	22.50	16000 €
3. Примена ране дефибрилације	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.1.2 - Здравство и социјална заштита	21.60	35000 €
4. Превенција професионалног стреса	Застава-Завод за здравствену заштиту радника д.о.о. Крагујевац -у реструктурирању	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.3.1 - Здравство и социјална заштита	21.25	13200 €
5. Хитнија помоћ	Завод за хитну медицинску помоћ Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.4 - Здравство и социјална заштита	19.75	60000 €
6. Санација зуба код пацијената са посебним потребама	Завод за стоматологију Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.1 - Здравство и социјална заштита	18.00	250000 €
7. Програм превентивне стоматолошке заштите деце од 2013 до 2018	Завод за стоматологију Крагујевац	Крагујевац	<i>Здравство и социјална заштита</i>	5.2.1 - Здравство и социјална заштита	17.00	286150 €
УКУПНО:					805.350 €	
УКУПНО ЗДРАВСТВО И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА:					3.882.600 €	

Образовање и култура

1. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области образовања

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња Центра за матичне ћелије и зграда медицинског факултета	Град Крагујевац	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	25.00	20000000 €
2. Зграда ФИЛУМ- а	Универзитет и Град Крагујевац	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	25.00	5000000
3. Изградња физкултурне сале у оквиру Друге техничке школе	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	21.00	500000 €
5. Изградња вртића	Предшколска установа "Нада Наумовић"	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	22.00	400000 €
6. Изградња и реконструкција мокрог чвора у Другој техничкој школи	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	19.00	20000 €
7. Оснивање службе за инклузију	Предшколска установа "Нада Наумовић"	Крагујевац	Образовање	6.2.4 - Образовање и култура	19.00	75000 €
8. Читаоница за особе са посебним потребама	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура Образовање Здравство и социјална заштита	6.1.1 - Образовање и култура	17.67	6800 €
9. Наш простор	ЦСУ КГ	Крагујевац	Образовање	6.1.2 - Образовање и култура	13.00	100000 €
УКУПНО:						26.101.800 €

2. Реконструкција, адаптација и изградња инфраструктурних објеката из области културе

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња концертне сале	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.1.1 - Образовање и култура	25.00	700000 €
2. Изградња легата „Николе Коке Јанковића“	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура, образовање</i>	6.1.1 - Образовање и култура	25.00	500000 €
3. Етно парк Шумадије у Шумарицама	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура Образовање Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	24.00	93150 €
4. Изградња библиотечке зграде за Народну библиотеку „Вук Караџић“ у Крагујевцу	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.1.1 - Образовање и култура	22.00	5700000 €
5. Реконструкција, конзервација и ревитализација објеката "Старе фабричке хале" и "Зеленог магацина" у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	21.50	5000000 €
6. Реконструкција, конзервација и ревитализација зграде музеја "Стара ливница", зграде "Ковачнице" и Старог димњака у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Образовање Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	21.00	3500000 €
7. Реконструкција, конзервација и ревитализација "Старе управне зграде" и "Зграде управника" у склопу целине ВТЗ-а у Крагујевцу,	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Култура Образовање Туризам</i>	6.5.1 - Образовање и култура	20.50	1300000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
8. Легат-музеј „Кућа Мирковића“	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура	6.1.1 - Образовање и култура	19.50	19000 €
9. Музеј штампарства и библиотекарства	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура Туризам	6.1.1 - Образовање и култура	19.25	1000000 €
УКУПНО:					17.812.150 €	

3. Техничко опремање институција из области образовања и културе

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Опремање Друге техничке школе за обуку заваривача	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	21.00	120000 €
2. Опремање Друге техничке школе за образовање кадрова у области производње намештаја	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	19.50	100000 €
3. Опремање Друге техничке школе савременом мултимедијалном опремом	Друга техничка школа	Крагујевац	Образовање	6.2.3 - Образовање и култура	19.50	25000 €
4. Информационо повезивање јавних библиотека Шумадијског округа	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	Култура	6.4.2 - Образовање и култура	25.00	7350 €
5. Набавка опреме за обављање основне делатности Завода за заштиту споменика културе Крагујевац	Завод за заштиту споменика културе Крагујевац	Крагујевац	Култура	6.2.1 - Образовање и култура	20.50	12600 €
6. Обезбеђење и техничко опремање просторија за рад градског фото клуба „Аполо“ у Крагујевцу	Фото клуб "Аполо"	Крагујевац	Култура Образовање	6.2.1 - Образовање и култура	19.00	8000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
7. Куповина концертног клавира "Steinway and sons"	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.2.1 - Образовање и култура	19.00	100000 €
8. Ресурсни центар, извор знања	ЦСУ КГ	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.1 - Образовање и култура	16.00	30000 €
9. И.Т учионице у ЦСУ Кг	ЦСУ КГ	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.1 - Образовање и кул.	16.50	50000 €
УКУПНО:				452.950 €		

4. Унапређење културно-образовних програма и садржаја

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Развој предузетничких компетенција кроз обуке наставника у институцијама предшколског, основног и средњег образовања	Економски факултет Универзитета у Крагујевцу	Крагујевац	<i>Образовање Привреда и предузетништво</i>	6.2.4 - Образовање и култура	25.00	300000 €
2. Унапређење људских и техничких ресурса у Народној библиотеци "Вук Караџић" у Крагујевцу	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.2.2 - Образовање и култура	25.00	11000 €
3. Оснивање студијског програма за Фотограм, филм и режију на ФИЛУМ-у	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.4 - Образовање и култура	25.00	200000 €
4. Обезбеђивање могућности одраслима усвајање знања, стицање вештина и способности потребних за рад и запошљавање у складу са потребама привреде у региону	Друга техничка школа	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.1 - Образовање и култура	25.00	250000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
5. Умрежавање пунктова Народне библиотеке "Вук Караџић" у руралним срединама	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура Привреда и предузетништво Рурал</i>	6.4.2 - Образовање и култура	24.00	6500 €
6. Е - школе Шумадије	ОШ "Светозар Марковић"	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.4.4 - Образовање и култура	24.00	56950 €
7. Шумадијски Дез & Блуз Фестивал	Установа Дом омладине "Крагујевац"	Крагујевац	<i>Култура Образовање Туризам</i>	6.5.3 - Образовање и култура	23.40	23000 €
8. Увођење Студијског програма Индустријски дизајн -3Д дизајн	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.2.2 - Образовање и култура	22.00	50000 €
9. Подизање нивоа компетенција наставника у процесу образовања одраслих	Друга техничка школа	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.3 - Образовање и култура	21.00	75000 €
10. Очување и промоција књижевног културног идентитета града Крагујевца и Шумадијског округа	Народна библиотека "Вук Караџић"	Крагујевац	<i>Култура Туризам</i>	6.5.3 - Образовање и култура	20.50	20000 €
11. Крагујевац-филмски град	Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац	Крагујевац	<i>Култура</i>	6.5.3 - Образовање и култура	19.00	1000000 €
12. Фонд за знање	ЦСУ КГ	Крагујевац	<i>Образовање</i>	6.3.3 - Образовање и култура	17.00	500 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
13. Фестивал уметничке фотографије "ФОТОРАМА"	Фото клуб "Аполо"	Крагујевац	<i>Култура Туризам</i>	6.4.2 - Образовање и култура	15.00	12000 €
УКУПНО:				2.004.950 €		
УКУПНО ОБРАЗОВАЊЕ И КУЛТУРА				46.371.850 €		

Туризам и спорт

1. Програм стварања туристичког производа и унапређења туристичке инфраструктуре града

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда пројектно-техничке документације за спортско-туристички комплекс на Бешњаји (еко камп)	Град Крагујевац	Крагујевац	Туризам	7.1.2 - Спорт и туризам	25.00	50000 €
2. Олимпијски камп "Душан Милошевић"	Град Крагујевац	Крагујевац	Спорт Туризам	7.1.2 - Спорт и туризам	25.00	175000 €
3. Едукација грађана путем медија о граду	Град Крагујевац	Крагујевац	Туризам	7.1.3 - Спорт и туризам	25.00	7000 €
4. Музеј првих српских авијатичара у Влакчи – меморијални центар "Пилот Михаило Петровић"	Град Крагујевац	Крагујевац	Туризам	7.1.1 - Спорт и туризам	24.00	220000 €
5. Формирање "city break" пакета "Викенд у Крагујевцу"	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.4 - Спорт и туризам	24.00	15000 €
6. Прилагођавање 3 хотелска објекта стандардима приступачног туризма	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.3 - Спорт и туризам	23.00	25000 €
7. Прилагођавање објеката у 4 категорисана сеоска домаћинства за потребе приступачног туризма	ГТО- ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.3 - Спорт и туризам	23.00	15000 €
8. Етно парк у Шумарицама	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	Туризам	7.1.4 - Спорт и туризам	21.33	150000 €
УКУПНО:					657.000 €	

2. Програм унапређења људских ресурса из области туризма и промоције културно-историјских вредности града

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Израда и емитовање кратких телевизијских форми о Крагујевцу у циљу промоције туристичких вредности града	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.2.3 - Спорт и туризам	21.00	10000 €
2. Унапређење развоја туризма у Шумадијском региону кроз оспособљавање кадрова за менаџера у туризму	Друга техничка школа	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.2.1 - Спорт и туризам	22.00	25000 €
3. Одржавање јавног часа о туристичким вредностима града у свим основним школама на територији Крагујевца	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.2.2 - Спорт и туризам	23.50	7000 €
4. Обука рецепцијског особља хотела и пансиона у Крагујевцу	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.2.1 - Спорт и туризам	20.50	8000 €
5. Формирање локо водичке службе у Крагујевцу	ГТО-ТИЦ	Крагујевац	<i>Туризам</i>	7.2.1 - Спорт и туризам	17.00	5000 €
УКУПНО:					55.000 €	

3. Програм унапређења спорта на територији града

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
1. Изградња спортске хале	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	25.00	10000000€
2. Фазна доградња источне трибине и изградња анексног дела стадиона <i>Чика Дача</i> са изградњом надстрешнице	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Инфраструктура Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	17.50	3600000 €

Пројекат	Подносилац	Град	Области Интервенције	Оперативни Циљ	Бодова	Вредност пројекта
3. Изградња и реконструкција партера отворених базена	Град Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	25.00	400000€
4. Пројекат обнављања спортске сарадње на територији Балкана, успостављањем традиционалног 6. мајског турнира највећег у Југоисточној Европи за кадетске одбојкашке категорије дечака и девојчица	Међуокружни одбојкашки савез Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	23.00	16700 €
5. Минитон пројекат	Бадминтон клуб РАВЕНС КГ	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.1 - Спорт и туризам	21.00	17000 €
6. Омасовљавање и подизање квалитета већ постојећег одбојкашког судијског кадра	Међуокружни одбојкашки савез Крагујевац	Крагујевац	<i>Спорт</i>	7.3.2 - Спорт и туризам	20.00	4950 €
УКУПНО:						14.038.650 €
УКУПНО ТУРИЗАМ И СПОРТ:						14.750.650 €

РАЗВОЈНИ ПРИОРИТЕТ	УКУПНА ВРЕДНОСТ
1. Унапређење инфраструктуре	89.602.639 €
2. Развој економије и предузетништва	36.536.956 €
3. Заштита животне средине	12.124.500 €
4. Рурални развој	11.810.300 €
5. Унапређење система здравствене и социјалне заштите	3.882.600 €
6. Унапређење система образовања и културе	46.371.850 €
7. Развој спорта и туризма	14.750.650 €
СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ГРАДА КРАГУЈЕВЦА 2013-2018	215.079.495 €

Кроз процес израде „Стратегије одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018” дефинисано је 236 пројектних идеја и 27 развојних програма укупне вредности 215.079.495 евра.

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕЛИЗАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ

Територија града Крагујевца препозната је као подручје значајних развојних потенцијала. Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018. евидентирала је све ове потенцијале и на основу њих указала на циљеве и акције које треба реализовати у будућности. С обзиром да се целокупна израда стратешког документа заснивала на партиципативном приступу, који је подразумевао укључење шире локалне заједнице, исти приступ треба применити и приликом имплементације Стратегије. Наиме, неопходно је обезбедити широко учешће актера локалне заједнице у реализацији стратешког документа, како би се обезбедио легитимитет процеса и његово успешно спровођење. На нивоу града потребно је склапати партнерства између јавног, бизнис и НВО сектора у циљу заједничког рада на реализацији активности предвиђених планом. Плански приступ, континуираност заједничког рада актера на имплементацији за све време трајања стратешког документа, поштовање правила и свесност потребе за одговорним спровођењем процеса имплементације, представљају кључне елементе за остваривање одрживог развоја града Крагујевца, описаног у оквиру локалне Стратегије.

Горе поменути процес садржи више фаза, односно корака, који воде реализацији истог. Први корак у овом процесу је формирање Комисије за праћење реализације локалне Стратегије одрживог развоја са јасно дефинисаним пословима и одговорностима. Први задатак Комисије је да координира израду плана имплементације и акционог плана за реализацију Стратегије. Комисију, осим представника локалне заједнице, чине и представници регионалних инстанци, надлежних за територију на којој се налази град Крагујевац.

Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018, са израђеним планом имплементације и акционим планом, постаје основ за израду секторских стратегија и укључује се у рад свих служби локалне самоуправе, постајући алат за формирање буџета.

На годишњем нивоу се врши ревизија стратешког документа уз помоћ индикатора одрживости који дају слику промена у граду, односно напретка насталог реализацијом Стратегије одрживог развоја града. Они ће успешно процењивати ефикасност читавог, горе наведеног механизма, из године у годину, до истека временског периода на који се документ Стратегија одрживог развоја града Крагујевца 2013-2018. односи.

СПИСАК ТАБЕЛА, МАПА И ГРАФИКОНА

Табела 1.1. Основни подаци о граду Крагујевцу и Шумадијском округу (површина)	17
Табела 1.2. Број и величина насеља.....	17
Табела 1.3. Основне карактеристике котлова „Енергетике” д.о.о.....	23
Табела 1.4. Преглед највећих потенцијалних загађивача животне средине у граду Крагујевцу.....	28
Табела 2.1. Процењени број становника у периоду (2001-2011.).....	31
Табела 2.2. Старосна структура становништва града у периоду (1971-2011.)	32
Табела 2.3. Становништво по насељима- 2002 и 2011. године (На основу Првих резултата пописа за 2011)	33
Табела 2.4. Основни континенти становништва.....	34
Табела 2.5. Образовна структура становништва	35
Табела 2.6. Домаћинства према броју чланова.....	35
Табела 2.7. Становништво старо 15 и више година према брачном стању и полу по попису из 2002. године	36
Табела 2.8. Породице, према броју деце, по попису из 2002. године.....	36
Табела 2.9. Породице, према броју деце, 2002.година.....	36
Табела 2.10. Витални догађаји	36
Табела 2.11. Број досељеника по временским периодима.....	37
Табела 2.12. Структура досељеника према подручју са којег су досељени, (1940-2002.).....	38
Табела 2.13. Број становника	38
Табела 2.14. Миграциони салдо	39
Табела 2.15. Етничка припадност становништв, попис 2011.....	39
Табела 2.16. Религиозна припадност становништва	40
Табела 3.1. Број запослених у Градским управама и стручним службама органа Града	46
Табела 4.1. Структура запослених	51
Табела 4.2. Запосленост по секторима привредне делатности	53
Табела 4.3. Незапосленост – структура.....	55
Табела 4.4. Старосна структура незапослених	55
Табела 4.5. Квалификациона структура незапослених	56
Табела 5.1. Преглед економског агрегата града Крагујевца	58
Табела 5.2. Преглед економског агрегата Републике Србије.....	58
Табела 5.3. Просечна плата у Републици Србији.....	59
Табела 5.4. Преглед броја предузећа у Крагујевцу	69
Табела 5.5. Преглед предузећа у Крагујевцу по величини.....	70
Табела 5.6. Преглед броја предузећа по секторима делатности	70
Табела 5.7. Преглед броја предузетничких радњи по секторима делатности	72
Табела 5.8.- Преглед најуспешнијих домаћих приватних предузећа по нето добитку (осим ЈКП, банака и осигуравајућих друштава).....	73
Табела 5.9. - Преглед приватизованих предузећа у Крагујевцу.....	75

Табела 5.10 - Преглед предузећа у стечају.....	76
Табела 5.11. - Преглед страних директних инвестиција (СДИ) у граду (у еурима).....	77
Табела 5.12. - Преглед СДИ по секторима (у еурима).....	77
Табела 5.13. - Листа СДИ у граду (у еурима)	78
Табела 5.14. Преглед стимулативних накнада за уређивање грађевинског земљишта	80
Табела 5.15. - Преглед локација одређених за инвестирање.....	80
Табела 5.16. - Преглед локација намењених јавно - приватном партнерству	81
Табела 6.1. Преглед пољопривредних површина на територији града Крагујевца (у ha).....	82
Табела 6.2. Пољопривредна површина - индивидуални пољопривредници (у ha).....	83
Табела 6.3. Однос активног и издржаваног пољопривредног становништва.....	84
Табела 6.4. Преглед производње и приноса пшенице и кукуруза	84
Табела 6.5. Преглед производње и приноса пасуља и кромпира.....	85
Табела 6.6. Преглед производње јабука и шљива	86
Табела 6.7. Преглед сточног фонда	86
Табела 6.8. Преглед регистрованих сточних фарми	87
Табела 6.9. Преглед нерегистрованих сточних фарми крава	87
Табела 6.10. Преглед нерегистрованих сточних фарми бикова.....	88
Табела 6.11. Преглед нерегистрованих сточних фарми свиња	88
Табела 6.12. Преглед нерегистрованих сточних фарми оваца	88
Табела 6.13. Прерађивачки капацитети – правна лица	89
Табела 6.14. Пољопривредне станице	90
Табела 6.15. Ветеринарске станице	90
Табела 6.16. Преглед осталих институција чија је делатност пољопривреда	90
Табела 6.17. Институције које пружају услуге пољопривредницима	90
Табела 7.1. Путна и железничка мрежа у km.....	93
Табела 7.2. Преглед државних путева I иII реда у граду.....	93
Табела 7.3. Преглед општинских путева у граду	93
Табела 7.4. Промет робе и путника у железничком саобраћају, 2006.....	96
Табела 7.5. Подаци о водоводној мрежи.....	97
Табела 7.6. Подаци о фекалној канализацији	99
Табела 7.9. Број потрошача електричне енергије.....	108
Табела 7.10. Трафостанице на територији града	109
Табела 7.11. Капацитети планираних трафостаница 110/10kV.....	109
Табела 7.12. Постојеће трафостанице 35/10kV.....	110
Табела 7.13. Преглед покривености гасоводом и топоводом	111
Табела 7.14. Преглед поштанског саобраћаја.....	114
Табела 8.1. Преглед туристичких манифестација	118
Табела 8.2. Преглед туристичких локалитета.....	120

Табела 8.3. Преглед расположивих смештајних капацитета.....	126
Табела 8.4. Остварене посете	128
Табела 9.1. Преглед институција које се баве културном делатношћу.....	131
Табела 10.1. Преглед активних спортских организација.....	142
Табела 10.2. Преглед спортских савеза и удружења у граду	144
Табела 10.3. Преглед спортско-рекреативних објеката (дворана, игралишта, базена, трим стаза).....	144
Табела 10.4. Преглед спортских сала у којима је могуће организовати спортска такмичења републичког нивоа	145
Табела 10.5. Преглед спортско-рекреативних манифестација.....	145
Табела 11.1. Преглед броја запослених у здравственим установама	153
Табела 11.2. Преглед броја лекара.....	154
Табела 11.4. Техничка опремљеност здравствених установа.....	154
Табела 11.5. Преглед установа социјалне заштите	156
Табела 11.6. Старосна структура корисника у 2011 и 2012.години	157
Табела 11.7. Корисници услуга центара социјалне заштите	161
Табела 11.8. Преглед укупног броја корисника основних мера и облика породично-правне и социјалне заштите	162
Табела 12.1. Преглед установа за предшколско образовање	163
Табела 12.2. Приказ броја група и броја деце у групама (са старосном структуром деце) у школској години 2011/12:.....	165
Табела 12.3. Преглед основних школа	167
Табела 12.4. Преглед средњих школа.....	172
Табела 12.5. Преглед специјалних школа и школа за одрасле.....	181
Област: Економија и предузетништво	186
Област: Инфраструктура и животна средина	187
Област: Рурал.....	188
Област: Образовање и култура	189
Област: Здравство и социјална заштита.....	190
Област: Туризам и спорт	192
График 2.2 Структура становништва према полу	32
График 2.3. Однос урбаног и руралног становништва	33
График 2.4.Становништво старије од 15 година према полу и школској спреми, по попису 2002.	34
График 4.1 Број запослених	50
График 4.2: Упоредни приказ запослености по групама.....	51
График 4.3. Приказ броја запослених лица у области приватног предузетништва	52
График 4.4. Учешће женске популације у структури запослености	52
График 4.5: Приказ броја запослених лица по секторима.....	54
График 4.6. Приказ броја незапослених.....	54

График 4.7. Приказ односа броја незапослених жена и мушкарац	56
График 5.1. Упоредни преглед просечне бруто зараде на нивоу града и Републике Србије.....	58
График 5.2. Преглед укупне спољнотрговинске размене града Крагујевца (у хиљадама УСД)	60
График 5.3. Преглед увоза/извоза привреде Крагујевца (у хиљадама УСД).....	61
График 5.4. Преглед спољнотрговинске размене по групама земаља	62
График 5.5. Укупна спољнотрговинска робна размена по земљама у периоду 2005-2009. (у хиљадама УСД)	64
График 5.6. Укупна спољнотрговинска робна размена по земљама у периоду 2010-2011 (у хиљадама УСД)	65
График 5.7. Економска размена са иностранством по секторима делатности	65
График 5.8. Преглед предузећа по величини.....	70
График 5.9. - Структура СДИ према врсти инвестиције	78